

**ინოვაციური ეკონომიკა
და მართვა**

**INNOVATIVE ECONOMICS AND
MANAGEMENT**

1

ტომი - Volume IV.

2017

ჟურნალი „ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა“ ინდექსირდება საერთაშორისო მონაცემთა ბაზებში და სისტემაში:

The Journal „INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT“ is indexed in the international scientometric databases, repositories and search engines:

Index Copernicus (პოლონეთი)

Open Academic Journals Index

elibrary.ru (რუსეთი)

Академия Google (США)

cosmos impact factor (გერმანია, ბერლინი) Germany, Berlin

სარედაქციო კოლეგია

მთავარი რედაქტორი

ბადრი გეგზია, ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი. მენეჯმენტის რეგიონული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი.

მთავარი რედაქტორის მოადგილე

გელა მამულაძე, ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი

პასუხისმგებელი რედაქტორი

პაატა არაშიძე, ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

სარედაქციო კოლეგიის წევრები:

ე.მ.დ., პროფესორი. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი **აფთანიძე სილაგაძე**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **ნინო აბესაძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **რამაზ აბესაძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **ანზორ აბრალავა**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **გიორგი აბუსელიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **იოსებ არჩვაძე**; ტ.ა.დ., პროფესორი **თენგიზ აფხაზავა**; ე.მ.დ., პროფესორი **თეიმურაზ ბაბუნაშვილი**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **აკაკი ბაკურაძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **ევგენი ბარათაშვილი**; ბ.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **ბესიკ ბაუჩაძე**; ბ.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **გივი ბაქრაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **როსტომ ბერიძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **გივი ბედიანაშვილი**; ტ.ა.დ., პროფესორი **ქეთევან გოლეტიანი**; ე.ა.დ., პროფესორი **ვახტანგ დათაშვილი**; ე.ა.დ., პროფესორი **ანზორ დევაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ციური დურული**; ე.ა.დ., პროფესორი **ლია ელიავა**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **გულნაზ ერქომაიშვილი**; ე.ა.დ., პროფესორი **მერაბ ვანიშვილი**; ე.ა.დ., პროფესორი **ლარისა თაკაღანიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **გონა თუთბერიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ნაზირა კაკულია**; ე.მ.დ., პროფესორი **პაატა კოღუაშვილი**; პ.ა.დ.,

პროფესორი **ნათია მიქელთაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ალექსანდრე სიჭინავა**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **ნინო ფარესაშვილი**; ე.ა.დ., პროფესორი **რომან მამულაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ნინო ლიპარტელიანი**; ე.მ.დ., პროფესორი **რეზო მანველიძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **იაკობ მესხია**; ე.მ.დ., პროფესორი **ლამარა ქოქიაური**; ე.ა.დ., პროფესორი **გიორგი დავთაძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **ვლადიმერ ღლონტი**; ე.მ.დ., პროფესორი **კარლო ღურწყაია**; ე.მ.დ., პროფესორი **ლარისა ყორღანაშვილი**; ბ.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **გოდერძი შანიძე**; ე.მ.დ., პროფესორი **თეიმურაზ შენგელია**; ე.ა.დ., პროფესორი **ნანა შონია**; ე.მ.დ., პროფესორი **ნიკოლოზ ჩიხლაძე**; ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი **ირმა ჩხაიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ასიე ცინცაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ნათია წიკლაშვილი**; ე.მ.დ., პროფესორი **ეთერ ხარაიშვილი**; ტ.ა.დ., პროფესორი **პარმენ ხვედელიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **დავით ჯაღალღონია**; ე.მ.დ., პროფესორი **მიხეილ ჯიბუტი**; ე.ა.დ., პროფესორი **გურამ ჯოღია**; ს.მ.მ.დ., პროფესორი **რეზო ჯაბნიძე**. ბ. ა. დ. **ზურაბ მუშეუდიანი** (მთავარი რედაქტორის მოადგილე ჟურნალის ინგლისურენოვან ნაწილში)

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი

წევრები:

პესუს ფერერიო აპარაციო, ე.მ.დ. ბასკეთის უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი (ესპანეთი);

შკარლესი სერგეი, ე.მ. დ. პროფესორი. ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის რექტორი (ჩერნიგოვი, უკრაინა);

კიზიმ ნიკოლაი, ე.მ. დ. პროფესორი. უკრაინის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი. (ხარკოვი, უკრაინა);

რუდენკო ოლეგა, სახელმწიფო მართვის დოქტორი, პროფესორი. ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის სახელმწიფო მართვის და მენეჯმენტის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი (ჩერნიგოვი, უკრაინა);

ვლოვენკო ნატალია, ე.მ. დ. პროფესორი. უკრაინის ბიოლოგიისა და გარემოსდაცვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გლობალური ეკონომიკის კათედრის გამგე (კიევი, უკრაინა);

შიმანოვსკა-დიანიჩ ლუდმილა, ე.მ. დ. პროფესორი. პოლტავას ეკონომიკისა და ვაჭრობის უნივერსიტეტის მენეჯმენტის კათედრის გამგე (პოლტავა, უკრაინა);

ხაუსტოვა ვიქტორია, ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, ასოცირებული პროფესორი (ხარკოვი, უკრაინა);

ბადიდა მიროსლავა, მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი. ქ. კოშიცეს ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროცესებისა და ინჟინერიის კათედრის გამგე (კოშიცე, სლოვაკეთი);

კუჩაბსკი ალექსანდრე, სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი (პოლონეთი);

ჩერნეცკი პაველ, დოქტორი, პროფესორი. ვარშავის უმაღლესი მენეჯმენტის სკოლის რექტორი (ვარშავა, პოლონეთი);

ტრონიკოსკი ტადეუშ, მენეჯმენტის დოქტორი, პროფესორი (ვლოცლავეკი, პოლონეთი);

ლუკინი სერგეი, ე.მ.დ. ბელორუსიის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი (მინსკი, ბელორუსია);

ზლოტნიკოვა ლილია, ე.მ.კ. პროფესორი. ბელორუსიის ვაჭრობისა და ეკონომიკის უნივერსიტეტი (გომელი, ბელორუსია);

ჩისლაძე ლევან, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ხალხთა მეგობრობის უნივერსიტეტი (რუსეთი, მოსკოვი);

ისაყვი ნამიგ, ბიზნესისა და მართვის დოქტორი, აზერბაიჯანის საერთაშორისო დიასპორის წარმომადგენელი საქართველოში (ბაქო, აზერბაიჯანი);

მიდელსკი სერგეი, პროფესორი. მენეჯმენტის რეგიონული აკადემიის პრეზიდენტი (ყაზახეთი, პავლოდარი);

ვარხოლა მიხაელ, დოქტორი, პროფესორი მიხაილ ბალუდიანსკის სამეცნიერო საზოგადოების პრეზიდენტი. (სლოვაკეთი, კოშიცე);

გაურანგ რამი, ეკონომიკის დოქტორი, ვიორ ნორმანდის გუჯარატის უნივერსიტეტის პროფესორი (გუჯარატი, ინდოეთი);

რომანენკო ვეგენი, სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა დოქტორი. პერსონალის მართვის რეგიონული აკადემიის საჯარო მმართველობის კათედრის გამგე, დოცენტი (უკრაინა, კიევი);

გრიშნოვა ელენა, ე.მ.დ. ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

კუზმენკო გალინა, ე.მ.დ. კიროვოგრადის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროფესორი, (უკრაინა, კიროვოგრადი);

ჩაპლაი ირინა, სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა კანდიდატი, (უკრაინა, კიევი).

ა(ა)იპ ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ინსტიტუტის და ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა“. აკრძალულია გამოქვეყნებული მასალის გამრავლება ან გაერცვლება კომერციული თვალსაზრისით

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief

Badri Gechbaia, Doctor of Economics, Associate Professor.

Deputy Editor

Gela Mamuladze, Doctor of Economics, Professor.

Responsible Editor

Paata Aroshidze, Doctor of Economics, Associate Professor.

Editorial Board:

Avtandil Silagadze, Doctor of Economic Sciences, Professor. Academician of the National Academy of Sciences of Georgia; **Nino Abesadze**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Ramaz Abesadze**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Anzor Abralava**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Giorgi Abuselidze**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Ioseb Archvadze**, Doctor of Economics, Professor; **Tengiz Apkhazava**, Doctor of Technical Sciences, Professor; **Teimuraz Babunashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Evgeni Baratashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Akaki Bakuradze**, Doctor of Economics, Professor; **Besik Bauchadze**, DBA, Associated Professor; **Givi Bakradze**, DBA, Associated Professor; **Rostom Beridze**, Doctor of Economics, Professor; **Givi Bedianashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Ketevan Goletiani**, Doctor of Technical Sciences, Professor; **Vakhtang Datashvili**, Doctor of Economics, Professor; **Anzor Devadze**, Doctor of Economics, Professor; **Tsiuri Duruli**, Doctor of Economics, Professor; **Lia Eliava**, Doctor of Economics, Professor; **Gulnaz Erqomaishvili**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Merab Vanishvili**, Doctor of Economics, Professor; **Larisa Takalandze**, Doctor of Economics, Professor; **Gocha Tutberidze**, Doctor of Economics, Professor; **Nazira Kakulia**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Paata Koguaishvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Iakob Meskhia**, Doctor of Economic Sciences, Pro-

ISSN: 2449-2418

E-ISSN: 2449-2604

UDC (უკ) 050: {33+338.24}

o - 603

fessor; **Natia Mikeltadze**, Doctor, Professor; **Aleksandre Sichinava**, Doctor of Economics, Professor; **Nino Paresashvili**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Roman Mamuladze**, Doctor of Economics, Professor; **Nino Liparteliani**, Doctor of Economics, Professor; **Rezo Manvelidze**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Lamara Oqiauri**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Giorgi Gvartadze**, Doctor of Economics, Professor; **Vladimer Glonti**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Karlo Gurtckaia**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Larisa Korganashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Goderdzi Shanidze**, DBA, Associated Professor; **Teimuraz Shengelia**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Nana Shonia**, Doctor of Economics, Professor; **Nikoloz Chikhladze**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Irma Chkhaidze**, Doctor of Economics, Professor; **Asie Cincadze**, Doctor of Economics, Professor; **Natia Tsiklashvili**, Doctor of Economics, Professor; **Eter Kharashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Parmen Khvedelidze**, Doctor of Technical Sciences, Professor; **Davit Jalagonia**, Doctor of Economics, Professor; **Mikheil Jibuti**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Guram Jolia**, Doctor of Economics, Professor; **Rezo Jabnidze**, Doctor of Agricultural Sciences, Professor; **Zurab Mushkudiani**, DBA (Deputy Chief Editor in English Section of Journal).

FOREIGN MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

Aparacio Jesus Fereiro, professor of the faculty of Economics and Business on the university of Basque country (Spain);

Kyzym Mykola, Doctor of Economic Sciences, Professor. Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine. Honored Economist of Ukraine

Shkarlet Serhii, Doctor of Economic Sciences, Professor. Rector of Chernihiv National University of Technology (Ukraine);

Rudenko Olha, Doctor of Public Administration, Associate Professor, Director of SRI of Public Administration and Management, Professor of the

Department of Management of Chernihiv National University of Technology (Ukraine);

Vdovenko Natalia, Doctor of Economic Sciences, Professor (Ukraine);

Shimanovska-Dianich Ludmila, Doctor of Economic Sciences, Professor (Ukraine);

Khaustova Victoria, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow, Department of innovation development and competitiveness, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine;

Badida Miroslav, Doctor of Sciences, Professor, Pro-Dean of Machine Building Faculty of Technical University of Kosice (Slovak Republic);
Kuchabskyi Oleksandr, Doctor of Public Administration, Associate Professor (Poland);
Chernetski Pawel, Doctor of Sciences, Professor, Rector of Warsaw Management University (Poland);
Trocikowski Tadeusz, Doctor of Business Administration, Full Professor of Management, Correspondent Member of RAM (Poland);
Lukin Sergei, Doctor of Economic Sciences. Belarusian State University, Professor (Belarus, Minsk);
Zlotnikova Lidia, PhD in Economics, Associate Professor. Belarusian Trade And Economics University Of Consumer Cooperatives (Belarus, Gomel);
Chihladze Levan, Doctor of Law, Full Professor. Head of the Department Municipal Law. RUDN University (Russia);

Isayev Namig, PhD in business administration. Representation of Azerbaijan International Diaspora Centre in Georgia, (Azerbaijan);
Midelski Sergey, Professor. President of Regional Academy of Management (Kazakhstan);
Varchola Michal, Doctor of Sciences, Professor, President of the Academic Society of Michal Baludansky (Slovak Republic);
Gaurang Rami, PH.D Professor, Department of Economics Veer Narmad South Gujarat University (India);
Romanenko Yevchen, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of Public Administration of Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine).
Grishnova Olena, Doctor of Economic Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine).
Kuzmenko Halyna, Doctor of Economics, Associate Professor, Kyiv (Ukraine).
Chaplay Irina, PhD of Public Administration, Associate Professor, Kyiv (Ukraine).

A (N) and the National Institute of Economic Research of the Teaching University of Batumi Navigation and reviewing scientific journal “Innovative Economy and Management”.

ISSN: 2449-2418

E-ISSN: 2449-2604

სარჩევი - CONTENTS

ინოვაციური ეკონომიკა - INNOVATIVE ECONOMICS

ნანული მახარაძე. ინოვაციური ბიზნესი - „სტარტაპ საქართველო“ თანამედროვე ეტაპზე Nanuli Makharadze. INNOVATIVE BUSINESS – “START-UP GEORGIA” AT THE PRESENT STAGE	9
---	---

მენეჯმენტი და მარკეტინგი - MANAGEMENT AND MARKETING

გელა მამულაძე, ნათია ბერიძე. ელექტრონული მაღაზიების განვითარების პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში Gela Mamuladze, Natia Beridze. PROBLEMS AND PROSPECTS OF E-STORES DEVELOPMENT IN GEORGIA ...	13
---	----

ნატო სარხანიძე. ლოჯისტიკის ზეგავლენა საწარმოს კონკურენტუნარიანობაზე Nato Sarkhanidze. INFLUENCE OF LOGISTICS ON ENTERPRISE COMPETITIVENESS	16
---	----

ნატალია ხარაძე, ეკატერინე გულუა. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრანტების დროის მართვის თავისებურებები Natalia Kharadze, Ekaterine Gulua. TIME MANAGEMENT PECULIARITIES OF BATUMI SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY MA STUDENTS.....	20
---	----

ხატია გორგილაძე. დისკრეციული უფლებამოსილების პრინციპები მართვის ბიუროკრატიულ სისტემაში Khatia Gorgiladze. DISCRETIONARY POWERS PRINCIPLES BUREAUCRATIC MANAGEMENT SYSTEM.....	26
--	----

დარგობრივი და რეგიონული ეკონომიკა - SECTORAL AND REGIONAL ECONOMY

რეზო მანველიძე. სოფლის განვითარების ალტერნატიული შესაძლებლობები Rezo Manvelidze. THE ALTERNATIVE POSSIBILITIES OF COUNTRY-SIDE DEVELOPMENT.....	29
--	----

სალომე ჯაფარიძე. საზღვაო პოტენციალის გამოყენების ზოგიერთი სტრუქტურული საკითხი Salome Japaridze. MARITIME POTENTIAL APPLICATION OF SOME STRUCTURAL ISSUES.....	34
--	----

ლელა კოჭლამაზაშვილი, თეიმურაზ ყანდაშვილი. დასავლეთ საქართველოს აგრარული სექტორის საექსპორტო პოტენციალი Lela Kotchlamazashvili, Teimuraz Kandashvili. EXSPORT POTENTIAL OF THE WEST GEORGIAN AGRICULTURAL SECTOR.....	40
---	----

ნატალია ვდოვენკო. თევზის მეურნეობის დივერსიფიკაციის თანამედროვე პროცესები აკვაკულტურის განვითარების მიმართულებით Natalia Vdovenko. MODERN PROCESSES OF DIVERSIFICATION OF FISHERIES TOWARDS AQUACULTURE DEVELOPMENT.....	44
---	----

ლეილა ცეცხლაძე. განვითარებული ინფრასტრუქტურა - მცირე და საშუალო ბიზნესის წინსვლის ფაქტორი
Leila Tsetskhladze. INFRASTRUCTURE AS FACTOR OF DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS.....48

მარინა ფუტკარაძე. საზღვაო კრუიზი - უსაფრთხო ტურისტული პროდუქტი
Marina Putkaradze. CRUISE LINER – SAFE TOURIST PRODUCT.....53

მარინა ფუტკარაძე. საზღვაო ტრანსპორტი საერთაშორისო ბიზნეს-ოპერაციების სისტემაში
Марина Путкарадзе. МОРСКОЙ ТРАНСПОРТ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ БИЗНЕС-ОПЕРАЦИЙ.....57

ლელა ჯახაია. კოოპერატივების განვითარება საქართველოში
Lela Jakhiaia. Development of Cooperatives in Georgia60

სოციალური ეკონომიკა - SOCIAL ECONOMY

ლიდია ზლოტნიკოვა. სოციალური განვითარების ეკონომიკური თეორიისა და პრაქტიკის გენდერული წინააღმდეგობები
Lidiya Zlotnikova. GENDER CONTRADICTIONS OF ECONOMIC THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL DEVELOPMENT.....66

ასიე ცინცაძე, ლილით მელიანი-ფუტკარაძე. სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკა საპენსიო უზრუნველყოფის ჭრილში
Asie Tsintsadze, Lilit meloiani-Putkaradze. STATE SOCIAL POLICY IN THE SEGMENT OF PENSION PROVISION.....72

ირმა ჩხაიძე. საქართველოს დემოგრაფიული პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები
Irma Chkhaidze. DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN GEORGIA AND METHODS OF THEIR SETTLEMENT.....76

ფინანსები და საბანკო პოლიტიკა - FINANCE AND BANKING POLICY

ლაშა ბერიძე. საბანკო კონკურენციის კვლევა ეროვნული კანონმდებლობით
lasha Beridze. RESEARCH BANKING COMPETITION BY NATIONAL LEGISLATION.....81

სახელმწიფო და მუნიციპალური მართვა STATE AND MUNICIPAL MANAGEMENT

ლამარა ქოქიაური. სახელმწიფო და საინვესტიციო პროცესის სამართლებრივი რეგულირებისათვის
Lamara Qoqiauri. STATE AND LEGAL REGULATION OF THE INVESTMENT PROCESS.....87

ალექსეი დემიხოვი. საცხოვრებელი სფეროს (საცხოვრებელი ფონდის) სახელმწიფო მართვის მექანიზმის ელემენტები
Oleksii Demikhov ELEMENTS OF THE PUBLIC ADMINISTRATIVE MECHANISM IN HOUSING SECTOR.....106

ვლადიმერ მელკო. სამშენებლო საქმიანობის დაზღვევის სახელმწიფო რეგულირება უკრაინაში
Vladimir Melko. THE PUBLIC REGULATION OF INSURANCE OF CONSTRUCTION ACTIVITIES IN UKRAINE...111

მსოფლიო ეკონომიკა - WORLD ECONOMY

ნატალია შალიმოვა, გალინა კუზმენკო. უკრაინა საერთაშორისო რეიტინგებში:
სამეწარმეო საქმიანობის წარმართვის პირობები და საგადასახადო სფეროს ზემოქმედება

**Natalyya Shalimova, Halyna Kuzmenko. UKRAINE IN THE INTERNATIONAL RANKINGS:
CONDITIONS FOR ENTREPRENEURSHIP AND INFLUENCE OF TAX ENVIRONMENT..... 116**

ინოვაციური ბიზნესი - „სტარტაპ საქართველო“ თანამედროვე ეტაპზე

INNOVATIVE BUSINESS – “START-UP GEORGIA” AT THE PRESENT STAGE

ნანული მახარაძე

NANULI MAKHARADZE

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი

Doctor of Business Administration,
Batumi Shota Rustaveli State University,
assistant professor

ანოტაცია

თანამედროვე ეტაპზე ინოვაციური ეკონომიკის განვითარებაში მნიშვნელოვანია სტარტაპების ფორმირება და დამწევი საწარმოებისათვის (სტარტაპები) ხელშეწყობა. ამ მიმართულებით ჩვენს ქვეყანაში მოქმედი პროგრამის მიზანია ხელი შეუწყოს საქართველოში ინოვაციურად მოაზროვნე და მეწარმული იდეების მქონე ახალგაზრდებმა მიიღონ მაღალი დონის საერთაშორისო პრაქტიკული ცოდნა, რაც მათ შემდგომში დაეხმარება გლობალური მნიშვნელობის კომპანიების ჩამოყალიბებაში. დამწევი მეწარმეებს, რომლებსაც არ აქვთ საკმარისი ფინანსური სახსრები ბიზნესის დაწყებისა ან განვითარებისათვის, ეძლევათ უნიკალური შანსი საკუთარი იდეები კონკრეტულ ბიზნესად აქციონ.

დამწევი საწარმოების (სტარტაპების) ხელშეწყობის პროგრამას მთავრობის ინიციატივით ერთობლივად ახორციელებენ საპარტნიორო ფონდი და ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტო. საერთო ჯამში ინოვაციურ და მაღალტექნოლოგიურ კომპონენტებში „სტარტაპ საქართველო“ 70-ზე მეტი გამარჯვებული პეიჯს. გამარჯვებული პროექტების ავტორები უკვე მუშაობენ საკუთარი იდეების განხორციელებაზე. პროექტების შეფასების მთავარ კრიტერიუმებად მიჩნეული იქნა ინოვაციურობის ხარისხი, გლობალურ ბაზარზე გასვლის პოტენციალი, ვენჩურული ინვესტიციებისთვის მიმზიდველი პროდუქტები, გუნდის კომპეტენტურობა და ა. შ.

საკვანძო სიტყვები: სტარტაპი, ინოვაციური ბიზნესი, „სტარტაპ საქართველო“ კრიტერიუმები, პროექტი, ინოვაციების სააგენტო.

Abstract

At the present stage, the formation of start-up and promotion of beginner enterprises is an important factor for developing innovative economic. The aim of the program in our country is to support those young generations who can think innovatively and have entrepreneurship ideas to receive high-level international practical knowledge and this in future will help them to format companies of global importance. Beginner (start-up) enterprisers, who do not have sufficient funds to start or develop the business, they are given the chance to transform their ideas into concrete business.

The government initiates to support the program of beginner enterprises, jointly with the Partnership Foundation and The Innovative and Technology agency. Nowadays, Georgia has 70 winners in the innovative and high technological component. The authors of the projects are working on to develop their ideas. The main criteria of the evaluation were considered the quality of innovation, the potential of entering the global market, attractive products for venture investment, the competence of the team and etc.

Keywords: Start-up, Innovative business, „Start-up Georgia“, Criteria, Project, The Innovative agency.

თანამედროვე ეტაპზე ინოვაციური ეკონომიკის განვითარებაში მნიშვნელოვანია სტარტაპების ფორმირება და დამწეები საწარმოებისათვის (startapebi) ხელშეწყობა. ქვეყნის სწრაფი ეკონომიკური განვითარების მიზნით, 2016 წლის 17 ივნისიდან საქართველოს მთავრობის რეფორმების 4-punctiani გეგმის ფარგლებში, ინოვაციური ბიზნესის ხელშეწყობის პროგრამა „startap საქართველო“ დაიწყო. როგორც ცნობილია, „startap საქართველო“ დაწყების მიზანია მოქალაქეებს, განსაკუთრებით კი, ახალგაზრდებს, რომლებსაც აქამდე ფინანსური რესურსის არქონის გამო არ შეეძლოთ ბიზნესის დაწყება, მიეცეთ უნიკალური შანსი განახორციელონ თავიანთი ბიზნეს-იდეები და დაიწყოთ საკუთარი ბიზნესი.

პროექტის მიზანია ინოვაციური სტარტაპ იდეების საშუალებით საქართველო მონიშნოს მსოფლიოს გლობალურ რუკაზე, როგორც inovaciuri ბიზნესის წარმოების ერთერთი მთავარი ეპიცენტრი. აღსანიშნავია, რომ პროგრამის განხორციელების შედეგად ქვეყანაში მნიშვნელოვნად განვითარდება ბიზნესი, შეიქმნება ახალი სამუშაო ადგილები, გაუმჯობესდება მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა და ა.შ.

ქვეყანაში, „startap საქართველო“ კოორდინატორები არიან საპარტნიორო ფონდი და საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტო. ფონდი უფლებამოსილია, პროექტების შერჩევის პროცესი ჩაატაროს, მათ შორის, კონკურსის წესით, წინასწარ გაცხადებულ პერიოდში შესული პროექტებისაგან საუკეთესო პროექტების შერჩევის გზით. პროგრამის განხორციელების პირველ ეტაპზე სახელმწიფომ 11 მილიონი ლარი გაიღო, რომლითაც inovaciuri და მაღალტექნოლოგიური სტარტაპები დაფინანსდება. სამომავლოდ, უფრო მეტი სტარტაპის დაფინანსების მიზნით, პროგრამის ბიუჯეტი შესაძლოა 35 მილიონ ლარამდე გაიზარდოს. ამასთან, შემდგომში ბენეფიციარს მიეცემა შესაძლებლობა გამოისყიდოს ფონდის წილი ერთობლივ კომპანიაში შეღავათიანი პირობებით ან მოიძიოს სხვა ინვესტორები.

საპარტნიორო ფონდის მიერ სპეციალურად შექმნილი შეიღობილი კომპანია „startap საქართველო“ თითოეულ დაფინანსებულ ბენეფიციართან ერთად შექმნის ახალ კომპანიას (startaps), რომელშიც ფონდი კაპიტალის სახით შეიტანს 15 000 ლარიდან 100 000 ლარამდე. ამ მოდელით, პროგრამის ბენეფიციარს თანამონაწილეობის სახით, მხოლოდ პროექტის ჯამური ღირებულების მინიმუმ 10%-ის ოდენობის თანხის შეტანა მოუწევს, ხოლო მისი ბიზნეს-იდეა ავტომატურად შეფასდება, როგორც ერთობლივი კომპანიის კაპიტალში 40%-იანი შენატანი. შესაბამისად, მხოლოდ 10%-ანი თანხობრივი თანამონაწილეობის პირობებში პროგრამის ბენეფიციარი ხდება 50%-იანი წილის მფლობელი ახალ კომპანიაში.

პროექტში მონაწილეობა შეუძლია საქართველოს ნებისმიერ მოქალაქეს, ვისაც სიახლეზე ორიენტირებული და პერსპექტიული ბიზნეს-ინა-

დადება აქვს და მისი განხორციელებისთვის საწყისი დაფინანსება სჭირდება.

პროგრამის პირობები:

„სტარტაპ საქართველოსგან“ თანადაფინანსების ოდენობა განსაზღვრულია 15,000 ლარიდან 100,000 ლარამდე;

განმცხადებლის ფულადი თანამონაწილეობა უნდა შეადგენდეს პროექტის მთლიანი ფულადი ბიუჯეტის სულ მცირე 10%-ს.

პროგრამაში მონაწილეობის მიზნით ყალიბდება ახალი ერთობლივი საწარმო (სტარტაპ კომპანია), რომლის თანადადამფუძნებლებია პროგრამის ბენეფიციარი და „სტარტაპ საქართველო“;

ერთობლივ საწარმოში ბენეფიციარის წილობრივი მონაწილეობა შეადგენს სულ მცირე 50%-ს, საიდანაც სულ მცირე 10%-ი არის მისი ფულადი თანამონაწილეობა, ხოლო მინიმუმ 40% ეძლევა ბიზნესიდეის სანაცვლოდ. შესაბამისად, „სტარტაპ საქართველოს“ წილობრივი მონაწილეობა შეადგენს მაქსიმუმ 50%-ს;

ბენეფიციარს უფლება აქვს ჰქონდეს ერთობლივ საწარმოში 50%-ზე მეტი წილობრივი მონაწილეობა იმ შემთხვევაში, თუკი მისი ფულადი ან არაფულადი შენატანის ღირებულება აღემატება კომპანიის სადამფუძნებლო კაპიტალის 50%-ს;

„startap საქართველო“ რჩება ერთობლივ საწარმოში პარტნიორად არა უმეტეს 10 წლის ვადით. ბენეფიციარს ენიჭება „სტარტაპ საქართველოს“ წილის კომფორტული პირობებით გამოსყიდვის უპირატესი უფლება. **მაღალტექნოლოგიური ბიზნეს იდეის შემთხვევაში:**

პროექტს შეაფასებენ წამყვანი საერთაშორისო ექსპერტები სილიკონ ველიდან (aSS); sainvesticio დაფინანსება 100,000 ლარამდე;

ბენეფიციარს არ მოითხოვება თანხობრივი თანამონაწილეობა;

მისი წილობრივი მონაწილეობა კომპანია ში 95%-ს შეადგენს;

წარმატებულ პროექტებს დამატებითი ინვესტიციების მოსაპოვებლად სილიკონ ველიში საერთაშორისო ინვესტორებს წარუდგენენ; პროგრამა მოიცავს ორ კომპონენტს:

ტექნიკური დახმარების კომპონენტი, რომელიც გულისხმობს პროექტების შერჩევის და განხორციელების პროცესში ტექნიკური დახმარების გაწევას (trainingebis, კონსულტაციების და ფონდისათვის მისაღები სხვა სახის ტექნიკური დახმარების განხორციელებას, საჭიროების შესაბამისად);

დაფინანსების კომპონენტი, რომელიც გულისხმობს პროექტის დაფინანსებას, პროგრამით დადგენილი წესის შესაბამისად.

განმცხადებლის მიერ წარდგენილი პროექტების შერჩევას ახორციელებს ფონდი დადგენილი კრიტერიუმებისა და წესის შესაბამისად. SerCeva ხდება ორ etapad:

პირველი ეტაპის მიზანია დადგენილ კრიტერიუმებთან განმცხადებლისა და პროექტის

შესაბამისობის დადგენა. პირველ ეტაპზე შერჩეული პროექტები განსახილველად გადადის შერჩევის მე-2 ეტაპზე;

მე-2 ეტაპის მიზანია პროექტის, მათ შორის, ბიზნესგეგმის დეტალური განხილვა და პროექტის დაფინანსების შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა დამწეები საწარმოების (სტარტაპების) ხელშეწყობის პროგრამა „სტარტაპ საქართველოს“ ორი კომპონენტისაგან შედგება: 1. ინოვაციური; 2. მაღალტექნოლოგიური.

ინოვაციური კომპონენტი - პროექტის მთლიანი ბიუჯეტი არ არის შეზღუდული „startup საქართველოსგან“ თანადაფინანსების ოდენობა განსაზღვრულია 15 000 ლარიდან 100 000 ლარამდე. განმცხადებლის ფულადი თანამონაწილეობა უნდა შეადგენდეს პროექტის მთლიანი ფულადი ბიუჯეტის სულ მცირე 10%-ს. პროგრამაში მონაწილეობის მიზნით ყალიბდება ახალი ერთობლივი საწარმო (startup კომპანია) - საქართველოში რეგისტრირებული საწარმო, რომლის თანადაფუძნებლებია ერთი მხრივ, პროგრამის ბენეფიციარი, ხოლო მეორეს მხრივ, „startup საქართველო“. ერთობლივ საწარმოში (startup კომპანიაში) ბენეფიციარის წილობრივი მონაწილეობა შეადგენს სულ მცირე 50%-ს, საიდანაც სულ მცირე 10%-ი არის მისი ფულადი თანამონაწილეობა, ხოლო მინიმუმ 40% ეძლევა ბიზნესიდის სანაცვლოდ. შესაბამისად, „სტარტაპ საქართველოს“ წილობრივი მონაწილეობა შეადგენს მაქსიმუმ 50%-ს. ბენეფიციარს უფლება აქვს ჰქონდეს ერთობლივ საწარმოში (startup კომპანიაში) 50%-ზე მეტი წილობრივი მონაწილეობა იმ შემთხვევაში, თუკი მისი ფულადი ან არაფულადი (materialuri, არამატერიალური) შენატანის ღირებულება აღემატება კომპანიის სადამფუძნებლო კაპიტალის 50%-ს. კონკურსში გამარჯვებული ბიზნესიდების ავტორებთან (programis ბენეფიციარი) „startup საქართველო“ გააფორმებს პარტნიორთა შეთანხმებას, სადაც გაიწერება პროგრამის ბენეფიციარისა და „startup საქართველოს“ უფლებ-ვალდებულებები, მათ შორის სტარტაპ კომპანიიდან „startup საქართველოს“ მომავალში გასვლის პირობები და მექანიზმები. „startup საქართველო“ რჩება ერთობლივ საწარმოში პარტნიორად არა უმეტეს 10 წლის ვადით. ბენეფიციარს ენიჭება „startup საქართველოს“ წილის კომფორტული პირობებით გამოსყიდვის უპირატესი უფლება.

მაღალტექნოლოგიური კომპონენტი მაღალტექნოლოგიურ იდეად ჩაითვლება: ავიაკოსმოსური წარმოება, ავტომობილები, ხელოვნური ინტელექტი, ბიოტექნოლოგიები, ბიოინფორმატიკა, კომპიუტერული ინჟინერია, კომპიუტერული მეცნიერება, ინფორმაციული ტექნოლოგი-

ები, ნანოტექნოლოგიები, ბირთვული ფიზიკა, ელექტრომაგნიტური გამოსხივება, რობოტიკა, ნახევარგამტარები და ტელეკომუნიკაცია.

მაღალტექნოლოგიური ბიზნესიდის შემთხვევაში პროექტის შეფასებენ წამყვანი საერთაშორისო ექსპერტები სილიკონ ველიდან (აშშ.) საინვესტიციო დაფინანსება 100 000 ლარამდეა და არ მოითხოვება განმცხადებლის თანხობრივი თანამონაწილეობა.

თავის მხრივ, საქართველოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტო მაქსიმუმ 100 000 ლარის ოდენობით დააფინანსებს მაღალტექნოლოგიური დარგის სტარტაპებს, რაც მოიცავს ინფორმაციულ ტექნოლოგიებს, ნანოტექნოლოგიებს, კომპიუტერულ ინჟინერიას, კომპიუტერულ მეცნიერებას, ავიაკოსმოსურ წარმოებას, ავტომობილებს, ხელოვნურ ინტელექტს, ბიოტექნოლოგიებს, ბიოინფორმატიკას, ბირთვულ ფიზიკას, ელექტრომაგნიტურ გამოსხივებას, რობოტიკასა და ტელეკომუნიკაციას. უნიკალური ინოვაციური იდეის შემთხვევაში კი ბენეფიციარს აღარ მოეთხოვება პროექტის თანადაფინანსება და მისი წილი კომპანიაში 95% იქნება. რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, სახელმწიფო ხელს შეუწყობს ასეთი მაღალტექნოლოგიური პროექტების მსოფლიო ბაზარზე გატანას, ამასთან, დაეხმარება წარმატებულ კომპანიებს შემდგომი დაფინანსების მოსაპოვებლად და გასავითარებლად აწარმოონ აქტიური კომუნიკაცია ინვესტორებთან და დაინტერესებულ პირებთან.

პროგრამა „startup საქართველოს“ ფარგლებში პროექტების შეფასების მთავარ კრიტერიუმებად განიხილებოდა - ინოვაციურობის ხარისხი, გლობალურ ბაზარზე გასვლის პოტენციალი, ვენჩურული ინვესტიციებისთვის მიმზიდველი პროდუქტები, გუნდის კომპეტენტურობა და ა.შ. ინოვაციური ბიზნესის წარმოებისათვის სულ პროექტ „startup საქართველოს“ ფარგლებში 720-ზე მეტი განაცხადი განიხილეს.

გამარჯვებულ პროექტებს შორისაა: აკრილის ხელოვნური ქვის გადამამუშავებელი საწარმო; ხის მერქნის ზედაპირის დაფარვა პოლიმერული მასალით ელექტრო-სტატიკური მეთოდით; სამედიცინო შპადელების წარმოება; ღვინის ჩაის წარმოება; ფირექსის მინის კრისტალებით დამზადებული ქართული დიზაინის ხელნაკეთი ნივთების წარმოება; ვეჯი პრესი - Veggie Press; ლატექსით დაფარული სამუშაო ხელთათმანების წარმოება; ფეხსაცმლის კალაპოტების წარმოება; ღვინომასალის გადამამუშავებელი ნაკადური ტიპის მობილური დანადგარი; სატვირთო ავტომობილების მძღოლების პირადი ადვოკატი; პირადი ნივთების ელექტრონული შესანახი სათავსოები კურორტებზე; შესქელებული რძის წარმოება ნატურალური ინგრედიენტებით; მეორადი საბურავების გადამამუშავება; ინოვაციური დიზაინის დეკორატიული აგურის წარმოება; ვაშლის ჩიფსების წარმოება; ინოვაციური დეკორატიული ფილების და კერამიკული სივრცული აგურის წარმოება;

ორგანულ-მინერალური სასუქების წარმოება; ავტომობილის პარკირება ვერტიკალურ სივრცეში; თამაშობანა (Zveli საბავშვო თამაშების გაცოცხლება და პოპულარიზაცია მოზარდებს შორის; CARGOHUB – Cargon (transportireba და ლოჯისტიკა); Eco Build Georgia (samSeneblo მასალების წარმოება); Fly Wash Georgia; VivaPay; Bedlam Parking; მშენებლობა კონსტრუქციული სენდვიჩ პანელებით; სასარგებლო ნემატოდების წარმოება; კლინიკა ონლაინ (samedicino მომსახურება); ვინტი (informaciuli ტექნოლოგიები); მეფუტკრის სმს სასწორი; Tripplanner; Boletus Edulis-ის ჯიშის სოკოს გადამამუშავებელი საწარმო; ინოვაციური ტექნოლოგიით დამუშავებული კერამიკის ნაკეთობათა წარმოება; ნანოტექნოლოგიებით მიღებული აზოტშემცველი სეოლიტური სასუქის წარმოება; BOS - ბიზნეს საოპერაციო სისტემების ელექტრონული პლატფორმა; iBuy; Limestone; Eduroad; აგროპარკი; შინაურ ცხოველთა საკვების ქარხანა; IRC (informaciuli ტექნოლოგიები); ხორცპროდუქტების მოძრავი მაღაზია-სამზარეულო; აიმედია ჰაბ (telekomunikacia); ინოვაციური ტექნოლოგიით დაფასებული ქართული ნატურალური ჩაი; Abiturienti.ge; უწყლოდ ავტორეცხვა; მიკრობოსტნეულის სათბური; Georgian Toys Factory და სხვ.

გამარჯვებული პროექტები მოიცავს ქვეყ-

ნის მოვლ ტერიტორიას, კერძოდ: ქალაქ თბილისს, რეგიონებიდან - აჭარას, ქვემო ქართლს, კახეთს, გურიას.

დარგობრივი ნიშნის მიხედვით პროექტები გადანაწილებულია - გადამამუშავებელი მრეწველობის, განათლების, ტურიზმის, სოფლის მეურნეობის, ინტენეტ და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების, ქიმიური მრეწველობის და სხვა სფეროების მიხედვით. მნიშვნელოვანია ასევე სტარტაპერთა შემადგენლობაც, მონაწილეები არიან სტუდენტები, სამეცნიერო სფეროსა და ბიზნესის სფეროში მოღვაწე გამოცდილი ბენეფიციარები.

ინოვაციური სტარტაპების პროგრამებთან მუშაობის დიდი გამოცდილება აქვს ისრაელს, თურქეთს, გერმანიას, ჩინეთს და სხვა ქვეყნებს. ვფიქრობ, მათი გამოცდილების შესწავლა და ანალიზი წარმატებულ სტარტაპებთან თანამშრომლობა მნიშვნელოვანი იქნება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისთვის. სასურველია სტარტაპების პროგრამამ მოიცვას საქართველოს სხვა რეგიონებიც. ამ მიმართულებით საჭიროა საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტოს გააქტიურება და აღნიშნულ რეგიონებში ინოვაციური იდეების მქონე პოტენციური სტარტაპერების მოძიება.

ლიტერატურა

1. საქართველოს მთავრობის დადგენილება № 206 - დამწყები საწარმოების (სტარტაპების) ხელშეწყობის პროგრამა
2. Этапы планирования инновационного проекта <http://2dip.su/>
3. <http://www.innovationmanagement.se/imtool-articles/project-management-vs-managing-innovation-projects/>
4. KastenssonA.-Managing Innovation Projects – Sweden, Lulea 2011
5. <http://gita.gov.ge/>
6. <http://startup.gov.ge/>

REFERENCES

1. Resolution of the government of Georgia № 206 – program for promoting Beginner Enterprises (starters);
2. Steps of planning innovative projects <http://2dip.su/>

ელექტრონული მაღაზიების განვითარების პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში

PROBLEMS AND PROSPECTS OF E-STORES DEVELOPMENT IN GEORGIA

გელა მამულაძე

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

GELA MAMULADZE

PhD in Economics, Professor at Business
Administration department
Batumi Shota Rustaveli State University

ნათია ბერიძე

MBA, მოწვეული მასწავლებელი, ბიზნესის
ადმინისტრირების დეპარტამენტი
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

NATIA BERIDZE

MBA, Invited teacher
Batumi Shota Rustaveli State University

Abstract

The article presents the Electronic-business development trends in the world. It also provides Georgian Electronic Stores in the classification depending on the types of goods and services. The paper deals with development problems of Georgian electronic stores. The creation of the Internet network, and rapid development of information technology, systems and advancing their interactions led new directions formation of E-business. Business activity in the Internet is much effective than traditional business activities. For companies, operating business using the internet means transferring the business activities in the electronic network. The company uses traditional methods by using e-business and adds them virtual opportunities. Major direction of E-business are electronic stores, which largely determine its development and growth dynamics. It should be noted that the development of electronic stores in Georgia is revealed by its problems related signs, when around developed countries, namely the United States and the European Union it is defined by the accumulation of experiences and achievements in the context of the analysis.

Keywords: e-stores, e-business, technologies, communication, mobile device.

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია მსოფლიოში ელექტრონული ბიზნესის განვითარების ტენდენციები. ასევე მოყვანილია ქართული ელექტრონული მაღაზიების კლასიფიკაცია საქონლისა და მომსახურების სახეობების მიხედვით. სტატიაში განვიხილავთ ქართული ელექტრონული მაღაზიების განვითარების პრობლემებს. ინტერნეტის ქსელის შექმნამ და სწრაფმა განვითარებამ, ინფორმაციული ტექნოლოგიების, სისტემების, მათი ურთიერთქმედებების სრულყოფამ საწყისი მისცა ახალი მიმართულების - ელექტრონული ბიზნესის წარმოქმნას. ბიზნესის წარმოება ინტერნეტის გამოყენებით გაცილებით ეფექტურია ტრადიციული ვით ოპერირებასთან შედარებით. კომპანიისთვის ბიზნესის წარმოება ინტერნეტში წარმოადგენს საქმიანი აქტივობის ნაწილის გადატანას ელექტრონულ ქსელში, ე.ი. კომპანია იყენებს რა ბიზნესის ტრადიციულ ხერხებს ელექტრონული ბიზნესის მეშვეობით ამატებს მათ ვირტუალურ შესაძლებლობებს. ელექტრონული ბიზნესის უმთავრესი მიმართულებაა ელექტრონული მაღაზიების შექმნა, რომლებიც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავენ მის განვითარებას და ზრდის დინამიკას.

საკვანძო სიტყვები: ელექტრონული მაღაზიები, ელექტრონული ბიზნესი, ტექნოლოგიები, კომუნიკაცია, მობილური მოწყობილობა.

During the E-business development, in information technology and economic fields latest innovative approaches are emerging. In the developed countries of the world, powerful stimulus of their socio-economic development is an e-business. According to the consulting company Forrester Inc, in the United States in 2012 internet sales amounted to 226 Billion dollars, while in 2016 they grew by 45% and reached to 327 Billion dollars [1].

It is noteworthy that the world e-business market is rapidly changing. First in Georgia electronic stores prototypes appeared in 2001 but then, it was just e-business development efforts in the country and most of them were limited to advertisements for trade. Georgia currently has about 350 electronic store. Unfortunately, user activity is observed only in some store, which has many different types of activity problem. Customers don't visit the rest of the Georgian electronic stores or visits once a week.

In Georgia, a major online trade directions are: Electronic devices (computers, mobile phones), automobiles, clothing, shoes and software. We can divide electronic stores problems in two groups:

1. An information communication technology development problems.
2. Functioning problems of the existing electronic stores.

From the first groups problems we can distinguish the following major factors:
Problems.

- In Georgia, lack of the number of Internet users.

In Georgia, only 45% of the population is an internet user. At the same time, most of the users visits the network for entertainment and not for any products or services purchase purpose [4. p.244].

- Low purchasing power of the population.

It is necessary to increase Georgian population revenue and the middle class formation. Nowadays, in Georgia gross domestic product per capita is 5450 USD and with this indicator it occupies the 111th place between the world's 181 countries. This figure is twice smaller than the world's GDP per capita average which amounts 10 700 USD [3].

- Enterprises, organizations and households Computerization and a low level of an internet access.

In terms of internet penetration there is an obvious inconsistencies between Georgia's great cities and rural population. Only 7% of rural residents are accessing the internet daily. 6% access internet at least once a week are included, while in Tbilisi 46% of the population accesses the net daily. In regions low level internet penetration due to the difficult access to the internet providers, service price and connection speed [1].

- Poor development of information and communication infrastructure.

This problem is particularly acute in the regions of Georgia. In Georgia only 10.1% of Internet connections are broadband access and speed is more than 4 MB / sec. Basically, local population of Tbilisi has a high-speed fiber-optic Internet connection.

- Low level of computer skills of Georgian population.

Use of the Internet for communication and information needs knowledge of the basics. The main obstacle to the use computer for users in Georgia is the lack of skills. More than half (57%) of Georgian population above 18 years of age do not have any basic knowledge for computer use.

- Absence of e-business legislation base.

Legislative authority of Georgia adopted a law about "the electronic signature and electronic document" on March 14, 2008. However, so far not received any other significant legal documents, such as: The law about "Electronic commerce", law about "Electronic transactions", which actually create the legal environment in which should be smoothly and successfully developed e-commerce.

- Lack of specialists and experts in the field of e-business.

E-business as an independent training of specialists, represents interdisciplinary direction, which arose as a result of the development of information and communication technologies and reflects existing a sustainable trend of the transferring the different spheres of human activity to the electronic environment. Specialists of this sector must have a deep knowledge and practical skills, as information and communication technologies, as well as in the business field. To develop e-business in Georgia it is important that in the country's leading universities to introduce an e-business master's and doctoral programs.

The second group of problems can be divided into 3 factors:

Informational factors

1. Low quality images of products in electronic stores.
2. Scanning technology (virtual check) and Product seeing technology (3D format) absence.
3. Incomplete information about product delivery and payment methods.
4. Incomplete information about products and services.
5. Various feedback mechanisms (blogs, forums) absence.

Service factors

1. The absence of the ordered product in stock.
2. Product delivery date violation.
3. Commercial point absence, from where the product could be brought.
4. Internet store absence in search engine.

Technical factors

1. Navigation system complexity on the store website.
2. Not working links.
3. Low speed of internet store loading from server.
4. Poor usability of web site of electronic stores, which distorts potential buyer online attraction.

Subjective factors that impede the development of electronic stores In Georgia, it should be noted the Inter-

net users low confidence and psychological unpreparedness to purchase products via the Internet.

In our opinion, the main directions of Georgian e-stores development is exclusive and offer unique products in the world online users. Also it is very promising for the development of mobile commerce In Georgia.

Nowadays, in the world one of the most important trend is purchasing by mobile devices. For their owners are created various applications for Android and iOS's bases, which are available in tablets and smartphones from the electronic stores. In the US, 20% of purchase is developed by mobile devices. In Georgia, buyers are also ready to enjoy the same service, but Georgian internet stores do not have a mobile client systems.

E-business share in Georgian economy is very small. It can be said that in Georgia Electronic business is still

in its early stage of development. Unfortunately, adequate attention is not paid to the development neither government agencies nor the business sector. In fact, in Georgian reality, there is not any a well-known e-business projects implemented. It should be noted that the development of electronic stores in Georgia is revealed by its problems related signs, when around developed countries, namely the United States and the European Union it is defined by the accumulation of experiences and achievements in the context of the analysis. In Georgia it is necessary to popularize electronic stores, already existing internet store strategies change and to gain Georgian online customers trust. Electronic stores development and the world's leading trends and experience sharing and quick implementation are needed.

REFERENCES

1. Consulting Company Alexa <http://www.alexa.com>, (last checked 01.04.2017)
2. David Zautashvili "Electronicbusiness". Akaki Tsereteli State University Press. Kutaisi. 2013. 244 p.
3. The Caucasus Research Resource Center <http://www.cnec.ge> (last checked 01.04.2017)
4. 4. Web-analytical company top.ge <http://www.top.ge/cat.php?c=12&where=Ecommerce>, (last checked 05.04.2017)

INFLUENCE OF LOGISTICS ON ENTERPRISE COMPETITIVENESS

ნათო სარხანიძე

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემია,
მასწავლებელი

NATO SARKHANIDZE

Batumi State Maritime Academy, Teacher

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია ლოჯისტიკის წვლილი საწარმოს ეფექტურად ფუნქციონირებაში და კონკურენტუნარიანობის ამაღლების შესაძლებლობები ლოჯისტიკური სისტემის ფორმირების მეშვეობით. ასევე გამოვლინდა ლოჯისტიკური შესაძლებლობების დადებითი ასპექტები და დადასტურდა ლოჯისტიკური დეპარტამენტის შექმნის აუცილებლობა ორგანიზაციაში, რომლის მიზანია მატერიალური ნაკადების კონტროლი მათი მოძრაობის ყველა ეტაპზე.

საკვანძო სიტყვები: ლოჯისტიკა, კონკურენტუნარიანობა, ლოჯისტიკური კონცეფციები.

Abstract

The article discusses the contribution of logistics in the efficient operation of the company and the possibility of increasing the competitiveness of enterprise through the formation of logistics system of the organization. It reveals positive aspects of logistics and the necessity of creation of the logistics department in the organization, the purpose is to control material flows at all stages of their movement.

Keywords: logistics, competitiveness, logistics concept.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ყველა საწარმოს მთავარ მიზანს წარმოადგენს ბაზარზე თავის დამკვიდრება, მოგების მაქსიმიზაცია და დაყენების ოპტიმიზაცია. მკაცრი კონკურენტული ბრძოლის პირობებში, თანამედროვე ეკონომიკის მრავალ დარგში საწარმოს განვითარების მნიშვნელოვან მაჩვენებლად ითვლება კონკურენტუნარიანობა – ფირმის საქონლისა და მომსახურების უნარს პასუხობდეს ბაზრის კონკურენტულ მოთხოვნებს.

აქედან გამომდინარე უკანასკნელ წლებში ფართოდ გამოყენება და გავრცელება ჰპოვა ლოჯისტიკამ, რომელიც ამბაფრებს კონკურენტუნარიანობას, საწარმოში ლოჯისტიკისა და ლოჯისტიკური მიდგომების გამოყენებისა და დანერგვის საფუძველზე. ის ხელს უწყობს ორგანიზაციის უკეთ წარმართვას, შესაძლებლობას იძლევა მნიშვნელოვნად შემცირდეს მასალების (maxevarfabrikatebis) შექმნისა და მზა პროდუქციის მომხმარებლისათვის მიწოდების დროის ინტერვალი, გაუმჯობესდეს სერვისის დონე, შემცირდეს მატერიალური მარაგებისა და საბრუნავი კაპიტალის მოცულობა, დაჩქარდეს ინფორმაციის მიღების პროცესი, შემცირდეს პროდუქციის თვითღირებულება და უზრუნველყოს საქონელსა და მომსახურებაზე მომხმარებელთა მოთხოვნების შედარებით სრული დაკმაყოფილება.

ლოჯისტიკა – არის ეკონომიკური მეცნიერება, საქონელისა და მომსახურების რაციონალური გადაადგილებისა მწარმოებლიდან მომხმარებელამდე, ასევე მეცნიერება საქონლის მარაგების მართვისა. ლოჯისტიკის მნიშვნელობა ცნობილია უმეტესი მწარმოებლისთვის, მაგრამ ბევრმა მათგანმა ჯერ კიდევ ვერ გადაწყვიტენ სჭირდებათ მათ ის თუ არა. იმისათვის, რომ ბიზნესში მიღწეული იქნას მაქსიმალური შედეგები, ამაღლებული იქნეს მათი კონკურენტული უპირატესობები, მნიშვნელოვანია საწარმოების მიერ, თავიანთი საქმიანობის სფეროში ლოჯისტიკის გამოყენება. ეკონომიკის სფეროში ლოჯისტიკის გამოყენება. ეკონომიკის სფეროში ლოჯისტიკის გამოყენება.

მიკურო ეფექტიანობის დონე, მნიშვნელოვანწილად არის დამოკიდებული საწარმოების მიერ სწორი ლოჯისტიკული მეთოდოლოგიის გამოყენებაზე.

გამოკვლევებმა, რომლებიც ჩატარდა დიდი ბრიტანეთში აჩვენა, რომ პროდუქტის ღირებულების 70%-ზე მეტი, რომელმაც გაიარა მთელი გზა პირველადი წყაროდან საბოლოო მომხმარებელამდე, «შედგება შემდეგი დანახარჯებისგან: დაკავშირებული შენახვასთან, ტრანსპორტირებასთან, შეფუთვისასთან და სხვა ოპერაციებთან, რომლებიც უზრუნველყოფენ მატერიალური ნაკადების მოძრაობას». ამ სფეროს სპეციალისტები ხელს უწყობენ წარმოების, შენახვის, მიწოდებისა და ტრანსპორტირების რაციონალურ ურთიერთქმედებას. ლოჯისტიკა იძლევა პროცესის ორგანიზების საშუალებას ისე, რომ ყველა მასალა და ნახევარფაბრიკატები მიეწოდებოდეს ზუსტი რაოდენობით, ზუსტ დროსა და ადგილას, მზა პროდუქციის ასაწყოებად ან საწარმოებლად. ამ პირობების შესრულებას მიყვარათ საწარმოს სტაბილურ და უწყვეტ საწარმოო პროცესამდე და ასევე მიღწევების დროულ მომარაგებამდე. ყოველივე ეს ხელს უწყობს და საშუალებას აძლევს საწარმოს, პარტნიორებთან გრძელვადიანი ურთიერთობების დამყარებასა და საზოგადოებაში იმიჯის ამაღლებაში.

წარმოების სფეროში ლოჯისტიკის გამოყენება იძლევა შემდეგ შესაძლებლობებს:

მატერიალური ნაკადების მარაგების შემცირება მოძრაობის

მთელ მანძილზე;

ლოჯისტიკურ ჯაჭვში საქონლის მოძრაობის დროის შემცირება;

სატრანსპორტო დანახარჯების შემცირება;

ტვირთთან დაკავშირებული დანახარჯების შემცირება.

ხემოთ ხსენებული გამოკვლევების მონაცემების საფუძველზე, დახარჯული მთლიანი დროის ორიდან-ხუთ პროცენტამდე განკუთვნილია დასაწყოებაზე, საწარმოო პროცესსა და ადგილზე მიტანაზე, რაც შეადგენს დროის დანახარჯს საკუთარ წარმოებაზე. აქედან გამომდინარე, საქონელბრუნვის მთლიანი დროის 95% მეტი მოდის ლოჯისტიკურ ოპერაციებზე. ამიტომაც ლოჯისტიკა განიხილება როგორც ფაქტორი ფირმის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა. ამასთან დაკავშირებით აქტუალური ხდება ისეთი ამოცანები როგორცაა შეფერხებებისა (დანახარჯებისა) და მანქანების კონტროლის ხერხების ძიებისა, რომელიც უფრო კარგად ასახავს ლოჯისტიკის კავშირს ფირმის ძირითად ეკონომიკურ და ფინანსურ ინდიკატორებთან.

უცხოურ ლიტერატურაში, რომელსაც შეხება აქვს ეკონომიკასთან, ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ფირმები რომლებიც იყენებენ ლოჯისტიკურ კონცეფციას და მის საფუძველზე აგებენ თავიანთ სტრატეგიას, აქვთ უკეთესი მანქანებლები, რომლებიც ასახავენ დამოკიდებულებას შემოსავლისა, მიღებული საქონლისა და მომსახურების

გაყიდვიდან, ინვესტირებულ კაპიტალთან მიმართებაში. ლოჯისტიკა ზეგავლენას ახდენს ხარჯებზე, რომელიც დაკავშირებულია საქონლის გაყიდვასთან. ასეთ დანახარჯებს მიეკუთვნება დაკვეთის შესრულების დაყოვნება, რომელიც თავისთავად გამოიწვევს ხარჯებს მათ დამუშავებაზე, გადაზიდვაზე, დასაწყოებაზე, მარაგების მართვაზე და ტვირთის შეფუთვაზე, ბაზრისა და მომხმარებლების მომარაგება სათადარიგო ნაწილებით, გაყიდვის შემდგომ სერვისსა და სხვა მგავს საქმიანობებზე. ლოჯისტიკა ასევე მოქმედებს ბაზარზე ფირმის მდგომარეობის გაუმჯობესებასა და მასზე მისი წილის გაზრდაზე.

ლოჯისტიკა მიშნელოვან ზეგავლენას ახდენს ინვესტიციურ კაპიტალზე, რომელიც ვლინდება ფირმებისა და საწარმოების ბალანსის ძირითად ელემენტებზე, აქტივებსა და პასივებზე ზეგავლენის მეშვეობით. ვინაიდან და რადგანაც თანამედროვე პირობებში ბევრი ფირმა აწყდება "ნაღდი ფულის" დეფიციტის პრობლემას, «ისეთი ელემენტები, როგორცაა "ნაღდი ფული" და "დებიტორული ანგარიშები", წარმოადგენენ გადაწყვეტ ფაქტორებს ფირმის ლიკვიდურობის თვალსაზრისით» და არიან უმთავრესნი. მიუხედავად იმისა, რომ ლოჯისტიკური მდგენელი არსებით გავლენას ახდენს ბალანსის აღნიშნულ ნაწილზე, არც არავინ უარყოფს იმ ფაქტს, რომ რაც მოკლეა დაკვეთის შესრულების ვადები (დაკვეთის მიღების მომენტიდან მომხმარებელზე საქონლის მიწოდების მომენტამდე), მით სწრაფად შეიძლება გამოიწვიოს ანგარიშები. ამგვარად დაკვეთის შესრულების სინქარემ შეიძლება გავლენა იქონიოს ნაღდი ფულის ნაკადებზე, თუკი ანგარიში არ გამოიწვიება მანამ, სანამ საქონელი არ გაიგზავნება.

ის ასევე არსებით ზეგავლენას ახდენს საბრუნავ კაპიტალზე მარაგების შემცირების გზით, ამცირებს რა მასალების, ნახევარფაბრიკატების, მაკომპლექტებელი და მზა ნაკეთობის მარაგებს. ძლიან ხშირად ფირმა-პროდუცენტების საბრუნავი კაპიტალის ნახევარზე მეტი მოდის სწორედ ამ მარაგებზე. ამიტომაც, ლოჯისტიკური ფაქტორი, რომელიც გავლენას ახდენს ინვესტირებულ კაპიტალზე, მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია კომპანიის პოლიტიკაზე მარაგების დონის, მარაგების დონის მართვისა და კონტროლის ხარისხის მიმართ, აგრეთვე, განაწილებაში მოთხოვნების დაგეგმვის სისტემაზე.

ცნობილია, რომ დაკვეთის ეკონომიკური ზომის ტრადიციული კონცეფცია ხშირად სრულად ვერ ასახავს წარმოებისა და განაწილების მოთხოვნებს. რის შედეგადაც წარმოიქმნება მარაგების ზედმეტი დონე. თავის მხრივ, მასალებისა და ნედლეულის შესყიდვა მჭიდროდაა დაკავშირებული კრედიტორების ანგარიშებზე. ლოჯისტიკის თვალსაზრისით, ასეთი ანგარიშები წარმოადგენენ ფირმის ბალანსის ძირითად ელემენტებს და გავლენას ახდენენ მათ საბრუნავ კაპიტალზე. შესაბამისად, შესყიდვების და წარმოების მართვის ინტეგრაციამ, როგორც ლოჯისტიკური სტრატე-

გის შემადგენელმა ნაწილმა – შეიძლება მოგვეცეს დადებითი ეფექტი, რაც დამტიკებულია პრაქტიკულად. ფირმებში, რომლებიც, მარაგების ხარჯვის სტადიები შეესაბამებიან მასალებსა და ნედლეულზე არსებულ მოთხოვნებს, მცირდება ლოჯისტიკური დანახარჯები, შესაბამისად მაღალია ინვესტიციური კაპიტალის გამოყენების მაჩვენებელი.

საწყოების, სატრანსპორტო საშუალებების და ლოჯისტიკური სისტემების სხვა ელემენტების იჯარა მოიჯარეებისთვის წარმოადგენს მიმდინარე ხარჯებს. ძირითადი კაპიტალის შეცვლა მიმდინარე ხარჯებით, მიღწევა სხვა მომსახურების ფირმების მოხილვით, დასაწყოების თუ გადაზიდვის ოპერაციების შესასრულრბლად, ამ სამუშაოების განხორციელებისთვის საკუთარი საშუალებების ყიდვის ნაცვლად.

ლოჯისტიკის სფეროში ბაზრის ფართო დიპაზონისთვის (სასურსათო საქონლის ბაზრიდან, კაპიტალტევად პროდუქციამდე) ჩატარებული გამოკვლევები ცხადყოფს, რომ ფირმა – პროდუქტები და შუამავლები ფლობენ საკმაოდ ფართო შესაძლებლობებს მომხმარებელისთვის ხელსაყრელი პირობების შესაქმნელად. თუმცა ეს შესაძლებლობები შეიძლება რეალიზებული იქნას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი ლოჯისტიკური სისტემების ფუნქციონირება სრული მოცულობით ორიენტირებულია ბაზარზე.

ხემოთ განხილული საკითხები გვაძლევს იმის მტკიცების საშუალებას, რომ ლოჯისტიკის მიზანი ცდებამ ხოლოდ მოცდენების შემცირებისა და მოგების ზრდის ჩარჩოებს. აქედან გამომდინარე, ფირმის კონკურენტუნარიანობის კონცეფცია მდგომარეობს კონკურენტული უპირატესობის მიღებაში, დამატებითი მომსახურების გაწვისა და მისი ხარისხის გაუმჯობესების ხარჯზე. გარკვეული დროის შემდეგ ფირმების უმრავლესობის მიერ აღნიშნული კონცეფციების გამოყენებისას, დანახარჯების შემცირება შეიძლება ისევე აღმოჩნდეს უპირველეს საჭიანობად, მაგრამ უკვე სხვა ფაქტორების საფუძველზე. შესაბამისად, ფირმის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება ლოჯისტიკის ხარჯზე – ესაა უწყვეტი და დინამიური პროცესი.

ახლა განვიხილოთ რამოდენიმე ლოჯისტიკური მიდგომა ანუ კონცეფცია, რომლებიც განაპირობებენ საწარმოებისა თუ ფირმების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას:

დასავლელმა მეცნიერებმა შეიმუშავეს რამოდენიმე ლოჯისტიკური კონცეფცია, რომლებიც უკვე წარმატებით გამოიყენება მრავალი ცნობილი კომპანიებისა და კორპორაციების მიერ. ამ კონცეფციების დანერგვამ მნიშვნელოვანი კონკურენტული უპირატესობები მისცა მათ და ასევე მათ მიერ წარმოებულ საქონელს, საშუალება მისცა აღნიშნული საწარმოები და კომპანიები გამხდარიყვნან ლიდერები წარმოების თავიანთ დარგში. ქვემოთ მოყვანილია დღესდღეისობით ყველაზე ხშირად გამოყენებადი კონცეფციების და მათი დანერგვის მაგალითები კონკრეტულ საწარმოებში.

პირველი კონცეფციაა – “ჟუსტინტიმე” “ზუსტად დროში”. აღნიშნული კონცეფცია ფართოდ გავრცელებულია, ის ჩამოყალიბდა 50-იანი წლების ბოლოს, როდესაც იაპონურმა კომპანიამ «Toyota motors» დაიწყო “kanbani”-s KANBAN-ის სისტემის აქტიური დანერგვა. (KANBAN – იაპონური სახელწოდებაა, გავრცელებულია დასავლეთში და იაპონურად ნიშნავს “რუკას”). კონცეფციის სლოგანს წარმოადგენს პოტენციური მარაგების გამორიცხვა, მასალების, ნაწილების და ნახევარფაბრიკატების წარმოების პროცესში. ამ კონცეფციის შექმნის თავდაპირველი მიზანი იყო ის, რომ თუ წარმოების გეგმა (განრიგი) შედგენილია და გადაცემულია შემსრულებლებისთვის, მაშინ შესაძლებელია პროცესის ისე ორგანიზება, რომ საწარმოში ყველა მასალა და ნახევარფაბრიკატი მიეწოდოს საჭირო რაოდენობით, საჭირო ადგილას და ზუსტად დათქმულ დროს, საქონლის წარმოებისთვის ან მზა პროდუქციის აწობისათვის. ამისათვის საჭიროა მონაცემების ოპერატიული გადაცემა ქვეგანყოფილებებს შორის და მაკომპლექტებელი ნაკეთობების მოწოდებლების სწორი კოორდინაცია. აღნიშნული კონცეფციის გამოყენება მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს გამოშვებული პროდუქციის ხარისხს, ამცირებს წარმოების ხარჯებს, პრაქტიკულად კვეცავს სადაზღვეო მარაგებს და ასევე აჩქარებს საბრუნავი კაპიტალის ბრუნვას ფირმაში.

ასევე, განვიხილოთ მაკროლოჯისტიკური კონცეფცია «ეანპროდუცტიონ» “ზუსტი წარმოება”. ეს მიდგომა ითვალისწინებს შემდეგი ძირითადი კომპონენტების ერთობლიობას: პროდუქციის მაღალი ხარისხი, საწარმოო პარტიების მცირე ზომა, მარაგების დაბალი დონე, მაღალკვალიფიციური პერსონალი და მოქნილი ტექნოლოგიები. ამ კონცეფციამ თავისი დასახელება “ზუსტი წარმოება” მიიღო, იმიტომ რომ მასიური წარმოებისგან განსხვავებით მოითხოვს მნიშვნელოვნად ნაკლებ რესურსებს – მცირე მარაგებს, ერთეული პროდუქციის წარმოებისთვის საჭირო მცირე დროს, ნაკლები დანახარჯები წუნდებული პროდუქციიდან და ა. შ. ამგვარად, “ზუსტი წარმოება” აერთიანებს მასიური წარმოების (წარმოების დიდი მოცულობა – დაბალი თვითღირებულება) და მცირე სერიული წარმოების უპირატესობებს (პროდუქციის მრავალფეროვნება – მოქნილი ასორტიმენტი).

დასასრულს, მინდა აღნიშნო, რომ ლოჯისტიკა არის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და ეფექტური ინსტრუმენტი საწარმოს კონკურენტუნარიანობისა და ორგანიზაციის რენტაბელობის ამაღლებისა. ვინაიდან და რადგანაც ფირმის საერთო დანახარჯების ნახევარზე მეტი მოდის ლოჯისტიკურ შეფერხებებზე (დანახარჯებზე): მასალებისა და მაკომპლექტებელი ნაკეთობის შესყიდვებზე, მატერიალური რესურსებისა და მზა პროდუქციის შენახვაზე, გაყიდვებზე და ა.შ. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ლოჯისტიკური სისტემის რეფორმირება და მიწოდებლების არხე-

ბის ოპტიმალური ფორმირება მნიშვნელოვნად ამცირებს საერთო დანახარჯებს, რასაც საბოლოო ჯამში მიყვავართ ფირმის კონკურენტუნარიანობის

ამაღლებასთან, იმ ორგანიზაციებთან შედარებით, რომლებიც იგნორირებას უკეთებენ ლოჯისტიკურ მიდგომების გამოყენებას მართვაში.

ლიტერატურა/ REFERENCES

1. ტყეშელაშვილი გ., ხმალაძე გ., „ლოჯისტიკის საფუძვლები“ – «თბილისი» 2004 წ. [Tkeshelashvili G. Khmaladze G. «Logistics Principles» - «Tbilisi» 2004];
2. მამულაძე რ., ვარდმანიძე ჯ., „ლოჯისტიკური კონცეფციები – წარმატებული ბიზნესის გარანტი“. ბათუმის საზღვაო აკადემია, შრომები II, 2008 წ. [2. Mamuladze R., Vardmanidze J., «Logistics Concepts - Successful Business Guarantee». Batumi Maritime Academy, Works II, 2008];
3. მამულაძე რ. გაბაიძე მ., „ლოჯისტიკა“ – ს.ს. «გამომცემლობა აჭარა» ბათუმი 2013 წ. [3. Mamuladze R., Gabaidze M., “Logistics” - JSC «Publishing House Adjara» Batumi 2013];
4. Аникин Б.А., Тяпухин А.П., Коммерческая логистика – «Москва» 2007 г. [4. Anikin B.A. Tyapukhin A.P. Commercial logistics - “Moscow” 2007];
5. Алесинская Т.В., Основы логистики. Функциональные области логистики – «Таганрог» 2010г. [5. Alesinskaya TV, Foundations of Logistics. Functional areas of logistics - “Taganrog” 2010.];
6. Дегтяренко В. Н., Основы логистики маркетинга – «Ростов»2011г. [6. Degtyarenko VN, Foundations of Logistics Marketing - “Rostov” 2011.];
7. Шехтер Д. Логистика. Искусство управления цепочками поставок / Д. Шехтеру – М.: Альпина, 2013 г. [Shekhter D. Logistics. The art of supply chain management / D. Shekhter - Moscow: Alpina, 2013];
8. Сербин В.Д., Основы логистики - «Таганрог» 2004 г. [Serbin V.D., Basics of Logistics - “Taganrog”, 2004.];

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრანტების დროის მართვის თავისებურებები

TIME MANAGEMENT PECULIARITIES OF BATUMI SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY MA STUDENTS

ნატალია ხარაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

NATALIA KHARADZE

PhD in Economics, Associated Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

ეკატერინე გულუა

ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი

EKATERINE GULUA

PhD in Economics, Assistant Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

ანოტაცია

დროის სწორი გამოყენება, თავისუფალი დროის მართვა, ჯანსაღი ცხოვრების წესი სრულ-
ფასოვანი შრომითი რესურსის მიღების საფუძველია. მათი ფსიქიკური თუ ფიზიკური მდგომარეობა
დამოკიდებულია დროის სწორ განაწილებაზე.

ნაშრომი ეხება ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრანტების
დროის ბიუჯეტის კვლევას.

კვლევა ჩატარდა საქართველოს მასშტაბით 523 მაგისტრზე. ანკეტა მოიცავდა 37 კითხვას და პა-
სუხის 117 ვარიანტს, კვლევის შედეგები დამუშავებულია "SPSS Statistics" პროგრამაში. მსგავსი მასშტა-
ბის კვლევა აღნიშნულ საკითხზე საქართველოში ჩატარდა პირველად.

კვლევის შედეგად დადგინდა თვითმენეჯმენტის კულტურა პოტენციურ და რეალურ შრომით
რესურსში; მიღებული შედეგების საფუძველზე შემუშავდა სათანადო რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: დრო, მენეჯმენტი, კვლევა, მაგისტრი, თავისუფალი დრო, თვითმენეჯმენტი.

Abstract

Proper usage of the time, leisure time management and healthy lifestyle is basic of preparing valuable work force. Their physical and mental condition depends on proper time management.

The article presents the time management research of MA students' of Batumi Shota Rustaveli State univer-
sity.

The object of our study was wholly 523 MA students in Georgia. The questionnaire consisted of 37 questions with 117 possible answers. The results of this research are processed by "SPSS Statistics" program. It was the first time that such a large scale research had been conducted in Georgia.

The study has revealed peculiarities of real self-management culture in real and potential labor resources; Based on the analysis the relevant recommendations were developed.

Keywords: Time, management, research, MA student, leisure time, self-management

ჩვენს მიერ წარმოდგენილი ნაშრომი ეხება ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მაგისტრის დროის ბიუჯეტის კვლევას და შედარებითი ანალიზს საქართველოს ზოგად სურათთან. რიგ შემთხვევებში, გამოიკვეთა დადებითი ტენდენციასხვა უნივერსიტეტებთან შედარებით.

ანკეტა მოიცავდა 37 კითხვას და პასუხის 117 ვარიანტს, მსგავსი მაშტაბის კვლევა აღნიშნულ საკითხზე საქართველოში ჩატარდა პირველად. კვლევის შედეგები დამუშავებულია “SPSS Statistics” პროგრამაში.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში აღნიშნულ ფაკულტეტზე ირიცხებოდა 522 მაგისტრი და გამოიკითხა-313; საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში ირიცხებოდა - 401, გამოიკითხა-11; გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ირიცხებოდა 40, გამოიკითხა -37; თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ირიცხებოდა 99, გამოიკითხა 35 მაგისტრი.

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გამოკითხულ რესპოდენტთა 62,9% იყო მდებარეობით, ხოლო 37,1% მამარობითი სქესის წარმომადგენელი. 77,1% პირველი კურსის, ხოლო 22,9% - მეორე კურსის მაგისტრი, რაც ნათლად მიუთითებს იმაზე, რომ მეორე კურსელთა დასაქმების მაჩვენებელი არის მაღალი და ვერ ახერხებებს დექლარაცია-სემინარებზე დასწრებას. კვლევის საერთო მონაცემებში კი კურსების მიხედვით გამოკითხულ რესპოდენტთა რაოდენობა თითქმის თანაბარია, კერძოდ პირველი კურსი- 51,6%, მეორე კურსი-48,4%.

არსებული დროის რესურსის უკმარისობას მწვავედ განიცდის რესპოდენტთა 81,7% და სრულად ყოფნის დრო მხოლოდ 14,3%-ს. აღნიშნული მაჩვენებელი საერთო რესპოდენტთა მონაცემების ანალოგიურია, კერძოდ, სრულად ყოფნის დროის რესურსი გამოკითხულ რესპოდენტთა 14,5%, რაც საშუალებას იძლევა დავასკვნათ, რომ პრობლემა ერთნაირად მტკივნეულია ნებისმიერი მაგისტრანტისთვის.

მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი, მაგალითად მარკუსი, ჰიუსტონი (Marquis and Huston) და ზოგიერთი ქართველი მეცნიერი, მ.შ. კახაბერ ჯაყელი ემიჯნება იმ აზრს, რომ დრო შეიძლება მართო, რადგან ადამიანებს შეუძლიათ მართონ მხოლოდ მოვლენები, რომლებიც დაკავშირებულია დროსთან და არა თვით დრო. ბეიკერი და მასტრიკი (Becker and Mustric) დროის მართვის ორ

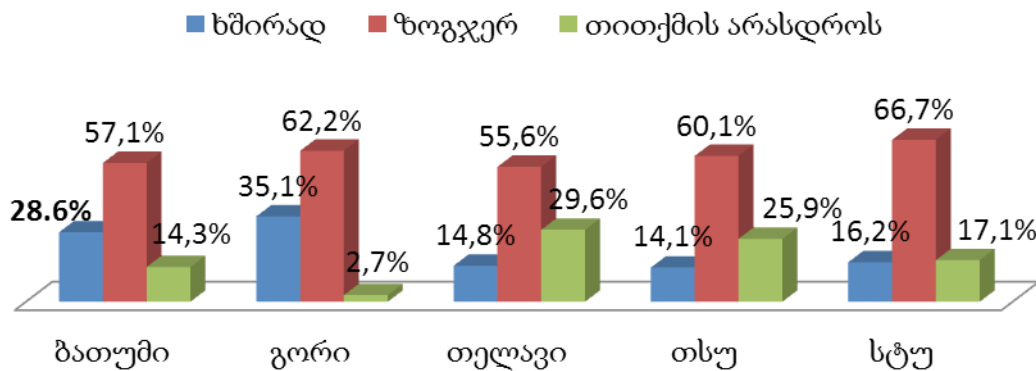
მიმართულებას განიხილავენ: რაოდენობრივ და ხარისხობრივ ვექტორებს. მაკკეიმ, დრაკერმა და ლეიკინმა (McCay, Drucker, Lakein) მნიშვნელოვანი კვლევები მიუძღვნეს დროის მართვის საკითხებს. მათ შეიმუშავეს დროის მართვის სასწავლო პროგრამები და მეთოდები, როგორცაა ყველასათვის ცნობილი -, „შესასრულებელ სამუშაოთა ნუსხის შედგენის მეთოდი“ („to-do lists“), მთავარი მათ შორის არის დროის პროდუქტიულობის განსაზღვრა რა თქმა უნდა იდივიდუალური შესაძლებლობების და პირობების გათვალისწინებით. კვლევის მიზანი სწორედ პროდუქტიულობის დადგენას ემსახურებოდა.

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გამოკითხულ მაგისტრანთა 80% არის დასაქმებული და მხოლოდ 20% - დაუსაქმებული. საერთო კვლევაშიც დაფიქსირდა მსგავსი მონაცემი: დასაქმებული - 81,6% და დაუსაქმებული - 18,4%-ია. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გამოკითხულ მაგისტრანტთა 60% სრულ განაკვეთზე არის დასაქმებული. ასეთი მაჩვენებლის პირობებში გასაკვირი არ არის, რომ გართულდა რესპოდენტთა გამოკითხვა, რაც ყველა უნივერსიტეტს მეტნაკლებად თანაბრად შეეხება.

საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ 82,8% სამუშაო საქმიანობის გაკეთებას ვერ ახერხებს სახლში და სამუშაო ადგილზე მაქსიმალურად არიან დატვირთულები. სამუშაოს სახლში აგრძელებს მხოლოდ 17,1%, რაც საერთო კვლევის მაჩვენებელს მცირედ აღემატება. თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ რესპოდენტთა 34,3% სასწავლო დისციპლინების მომზადებას სამუშაოს ხარჯზე ახდენს (იგივე მაჩვენებელი საერთო კვლევაში 16,8%-ია), შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ შრომის ორგანიზაციაციის კუთხით გარკვეული ხარვეზები არსებობს.

მაგისტრანტისთვის მნიშვნელოვანი და უპირველესი საქმე განათლება და სწავლაზე დახარჯული დრო უნდა იყოს. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ გამოკითხულ მაგისტრანტთა 22,9% ამ საქმიანობას დღეში მხოლოდ ერთ საათს უთმობს, რაც სამუშაოზე დატვირთვის მაღალი მაჩვენებლით არის გამოწვეული. სასიამოვნოა ის ფაქტი, რომ სწავლის პროცესში დამატებითი მასალის მომზადებას რესპოდენტთა 28,6% ხშირად ახერხებს და რამოდენიმე უნივერსიტეტის ანალოგიურ მაჩვენებელზე საშუალოდ 11%-ით მეტია. (იხ. დიაგრამა 1)

სასწავლო დისციპლინების მომზადებისას სარგებლობთ დამატებითი სახელმძღვანელოებითაც?

დიაგრამა 1. დამატებითი მასალის გამოყენების და წიგნთან მუშაობის მაჩვენებელი

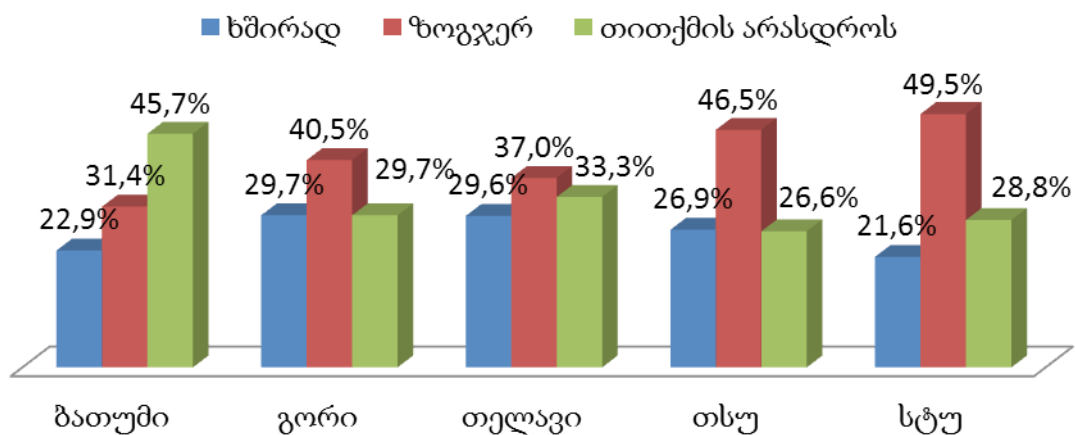
ლექცია-სემინარებზე დასწრების აქტივობა საკმაოდ დაბალია. კერძოდ, ერთ-ორ ლექციას ესწრება რესპოდენტთა 65%. სხვა საერთო კვლევაში აღნიშნული მაჩვენებელი არის 69,6%. კვლევა აჩვენებს რომ წამყვან უნივერსიტეტში ლექცია-სემინარებზე დასწრების აქტივობა არის დაბალი, რაც გამოწვეულია მაგისტრანტთა მასობრივი დასაქმებით და დაძაბულობის მაღალი ხარისხით.

სწავლისა და საქმიანობის შეთავსება საკმაოდ რთული პროცესია და დაგეგმვის გარეშე კიდევ უფრო რთული ხდება. ბათუმის უნივერსიტეტის მაგისტრანტთა 62,9% ხშირად გეგმავს სამუშაო დღეს და საერთო მაჩვენებელს 3,1 ერთეულით აღემატება. რაც შეეხება კვირის დაგეგმვას, ხშირად მას მხოლოდ რესპოდენტთა 42,9% ახერხებს და კიდევ უფრო დაბალია დროის დიდი პერიოდის დაგეგმვის მაჩვენებელი. კერძოდ, ერთ წელს გეგმავს - 25,7%. დროის პერიოდის ზრდასთან ერთად დაგეგმვის პროცესზე უარის

თქმა ერთნაირად ახასიათებთ რესპოდენტებს ყველა უნივერსიტეტში.

დაზაბული რეჟიმის პირობებში მნიშვნელოვანია თავისუფალი დროის გამოყენება და მართვა ენერჯის აღსადგენად. თუმცა კვლევამ აჩვენა, რომ დასვენების და თავისუფალი დროის მართვის კულტურა არ არსებობს და ხშირ შემთხვევაში თავისუფალი დროის ხარჯვა ხდება კომპიუტერთან. რესპოდენტთა 45,7% საერთოდ არ ახდენს თავისუფალი დროის გამონთავისუფლებას ენერჯის აღდგენის მიზნით, (იხ. დიაგრამა 2). აღნიშნული მაჩვენებელი საერთო კვლევაში არის 28,9 %. რესპოდენტთა 22,9% აღნიშნავს, რომ არა მხოლოდ დღის მანძილზე არ ახდენენ თავისუფალი დროით სარგებლობას, არამედ არ/ვერ ახერხებენ შაბათ-კვირას განტვირთვას. ასევე დაბალია სპორტულ აქტივობებში ჩართულობის ხარისხიც. კერძოდ რესპოდენტთა 11,4% არის დაკავებული სპორტით და მხოლოდ მოყვარულთა ღონეზე.

დღის მანძილზე გაქვთ გამოყოფილი დრო დასასვენებლად?

დიაგრამა 2 თავისუფალი დროის მართვა

შრომითი რესურსის ეფექტიანობაზე გავლენას ახდენს ჯანსაღი ცხოვრების წესი. შეუძლებელია ძილის დადგენილი რეჟიმის დარღვევის ფონზე ახალგაზრდამ მოახერხოს საკუთარი პოტენციალის სრულად გამოყენება. კვლევამ აჩვენა, რომ რესპოდენტთა 17,1%-ს ხუთ საათზე ნაკლები სძინავს. მაშინ როცა აღნიშნული მაჩვენებელი საერთო კვლევაში 8,2 %-ია. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ შედეგი გამოწვეულია რეგიონის თავისებურებიდან გამომდინარე. ტურისტული ზონის რეგიონში მაღალია გართობის საშუალებები ბარებში. აღნიშნულ ვარაუდს ამყარებს, ის ფაქტი რომ 01-02 საათის შემდეგ იძინებს რესპოდენტთა ყველაზე მაღალი პროცენტი, ბათუმის უნივერსიტეტის მაგისტრების შემთხვევაში -31,4%, საერთო კვლევაში კი აღნიშნული მაჩვენებელი 27,7% ია.

ჯანსაღი შრომითი რესურსის ჩამოყალიბებაზე გავლენას ახდენს სრულფასოვანი კვება. კვლევამ აჩვენა, რომ სრულფასოვანად 3-4 ჯერ იკვებება რესპოდენტთა 42,9%, რაც საერთო მაჩვენებელზე (27,4%) მაღალია.

სტუდენტურ აქტივობაში ხშირად არის ჩართული რესპოდენტთა მხოლოდ 2,9%, რაც შესაძლოა აიხსნას მათი ოჯახური სტატუსით.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ გამოკითხულ რესპოდენტთა 25,7% არის დაოჯახებული, მაშინ როცა საერთო კვლევაში ეს მაჩვენებელი 13,8%-ია. მსგავსი მაჩვენებელი დაფიქსირდა თელავის უნივერსიტეტში-25,9%, ხოლო დანარჩენ უნივერსიტეტებში აღნიშნული მაჩვენებელი მკვეთრად დაბალია.

კვლევის შედეგად დადგინდა რომ გამოკითხულ რესპოდენტთა 54,3% მუშაობს პროფესიის შესაბამისად, 45,7 - კი არა. აღნიშნული პრობლემა ეხება ყველა უნივერსიტეტს.

რესპოდენტთა 34,3%-ს ხშირად უწევს დაგეგმილი საქმის შეცვლა, რაც საერთო კვლევისასთან შედარებით მაღალი მაჩვენებელია, მთლიან კვლევაში გამოჩნდა, რომ დაგეგმილი საქმის გადადება და შეცვლა ხშირად მხოლოდ 9,4 %-ს უწევს. შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ უსისტიემო მუშაობის მიზეზი შესაძლოა იყოს ის ფაქტი, რომ დაოჯახებულ რესპოდენტთა ყველაზე მაღალი პროცენტი ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრანტებში დაფიქსირდა.

ტრანსპორტში დახარჯული დრო გაცილებით ნაკლებია ბათუმის უნივერსიტეტის მაგისტრებისათვის. კერძოდ, ერთ სათზე ნაკლებს ხარჯავს რესპოდენტთა 48,6%. საერთო კვლევაში აღნიშნული მაჩვენებელი არის 32,9%. აღნიშნული მაჩვენებელი შესაძლოა აიხსნას ქალაქის მასშტაბით.

დროის დანაკარგების მიზეზების ანალიზს ახდენს რესპოდენტთა 42,9%. საერთო კვლევაში აღნიშნული მაჩვენებელი 33,8%-ა. დროის დანა-

კარგების მიზეზების ანალიზი საშუალებას იძლევა აღმოფხვრან დროის „მტაცებლები“ და ოპტიმალურად გაანაწილონ დრო. დროის დანაკარგების მიზეზების გაუთვალისწინებლობის შედეგია ის ფაქტი, რომ 40.0% ერთ საათს ხარჯავს გაუთვალისწინებელი და დაუგეგმავი საქმეების შესრულებაზე, 57,1% კი ერთიდან ორ საათამდე. მსგავსი პრობლემის წინაშე არიან სხვა უნივერსიტეტის მაგისტრანტებიც.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ რესპოდენტთა დიდი უმრავლესობა 62,9% აღნიშნავს, რომ გაცილებით მეტ დროს ხარჯავდნენ სწავლაზე ბაკალავრიატში, ვიდრე მაგისტრატურაში სწავლის პერიოდში. მსგავსი ტენდენცია არის დაფიქსირებული ყველა სასწავლო უნივერსიტეტში.

მაგისტრანტთა უპირველესი მოვალეობის (სწავლის) შესაძლებლობა აიძულებთ მათ სწავლასთან ერთად დასაქმდნენ დაამ გზით უზრუნველყონ სწავლის საფასურის გადახდა და ოჯახის რჩენა. კვლევამ დაადასტურა რომ 11,4% იხდის საცხოვრებელში გადასახადს, რაც 2,3-ჯერ ნაკლებია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაგისტრანტებთან შედარებით (25,9%) და მცირედით ჩამორჩება ბრეჟინკური უნივერსიტეტის მაჩვენებელს(14,4%).

საკურადღებო აშემდეგი საკითხების კვლევის ანალიზის შედეგებიც: სტუდენტთა ლექცია-სემინარების დასწრებაზე და ლექცია-სემინარების მომზადების დროის ხანგრძლივობაზე ახდენენ თუ არა გავლენას ისეთი ფაქტორები, როგორცაა სქესი, მუშაობა კერძო ან სახელმწიფო სექტორში, მუშაობა პროფესიის მიხედვით, და სოციალურ ქსელში მუშაობა. ანალიზისთვის გამოვიყენეთ მრავალფაქტორული დისპერსიული ანალიზი (Multivariate (Multiple analysis of variance, MANOVA). დისპერსიული ანალიზის საფუძველზე მივიღეთ ცხრილები, რომელთა საფუძველზეც მოვახდინეთ სხვადასხვა დაკვების გამოტანა და ჰიპოთეზების ფორმულირება. ცხრილი 1 გვიჩვენებს, თუ რომელ კონკრეტულ ცვლადზე მოქმედებენ აღნიშნული ფაქტორები. ლეინის ტესტის მიხედვით (ცხრილი 1), სამივე ფაქტორი ერთად გავლენას ახდენს Q11 და Q8 ცვლადებზე და მათთან აღნიშნებათ სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კავშირი 0,05 დონეზე (P ორივე შემთხვევაში P ნაკლებია 0.05-ზე), ტესტის მიხედვით უფრო მეტ გავლენას ფაქტორები ახდენენ Q11 ცვლადზე. ასე, რომ შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ H1 ჰიპოთეზა: ფაქტორთა ერთობლიობა: სქესი, მუშაობა კერძო ან სახელმწიფო სექტორში, და სოციალურ ქსელში მუშაობის დრო მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ცვლადებზე: Q11 - კვირაში დაახლოებით რამდენ ლექციას ესწრებით და Q8 - დღის მანძილზე რა დროს ანდომებთ ლექცია-სემინარების მომზადებას .

ცხრილი 1. ლეენის ტესტი დისპერსიის ერთგვარონებაზე

Levene's Test of Equality of Error Variances ^a	F	df1	df2	Sig.
Q10 დღეში რამდენი საათი ხართ ლექციაზე	1.043	27	474	0.408
Q11 კვირაში დაახლოებით რამდენ ლექციას ესწრებით (საათს)?	1.760	27	474	0.011
Q8 დღის მანძილზე ვრადროს ანდომებთ ლექცია- სემინარების მომზადებას	1.754	27	474	0.012

ცალკეული ფაქტორების გავლენის შეფასება Q10, Q11 და Q8 ცვლადებზე:

სქესის გავლენა ცვლადებზე: ამ საკითხის გასაანალიზებლად ვისარგებლეთ დისპერსიული ანალიზით მიღებული ცხრილი 2-ის მონაცემებით. ტესტი აჩვენებს, რომ სქესი გავლენას ახდენს Q10 ცვლადზე სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კავშირით 0,01 დონეზე, და Q8 ცვლადზე სტატის-

ტიკურად მნიშვნელოვანი კავშირით 0,05 დონეზე, ამასთან, ეტაკოეფიციენტის მიხედვით სქესი Q10 ცვლადზე უფრო მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ვიდრე Q8-ზე. შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ H2 ჰიპოთეზა: სქესი გავლენას ახდენს დღეში ლექცია-სემინარებზე დასწრებისა და ლექცია- სემინარების მომზადების დროის ხანგრძლივობაზე.

ცხრილი 2 ერთგანზომილებიანი ტესტი / Univariate Tests

Dependent Variable		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Q10 დღეში რამდენი საათი ხართ ლექციაზე	სქესი	5,649	1		11,705	0,001	0,024
	ვლ. Error	228,753	474	,483			
Q11 კვირაში დაახლოებით რამდენ ლექციას ესწრებით (საათს)?	სქესი	,010	1	0,01	0,003	0,953	0
	ვლ. Error	1373,825	474				
Q8 დღის მანძილზე რა დროს ანდომებთ ლექცია-სემინარების მომზადებას	სქესი	1,844	1		4,546	0,034	0,009
	Error	192,253	474				

კერძო ან სახელმწიფო სექტორში მუშაობის გავლენის შეფასება Q10, Q11 და Q8 ცვლადებზე. ამ საკითხის გასაანალიზებლად ვისარგებლეთ აგრეთვე დისპერსიული ანალიზით მიღებული ცხრილი 3-ის მონაცემებით, საიდანაც ფორმულირება მიეცით შემდეგ H3 ჰიპოთეზას: კერძო ან სახელმწიფო სექტორში მუშაობა გავლენას ახდენს ლექცია სემინარებზე დასწრების დროსა და ლექცია-სემინარების მომზადების დროის ხანგრძლივობაზე. ამასთან, Q10 ცვლადთან და Q11 ცვლადთან (კვირაში დაახლოებით რამდენ ლექ-

ციას ესწრებით (საათს) კერძო ან სახელმწიფო სექტორში მუშაობის ფაქტორს გააჩნია სტატისტიკურად მაქსიმალური კავშირი 0,001 დონეზე (P<0.001), ხოლო Q8 ცვლადთან (დღის მანძილზე რა დროს ანდომებთ ლექცია- სემინარების მომზადებას) სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კავშირი 0,01 დონეზე (P<0.01). F ტესტისა და ეტაკოეფიციენტის მიხედვით კერძო, ან სახელმწიფო სექტორში მუშაობა ყველაზე მეტ გავლენას ახდენს Q10 (დღეში რამდენი საათი ხართ ლექციაზე) ცვლადზე.

ცხრილი 3. ერთგანზომილებიანი ტესტი/Univariate Test

დამოკიდებული ცვლადი	Dependent Variable	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Q10 სწავლის გარდა, მუშაობთ კერძო ან სახელმწიფო სექტორში?		13,318	1	13,318	27,597	0	0,055
	Error	228,753	474	0,483			
Q11 სწავლის გარდა, მუშაობთ კერძო ან სახელმწიფო სექტორში?		72,747	1	72,747	25,099	0	0,050
	Error	1373,825	474	2,898			
Q8 სწავლის გარდა, მუშაობთ კერძო ან სახელმწიფო სექტორში?		3,109	1	3,109	7,666	0,006	0,016
	Error	192,253	474	0,406			

დისპერსიული ანალიზის შედეგად გამოვლინდა აგრეთვე, დღის მანძილზე სოციალურ ქსელში

მუშაობა გავლენას ახდენს Q11 ცვლადზე (კვირაში სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კავშირით 0,05 დაახლოებით რამდენ ლექციას/საათს ესწრებით) დონეზე (ცხრილი 4).

ცხრილი 4. ერთგანზომილებიანი ტესტი/ Univariate Tests

Dependent Variable დამოკიდებული ცვლადი	Sum of Squares	df		F	Sig.	Partial Eta Squared
Q10 დღის მანძილზე რა დროს ატარებთ სოციალურ ქსელში?	1,334	3	0,445	0,921	0,430	0,006
Error/ცდომილება	228,753	474	0,483			
Q11 დღის მანძილზე რა დროს ატარებთ სოციალურ ქსელში?	25,559	3	8,520	2,939	0,033	0,018
Error/ცდომილება	1373,825	474	2,898			
Q8 დღის მანძილზე რა დროს ატარებთ სოციალურ ქსელში?	1,842	3	0,614	1,514	0,210	0,009
Error/ცდომილება	192,253	474	0,406			

აღნიშნულმა კვლევით გამოვლინდა უამრავი პრობლემა, რომელიც აგრეთვე მოითხოვს სხვადასხვა პროფესიის ადამიანების ჩართვას და რეკომენდაციების შემუშავებას. ამ მიზნით კვლევა გადაეცა ექიმებსა და ფსიქოლოგებს. ჩვენი მხრივ შვებულება დავასკვნათ, რომ დროის მენეჯმენტისადმი არასათანადო დამოკიდებულება ქმნის უამრავ პრობლემას

და მიზანშეწონილად მიგვაჩვენა საბაკალავრო დონეზე თვითმენეჯმენტისა და დროის მენეჯმენტის საკითხების შესწავლის დანერგვა. დასაქმებული მაგისტრანტების სრული განაკვეთით დასაქმების შეზღუდვა; სამაგისტრო სწავლებით უნდა დაკავდნენ მეცნიერებით დაინტერესებული სტუდენტები.

ლიტერატურა/REFERENCES

- 1 ხარაძე ნ., ბადრიძე ვ., „სტუდენტის დროის ბიუჯეტი“ თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი 2004 წ:2
 - 2 შენ დი, „ომის ხელოვნება“, ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, თბილისი 2007;
 - 3 Tracy B., TIME POWER, AMACOM, London 2007;4
 - 5 Chapman S. Rupured W. M., Time Managarment, The University of Georgia, Tbilisi 2008;
 - 6 Ward S., Time Management: From the Factory Floor to Our Daily Lives, 2016;
 - 7 Kerzner H., “Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling, and Controlling” John Wiley & Sons ,2009;
 - 8 Marquis, B.L. & Huston, C.J. “Leadership roles and management functions in nursing: theory and applica- tion” Wolters Kluwer Health, 2009;
 - 9 Morgenstern J., Time Management from the Inside Out. 2000;
 - 10 Becker, H & Mustric, F. “Can I Have 5 Minutes of Your Time?” Morgan James Publishing, 2008.
 - 11 Mancini, M. “Time Management: 24 Techniques to Make Each Minute Work” Mc Grow-Hill 2007, p.8;
 - 12 Mc Cay, J. The Management of Time, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ. 1959
- <http://www.studygs.net/timman.htm>;
<http://www.topuniversities.com/blog/7-time-management-tips-students>;
<https://bigfuture.collegeboard.org/get-started/inside-the-classroom/8-ways-to-take-control-of-your-time>.

დისკრეციული უფლებამოსილების პრინციპები მართვის
ბიუროკრატიულ სისტემაში

DISCRETIONARY POWERS PRINCIPLES BUREAUCRATIC
MANAGEMENT SYSTEM

სატია გორგილაძე

საჯარო სამართლის მაგისტრი

KHATIA GORGILADZDE

Master of public law

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია მართვის ბიუროკრატიული სისტემის არსი და მნიშვნელობა, მისი დადებითი ეფექტები. განხილულია ბიუროკრატიული სისტემის ვებერისეული შეხედულებები იმის თაობაზე, რომ ბიუროკრატიული სისტემა წარმოადგენს მართვის უნივერსალურ პრინციპებს. ასევე, გამახვილებულია ყურადღება იმ საინტერესო მიმართულებაზე, რომ მართვის სისტემურობისა და დადგენილი წესების მიუხედავად ბიუროკრატია ახასიათებს ე.წ. „გაურკვეველი ზონა“, ანუ დისკრეციული უფლებამოსილება, რაც გადაწყვეტილების მიმღებს (მმართველს) აძლევს იმ ალტერნატივის საშუალებას, რაც ყველაზე უფრო მისაღებია. მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ დისკრეციული უფლებამოსილება სახელისუფლებო ურთიერთობების ფუნქციონირების უნივერსალურ პრინციპს წარმოადგენს. მხოლოდ მაშინ როცა მმართველის მიერ მიღებული არჩევანი გამომდინარეობს საჯარო ინტერესებიდან.

საკვანძო სიტყვები: დისკრეციული უფლებამოსილება, ბიუროკრატია, იერარქიული სისტემა, საჯარო ინტერესი, უფლებამოსილი ორგანო

Abstract

The article deals with the management of the bureaucratic system of the essence and meaning, Its positive effects. Webber's bureaucratic system is discussed in view of The bureaucratic system of management of the universal principles.

Also, Attention is drawn to the interesting aspects of the The management and systematic set of rules regardless of the bureaucracy is characterized by the so-called, "Uncertain zone" or discretionary powers, As a decision-maker (the manager) to the alternative method, Which are more convenient. Views on, That the discretionary power of the universal principle of operation of the power relationship. Only when the manager's choice is due to the public interest.

Keywords: Discretionary powers, Bureaucracy, Hierarchical system, The public interest, Responsible institution

20 საუკუნის დასაწყისში მაქს ვებერმა შეიმუშავა რაციონალური ბიუროკრატის, როგორც თანამედროვე ორგანიზაციის მართვის ფუნდამენტალური კონცეფცია. აღნიშნული კონცეფცია დაუპირისპირდა პატრიარქალურ, შუასაუკუნოვან ადმინისტრაციას, სადაც რიგითი ადამიანისთვის შეუძლებელი იყო სამართლის ძიება, არ არსებობდა საქმეების განხილვის ვადები, საქმის წარმოების სისტემურობა, არ იყო გამიჯნული უფლებები თანამდებობრივ იერარქიებს შორის, ბუნდოვანი იყო ქვეუწყებების საქმიანობა. მართალია, მართვის ბიუროკრატიული და მოხერხებულები იყო. შესაძ-

ლებელი იყო პირადი კონტაქტის დამყარება ოფიციალურ პირებთან, რათა მოეგვარებინა თავისი პრობლემა. მათ შორის ყალიბდებოდა თბილი, მეგობრული ურთიერთობები. მაგრამ ასეთ ურთიერთობებში ნაკლოვანები უფრო მეტი იყო.

მაქს ვებერის ბიუროკრატის თეორიამ მე-20 საუკუნეში დიდი გავლენა მოახდინა ზოგადად მართვის სისტემების განვითარებაზე. ბევრი მეცნიერი, მე-20 საუკუნის 40-50 წლებიდან ფორმალური ორგანიზაციების შესწავლისა და ემპირიული კვლევების განხორციელების დროს მიმართავდნენ ვებერის ბიუროკრატის მოდელს.

ვებერსეული რაციონალური ბიუროკრატიას ხასიათდება როგორც ლეგალური ბატონობის (გავლენის) პროცესი. ამ ტიპის ბატონობის განმასხვავებელი ელემენტს წარმოადგენს ფორმალური წესების სისტემის არსებობა, რომელიც არეგულირებს მართველის (ადმინისტრაციული) პერსონალის საქმიანობას. აღნიშნული ფორმალური წესები შესაძლოა შეიცვალოს მიღებული პროცედურების შესაბამისად. როგორც ვებერი აღნიშნავდა "გადაძვევები ჩვენი ტერმინოლოგიისთვის არ ის რომ დამორჩილება ესეა ეფუძნება არა რწმენას, ქარიზმატული ლიდერის ერთგულენას, გმირს და ა.შ., არამედ" სამსახურეობრივ მოვალეობას, რომელიც განსაზღვრულია რაციონალურად დაწესებული ნორმებით (კანონებით, წესებით...). მაშასადამე, ბატონობის ლეგიტიმურობა გამოიხატება საყოველთაო, კორექტულად ჩამოყალიბებული და აღიარებული წესებში".

მკვებერმა გამოყო "იდეალური ტიპის", ბიუროკრატიული ტიპის", ბიუროკრატიული მოდელის რამდენიმე თვისება:

შრომის მკაფიოდ გამოხატული დანაწილება, რაც უზრუნველყოფს თანამდებობაზე მაღალი კვალიფიკაციის მქონე სპეციალისტების გამოჩენას;

მართვის დონეების იერარქია, რომლის დროსაც ყოველი ქვედა დონე კონტროლდება ზედა დონის მიერ ექვემდებარება მას;

განზოგადებული ფორმალური წესებისა და სტანდარტების სისტემის შექმნა, რაც უზრუნველყოფს თანამშრომელთა მიერ მოვალეობების შესრულების ერთგვაროვნებას და სხვადასხვა ამოცანის კოორდინაციას;

თანამშრომელთა სამუშაოზე მიღება კვალიფიკაციურ მოთხოვნებთან მკაცრი შესაბამისობის პირობებში. მუშაკთა დაცვა სამუშაოდან თვითნებური განთავისუფლებისაგან;

საჯარო კანცელარიის არსებობა, სადაც მოთავსებულია ორგანიზაციის წერილობითი დოკუმენტი;

ადმინისტრაციული პირების მომზადების ოფიციალური პროცედურა. შტატის თანამშრომლების არსებობა, რომლებსათვის ორგანიზაციაში სამუშაო წარმოადგენს მთავარ საქმიანობას (პროფესიული კომპეტენციაზე დამყარებული კარიერული ზრდა);

ერთიანი პოლიტიკა უფლება მოვალეობის სფეროში. დამორჩილება ფორმალურ წესებს და არა პირს, რომელსაც გააჩნია ძალაუფლება;

ლოალობა დადგენილი წესების მიმართ.

ბიუროკრატიული ორგანიზაციები, რომლებიც მეტ-ნაკლებად უახლოვდებიან მართვის სრულყოფილ ტიპს, შესაძლებელია ვიპოვოთ თანამედროვე საზოგადოების სხვადასხვა სფეროში: სახელმწიფო მართვის აპარატში, პოლიტიკურ პარტიებში, სასწავლო დაწესებულებებში, სამხედრო სფეროში და ა.შ.

ბიუროკრატიის განრცელება დაკავშირებულია უპირველესყოფლისა იმაზე, რომ ის არის

უფრო ეფექტური, ვიდრე ნებისმიერი მართვის სხვა ფორმა. ყველაფერი ეს ხდის ბიუროკრატიას შეუცვლელ ელემენტად თანამედროვე საზოგადოებაში.

ორგანიზაციის თანამედროვე ფორმების განვითარება, როგორც თვლის ვებერი, პრაქტიკულად ემთხვევა ბიუროკრატიული მართვის განვითარებას.

განვითარების უპირატესობა სხვა მართვის ფორმებთან განისაზღვრება იმით, რომ ის გამოდის როგორც სპეციალური ცოდნის მატარებელი, რომელიც საჭიროა ნებისმიერი მსხვილი საწარმოს ნორმალური ფუნქციონირებისთვის.

მიუხედავად საყოველთაოდ მიღებული აზრისა, რომ ბიუროკრატია ექვემდებარება მხოლოდ დადგენილ წესებსა და ნორმებს, თანამედროვე ეტაპზე პრაქტიკამ ჩვენა და მეცნიერთა შეხედულებებიც ადასტურებს, რომ ბიუროკრატიულ სისტემას ახასიათებს ასევე უკვე ჩამოყალიბებული და დამკვიდრებული წესების არაფორმალურად-პირადი შეხედულებისამებრ გამოყენების შესაძლებლობა. მიშელ [4, გვ. 9-15]. ბიუროკრატიას განიხილავს, არამხოლოდ როგორც ორგანიზაციის სპეციფიკურ ნიშანს, არამედ სამუშაოს შესრულების აუცილებელ პირობას. მისი შეხედულებით ბიუროკრატია ეს არის სახელმწიფო ორგანიზაციის ტიპი და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტილი, რაც განსაზღვრავს საზოგადოების განვითარების დინამიურობასა და მოდერნიზაციის პროცესს. ორგანიზაციის ბიუროკრატიული სისტემის რაციონალური სისტემის დარღვევა ანუ დისფუნქციის გაანალიზებისათვის მიშელ კროზე გვთავაზობს დისკრეციული უფლებამოსილების ცნებას, რაც გულისხმობს, რომ ნებისმიერ ორგანიზაციას თავისი ფორმალური მმართველობის არსებობისათვის გააჩნია ე.წ. „გაურკვეველი ზონა“ რასაც როგორც ორგანიზაციის ხელმძღვანელი, ასევე მისი წევრები ხშირ შემთხვევაში იყენებენ საკუთარი თავის რეალიზებისა და პირადი ინტერესების დაკმაყოფილებისათვის.

კროზე ე.წ. „გაურკვეველობის ზონას“ ანუ დისკრეციულ უფლებამოსილებას მიაკუთვნებს:

ექსპერტულ ცოდნასა და გამოცდილებას;

დამოკიდებულებებს და ურთიერთობებს ორგანიზაციაში;

კონტროლის ინფორმაციასა და საკომუნიკაციო ქსელზე;

საერთო და საორგანიზაციო წესებს;

დისკრეციული უფლებამოსილების მაგალითები:

ხელმძღვანელის თანაშემწის უფლებამოსილება (საოველთაოდ აღიარებული მაღალი შესაძლებლობები, სტატუსი და უნარი მოახდინოს გავლენა ხელმძღვანელზე);

ავტორიტეტი და საუკეთესო რჩევის შესაძლებლობები, რითაც ხდება გავლენა მომუშავეებთან;

სამეცნიერო ორგანიზაციაში სიტუაციის განვითარებაზე ავტორიტეტის აკადემიური გავლენა.

დისკრეციული უფლებამოსილება ეს არის სახელისუფლო ურთიერთობების ფუნქციონირე

ბის უნივერსალური პრინციპითაა (სამინისტროები ქვედანაყოფები) დიდწილად საკუთარი შეხედულებებისამებრ იყენებენ მათ ხელთ არსებულ მთლიან რესურსს [3.გვ.,165].

თანამედროვე ეტაპზე, დისკრეციული უფლებამოსილება ექვემდებარება ოფიციალურად დადგენილ ნორმებს და მას განსაზღვრავს საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის მე-2 მუხლის „ღ“ ქვეპუნქტი, რომლის თანახმადაც დისკრეციულობა არის უფლებამოსილება, რომელიც ადმინისტრაციულ ორგანოს ან თანამდებობის პირს ანიჭებს თავისუფლებას, საჯარო და კერძო ინტერესების დაცვის საფუძველზე კანონმდებლობის შესაბამისი რამდენიმე გადაწყვეტილებიდან შეარჩიოს ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მისაღები გადაწყვეტილება.

დისკრეციული უფლებამოსილების მინიჭება ემსახურება, პირველ რიგში, სამართლიანი გადაწყვეტილების მიღების მიზანს. ხშირ შემთხვევაში ადმინისტრაციული ორგანო შესაძლოა ღონისძიებებიდან იყენებს იმას, რომელიც ნაკლები ზიანის მომტანია კონკრეტული პირისათვის და იღებს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში განსხვავებულ გადაწყვეტილებას ფაქტების ობიექტურად და ყურადღებით შესწავლის საფუძველზე.

დისკრეციული უფლებამოსილების განხორციელების პროცესში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება საჯარო და კერძო ინტერესების პროპორციულობის პრინციპს.

ცალკე აღებული რომელიმე ინტერესისათვის უპირატესობის მინიჭება დაუშვებელია. საჯარო ინტერესების გათვალისწინებით გამოცემული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით პირის კანონით დაცული უფლებებისა და ინტერესებისათვის მიყენებულ სიკეთეს, გამოყენებულ უნდა იქნას პირის კანონიერი უფლებისთვის ყველაზე

ნაკლები ზიანის მიმყენებელი საშუალება. არჩეულმა ღონისძიებამ არ შეიძლება გამოიწვიოს პირის კანონიერი უფლებისა და ინტერესების დაუსაბუთებელი შეზღუდვა, ანუ მიზნის მიღწევის საშუალება უნდა შეესაბამებოდეს მიზანს, როდესაც ადმინისტრაციული ორგანო არ უწევს ანგარიშს კანონმდებლის მიერ მისთვის მინიჭებული მოქმედების თავისუფალ სივრცეს, მის მიერ განხორციელებული მოქმედება უკანონოა და სახეზე გვაქვს შეცდომა დისკრეციული უფლებამოსილების განხორციელებაში, რომელიც ძირითადად სამ შემთხვევაში დგება:

ადმინისტრაციული ორგანო არ იყენებს მისთვის მინიჭებულ დისკრეციულ უფლებამოსილებას, ის უშვებს შეცდომას და მის მიერ განხორციელებული ღონისძიება ხდება უკანონო;

ადმინისტრაციული ორგანო სცილდება მისი დისკრეციული უფლებამოსილების ფარგლებს და ახორციელებს ისეთი ღონისძიებას, რომელიც კანონით არ არის გათვალისწინებული. სახეზეა უკანონო მმართველობითი საქმიანობა;

ადმინისტრაციული ორგანო ანგარიშს არ უწევს კანონის მიზნებს და არ იყენებს მისთვის მინიჭებულ დისკრეციულ უფლებამოსილებას იმ მიზნისთვის, რაც კანონმდებელმა მასში ჩადო. სახეზეა უკანონო მმართველობითი საქმიანობა-შეცდომა დისკრეციული უფლებამოსილების განხორციელებაში [1.გვ., 3-9].

აქედან გამომდინარე, დისკრეციული უფლებამოსილების გამოყენების მართლზომიერება ხშირად წარმოადგენს საკამათო საკითხს ბიუროკრატიული აპარატში მართვის პროცესების განხორციელებასა და ისეთი გადაწყვეტილებების მიღებაში, რაც საჯარო ინტერესებიდან გამომდინარეობს და ამავდროულად იცავს ფიზიკური პირის უფლებებს.

ლიტერატურა/REFERENCES

- 1 რ. სულამანიძე, დისკრეციული უფლებამოსილება, სამოქალაქო ჩართულობის ცენტრი. თბ., 2015;
- 2 Вебер М. Избранные произведения. М., 1990.с.1
- 3 Цветаева В.М. управление персоналом. Спб., 2002, с. 16
- 4 Крозье М. Современное государство - скромное государство. Свободная мысль. 1993. С. 9-15.
- 5 R. Sulamanidze, Discretionary power, Center for civil involvement Tb., 2015
- 6 Weber M. Selected works. М., 1990.с.12
- 7 Tsvetaeva V.M Staff management. St. Petersburg., 2002,с.165
- 8 Crozier M. The modern state is a modest state . Free thought. 1993. With. 9-15.

დარგობრივი და რეგიონული ეკონომიკა - SECTORAL AND REGIONAL ECONOMY

სოფლის განვითარების ალტერნატიული შესაძლებლობები

THE ALTERNATIVE POSSIBILITIES OF COUNTRY-SIDE DEVELOPMENT

რეზო მანველიძე

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი

REZO MANVELIDZE

Doctor of Economic Sciences, Professor
Batumi Shota Rustaveli Shtate University

ანოტაცია

ნაშრომში განხილულია სოფლის განვითარების ძირითადი ტენდენციები, არსებული საწარმოო სფეროები, ტრადიციული დარგები, რომლებიც დღეისათვის წარმოადგენს მოსახლეობის ძირითადი შემოსავლის წყაროს. გაანალიზებულია აჭარაში ფერმერული მეურნეობის ფორმირების ძირითადი ეტაპები.

სტატიაში წარმოდგენილია ბუნებრივი, კულტურული და რეკრეაციული რესურსების არსებული პოტენციალი, მისი გამოყენების შესაძლებლობები და რეალიზაციის ავტორისეული შეხედულებები. კერძოდ მოცემულია ტურისტულ-საკურორტო საწარმოო კომპლექსის შექმნის მიზანშეწონილობისა და განხორციელების მთავარი პარამეტრები.

დასაბუთებულია აჭარის სოფლების მდგრადი განვითარების კომპლექსური პროგრამების შექმნის მიზანშეწონილობა და მოსალოდნელი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები, საჭირო ბუნებრივი, ინტელექტუალური და შრომითი პოტენციალის შესაძლებლობები, ინვესტიციების მოზიდვის გზები, შესაბამისი ბიზნესგარემოს შექმნის პირობები.

საკვანძო სიტყვები: მდგრადი, ფერმერი, კოოპერატივი, ტურისტული საწარმო-საკურორტო კომპლექსი, საწარმოო სტრუქტურა

Abstract

Here we consider the main tendencies of development of rural areas, existing production spheres, traditional sectors, which nowadays are the main source of income for the population. Also we analyze the main stages of formation of farms in Adjara.

In this article we present the existing potential of the natural, cultural and recreational recourses, abilities of its use and the author's views concerning its realization. Particularly, the main parameters of reasonability of starting and development of tourist and health resort business are described in this article.

Also we prove reasonability of development of the complex programs of steady development of the rural areas in Adjara and expected socio-economic results, needed natural, intellectual and labor potential, the ways of mobilization of investments, conditions for creation of the appropriate business environment.

Key Words: Stable; Farmer; Cooperative; Complex of Tourist Industry; Industry Structure.

დღეისათვის კვლავ აქტუალურია სოფლის მდგრადი განვითარების პრინციპების რეალიზაცია. მდგრადი განვითარების ცნებაში მოიაზრება განვითარება, რომელიც უზრუნველყოფს თანამედროვე მოთხოვნებს, რისკის გარეშე. ეროვნული მეურნეობის დარგებს შორის მდგრადი განვითარების განსაკუთრებულ მოთხოვნებს აყენებს სოფლისა და სატყეო მეურნეობა. მდგრადობის კონცეფცია ორიენტირებულია ადამიანის მოთხოვნილებაზე. აღნიშნული გულისხმობს იმას, რომ ძირითადი საწარმოო კაპიტალის ღირებულება ბუნებრივ რესურსებში შენარჩუნდება იმ დოზით, რომელიც მომავალი თაობის ცხოვრების მდგრადობას უზრუნველყოფს უკეთესად, ვიდრე ცხოვრობს დღევანდელი თაობა. სწორედ მდგრადი განვითარების კონცეფციის რეალიზაცია განაპირობებს დარგის ეკონომიკურ მდგრადობას.

განასხვავებენ მდგრადი ან ალტერნატიული სოფლის მეურნეობის განმარტებებს. მდგრად წარმოებად ითვლება ის დონე, როდესაც დინამიურად მარაგდება მოსახლეობა სასურსათო პროდუქტებით და ამავე დროს შენარჩუნებულია სოფ-

ნარჩუნებულია სოფლის მეურნეობის განმარტებებს. მდგრად წარმოებად ითვლება ის დონე, როდესაც დინამიურად მარაგდება მოსახლეობა სასურსათო პროდუქტებით და ამავე დროს შენარჩუნებულია სოფ-

ლის მეურნეობის ეკონომიკური სტაბილურობა. მთლიანად ტერმინი მდგრადი განისაზღვრება, როგორც სტაბილური წარმოება აგროტექნიკურ, ეკოლოგიურ, მიკრო და მაკროეკონომიკურ დონეებზე. მდგრადი სოფლის მეურნეობა მოიცავს წარმოების მართვის ტრადიციულ მეთოდებს შესამბუშულს მოწინავე ტექნოლოგიურ და ტექნიკურ მიღწევებთან, თანამედროვე მენეჯმენტთან. პრაქტიკაში ხშირად გამოიყენება აგრეთვე ისეთი მცნება, როგორცაა „organuli სოფლის მეურნეობა“. ამ სახის მეურნეობა მოიცავს საწარმოო სისტემას, რომელიც გამოირიცხავს ხელოვნური სასუქის, შხამქიმიკატების, ზრდის სტიმულატორების და ქიმიური საკვები დანამატების გამოყენებას.

განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება მოწმობს, რომ ორგანული სოფლის მეურნეობა უზრუნველყოფს ენერგომატარებლების ეკონომიას, გარემოს დაცვას, აქვს ხანგძლივი მდგრადობისა და ეკონომიკური ეფექტურობის ტენდენცია. ამასთან ის ნაკლებად კაპიტალტევადია, რაც ფერმერებს არ უქმნის დამატებით ხარჯების გაღების აუცილებლობას.

სოფლის მეურნეობა ღებულობს საქონელს და მომსახურებას სხვა სფეროებიდან, ასევე მიაწვდის პროდუქციას მონათესავე და მათთან დაკავშირებულ დარგებს რეგიონის შიგნით და მის გარეთ, აწარმოებს მომსახურებას, რომელსაც საბაზრო ფასი არა აქვს, მაგრამ დიდ გავლენას ახდენს სხვა სფეროს შედეგებზე, დიდ როლს ასრულებს სოციალური და კულტურული განვითარების საქმეში.

აღნიშნულიდან გამომდინარე ფერმერს უნდა ქონდეს წარმოდგენა იმის თაობაზე, რომ სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების ტენდენცია წარმოიშვა სამი ძირითადი ხედვის – ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური გაერთიანებით.

გარე სამყაროს მდგრადი განვითარებისა და ეკოლოგიური უსაფრთხოების დონისძიებათა აქტუალობის შესახებ საპროგრამო დოკუმენტები და რეკომენდაციები შეიმუშავა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 1992 წლის რიო-დე-ჟანეიროს კონფერენციამ. კონფერენციის საპროგრამო მოთხოვნების შესრულების მიზნით რიგი ქვეყნები შეიმუშავებენ სპეციალურ კონცეფციებს მდგრადი განვითარების პრინციპების ეტაპობრივი რეალიზაციის თაობაზე, რომელიც უზრუნველყოფს სოციალურ-ეკონომიკური ამოცანების დაბალანსებულ გადაწყვეტას, ბუნებრივი სიმდიდრის რაციონალურ გამოყენებას, ახლანდელი და მომავალი თაობების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას სასურსათო და ეკოლოგიური უსაფრთხოების უზრუნველყოფით.

გასულ საუკუნეში მსოფლიო საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარება ძირითადად ორიენტირებული იყო ეკონომიკური ზრდის მაღალ ტემპებზე, რამაც მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენა ბუნებრივ გარემოს. კაობრიობა შეხვდა წინააღმდეგობას ერთი მხრივ

მზარდ მოთხოვნილებასა და მეორე მხრივ ბიოსფეროს შეუძლებლობის ზღვარს ამ მოთხოვნილების დაკმაყოფილების საქმეში. ცივილიზაცია, რომელიც გამოიყენებს მსხვილ ტექნოლოგიებს, ჯერ კიდევ არ შეუთავაზებია საზოგადოებისათვის ბიოსფეროს დარღვეული წონასწორობის აღდგენის მექანიზმი.

მდგრადი განვითარების სისტემისა და პრინციპების გამოყენება უზრუნველყოფს გარემოს ოპტიმალურ რეგულაციას და იხსნის სამყაროს გლობალური ცვლილებებისაგან. სწორედ აქეთკენ მიმართავს იგი საზოგადოებრიობის მენტალიტეტს და სულიერ სამყაროს. ის ასრულებს ეკოლოგიურად ჯანსაღი ძალების მობილიზაციის, სახელმწიფოებრივი პრიორიტეტებისა და პერსპექტიული სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნების მაკორდინირებელ როლს.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში მიმდინარე რეფორმები საწყის ფაზაში იწვევენ მოქმედი სტრუქტურების დეფორმაციას და ეროვნულ მეურნეობაზე მოქმედებენ არაეფექტურად. ისინი ასევე ნეგატიურად მოქმედებენ ბუნებაზე, ეკოლოგიაზე. ძირითადი საწარმოო ფუნქციების მნიშვნელოვანი ნაწილი მორალურად და ფიზიკურად გაცვეთილია, ადამიანები სასიცოცხლო დონის შენარჩუნებისათვის საარსებო საშუალებების მოსაპოვებლად მკაცრ ექსპლუატაციას უწევენ ბუნებრივ რესურსებს. სახელმწიფო ხელისუფლებას კი, როგორც წესი მთავარი ყურადღება გადატანილი აქვს პოლიტიკური სტაბილიზაციის დამკვიდრებისათვის და გარდამავალი პერიოდის გაჭინურების შემთხვევაში ათეულ წლებით ვერ შეიმუშავენს ეკოლოგიური უსაფრთხოების დამკვიდრების კანონებს, ვერ ქმნის შესაბამის აღმასრულებელ მექანიზმს.

მდგრადი განვითარების პრინციპებზე გადასვლა ითვალისწინებს რიგ ამოცანებს, რომელიც სოფლის მეურნეობაში უნდა გადაწყდეს ეტაპობრივად. მათ შორის ძირითადად მიგვაჩნია:

სოფლის მეურნეობის დარგების ეკონომიკურად გაჯანსაღების პარარელურად უნდა შეიმუშავდეს ეკოლოგიური სტაბილიზაციის დონისძიებები;

გარემო ბუნების მდგომარეობის რადიკალური გაუმჯობესება ეკონომიკის ეკოლოგიზაციის დონისძიებების განხორციელებით;

ფერმერული მეურნეობების სტაბილურობა წარმოიშობა უნარჩენო, რესურსდამზოვი ტექნოლოგიების დანერგვით. მეურნეობრიობის მიზანმიმართული სტრუქტურული სრულყოფით ბუნებრივი რესურსების აღდგენის თვალსაზრისით.

ჩვენის აზრით, მდგრად განვითარებაზე გადასვლის პირველ ეტაპზე აუცილებელია მოგვარდეს მძაფრი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, შემცირდეს უმუშევრობა, ამაღლდეს საარსებო მინიმუმი, ხელი შეეწყოს ეროვნული ეკონომიკის ტრადიციული დარგების პოტენციალის გამოყენებას, სამრეწველო მასშტაბები მიეცეს თანამედრო-

ვე ტექნოლოგიების განვითარებას, როგორც წარმოებაში, ასევე გადამამუშავებაში.

შემდგომი ეტაპის მთავარ მიმართულებად მიგვაჩნია ეკონომიკის სტრუქტურული, ტექნიკური და ტექნოლოგიური სრულყოფა-მოდერნიზაცია.

აუცილებელია თანდათანობით მიღწეული იქნეს ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის რაციონალური მეთოდებისა და ტექნოლოგიების გამოყენების პრიორიტეტული მენტალიტეტი საზოგადოებაში.

აღნიშნული მიმართულებების პარარეალურად აუცილებელია ქვეყნის შესაბამისი ინსტიტუტები, უწყებები ჩაერთონ ბუნებასთან ჰარმონიული თანამშრომლობის მსოფლიო საზოგადოებრივ მოძრაობაში.

აქვე გვინდა შევეხოთ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის აგრარული სექტორის განვითარების ჩვენეული ხედვის რამდენიმე ასპექტებს.

ქვეყნის რეგიონების მიხედვით, ფერმერული მეურნეობის ჩამოყალიბების, მიწის რეფორმისა და საწარმოთა პრივატიზაციის პროცესი სხვადასხვა პირობებში წარიმართებოდა. ამ გარდაქმნას მნიშვნელოვანი თავისებურება ახსიათებდა აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში და ეს მარტო აგროეკონომიკური თავისებურებებით არ იყო განპირობებული.

აჭარაში ფერმერული მეურნეობების ფორმირების პროცესი პირობითად შეიძლება ხუთ ეტაპად დავეყოთ:

პირველ ეტაპად, მიგვაჩნია 1993-1996 წლები. მისი ძირითადი თავისებურება არის, საბჭოთა მეურნეობებისა და კოლმეურნეობების გარდაქმნა სახელმწიფო და კოოპერაციულ მეურნეობებად. მთის რეგიონებში, ამ პერიოდისათვის ყველა კომლს საკუთრებაში გადაეცა გამოყოფილი მიწის ნაკვეთი.

მეორე ეტაპი დაიწყო 1996 წლიდან, როცა მთის რეგიონებში მოხდა კოოპერაციული მეურნეობების რეორგანიზაცია, მიწის ფართობები მთლიანად გადაეცა გლეხებს საკუთრებაში. შეიქმნა აგრარული სექტორის სერვისის გაერთიანებები, სააქციო საზოგადოებების სახით, რომლებიც ძირითადად ეწვეიან აგროტექნიკურ, ზოოტექნიკურ, მომარაგების და სხვა სახეობის მომსახურებას.

მესამე ეტაპის დასაწყისად უნდა მივიჩნიოთ 2000 წელი, როცა დაიწყო შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფილად ამოქმედების პროცესი. გლეხობა ეუფლება საბაზრო მეურნეობრიობის კულტურას. მიწისა და სხვა წარმოებების საშუალებების პრივატიზაცია იწყება სუბტროპიკულ ზონაშიც.

მეოთხე ეტაპია მიწისა და სხვა ძირითადი საშუალებების მასიური პრივატიზაციის ღონისძიებები, რომელიც დაიწყო 2004 წლიდან.

მეხუთე ეტაპი დაიწყო 2012 წლიდან, რომლის ძირითადი დამახასიათებელი ნიშნებია საკუთრებითი ურთიერთობების მოწესრიგება, სახელმწიფო მხარდაჭერი ღონისძიებების შემუ-

შავება-რეალიზაცია, კოოპერაციების ფორმირების წახალისება, სოფლის მეურნეობის პროგრამების სტიმულირება.

სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების ხელშეწყობის მოსალოდნელი ეფექტი ძირითადად არის სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათის. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სოფლის განვითარების მხარდაჭერა და სასურსათო უსაფრთხოების ამაღლება, ფერმერული მეურნეობი, კოოპერაციების დამკვიდრება-განმტკიცება.

ამასთან, ხაზგასასმელია ის გარემოება, რომ ყველაზე რთული პრობლემა შესაბამისი ფინანსური მექანიზმის ამოქმედებაა. დამუშავებას საჭიროებს ფულადი სახსრების უშუალოდ მწარმოებელზე გაცემისა და უკან დაბრუნების უზრუნველყოფი მექანიზმი. ფერმერთა სიმრავლისა და მათი დაბალი შემოსავლების გამო, გათვალისწინებული ღონისძიებების შესრულებისათვის საქმიანი ურთიერთობების მოწესრიგებას უამრავ პარტნიორთან, რომელთაც ესაჭიროებათ დახმარება სამეურნეო საქმიანობის სხვადასხვა ეტაპზე.

კონცეფციის მთავარი სამოქმედო პრინციპია ფერმერებზე ფინანსურ შეღავათებთან ერთად კონკრეტული მატერიალური დახმარება, რათა მათი ძალისხმევა წარიმართოს უშუალოდ პროდუქციის წარმოებაზე. ამასთან მოსალოდნელია შეფერხდეს ფინანსურ საშუალებათა უკან დაბრუნება. შესაბამისად აუცილებელია პროგრამის სწორი ადმინისტრირება, რათა გატარდეს სამუშაოები იმ მიმართულებით, რომ მოსახლეობამ გააცნობიეროს მოსალოდნელი ეკონომიკური ეფექტი და ასეთი დახმარების განმეორებითი საჭიროება.

აჭარაში სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის სიმცირე, დასახლების მაღალი სიმჭიდროვე არ იძლევა მსხვილი ფერმერული მეურნეობის განვითარების შესაძლებლობას. დარგი მეტწილად წარმოდგენილია წვრილი ფერმერული მეურნეობების (saojaxo დონეზე) სახით 0.1 დან 1.0 ჰა-მდე სავარგულით, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ფაქტიურად მიმდინარეობს შრომისუნარიანი მოსახლეობის თვითდასაქმება. ასევე საბაზრო მოთხოვნებს ვერ პასუხობს გადამამუშავებელი მრეწველობის ტექნიკური და ტექნოლოგიური დონე.

აგრარული წარმოების პოტენციალის ეფექტური გამოყენების და სასურსათო ბაზრის ფორმირების მნიშვნელოვან ღონისძიებებს წარმოადგენს ფერმერული მეურნეობების ორგანიზაციული და სტრუქტურული სრულყოფის სტიმულირება, ტექნოლოგიური და ტექნიკური უზრუნველყოფის წახალისება, მეცხოველეობისა და მემცენარეობის ჯიშობრივი განახლების ხელშეწყობა, პროდუქციის დამზადების, პირველადი და სასაქონლო გადამამუშავების სფეროებში ინვესტირების კონცენტრირება, ფერმერებისა და მეწარმეების მომარაგების სახელმწიფოებრივი რეგულირება.

გარდა ტრადიციული დარგების აჭარის სოფლებში აგრარული და ეკოლოგიური, გამაჯანსაღებელი ტურიზმის მნიშვნელოვანი შესაძლებ-

ლობებია, მათი რეალიზაცია გაზრდის ქვეყნისა და თვითოეული ოჯახის შემოსავალს.

სწორედ მთა „mtiralaze“ ეროვნული პარკის დაარსება და მოლიანად აჭარის კულტურული, ბუნებრივი და რეკრეაციული რესურსების პოტენციალი აღნიშნული ტენდენციის პერსპექტიულობის და სიცოცხლისუნარიანობის დადასტურება.

აღნიშნულის საფუძველზე განხილვას საჭიროებს მოსაზრება ტურისტულ – საკურორტო-საწარმოო კომპლექსის შექმნის თაობაზე, რომელიც შესაძლებელია გავრცელდეს აჭარის ყველა ხეობასა და უძრავლეს სოფელში.

აჭარის მთიანეთი ერთერთი უნუკალური ადგილია გეოგრაფიული, კლიმატური, რელიეფური, წყლის, ჰაერის, ფლორისა და ფაუნის, მოსახლეობის განლაგების, სასოფლო-სამეურნეო რესურსების, ისტორიული ადგილებისა და ცხოვრების ტრადიციების თვალსაზრისით. სოფლები გაშენებულია მთლიანად მდინარეების ხეობაში. მოსახლეობა მკაცრად იცავს (kerZo მესაკუთრული ფორმირებიდან გამომდინარე) არამარტო თევზჭერის წესებს არამედ პატარა ნაკადულშიც კი ხელს უწყობდა ლიფსიტების გადაყვანა გამრავლებას. შემორჩენილია წიწვოვანი და ფოთლოვანი ტყის მასივები. შესანიშნავი ლანშაპტია მთელ ხეობაში აქტიური დასვენებისათვის, ბუნებრივი საცურაო ადგილების ჩათვლით.

თითქმის ყველგან შესაძლებელია სხვადასხვა კონსტრუქციის, ორიგინალური არქიტექტურის დასასვენებელი ობიექტების მოწყობა. სოფლებში ტრადიციულად ბევრია ხელოსნები ხისა და ქვის, რკინის დამუშავების საქმეში, მშენებლობაში, შესაძლებელია ტყის სანიტარული ჭრების საფუძველზე გარკვეული რაოდენობით სხვადასხვა დანიშნულების მერქანის დამზადება. სოფლების ტერიტორიაზე იწარმოება ბოსტნეული და ბაღეული კულტურები, ხილი, გარეული ხილი, მეცხოველეობის, მეფრინველეობის, მეფუტკრეობის, ეკოლოგიურად სუფთა, ადამიანის ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხო პროდუქცია. მოსახლეობა მიმართავს ახალი ჯიშის კაკლოვანი, კურკოვანი და ტესლოვანი მცენარეების მასშტაბურ გაშენებას. არსებული რესურსები საკმარისია არამარტო ადგილობრივი მოსახლეობის, არამედ ტურისტულ-საკურორტო და საწარმოო კომპლექსის შესაქმნელად. როგორც სოფლების ასევე მიმდებარე ტერიტორიებზე არის ისტორიული ძეგლები და ადგილები.

მაგალითად, ქედის რაიონის, სოფელ აგარის მისასვლელში მთა-კლდეზე ცივასულას ციხე სათვალთვალ კოშკით. იქვე ახლოს მდინარეზე მიმავალ გზაზე თამარ მეფის ხიდად წოდებული საკმაოდ კარგად შენახული ნაგებობა. საინტერესოა და არქეოლოგიური შესწავლის ობიექტი შეიძლება გახდეს ისეთი ისტორიული უბნები როგორცაა: ხატის მამული. ხალხური გადმოცემით გამოქვაბული სადაც თავს აფარებდნენ საეკლესიო მსახურები, თორკინაური (liTon გადამუშავებისა და იარაღის წარმოების უბანი), ქალასჭური,

ნაჭირვალი (Wiris გაჩენის დროს მოსახლეობის გახიზვნის ადგილი), ჩანჩულა, ხახული, გულიგზა, შევარდნის კლდე, ორპირი, ნაეკლესიარი, ბეთლემი, საქორისხევი და ასე შემდეგ. აგარის ტერიტორია ისტორიულად სავაჭრო სამხედრო გზაზე ერთ-ერთი აქტიური პუნქტი იყო (Caquis თავი, აგარა, ხოხნა, კორომხეთი, თურქეთი, არაბეთის ქვეყნები). ბოლო წლებში აქტიურად გამოიყენება ეს მარშუტი ტურისტული ჯგუფების მიერ. მთელი გზა საუკუნოვანი ტყეების მასივში გადის და გზა-დაგზა წყაროს წყლებით, მინდორ ველებით, ხეებთა და მიმზიდველი ბუნებით არის მდიდარი.

აღნიშნული და სხვა სოფლების ტერიტორიის რეკრეაციული და სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის წარმოების რესურსების სრულფასოვნად ათვისება მთელი წლის განმავლობაში უზრუნველყოფს ტურისტებისა და დამსვენებლების მოზიდვის გარანტიების შექმნას., რასაც გააჩნია სოციალურ-ეკონომიკური დატვირთვა. ადგილობრივი სასოფლო სამეურნეო ნედლეულის გადამუშავება და მომსახურების სფეროს გაფართოება, მოსახლეობის და ქვეყნის ბიუჯეტის რეალური შემოსავლების ზრდის წყარო იქნება.

მსგავსი პროექტების დამუშავების ძირითად მიზანს წარმოადგენს:

1. რეკრეაციული და საწარმოო რესურსების ოპტიმალური გამოყენების მოდელის შემუშავება;
2. ბუნებრივი გარემოს შენარჩუნების ღონისძიებების განსაზღვრა;
3. საცხოვრებელი, კულტურული მასობრივი გართობისა და დასვენების ინფრასტრუქტურის ეფექტური პროექტის შედგენა. პროექტის განხორციელებაში მოსახლეობის ჩართვის ფორმირებისა და მეთოდების განსაზღვრა;
4. პროდუქტებით მომარაგებაზე ორიენტირებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ნედლეულის წარმოების პარამეტრების განსაზღვრა, ინდივიდუალური და ფერმერული მეურნეობების განვითარება, მემცენარეობის, მეცხოველეობის, მეფუტკრეობის, მეფრინველეობის პროდუქციის გადამამუშავებელი მინი საამქროების შექმნისა და ფუნქციონირების უზრუნველყოფა;
5. ეკოლოგიურად ჯანსაღი გარემოს შენარჩუნების, გარემოს დაბინძურებისაგან დაცვის ღონისძიებების შემუშავება.

პროექტებით გათვალისწინებული ინფრასტრუქტურა მრავალფეროვანი და უმეტეს შემთხვევაში ცალკეული ობიექტების ინდივიდუალური მახასიათებლებით, მოცულობითი და გამოყენებითი დანიშნულებით მშენებლობის საფუძველი იქნება რელიეფის, რესურსების განთავსების, კომპლექსურობის, ლანდშაფტის, ეკოლოგიური მდგომარეობის ნორმატიული მოთხოვნების მაჩვენებლები.

სოფლად საწარმოო სტრუქტურა შეიძლე-

ბა ჩამოყალიბდეს შემდეგი სახით:

1. ინდივიდუალური (ოჯახური) სარგებლობის საკუთარი მისასვლელი გზით, ავტომანქანის სადგომით, კომუნიკაციებით, წყლით და ენერგო მომარაგებით უზრუნველყოფილი კოტეჯები. შესაძლოა მცირე ჰიდრო ელექტრო სადგურების აგებაც;
2. რამდენიმე სუბიექტის სარგებლობისათვის განკუთვნილი კოტეჯები საერთო სარგებლობის ეზოთი და დამხმარე ნაგებობებით;
3. ბუნებრივი საცურაო აუზები, საცურაო პლაჟები, გამაჯანსაღებელი ვარუშის სხვადასხვა სირთულისა და სიგრძის მარშუტები, კლდეზე ცოცვის, სიძნელეთა გადალახვის სტენდების მოწყობა, ზამთრის პირობებში სათხილამურო სპორტის ობიექტების შექმნა;
4. ტელეკომუნიკაციების თანამგზავრული სისტემის (კაბელური ხაზის) გამართვა. ინტერნეტის ქსელით უზრუნველყოფა;
5. ხეობის მთლიანი აუზის დაცულ ზონად გამოცხადება;
6. მცირე სიმძლავრის საწარმო საამქროების აშენება (ხორცი, თევზის, ფრინველის პროდუქტების შესაბამისი საამქროები სიმძლავრით 50-100 კვ., ცვლაში);
7. ხმელი ხილის საშრობები, ხილი, გარეული ხილი (მოცვი, მაცვალი, ანწლი დასხვა);

8. სიმინდის ფქვილის წარმოება, დაფასოება;
9. ხილის ნატურალური წვენების და სპირტ-სახდელი საამქრო;
10. ხორცის და რძის გადამამუშავებელი მინი საამქრო (ძეხვი, სოსისი, სარდელი, დაფასოებული ხორცი, ფარში, დელიკატესები);
11. სოფლებში არის წყაროს მარაგი და შესაძლებელია მისი ჩამოსხმა;
12. უმრავლესი სოფლების ტერიტორიაზე არის სამკურნალო წყლები. მოსახლეობა ყოველწლიურად ორგანიზებულად დადიოდა აბაზანების მისაღებად;
13. სოფლებში ზოგიერთ უბანზე არის ე.წ. მადარობები (ქვით ნაშენი და ბუნებრივი გამოქვაბულები), რომლებსაც მოსახლეობა მიიხნევს როგორც უძველეს ადამიანთა ჯგუფურ საცხოვრებელს.

მარკეტინგული კვლევები აჩვენებს ტურისტის რეგიონში ყოფნის საშუალო ხანგრძლივობა გაიზარდა 6-8 დღით, ხოლო საშუალო დღიური დანახარჯი ყოველწლიურად იზრდება 28-30 ლარით, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ვითარდება ტურისტული სერვისი, ინფრასტრუქტურა, მომსახურება. ამ სფეროების ასეთი ტემპით განვითარება უახლოეს 2-3 წელიწადში უზრუნველყოფს საშუალო დღიური დანახარჯების 250 ლარამდე გაზრდას, რაც დამატებით შემოსავალს უზრუნველყოფს.

საზღვაო პოტენციალის გამოყენების ზოგიერთი
სტრუქტურული საკითხი

MARITIME POTENTIAL APPLICATION OF SOME STRUCTURAL ISSUES

სალომე ჯაფარიძე

საერთაშორისო მენეჯმენტის მაგისტრი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის მოწვეული სპეციალისტი

SALOME JAPARIDZE

Master of International Management Inviting Specialist
at Batumi Shota Rustaveli State University

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია ზღვისპირა რეგიონების პოტენციალი, მისი როლი ეკონომიკის განვითარებაში. თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნის ძირითადი პრინციპები, მიზნები, დადებითი და უარყოფითი მხარეები. განხილულია დუბაის თავისუფალი ეკონომიკური ზონები, ყურადღება გამახვილებულია საქართველოში არსებულ საზღვაო პოტენციალზე, კერძოდ ბათუმის, ფოთის, ანაკლიის მშენებარე და ყულევის პორტებზე. წარმოდგენილია ბათუმის პორტის შედარებითი ანალიზი, მისი განვითარების ტენდენციები და შესაძლებლობები, თავისუფალი ეკონომიკური ზონების პერსპექტივა და მნიშვნელობა ქვეყნის ეკონომიკაში.

საკვანძო სიტყვები: თავისუფალი ეკონომიკური ზონა, საზღვაო პოტენციალი, ინფრასტრუქტურა, პორტი, პორტო-ფრანკო, ტერმინალი

Abstract

In this article describes potential of the sea regions, that promotes its economic development. Basic principles, goals, positive and negative aspects of creating Free Economic Zones. As well Dubai is an example of a positive functioning of the Free Economic Zone. Focusing on the Georgia sea potential: Batumi, Poti, Anaklia and Kulevi Sea Port. Following and studied the example potential of the Batumi Sea Port. Batumi Sea Port comparative analysis represents its development trends and opportunities, prospects of the free economic zones and potential in the economy of the country.

Keywords: Free Economic Zone, Sea potential, infrastructure, port, Porto-Franco, terminal

შესავალი. თანამედროვე ეტაპზე, არსებული სოციალური, ეკონომიკური თუ პოლიტიკური ფაქტორების გათვალისწინების ფონზე, ნებისმიერი საზღვაო ქვეყნის, სახელმწიფოს მიერ შემუშავებულ სტრატეგიულ გეგმაში, რომელიც თავისთავად მიმართულია და ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას და სტაბილურობას, მნიშვნელოვანს და პრიორიტეტულს წარმოადგენს საპორტო საქმიანობა, ხოლო პორტის არსებობა, კი იმ საკვანძო და ღირებულ რესურსს, რომელიც ხელს უწყობს მსოფლიო სატრანსპორტო სისტემაში წარმატებულ ჩართულობას.

კვლევის მიზანი. აღნიშნული ნაშრომის კვლევის მიზანია აჩვენოს არსებული პორტების მდგომარეობა და მათი განვითარება, რომელიც ცალსახად ასახავს ქვეყნის ინტეგრაციის დონეს, მატერიალური რესურსებისა და მზა პროდუქციის გადანაწილების შესაძლებლობას მსოფლიო გლობალურ სისტემაში [3; გვ. 15].

მე-20 საუკუნის ბოლო და 21-ე საუკუნის დასაწყისი, ხასიათდება საპორტო რეგიონების განვითარების პროცესის აქტიურ ფაზაში გადასვლით. მკვეთრად იზრდება პოტენციალის ათვისების ინტენსივობა, უმჯობესდება სანაპირო ზონის

ფუნქციები, იქმნება ტერიტორიულ-სამრეწველო წარმონაქმნები და ამავე დროს სხვადასხვა სახის საპორტო-სამრეწველო კომპლექსები, რომლებსაც გააჩნიათ მკაფიოდ გამოხატული სატრანსპორტო-სარესურსო, ან სატრანსპორტო-საწარმოო სპეციალიზაცია [4; გვ. 45].

კვლევის ამოცანა მდგომარეობს მსოფლიოში მიმდინარე ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების შესწავლაში, რომელიც ცხადყოფს, რომ ნებისმიერი სახელმწიფო სხვადასხვა მეთოდით ცდილობს მათი კონტროლირებადი ტერიტორიის ისეთი მიმართულებით გაფართოებას, რომელიც მათ ზღვაზე გასასვლელს უზრუნველყოფს. ზღვისპირა რეგიონები, კი როგორც ვიცით განსაკუთრებულ სატრანსპორტო პოლიგონს წარმოადგენს და ის ხელს უწყობს მსოფლიო სასაქონლო ბაზარზე წვდომას, რაც თავისთავად ქვეყნის ეკონომიკურ კეთილდღეობასა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაზე აისახება.

კვლევის ორიგინალობა განისაზღვრება მსოფლიო ეკონომიკური პროცესების შესწავლის ფარგლებში ახალი თანამედროვე ეკონომიკური ბერკეტების ძიებით. ეკონომიკური პოლიტიკისა და რეგიონალური ეკონომიკის მნიშვნელოვან ბერკეტს არსებულ პირობებში, კი წარმოადგენს თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შექმნა და განვითარება.

თავისუფალი ეკონომიკური ზონა, თავისთავად წარმოადგენს ქვეყნისა და რეგიონის დაჩქარებული ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელოვან ფაქტორს, რომელიც მიიღწევა საერთაშორისო ტვირთბრუნვის, ინვესტიციების მობილიზაციისა და ინტეგრირებული ეკონომიკური პროცესების გადრმავეების ხარჯზე [7].

თავისუფალი ეკონომიკური ზონის ერთ-ერთი სრულყოფილი ცნება განსაზღვრულია კიოტოს კონვენციის მიერ 1973 წელს, რომლის მიხედვით თავისუფალი ეკონომიკური ზონის ქვეშ იგულისხმება ტერიტორიის ნაწილი, სადაც საქონელი წარმოადგენს ობიექტს, რომელიც იმყოფება ეროვნული საბაჟო ტერიტორიის გარეთ [1; გვ. 5].

თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნის მიზნები ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება განსაზღვრებოდეს ერთმანეთისგან, მაგალითად მრეწველობა განვითარებულ ქვეყნებში, ისეთებში, როგორცაა ამერიკის შეერთებული შტატები, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, იტალია თავისუფალი ეკონომიკური ზონები ხშირად იქმნებოდა გარე ეკონომიკური კავშირების აქტივიზებისათვის, რეგიონებს შორის არსებული განსხვავებების გათანაბრებისთვის და რეგიონალური პოლიტიკის რეალიზებისათვის, რომელიც მიმართული იყო მცირე და საშუალო ბიზნესის გამოცოცხლებაზე დეკრეისულ რეგიონებში. ასეთი პროგრამების არსებობა არ იყო მიმართული მხოლოდ უცხოური კაპიტალის მოზიდვაზე [5; გვ.

105].

თავისუფალი ეკონომიკური ზონა აღიქმება, როგორც დროებითი ღონისძიება, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებისათვის გარკვეული რეგიონების განვითარების ხელშეწყობის მიზნებს ემსახურება.

როგორც წესი თავისუფალი ეკონომიკური ზონები ფუძნდება სასაზღვრო რეგიონში და შემდეგი ტიპის ეკონომიკური თავისუფლებას გულისხმობს:

ელიბერალური შრომითი კანონმდებლობა;

თავისუფალი ვაჭრობა უცხოეთთან;

დაბალი გადასახადები (განსაკუთრებით კორპორაციული გადასახადები), ან მათი სრული გაუქმება;

გარკვეული პოლიტიკური ავტონომია (ცალკეულ შემთხვევებში, საწყის ეტაპზე) [6].

თავისუფალი ეკონომიკური ზონები შეიქმნა და წარმატებით ახორციელებენ თავიანთ საქმიანობას, ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა ჩინეთი, ინდოეთი, ამერიკა, რუსეთი, არაბეთის გაერთიანებული ემირატები და სხვა. აღსანიშნავია, რომ დღეისათვის დუბაი ერთ-ერთ საუკეთესო სავაჭრო ცენტრს წარმოადგენს, რისი ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორიც არის თავისუფალი ეკონომიკური ზონების არსებობა, რომელმაც თავის მხრივ ხელი შეუწყო რეგიონის ინფრასტრუქტურის განვითარების მაღალ დონეს.

დუბაის ტერიტორიაზე განლაგებული პორტები, გზები, აეროპორტები, სატელეფონო და ინტერნეტ კავშირები საუკეთესოა მთელს რეგიონში. დუბაის საზღვაო პორტი ტვირთების გადაზიდვით მსოფლიოს საუკეთესო 15 პორტში შედის. ამჟამად დუბაიში წარმატებით ფუნქციონირებს რამოდენიმე მსხვილი თავისუფალი ეკონომიკური ზონა, რომელთა შორისაც „Jebel Ali“ წარმოადგენს პირველ თავისუფალ ეკონომიკურ ზონას, რომელიც 70-იანი წლების ბოლოს შეიქმნა და ის დღესდღეობით წარმოადგენს მსოფლიოში ერთ-ერთ ყველაზე დიდ და მზარდ თავისუფალ ეკონომიკურ ზონას, რომელიც განლაგებულია საზღვაო პორტის გარშემო. აღნიშნულ ზონაში საქმიანობს 97 ქვეყნის 2300-ზე მეტი კომპანია, მათ შორის იაპონური (ნისანი, მიცუბიში, ჰონდა, სონი) და ევროპული მსხვილი კომპანიები (ABB, Shell, BASF და სხვა), რომლებიც დიდ როლს თამაშობენ თავისუფალი ეკონომიკური ზონის და მთლიანად რეგიონის განვითარებაში [7].

მსოფლიოში არსებული თავისუფალი ეკონომიკური ზონები გვიჩვენებს რესურსებისა და შიდა შესაძლებლობების უკეთ გადანაწილების გზებს, რაც ხელს უწყობს რეგიონში ინვესტიციების მოზიდვას, ბიზნესის დაუბრკოლებლად განხორციელებას და ქვეყნის განვითარების გრძელვადიანი გეგმის შესრულების ხელშეწყობას.

თავისუფალი ეკონომიკური ზონის პო-

ტენციად აღვიღებდებარეობის შერჩევას პრინციპული მნიშვნელობა აქვს მოცემული რეგიონისადმი უცხოური კომპანიების ნათლად გამოხატული ინტერესების სახით. სასურველია რეგიონში საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის გარკვეული პრაქტიკული გამოცდილება [1; გვ. 15].

უკანასკნელ ათწლეულებში, საქართველოში მიმდინარე პროცესებმა, მისმა ინტეგრაციამ და საერთაშორისო პროცესებში ჩართულობამ, ქვეყნის ხელსაყრელმა გეოპოლიტიკურმა მდებარეობამ, რომელიც გულისხმობს უძველეს სატრანსპორტო გზაჯვარედინზე მის არსებობას, აქტუალური გახდა ბათუმში თავისუფალი ეკონომიკური ზონის ჩამოყალიბება, რადგან ქვეყნის ჩართვა მსოფლიო ეკონომიკურ ურთიერთობებში მჭიდროდ არის დაკავშირებული თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შექმნასთან. აქვე, ყურადსაღებია, ის გარემოება, რომ რეგიონს გააჩნია ისტორიული გამოცდილება, მის ტერიტორიაზე თავისუფალი ეკონომიკური ზონების არსებობისა, რაზეც მოწმობს ქ. ბათუმის „პორტო-ფრანკო“-დ გამოცხადება, 1878 წლის 29 ოქტომბერს.

„პორტო-ფრანკო“ – სიტყვა-სიტყვით თავისუფალი ნავსადგური, ასე უწოდებდნენ რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მყოფ ბათუმს 1878-1886 წლებში. იდეა ინგლისს ეკუთვნოდა, მან ბერლინის კონგრესზე ქალაქის პორტო-ფრანკოდ გამოცხადება მოითხოვა. ბერლინში დადებული ხელშეკრულების მე-8 პუნქტის მიხედვით, რუსეთს ბათუმი პორტო-ფრანკოს სტატუსით გადაეცა. რუსეთის იმპერიაში ბათუმი მესამე პორტო-ფრანკო იყო, ოდესისა და ვლადივოსტოკის შემდეგ.

ბათუმს, შავ ზღვაზე გეოპოლიტიკური მდგომარეობის გამო, ძალზე ხელსაყრელი პირობები გააჩნდა „პორტო-ფრანკოს“ ფუნქციის შესრულებისათვის. 1884 წელს ბათუმის თავისუფალი სავაჭრო ზონა შეადგენდა 900 დესიატინას. 1883 წელს ბათუმი რკინიგზით ბაქოს დაუკავშირდა და გახდა ნავთობპროდუქტების საერთაშორისო ბაზარზე გასადგების ძირითადი პროდუქტი [1; გვ. 23].

ექსპორტირებადი ნავთობის მოცულობის ინტენსიურმა ზრდამ გამოიწვია ნავსადგურის შესაბამისი ინფრასტრუქტურის განვითარების აუცილებლობა.

მე-19-მე-20 საუკუნეების მიჯნაზე ბათუმში 350-380 სამრეწველო და 1000-ზე მეტი სავაჭრო დაწესებულება აღირიცხებოდა. ამავე პერიოდში გაიხსნა 5 მსხვილი ბანკი, რომლებიც საბანკო ოპერაციებს საერთაშორისო მასშტაბით აწარმოებდნენ [1. გვ. 23].

ბათუმის პორტო-ფრანკოდ გამოცხადებამ დადებითად იმოქმედა ქალაქის ინფრასტრუქტურისა და მრეწველობის განვითარებაზე. ამ პერიოდში ბათუმი ძირითადად საიმპორტო-სატრანზიტო ვაჭრობის ზონას წარმოადგენდა. ნავთობის

ტრანსპორტირებაში მონაწილეობამ ბათუმის ნავსადგური გადააქცია ევროპის სატრანსპორტო დერეფნის უმნიშვნელოვანეს კვანძად და საერთაშორისო მნიშვნელობის მსხვილ სატრანსპორტო ობიექტად.

საქართველოს ხელსაყრელი სატრანსპორტო-გეოგრაფიული მდებარეობის მიუხედავად საბჭოთა კავშირში ყოფნისას იგი სატრანსპორტო „ჩიხში“ იყო და მსოფლიოს ქვეყნებთან ურთიერთობა მხოლოდ მოსკოვის გავლით ხორციელდებოდა. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ქვეყანამ პრაქტიკულად საერთაშორისო სატრანსპორტო გზაჯვარედინის ფუნქცია დაიბრუნა.

თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს რეგიონისათვის, რომელიც გლობალური კონკურენციის პირობებში იმყოფება, წარმოადგენს სატრანზიტო ფუნქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება და ამ ფუნქციის ეფექტური გამოყენება.

ქვეყნის გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, მისი სატრანზიტო ფუნქცია მკვეთრად ზრდის საერთაშორისო თანამეგობრობის მხრიდან ინტერესს, რაც განპირობებულია საქართველოს მიერ ევროპასა და აზიას შორის დამაკავშირებელი როლით. ქვეყნის ჩართვამ სატრანსპორტო დერეფან „evroპაკავკასია-აზია“-ში (TRACECA – Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia), რომელიც წარმოადგენს ერთ-ერთ ევროპულ სატრანსპორტო კორიდორს ევროპიდან შავი და კასპიის ზღვების გავლით ცენტრალური აზიის ქვეყნებამდე, ხელი შეუწყო ქვეყანას შესძენოდა საერთაშორისო სატრანზიტო ფუნქცია.

რეგიონის სატრანზიტო ფუნქციის და ზოგადად ტრასეკას პროექტის კონკურენტუნარიანობას რამოდენიმე ფაქტორი განსაზღვრავს. მათ შორის მნიშვნელოვანია:

გამართული ინფრასტრუქტურა;

ინფრასტრუქტურაში დასაქმებული კადრები, რომლებიც ცალკეულ დონეზე დებულობენ მენეჯერულ და ლოჯისტიკურ გადაწყვეტილებებს;

დერეფანში არსებული ინფრასტრუქტურული და სატრანსპორტო-ლოჯისტიკური ობიექტების, ერთობლივი, კოორდინირებული მოქმედებები და გადაწყვეტილებები, რომელიც განსაზღვრავს დერეფნის კონკურენტუნარიანობას - დერეფანში ტვირთების მოძრაობის სინქარეს, ფასს და უსაფრთხოებას.

მესამე ფაქტორს არსებითი მნიშვნელობა გააჩნია და მისი შედეგები დიდადა დამოკიდებული როგორც ცალკეული სახელმწიფოების პოლიტიკაზე, ისე პროექტში ჩართული ქვეყნების მთავრობების ერთობლივ და კოორდინირებულ მუშაობაზე [6].

საქართველოს უდიდესი საზღვაო-ინფრასტრუქ

ტურული პოტენციალის მნიშვნელოვანი ნაწილია ბათუმის პორტი. კერძოდ, ბათუმის ნავსადგური არის საქართველოს მთავარი საზღვაო კარიბჭე და მის სტაბილურ მდგომარეობაზე არსებითად არის დამოკიდებული არა მარტო აჭარის, არამედ მთლიანად საქართველოს ეკონომიკური განვითარება. ბათუმის საზღვაო ნავსადგური ისტორიულად ითვლებოდა კავკასიის რეგიონის ლოჯისტიკურ ცენტრად. კერძოდ, ის არის საქართველოს ერთ-ერთი ნავსადგური, რომლის საშუალებით საქართველო გახდა ტრანზიტული ქვეყანა. დღეს ბათუმის ნავსადგური თამაშობს დიდ როლს რეგიონის ცხოვრებაში და მის განვითარებაში.

ბათუმის საზღვაო ნავსადგომის შექმნის ისტორია პრაქტიკულად კავკასიის რეგიონის ლოჯისტიკური ცენტრის ფორმირების ისტორიაა, რომელმაც საქართველოს, როგორც ტრანზიტული ქვეყნის, როლი განსაზღვრა.

ბათუმის პორტი ევროპა-კავკასია-აზიის კორიდორის მნიშვნელოვან რგოლს წარმოადგენს, რომელიც სათავეს ევროპაში იღებს და ბულგარეთის, რუმინეთის, უკრაინის, შემდეგ შავი ზღვის გავლით კასპიის ზღვის რეგიონის ქვეყნებს - აზერბაიჯანს, ყაზახეთს, თურქმენეთს და ა.შ. - აკავშირებს. პორტის განვითარების ძირითადი ფაქტორი იყო და არის კასპიის ზღვის ნავთობი. ბათუმის პორტის ძირითადი კონკურენტები შავ ზღვაზე არიან: უკრაინული - ოდესისა და ილიჩევსკის პორტები, რუსული - ნოვოროსიისკისა და ტუაფსეს პორტები. ბათუმის პორტის უპირატესობა ის გახლავთ, რომ უკრაინის აკვატორია ზამთარში იყინება, ხოლო რუსეთის პორტებში, ზამთრის პერიოდში, ხშირია ძლიერი ქარები.

2008 წლის თებერვალში სს „ყაზტრანსოილის“ შვილობილმა კომპანიამ - შპს ატუმი ინდუსტრიულ ოლდინგ-მა ბათუმის საზღვაო ნავსადგურის ექსკლუზიური მართვის უფლება 49 წლით და ბათუმის ნავთობტერმინალის აქციების 100%-იანი პაკეტი შეიძინა. სს „ყაზტრანსოილი“ ყაზახეთის ნაციონალური კომპანია სს „ყაზმუნაიგაზის“ შვილობილი კომპანიაა, რომელიც ყაზახეთის ძირითადი ოპერატორია ნავთობის ტრანსპორტირებაში. ყაზახეთის მიერ ბათუმის საპორტო აქტივების შეძენის მიზანი ნათელია: საუბარია ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების გადაზიდვის ახალი საექსპორტო ფანჯრის შექმნაზე. ეს მიმართულება საშუალებას მისცემს ყაზახეთს, ნავთობნაკადების დივერსიფიცირება მოახდინოს და არ იყოს დამოკიდებული სხვა ქვეყნების კუთვნილ ტერმინალებზე [8].

ბათუმის პორტი ჩვენი სატრანსპორტო სისტემის, ასევე ევროპის სატრანსპორტო დერეფნის უმნიშვნელოვანესი კვანძი და საერთაშორისო მნიშვნელობის მსხვილი სატრანსპორტო ობიექტია. დღევანდელი მონაცემებით ბათუმის პორტში დასაქმებულთა რიცხვი 750 -ს აღწევს. პორტს გა-

აჩნია:

საკონტეინერო ტერმინალი და სანავ მიწისადგომო კომპლექსი ბორნების მომსახურებისათვის; მშრალი ტვირთების ტერმინალი; სამგზავრო ტერმინალი. ბათუმის ნავთობტერმინალი.

საკონტეინერო ტერმინალი და სანავმიწისადგომო კომპლექსი ბორნების მომსახურებისათვის – საკონტეინერო ტერმინალის გამტარუნარიანობა შეადგენს 100 000 TEU წელიწადში. საკონტეინერო ტერმინალს გააჩნია ღია სასაწყობო ფართები და გადამტვირთავი დანადგარები, რომლებიც სპეციალიზირებულია კონტეინერების პირდაპირი და სასაწყობო ვარიანტით დამუშავებაზე. ბორანი კურსირებს ვარნას, ილიენევსკის, ბათუმის ნავსადგურებს შორის. საბორნე სისტემის მუშაობა სრულიად ავტომატიზირებულია. ტერმინალის ნომინალური წლიური გამტარუნარიანობა შეადგენს დაახლოებით 700 000 ტ. საკონტეინერო ტერმინალი ოპერირებულია Batumi International Container Terminal LLC-ის მიერ, რომელიც წარმოადგენს ფირმა International Container Terminal Services Inc (ICTSI)-ის შვილობილ კომპანიას [9].

მშრალი ტვირთების ტერმინალი – ემსახურება დიდ და მცირე ტონაჟიან გემებს. სპეციალიზირებულია ჯართის (pirdapiri და სასაწყობო ვარიანტები), ნაყარი, თხევადი, გენერალური და საცალო ტვირთის ტარებში გადამუშავებაზე. მშრალი ტვირთების ტერმინალის მაქსიმალური გამტარუნარიანობა წელიწადში 2,0 მილიონი ტონაა [9].

სამგზავრო ტერმინალი – განლაგებულია ქალაქის ცენტრში, სანაპირო ბულვარის გაყოფებაზე, ტერმინალის გამტარუნარიანობა შეადგენს დაახლოებით 180 000 მგზავრს წელიწადში. N 10 და N 11 სამგზავრო ნავმისადგომები უზრუნველყოფენ სამგზავრო გემების და ასევე, Ro-Ro ტიპის სამგზავრო სატვირთო მცირე ტონაჟიანი ბორნების დამუშავებას [9].

ნავთობტერმინალი – ყაზახეთის პირველი სტრატეგიული ნავთობსატრანსპორტო აქტივია შავ ზღვაზე. ტერმინალი თავის კლიენტებს სთავაზობს ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების გადატვირთვის მომსახურებას ყაზახეთიდან, აზერბაიჯანიდან, თურქმენეთიდან, საქართველოდან და სხვა ქვეყნებიდან. მისი საერთო ტერიტორია დაახლოებით 90 ჰექტარს მოიცავს, რომელზეც ხუთი სარეზერვუარო პარკი და ნავთობჩამოსასხმელი კომპლექსია განლაგებული. ნავთობტერმინალის გამტარუნარიანობაა 15 მლნ. ტონამდე წელიწადში. ტერმინალი სპეციალიზირებულია ნედლი ნავთობისა და პრაქტიკულად ყველა ტიპის ნავთობის გადამუშავებაზე: დიზელის საწვავი, ბენზინი, მავუთი და სხვა. აღნიშნული ნავმისადგომები 2019 წლამდე გადაცემულია შპს „ბათუმის“ ნავთობტერმინალზე [9].

ბათუმის პორტი აქტიურად მუშაობს საგა-

რეო ურთიერთობების დამყარებასა და განვითარებაზე, რაც თავისთავად ხელს უწყობს გამოცდილების გაზიარებას და პროდუქტიულობის ზრდას. აღნიშნულს მოწმობს, 2015 წლის 7 აგვისტოს, დუბლინის საზღვაო პორტს, ბათუმის მერიასა და ბათუმის საზღვაო პორტს შორის გაფორმებული მემორანდუმი, რომელიც გულისხმობს გამოცდილების გაზიარებას ისეთ საკითხებში, როგორც არის მართვა და სერვისები, საპორტო ქალაქის ინფრასტრუქტურის დაგეგმვა და განვითარება, ინვესტიციების მოზიდვა და საერთაშორისო პროექტების მხარდაჭერა [10].

აღსანიშნავია, რომ დუბლინის პორტი ტვირთბრუნვისა და მგზავრების რაოდენობის მიხედვით ევროპის ერთ-ერთი დატვირთული პორტია.

საინტერესოა ავღნიშნოთ, რომ თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შექმნას თავისი კრიტიკოსებიც გააჩნიათ, რომლებიც თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნას აკრიტიკებენ შემდეგი მოსაზრებებით:

რა კრიტერიუმით უნდა ავირჩიოთ ქვეყნის ესა, თუ ის და არა სხვა რომელიმე რეგიონი? ცალსახა პასუხი ძენლად მოსაპოვებელია;

სპეციალური ეკონომიკური ზონების შექმნით მიღებული შედეგები სხვა რეგიონებშიც მიიღწევა, თუ მთელს სახელმწიფოში თანაბრად გავრცელდება ლიბერალური და ბიზნესის ხელშეწყობი კანონმდებლობა და ინფრასტრუქტურა?

რატომ უნდა მიენიჭოს საგადასახადო პრეფერენციები რომელიმე რეგიონს? ეს ხომ ფისკალური ტვირთის მოსახელობის სხვა ჯგუფებზე არაპირდაპირ გადაკისრებას ნიშნავს?

რა ჯდება ასეთი ზონის ადმინისტრირება და რა გარანტიაა იმისა, რომ შეღავათებს ფულის გათეთრებისა და გადასახადებისგან თავის ასარიდებლად არ გამოიყენებენ?

ვინ უნდა დააფინანსოს საჭირო ძვირადღირებული ინფრასტრუქტურა და რა დრო და ძალისხმევა დასჭირდება ინვესტიციების დარწმუნებას ასეთ ზონებში ფულის დაბანდების მიზანშეწონილობაში? [7].

აჭარის რეგიონში თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნისათვის არსებობს ისეთი დადებითი მხარეები, როგორცაა: მძლავრი სასაწყობო მეურნეობა, ხელსაყრელი გეოპოლიტიკური მდებარეობა, მძლავრი პორტი და გამართული სტრანსპორტო ინფრასტრუქტურა, რაც წარმოადგენს საუკეთესო ბაზას და პირობას თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნისათვის.

საქართველოში საერთაშორისო სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარებას და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას ხელს შეუწყობს საზღვაო პორტენციადის გამოყენება ფოთის, ანაკლიის მშენებარე და ყულევის პორტის სრული დატვირთვით.

ფოთის პორტი – დამაკავშირებელი რგოლია ტვირთების გადაზიდვისას თურქეთიდან, ახლო აღმოსავლეთიდან და ევროპიდან – შუა აზიის ქვეყნებსა და ავღანეთში. 2008 წ. ფოთის პორტის აქციების 51% და პორტის მართვის უფლება 49-wli-ani ვადით არაბულმა კომპანია RAK Investment Authority-m (RAKIA, UAE) შეიძინა. მოგვიანებით კომპანიამ პორტის აქციების დარჩენილი წილიც იყიდა და აქციების 100%-იანი პაკეტის მფლობელი გახდა. აღნიშნული გარიგების ერთ-ერთი მთავარი ვალდებულება საქართველოს მხრიდან ფოთში თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნასა და განვითარებას, ასევე ახალი აეროპორტის მშენებლობას ითვალისწინებდა. არაბი ინვესტორების მიერ გაცხადებული გრანდიოზული გეგმების მიუხედავად, 2011 წლის აპრილში RAKIA-მ ფოთის პორტის აქციების 80% დანიურ გიგანტს AP Moller-Maersk Group-ის შვილობილ APM Terminals-ს მიჰყიდა და პორტის მართვიდან გავიდა.

ფოთის პორტი გადაზიდვებს სამი ძირითადი მიმართულებით ახორციელებს:

გადაზიდვები აზერბაიჯანსა და რუსეთში სასაზღვრო ზოლიდან - სამური/იალამა

გადაზიდვები თურქმენეთში, ავღანეთში, ტაჯიკეთში, უზბეკეთში - ბორნით - ბაქო-თურქმენბაში

გადაზიდვები ყაზახეთში, უზბეკეთსა და ყირგიზეთში - ბორნით - ბაქო-აქტაუ.

მუდმივი შეფერხებები ბორანზე ბაქო-თურქმენბაში, ბაქო-აქტაუ, ისევე როგორც სასაზღვრო ზონებში ავღანეთთან (serxetabat - ტურგუნდის მიმართულებით და გალაბა - ხაირატონის მიმართულებით) საგრძნობლად ზრდის სატრანზიტო დროს ფოთის პორტიდან [8].

ანაკლიის პორტი – გეგმის მიხედვით, ანაკლიის პორტის მშენებლობა 7 ეტაპად წარიმართება. მისი საბოლოო გამტარუნარიანობა კი 100 მილიონი ტონა იქნება და ის მოემსახურება: საკონტეინერო, თხევად, მყარ და მშრალ ტვირთებს [6].

ყულევის პორტი - შპს „Savi ზღვის ტერმინალი“ – ყულევის ტერმინალის მშენებლობა 2000 წელს დაიწყო, მაგრამ ორი წლის შემდეგ დაფინანსების შეწყვეტის გამო შეჩერდა. მშენებლობას საქართველოს რეინიგზა და ავსტრიული კომპანია „aromag ოილი“ აწარმოებდნენ. 2004 წლის სექტემბერში პროექტის გაგრძელების მიზნით შეიქმნა საერთაშორისო კონსორციუმი, რომელშიც ტერმინალის მშენებლობის ინიციატორები და ქართველი და უცხოელი ბიზნესმენები შედიოდნენ. 2007 წლის იანვარში ტერმინალი აზერბაიჯანის სახელმწიფო ნავთობკომპანია Socar-ma შეიძინა. საბოლოოდ, ყულევის ნავთობტერმინალი 2008 წლის 16 მაისს გაიხსნა. ტერმინალის გამტარუნარიანობა - წელიწადში 10 მლნ ტონამდე - ნავთობპროდუქტის გადატვირთვის საშუალებას იძლევა.

დასავლეთ საქართველოს აგრარული სექტორის საექსპორტო
პოტენციალი

EXPORT POTENTIAL OF THE WEST GEORGIAN
AGRICULTURAL SECTOR

ლელა კოჭლამაზაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის პროფესორი

LELA KOTCHLAMAZASHVILI

PhD in Economics, Georgian Technical University,
Professor

თეიმურაზ ყანდაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

TEIMURAZ KANDASHVILI

PhD in Economics, Georgian Technical University,
Professor

ანოტაცია

მსოფლიოს მრავალი განვითარებული ქვეყნის გამოცდილება თვალნათლივ ადასტურებს, რომ სწორი საექსპორტო პოლიტიკის წარმოებით, საკუთარი და უცხოური ინვესტიციების ეროვნული მეურნეობის პრიორიტეტულ დარგებში დაბანდებით, სამამულო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებით რეალურადაა შესაძლებელი ეკონომიკური ზრდის მიღწევა.

საქართველოს გააჩნია საკმაოდ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური, საწარმო-ტექნიკური და შრომითი პოტენციალი, ასევე ბუნებრივ - კლიმატური პირობები, რომელიც უზრუნველყოფს საკმაოდ მაღალი მასშტაბებისა და დონის საექსპორტო პოტენციალს.

ნაშრომში განხილულია თხილის, სუბტროპიკული კულტურების და ლურჯი მოცვის საექსპორტო პოტენციალი, რომელიც მოთხოვნადია, როგორც მეზობელი ქვეყნების ბაზრებზე, ასევე ევროპის ბაზარზე.

სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით სამივე პროდუქტზე ბოლო წლებში მოთხოვნა საგრძნობლად გაიზარდა. სასურველია ციტრუსების წარმოების სახელმწიფო პროგრამის მსგავსად შემუშავდეს ლურჯი მოცვის წარმოების სპეციალური პროგრამა, რომლის მიხედვითაც სოფლის მეურნეობის სამინისტრო გამოყოფს სუბსიდიებს, რაც ხელს შეუწყობს შემდგომში ამ აგროკულტურის ექსპორტის და შესაბამისად ქვეყნის ეკონომიკის ზრდას.

საკვანძო სიტყვები: აგრარული სექტორი, თხილ-კაკლის წარმოება, ციტრუსების კულტურა, ლურჯი მოცვის წარმოება

Abstract

The world's most developed country experience clearly shows that the export policy production, investing its national economy and foreign investments in terms of priority areas improves the competitiveness of domestic production and is realistically possible to achieve economic growth.

Georgia has a very important economic, industrial and labor-technical potential, as well as natural - climatic conditions, which ensures a high level of scale and export potential.

The paper deals with potential export of the nuts, subtropical crops and blueberries, which is demand in neighboring markets as well as in European markets.

According to statistical data of the three products in recent years, demand has increased significantly. It is desirable to develop a similar program for the citrus production and a special program for blueberries, under which the Ministry of Agriculture emissions subsidies, which will help to further the export of Agriculture and the country's economic growth.

Keywords: Agricultural Sector, Nuts, nut production, Citrus culture, Blueberries production

მსოფლიოს მრავალი განვითარებული ქვეყნის გამოცდილება თვალნათლივ ადასტურებს, რომ სწორი საქსპორტო პოლიტიკის წარმოებით, საკუთარი და უცხოური ინვესტიციების ეროვნული მეურნეობის პრიორიტეტულ დარგებში დაბანდებით, სამამულო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებით რეალურადაა შესაძლებელი ეკონომიკური ზრდის მიღწევა, პროგრესი ყველა სფეროში.

ჩვენს ქვეყანას გააჩნია საკმაოდ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური, საწარმო-ტექნიკური და შრომითი პოტენციალი, რომელიც უზრუნველყოფს საკმაოდ მაღალი მასშტაბებისა და დონის საქსპორტო პოტენციალს. სათანადო მუშაობით, მეცნიერთა და პრაქტიკოსთა ერთობლივი ძალისხმევით შეიძლება სერიოზული პროგრესის მიღწევა საქსპორტო პოლიტიკაში. მით უმეტეს, რომ მსოფლიო მასშტაბით, თითოეული ქვეყანა, თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობით, ბუნებრივ-კლიმატური პირობებით, ისტორიულად ჩამოყალიბებული სამეურნეო საქმიანობის კულტურით, ადათ-წესებით. ზნეობრივი ნორმებით, საქონლის წარმოებისა, გაცვლა-განაწილებისა და მოხმარების თავისებურებებით განსხვავებულ ადგილს იკავებს საერთაშორისო ბიზნესის სივრცეში. ამ თვალსაზრისით, უნიკალური და სპეციფიკური ნიშნებით გამოირჩევა საქართველო, რომელიც ევროპისა და აზიის გზარჯვარედინზე მდებარეობს და უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური და ეკონომიკური დერეფნის როლს ასრულებს. ეს გარემოება საქართველოს მსოფლიო ბიზნესის განვითარების თვალსაზრისით სახარბიელო ქვეყანად წარმოაჩენს, რომლის მთელი პოტენციური შესაძლებლობები სრულად არ არის გამოყენებული.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა ზღვრული მინიმალური ტემპერატურები, რომლების შესაძლებელს ხდიან გარკვეული კულტურების გავრცელებას. ასე, მაგალითად, სუბტროპიკული კულტურების (ჩაის, ციტრუსის, ტუნგის) გაშენება საქართველოში შეიძლება მხოლოდ შავი ზღვის მიმდებარე ტერიტორიაზე, დაახლოებით 200 მ სიმაღლემდე, რადგან უფრო მაღალ ადგილებში მოსალოდნელია ისეთი ყინვები, რომელთა დროსაც აღნიშნული კულტურები იღუპება.

თხილის კულტურა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია საქართველოს სოფლის მეურნეობისათვის. ეს კულტურა კარგადაა ადაპტირებული ადგილობრივ ეკოლოგიურ-კლიმატურ პირობებთან. თხილის კულტურა ძირითადად გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოს შავი ზღვის სუბტროპიკულ ზონაში-სამეგრელოსა და აფხაზეთის ვაკეზე, ასევე გურიისა და იმერეთის რეგიონებში. ამიტომ თხილი ამ რეგიონებისათვის შემოსავლის ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენს. მდიდარი ბუნებრივი პირობების გამო საქართველოში თხილის ჯიშების 30-მდე სახეობა გვხვდება: ანაკლიური, გულშიშველა, შველის-

ყურა, დედოფლის თითი და ა.შ..

ლაბორატორიული კვლევის საფუძველზე დადგინდა, რომ საქართველოში მოყვანილი თხილის ნაირსახეობები მაღალი კალორიულობით გამოირჩევა. კალორიულობის მაჩვენებელია 62-72%, რაც 7-8%-ით აღემატება თურქულ, ესპანურ, ბერძნულ და იტალიურ ნაირსახეობებს.

დღესდღეობით მსოფლიოს ბაზარზე თხილი განსაკუთრებით მაღალი მოთხოვნით სარგებლობს. ქართულ თხილს, მაღალი ხარისხისა და საგემოვნო თვისებების წყალობით დიდ პერსპექტივა აქვს და შესაბამისად მზარდი მოთხოვნით გამოირჩევა. საქართველოსთვის თხილი უმსხვილესი და სტრატეგიულად უმნიშვნელოვანესი დარგია. 2014 წლის მონაცემებით საქართველოდან თხილის ექსპორტის ჯამურმა ღირებულებამ 183,4 მლნ. აშშ დოლარი, ხოლო 2015 წელს 176,6 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. ამ მონაცემებით ღვინის ექსპორტს გადააჭარბა და საქართველოს საქსპორტო სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებს შორის პირველ ადგილზე გადაინაცვლა.

მშრალი თხილისა და კაკალ-ნაყოფთა მწარმოებელთათვის და ექსპორტიორ-თათვის ევროპა ერთ-ერთი დიდი ბაზარია. ევროგაერთიანების ქვეყნებიდან ამ პროდუქტის უდიდეს წილს გერმანია (373,1 ტ.) და ნიდერლანდების სამეფო (242,1 ტ.) მოიხმარს. ამას ხელს უწყობს გამართული სავაჭრო ინფრასტრუქტურა და დიდი მოთხოვნა.

კარგი კლიმატური პირობების შემთხვევაში, საქართველოში გავრცელებული თხილის ჯიშების გამოსავლიანობა (გადამუშავების, კერძოდ კი შრობისა და ნაჭუჭის გაცლის შედეგად) დაახლოებით 7,000 ტონა თხილის გულს იძლევა. ძირითადად თხილი დასავლეთ საქართველოში იწარმოება; აქვე მუშავდება ნედლეულის დიდი ნაწილი.

საქართველოში წარმოებული და გადამუშავებული თხილის 95%-ი საქსპორტოდ გადის და წარმატებით იყიდება აღმოსავლეთ და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში (იტალია, საფრანგეთი, გერმანია, ჰოლანდია, ბელგია, ესპანეთი, უკრაინა, ბალტიისპირეთი).

თუ წლების წინ, ქართული თხილი გადაუმუშავებლად (გაუტხეხავად) იყიდებოდა, დღეს ეს პროდუქტი ძირითადად გადამუშავებული (თხილის გამომშრალი, მოხალული, დაჭუც-მაცეხული გული) სახით იყიდება. ამის საჭიროებას საერთაშორისო ბაზრის ტენდენციები, ხოლო შესაძლებლობას ქვეყნის შიგნით განვითარებული ინდუსტრიის თხილის სიმძლავრეები ქმნის.

გამოიკვეთა ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება, კერძოდ, ახალგაშენებული თხილის უმეტესი ნაწილი განლაგებულია იმ ფართობებზე, სადაც ჩაის კულტურა იყო გაშენებული. თხილის კულტურა განსაკუთრებული იმითაც, რომ იგი არ ითხოვს დიდ კაპიტალდაბანდებას და ნაკ-

ლებად შრომატევადია, აგრეთვე ნაკლები მოთხოვნები გააჩნია კლიმატური პირობების მიმართ. ფაქტია, რომ საბაზრო მოთხოვნიდან გამომდინარე, დასავლეთ საქართველოს ბევრმა რეგიონმა შეიცვალა პროფილი და პრიორიტეტული გახდა ის დარგები, რომელთა მიმართ მსოფლიო ბაზარზე მაღალი მოთხოვნა ჩამოყალიბდა.

საქართველოში ციტრუსოვანი კულტურები ცნობილია XII საუკუნიდან. პირველად მისი ინდუსტრია მოხდა XIX საუკუნის ბოლოს ბოლოს-XX საუკუნის დასაწყისში. ყოფილ სსრკ-ში ციტრუსოვანი კულტურების ნარგობათა 90%-ზე მეტი მოდიოდა დასავლეთ საქართველოზე, სადაც ღია გრუნტის პირობებში მოჰყავდათ მანდარინი, ფორთოხალი, ღიმონი, გრეიფრუტი და სხვა. ციტრუსების გავრცელები-

სა და ახალი ჯიშების გამოყვანისათვის ნაყოფიერ მეცნიერულ მუშაობას ეწევიან ქართველი სპეციალისტები. მათ დაამუშავეს ციტრუსოვანი კულტურების ნარგობათა მოვლა-პატრონობის და აგროტექნიკური პროგრამის ღონისძიებანი. მიღებული აქვთ უხვმსხმოიარე და საადრეო მანდარინის ჯიშები, ყინვაგამძლე ღიმონი “დიოსკურია”, ჭიპიანი ფორთოხალი.

აჭარაში, სოფლის მეურნეობის სამინისტროს აგროსერვისცენტრის ჩაქვის ციტრუსოვანთა საცდელ-სადემონსტრაციო საწარმოში მეურნეობაში ციტრუსოვანი გაშენდა 2012 წელს, რომლის ფართობი 21,0 ჰექტარს შეადგენს, ხოლო განაშენიანებული ფართობი 15 ჰექტარს.

საწარმოში მეურნეობაში წარმოდგენილია მანდარინის 28, ფორთოხლის -16, ღიმონის - 14, პომელოს - 6, გრეიფრუტის - 3, კინკანის - 3 და

ნარინჯის 1 ჯიშში.

ცხრილი 1

ციტრუსების წარმოება საქართველოში

წელი	ციტრუსი (ათ. ტონა)
2011	54.9
2012	77.0
2013	110.4
2014	76.2
2015	85.5

*** საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური**

ცხრილი 2

ციტრუსების წარმოება სახეობების მიხედვით

ციტრუსების წარმოება (ათ.ტ) მათ შორის:	2011	2012	2013	2014	2015
მანდარინი	53.1	71.1	107.1	71.8	78.6
ფორთოხალი	0.6	3.5	1.4	1.9	3.6
ღიმონი	1.2	2.4	1.9	2.5	3.3

*** საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური**

2007-2011 წლებში ციტრუსებზე არ გამოყოფილა არც ერთი თეთრი სუბსიდია მთავრობის მხრიდან, ხოლო 2013 წელს მთავრობამ ციტრუსის სუბსიდირებისათვის 12 მლნ ლარი გამოყო რაც ფერმერისთვის ექსპორტირებულ 1 კილოგრამ სტანდარტულ ციტრუსზე 15 თეთრის დამატებას გულისხმობდა. არასტანდარტული ციტრუსის სუბსიდირებისთვის კი 1,8 მილიონი ლარი გამოიყო.

2013 წლის მონაცემებით, საქართველოდან ციტრუსის ექსპორტი გაიზარდა. სტატისტიკური ინფორმაციის მიხედვით, 2013 წელს საქართველოდან 20 187,7 ათასი დოლარის ღირებულების 37 936,7 ტონა ციტრუსის ექსპორტი განხორციელდა მაშინ, როდესაც 2012 წელს საქართველოდან გავიდა 7 669,8 ათასი დოლარის ღირებულების 17 129,0 ტონა ციტრუსის ნაყოფი.

სტატისტიკური ინფორმაციის მიხედვით, ციტრუსის ექსპორტის მხრივ, საქართველოს ნომერ პირველი საექსპორტო ქვეყანა უკრაინაა, სადაც 2013 წელს 9 195,0 ათასი დოლარის ღირებულების 20 607,5 ტონა ციტრუსი გაიტანეს. 2014 წელს მნიშვნელოვანი ბაზარი აღმოჩნდა ასევე რუსეთიც, სადაც 12088,4 ტონა ციტრუსი იქნა გატანილი. მაშინ როცა 2012 წელს რუსეთში სულ 19,3 ტონა ციტრუსის ექსპორტი იყო დაფიქსირებული.

2015 წელს ციტრუსის ექსპორტმა შეადგინა 13.4 მლნ. აშშ დოლარი (9%-ით და 1.3 მლნ. აშშ დოლარით ნაკლები). ძირითადი ექსპორტი განხორციელდა: რუსეთი (72%), უკრაინაში (14%) და აზერბაიჯანში (8%).

ბოლო 5 წლის განმავლობაში ევროკავშირში ნედლი კენკრის იმპორტი გაორმაგდა. მხოლოდ 2014 წელს არაწევრი ქვეყნებიდან იმპორტმა დაახლოებით 400 მილიონ ევროს მიაღწია, აქედან

72% განვითარებადი ქვეყნების პროდუქციამ და-
იკავა. მოთხოვნა ყოველწლიურად იზრდება, რა-
საც ადგილობრივი წარმოება ვერ აკმაყოფილებს.
მაისის ბოლო-ივლისის შუა რიცხვები ის პერიო-
დია, როდესაც ქართველ მეწარმეებს შეუძლიათ
საკუთარი პროდუქტი ევროპულ მომხმარებლებს
შესთავაზონ - ამ დროს ევროპაში კენკროვანი
კულტურების კრეფის სეზონი ჯერ არ არის დაწყ-
ებული და ფასიც შესაბამისად მაღალია.

**ამერიკული ლურჯი მოცვი, რომელიც გური-
ისა და აჭარის მაღალმთიანეთის კლიმატურ პი-
რობებს კარგად შეეგუა, უნიკალური თვისებების
გამო მსოფლიო ბაზარზე დიდი მოთხოვნით სარ-
გებლობს. საქართველოში მოყვანილი 12 ტონა
ლურჯი მოცვი დიდი ბრიტანეთის ბაზარზე წელს
პირველად შევიდა. amJamad მისი ექსპორტი რუ-
სეთშიც ხორციელდება. თუ რუსეთში 1 კგ ლურჯი
მოცვი 3,5 ევრო ღირს, ევროკავშირის ბაზარზე მი-
სი ფასი 4-დან 10 ევრომდე მერყეობს.**

კომპანია ~Vanrik Agro Group~ მა ლურჯი მოც-
ვის გაშენება ოზურგეთის რაიონის სოფელ ლა-
ითურში 2012 წლის ბოლოს დაიწყო. პროექტში 5
მლნ დოლარის ინვესტიცია ჩაიდო. ლურჯი მოც-
ვის პლანტაცია ამჟამად 50 ჰექტარზეა გაშენებუ-
ლი. კომპანიის მენეჯმენტი უახლოეს მომავალში
მეურნეობის 400 ჰა-მდე გაფართოებას აპირებს.

ქართველი ფერმერები ლურჯი მოცვის მოყვა-
ნით USAID-ის კვლევის გაცნობის შემდეგ დაინტე-

რესდნენ. პირველ ეტაპზე 147 ათასი ნერგი დაირ-
გო. გაშენებულია 16 ჯიშის მოცვი და მოსავალი
იკრიფება 15 აგვისტომდე.

**ყველა ჯიშში სხვა-
დასხვა დროს იძლევა ნაყოფს. როგორც Vanrik
Agro Group~is წარმომადგენელმა აღნიშნა, საქარ-
თველოში მოყვანილი ლურჯი მოცვი განსაკუთრე-
ბული გემოთი გამოირჩევა და ევროპის ბაზარზეც
დიდი მოწონებით სარგებლობს. 12 ტონა ლურჯი
მოცვი ბრიტანეთის ბაზარზე იქნა შეტანილი,
ხოლო რუსეთის ბაზარზე 25 ტონა. ~Vanrik Agro
Group~i ლურჯ მოცვს 200-გრამიან და 4-კილოგ-
რამიან პაკეტებში აფასობს. ქართულ მიწაზე
ადაპტირებული ამერიკული კენკრა ადგილობრივ
ბაზარზეც იყიდება. საქართველოში 1კგ ლურჯი
მოცვის ფასი 3-დან 9 ლარამდე მერყეობს. „Vanrik
Agro Group~ი ლურჯი მოცვის გადამამუშავებელ
საწარმოს აშენებასაც გეგმავს. გადამამუშავებე-
ლი ხაზის მოწყობა უკვე დაწყებულია. მსოფლი-
ოში ლურჯ მოცვზე მოთხოვნა ყოველწლიურად
იზრდება და მისი მოყვანა მომგებიანია. 2016 წლი-
დან „Vanrik Agro Group~ი დაახლოებით 50 ტონამ-
დე მოსავალს ელოდება. პროდუქცია ექსპორტზე
ძირითადად ევროკავშირში გავა. ამ მიზნით პო-
ლონურ კომპანიასთან მემორანდუმი უკვე გაფორ-
მდა - საქართველოში მოყვანილი ლურჯი მოცვის
ევროპის ქვეყნებში შეტანაზე სწორედ ეს პოლო-
ნური კომპანია იზრუნებს.**

ლიტერატურა/REFERENCES:

- 1 საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური;
 - 2 ლ. კოჭლამა ზაშვილი, თ. ყანდაშვილი „Txilis ბიზნესის განვითარების პერსპექტივები საქარ-
თველოში“. 2015 წ. აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის დაბადებიდან 110-ე წლისთავისადმი მიძღ-
ვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „erovnuli ეკონომიკების მდგარა
5 დი განვითარების აქტუალური პრობლემები“.
- ქურნალი „Cveni სოფელი“
<http://georgien.ahk.de/georgien/newsletter/agro-food-news-georgia/>
<http://eugeorgia.info/ka/>

თევზის მეურნეობის დივერსიფიკაციის თანამედროვე
პროცესები აკვაკულტურის განვითარების მიმართულებით

MODERN PROCESSES OF DIVERSIFICATION OF FISHERIES TOWARDS
AQUACULTURE DEVELOPMENT

ნატალია ვდოვენკო

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი. ბიორესურსებისა და
ბუნებათსარგებლობის უკრაინის ეროვნული
უნივერსიტეტის გლობალური ეკონომიკის
კათედრის გამგე

NATALIA VDOVENKO

*Doctor of Economics, Professor, and Honored
Agriculture Worker of Ukraine Head
of the Department of Global Economics, National
University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine*

ანოტაცია

ნაშრომში დადგენილია, რომ თევზის მეურნეობის საწარმოების შესახებ ეკონომიკური ინფორმაციის დაჯგუფებისა და სისტემატიზაციის მიზნით, ასევე ასევე კვლავწარმოების შესახებ სარწმუნო ინფორმაციის მიღებისათვის და აკვაკულტურის პროდუქციის მოპოვებისათვის აუცილებელია თევზის მეურნეობის სუბიექტების განვითარების პროცესების რეგულირება აკვაკულტურის სფეროში. აღნიშნულია, რომ აკვაკულტურის საწარმოებში გამოყვანილი პროდუქცია განსხვავდება ველური ბუნებიდან მიღებული პროდუქციისაგან. წინადადებების შემუშავების დროს, გაანალიზებული აღნიშნული განსხვავების არსი. კვლევის პროცესში ჩვენს მიერ შემოთავაზებულია თანამედროვე წარმოდგენები მიღებულ ინფორმაციაზე. ის მნიშვნელოვანია აკვაკულტურის სექტორის განვითარების მონიტორინგისათვის, ასევე წარმოადგენს შიდა ბაზარზე აკვაკულტურის პროდუქციის მოთხოვნისა და მიწოდების რეგულირებისათვის აუცილებელ საფუძველს.

ნაშრომში გათვალისწინებულია, რომ აკვაკულტურის თავისებურებას წარმოადგენს თვით წარმოების ობიექტის - თევზის, რომელიც გამოიყვანება ხელოვნურად ადამიანის მიერ კონტროლირებად პირობებში, სპეციფიკური ხასიათი. იმისათვის, რომ ბოლომდე იქნას გამოყენებული აღნიშნული უპირატესობა, აუცილებელია კარგი ინფორმირებულობა ყველა იმ ცვლილებებზე, რომელიც ხდება თევზის მარაგების რაოდენობაში და მათ სახეობრივ შემადგენლობაში, ასევე ინტეგრაციული პროცესების პირობებში თევზჭერის დარგის საწარმოო სიმძლავრეებში.

კვლევის პროცესში ჩვენს მიერ მითითებული ფორმის მიხედვით გამოვლენილი იქნა ინფორმაციის მიღების არსებული სისტემის ნაკლოვანი მხარეები. დადგენილი იქნა, რომ აღნიშნული სისტემა არასაკმარისად აკმაყოფილებს უკრაინის სახეობრივ სააგენტოს მოთხოვნილებებს ინფორმაციის მიღებაში მათზე დაკისრებული ფუნქციების შესასრულებლად. კერძოდ, განაწილების ფუნქციის შესასრულებლად მეურნეობის სუბიექტებს შორის, რომლებიც დაკავებულნი არიან თევზჭერის საქმიანობით, წყლის ბიორესურსების სპეციალური ქსოვლების გამოყენებით. დღეისათვის, კანონმდებლობის შესაბამისად, ინფორმაცია თევზის მეურნეობის მდგომარეობის შესახებ მიეწოდება მხოლოდ კრებსითი ხასით.

საკვანძო სიტყვები: დივერსიფიკაცია, რეგულირება, თევზის მეურნეობა, აგრარული სექტორი, აკვაკულტურის წარმოება, ბაზარი, ევროპული ინტეგრაცია, მეთოდოლოგია.

Abstract

In the article we have studied that the purpose of the systematization and grouping of economic information on fisheries production, obtaining reliable indicators of reproduction, growing and catching of aquaculture products, a successful organization, it is necessary to regulate the processes of development of subjects of fisheries in aquaculture. This process is grown products at the enterprises of aquaculture from products derived from wildlife are noted. It examines the nature of this distribution, that is, the possibility of applying appropriate instruments to regulate the industry development and implementation of the assessment of the extent of fish production. In the development of proposals, in the research process, we proposed modern ideas about the information received. It will be important to monitor the development of the aquaculture sector, and is the basis for proper regulation of supply and demand of aquaculture products (both marketable fish and fish stocking material) in the domestic market.

It was considered that aquaculture is a specific character of the object of production – fish produced artificially mainly controlled by human conditions. In order to fully use this advantage, you must be well-informed about all the changes that occur in fish stocks and their species composition, available production capacity. A condition of receipt of such information from the sector is well organized primary account of the production processes and consolidated accounting of harvested fish and other aquatic biological resources. Here it is necessary to focus state regulation on issues of food security of Ukraine, where a significant role to play fish supplies, given its high utility value. To achieve these objectives it is the necessary information about the changes that occur in fish stocks. Also their species composition and available capacities in the fishing industry in the context of integration processes are interested.

During the start of the study, we determined the shortcomings of the existing system to obtain indicators on these forms. It is established that this system does not fully meets the needs of Gosrybagentstvo of Ukraine to obtain information to perform its functions. The function distribution between economic entities that are engaged in the fisheries are studied. The quotas for the special use of water bioresources and the presence of indicators in the context of the respondents are investigated. According to the legislation information on the status of fisheries is available only in aggregate form. Identified in the process of variance analysis between actual and statistical data can be eliminated by prescribing the structure of gross aquaculture production by categories of farms, fishing enterprises, state-owned enterprises, farms, other subjects of managing

Keywords: *diversification, regulation, fisheries, agriculture, industry, aquaculture, market, European integration, the technique*

Вступлення. После дополнительного изучения проекта обновленной версии Классификации видов экономической деятельности-2010 определяется необходимость обоснования методических подходов к созданию системы идентификации информации в условиях глобальных трансформационных процессов. Это необходимо с целью проведения систематизации и группировки экономической информации о рыбохозяйственном производстве, получении достоверных показателей воспроизводства, выращивания и вылова продукции аквакультуры, успешной организации и регулирования процессов развития субъектов рыбного хозяйства в области аквакультуры. Уместно отметить, что в этом процессе отличается выращенная продукция на предприятиях аквакультуры от продукции, полученной из объектов дикой природы. Если внимательно проанализировать сущность такого распределения, то есть возможность применять соответствующие инструменты для регулирования развития отрасли и осуществлять оценку масштабов производства рыбы. Согласно современным представлениям, полученная информация будет важной для мониторинга развития сектора аквакультуры, а также выступает базой для надлежащего регулирования спроса и предложения продукции аквакультуры на внутреннем рынке.

Анализ последних исследований и публикаций. Наши исследования дают основания утверждать, что экономическая научная мысль формировалась в эпоху, когда наблюдались значительные колебания производства продовольствия, когда голод был распространенным явлением. Это объясняет тот факт, что все цивилизации возникали у крупных

водоемов или рек. Самая низкая стадия дикости человечества был преодолен именно с введением рыбной пищи. Народы, являются первыми носителями цивилизации, жили у Средиземного моря [1]. Только при условии развитого сельского хозяйства, при расположении фермерского хозяйства у богатых рыбой водоемов, рента землевладельца отвечает не потому, что фермер может получить от земли, а потому, что он может получить одновременно от земли и от моря (рента входит как составная часть в цену рыбы) [1]. Хотя успешность ограничена и неопределенной в случае увеличения количества, как подчеркивает А. Смит, довольно важного продукта на рынке - рыбы и других водных биоресурсов, через топографию страны, близость или удаленность ее различных провинций от моря, количество ее озер и рек, богатство или бедность водоемов рыбой [1]. Именно земля, рудники и рыболовство, считает А. Смит, во-первых, являются главными источниками пополнения оборотного капитала, во-вторых, требуют для своей эксплуатации как оборотного, так и основного капитала. При этом наблюдается феномен, когда с помощью продукта земли извлекают рыбу из воды [1].

Среди значительного количества ученых, которые внесли свой научный потенциал в разработке мер воздействия мы отмечаем Й. Шумпетера [2], Дж. Гелбрейта [3], Ф. Хайека [4], Г. Саймона [5], Р. Коуза [6]. Многие известные ученые посвятили свои научные труды проблемам формирования рыночной экономики [7, 8]. Именно этот научный потенциал в комплексной оценке разных ученых, дал возможность выстроить для аграрного сектора систему государственных регуляторов влияния на спрос и предложение на рыбу.

Целью исследования на данном этапе выступают современные процессы диверсификации в отрасли рыбного хозяйства и актуализация внимания на экономических вопросах возрождения аквакультуры, с ориентацией на продовольственную безопасность в условиях европейской интеграции.

Изложение основного материала. Как показывает исследование, важный шаг для закрепления начатого процесса диверсификации рыбного хозяйства в направлении развития аквакультуры на основе унифицированного с высокими стандартами производства и регулирования ее методологического инструментария был сделан при разработке национальной версии КВЭД (ДК 009:2010). Этот процесс происходил на базе NACE (Rev. 2, 2006) и Центральной статистической классификации продукции по видам экономической деятельности, на базе СРА-2008. Вспомогательным методическим средством внедрения КВЭД-2010 стали разработанные с нашим участием таблицы перекодировки видов экономической деятельности. Это и КВЭД-2005 на КВЭД-2010, и КВЭД-2010 (КВЭД-2005). Другими словами эти изменения были необходимы для проведения государственных статистических наблюдений в государственную статистическую деятельность. Использование предложенных методических подходов к распределению между счетами за отдельными фазами экономической деятельности на уровне секций КВЭД-2010, в процессе исследования позволило Секцию А – «Сельское хозяйство, охота, лесное хозяйство» и Секции В «Рыболовство, рыбное хозяйство» объединить в одну: Секция А «Сельское хозяйство, лесное хозяйство и рыбное хозяйство». Секция А состоит из 3 разделов. В свою очередь раздел 03 «Рыболовство и разведение аквакультуры» – состоит из двух групп, каждая из которых детализирована по видам деятельности (морская и пресноводная аквакультура). Учитывая положения Закона Украины «Об основных принципах государственной аграрной политики на период до 2015 года» от 18.10.2005 № 2982, политика относительно развития рынков продукции сельского хозяйства и продовольствия направлена на обеспечение платежеспособного спроса населения в продовольственных товарах. Кроме того, включены потребности предприятий пищевой промышленности в сырье, создания условий для защиты внутреннего рынка и содействие продвижению сельскохозяйственной продукции и продовольствия на внешний рынок. Безусловно, данный нормативно-правовой документ определяет, что основными направлениями решения проблем отраслевого развития и формирования рынков продукции сельского хозяйства и продовольствия являются: создание государственной системы ценового мониторинга, анализа конъюнктуры и прогноза рынков, в частности рынка продукции аквакультуры, распространение этой информации среди их участников и совершенствование системы государственной статистики субъектов рынка. Логика наших рассуждений относительно формирования достоверных отчетных данных в сфере аквакультуры направлена на выяснение технологических особенностей и специфики производства. Имеет место и учет определения уровня отображения информации в смежных формах

первичного учета и отчетности рыбохозяйственных предприятий, далее – выявление ее основных процессуальных условий, и наконец, переосмысление под этим углом традиционного отображения информации, которое сформировалось сейчас.

Здесь нужно еще учесть, что особенностью аквакультуры является специфический характер самого объекта производства – рыбы, которую выращивают искусственно в основном контролируемых человеком условиях. Для того, чтобы полностью использовать это преимущество, необходимо быть хорошо информированными обо всех изменениях, которые происходят в рыбных запасах и их видовом составе, имеющихся производственных мощностях. Условием получения такой информации от хозяйства является хорошо организованный первичный учет производственных процессов и сводный учет выловленной рыбы и других водных биологических ресурсов. Здесь необходимо сосредоточить государственное регулирование на вопросах обеспечения продовольственной безопасности Украины, где существенную роль должно играть поставки рыбы, учитывая ее высокую потребительскую ценность. Для этого нужна информация об изменениях, что происходят в рыбных запасах, их видовом составе и имеющихся производственных мощностях в рыбной отрасли. Учитывая Положение о Государственном агентстве рыбного хозяйства Украины, утвержденного Указом Президента Украины от 16.04.2001 № 484/2011, информация относительно вылова рыбы является основой для реализации государственной политики. Также необходимо не выходить из рамок Государственной целевой экономической программы развития рыбного хозяйства на 2012-2016 годы. Программа утверждена постановлением Кабинета Министров Украины от 23.11.11 № 1245, охраны, использования и воспроизводства водных биологических ресурсов в соответствии с международными стандартами и нормами, а также выполнение иных административных обязанностей и задач, отнесенных к компетенции Государственного агентства рыбного хозяйства Украины [8]. В данном контексте укажем о необходимости анализа общего табеля (перечня) отчетных форм государственных статистических наблюдений, в частности, раздела 10 «Статистика рыбного хозяйства». Он раскрывает теоретически значимые для нашего исследования аспекты общей проблемы и дает возможность убедиться в достоверности сделанных выводов о необходимости совершенствования механизма получения данных об объемах выращивания и вылова рыбы, рыбопосадочного материала. В целом, субъекты рыбного хозяйства в области аквакультуры составляют и представляют органу государственной статистики по месту нахождения только годовую форму № 1-рыба «Вылов рыбы, добывания других водных живых ресурсов за 20_ г.». Также подается и № 1-рыба «Вылов рыбы, добывания других водных живых ресурсов за январь - 20_ г.» (помесячная). Форма утверждена приказом Госкомстата от 22.04.11 № 97. Стоит упомянуть, что особенности составления статистической отчетности рыболовческими хозяйствами были освещены еще при разработке «Методических рекомендаций по со-

ставлению обновленной годовой бухгалтерской отчетности предприятиями АПК за 2004 год». Разработка рекомендована к применению предприятиями АПК Научно-методическим советом учета, отчетности и аудита при Минагрополитики Украины и Советом Федерации аудитором, бухгалтером и финансистом АПК Украины (протоколы № 3 / № 5 от 19.11.2004). Важным достижением в разработке теоретических и прикладных аспектов формирования методологических подходов к получению достоверных отчетных показателей было установлено то, что фермерские хозяйства, деятельность которых связана с производством продукции аквакультуры, не отчитываются в сфере рыборазведения, зарыбления, выращивания, вылова рыбы и других биоресурсов. Сказанное подтверждает и обработка данных статистического ежегодника Украины в динамике. При анализе раздела 9 «Статистика сельского хозяйства» наибольший интерес для нас составлял содержание формы 2-ферм «Основные показатели хозяйственной деятельности фермерского хозяйства за 20 год». В форме в разделе 1 по строке 028 приводится информация о водных объектах фермерского хозяйства, которые находятся в его владении или пользовании, по строке 029 – площадь, которая использовалась в отчетном году для ведения рыбного хозяйства. Далее по коду 340 отражают реализацию другой продукции животноводства, которая не указана по кодам 330-336, а именно: племенных животных, молодняка на доращивании, лошадей, суточных петушков, каракульских смушек, продукции звероводства, навоза, птичьего помета, шерсти-линьки, коконов. Данные относительно объемов реализации продукции аквакультуры отдельной строкой не отражают. Заметим, что в строке «Количество» показано количество минеральных и органических удобрений, внесенных под урожай отчетного года, независимо от времени их внесения: под пары и зябь в прошлом году, а также перед посевом, во время сева и в виде подкормки в отчетном году и осенью прошлого года. В графе 350 проставляют данные о количестве органических удобрений: навоза, различных компостов, органоминеральных смесей, птичьего помета, в графах 352, 353, 354 – соответственно общее количество азотных, фосфорных и калийных удобрений, внесенных под урожай отчетного года, в пересчете на 100 % питательных веществ. Данные относительно количества органических и минеральных удобрений, внесенных в рыбоводческие пруды на протяжении вегетационного (летнего) периода при выращивании рыбопоса-

дочного материала, товарной рыбы не приведены. Без преувеличения можно сказать, что не отслеживается взаимосвязи в получении целостной и достоверной информации о деятельности хозяйства. Данные о площади водного зеркала, государственную поддержку на осуществление мероприятий по воспроизводству водных биологических ресурсов (за счет бюджетных дотаций) в искусственных условиях в отчете отражаются, а информация об объемах вылова и реализации продукции аквакультуры не выделена из другой продукции животноводства. Проведены исследовательские поиски позволили подчеркнуть то, что в Приказе Минагрополитики Украины от 15.07.2004 № 255 «Об утверждении форм отчетности по рыборазведению, выращивания и зарыбления» и в приложениях 1 и 2 к приказу от 16.07.2004 № 255, указано, что форма 1-РГ «Отчет о рыбоводстве» и форма 2-РГ «Отчет о выращивании и вылов рыбы» представляется юридическими лицами и их обособленными подразделениями независимо от форм собственности и подчинения – Укргосрыбхоза. Обосновывая ограниченность представления такой информации только юридическими лицами, подтверждаем, что результатом этого является потеря ценной информации о производстве и реализации продукции аквакультуры фермерскими хозяйствами. Поэтому эта проблема может повлиять на составление планов и прогнозов развития рыбной отрасли.

Выводы. В заключение имеем возможность отметить, что существующая система получения показателей по указанным формам не полностью удовлетворяет потребности Госрыбгентства Украины в получении информации для выполнения возложенных на него функций. В частности, для выполнения функции распределения между субъектами хозяйствования, которые занимаются рыбохозяйственной деятельностью, квоты специального использования водных биоресурсов, необходимо наличие показателей в разрезе респондентов. А на сегодня согласно законодательству информация о состоянии рыбного хозяйства предоставляется только в сводном обезличенном виде. Выявленные в процессе анализа несоответствия между фактическими и статистическими данными могут быть устранены путем выписанной структуры валового производства продукции аквакультуры по категориям хозяйств: рыбохозяйственные предприятия, государственные предприятия, фермерские хозяйства, другие субъекты хозяйствования.

REFERENCES

1. Smith, A. (2007). Investigation of nature and causes of wealth peoples. Moscow: Eksmo, 960.
2. Schumpeter, J. (1982). Theory of Economic Development (Study of business profits, capital, credit, interest and cycle conditions). Moscow: Progress, 455.
3. Galbraith, J. (2004). New Industrial State. Moscow: AST, 602.
4. Hayek, F. (1992). Fatal conceit. Errors of Socialism. Moscow: News, 304.
5. Simon, G. (2001). Administrative Behavior: A Study of decision making in organizations that perform administrative functions. Kiev: Artek, 392.
6. Coase, R. (2007). Federal Politics in communication. Economic politic, 3, 146.
7. Lukin, I. (1997). Economic Transformation (late twentieth century). Kiev: IN NASU, 455.
8. Lukin, I. (2007). Selected Works. Kiev: NSC IAE, 816.

დარგობრივი და რეგიონული ეკონომიკა - SECTORAL AND REGIONAL ECONOMY

განვითარებადი ინფრასტრუქტურა - მცირე და საშუალო ბიზნესის წინსვლის ფაქტორი

INFRASTRUCTURE AS FACTOR OF DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS

ლეილა ტსეცხლაძე

ბიზნესის მართვის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ასისტენტ-პროფესორი

LEILA TSETSKHLADZE

Doctor of Business Administration, Batumi Shota
Rustaveli State University, assistant professor

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია ცნებები „infrastructure“, „mcire და საშუალო ბიზნესის ინფრასტრუქტურა“. მცირე და საშუალო ბიზნესის საწარმოთა წარმატებული საქმიანობის ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორს წარმოადგენს ინფრასტრუქტურის არსებობა და მისი მდგომარეობა. სტატია ასახავს საწარმოთა ინფრასტრუქტურის ძირითად ელემენტებს და ობიექტებს. ასევე აღწერილია მცირე ბიზნესის ინფრასტრუქტურის მხარდაჭერის როლი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში.

საკვანძო სიტყვები: მცირე და საშუალო ბიზნესი, ინფრასტრუქტურა, ინოვაციები, მხარდაჭერის ღონისძიებები, სახელმწიფო მხარდაჭერა.

Abstract

There are discussed notions of “Infrastructure” and “Infrastructure of small and medium business” in the article. One of the main reason of successful acting in the market of small and medium business is infrastructure and infrastructure condition. There are represented main elements and objects of enterprise infrastructure in the following article. We can see essential role of government support in small business infrastructure for promotion future economic development of country.

Key words: small and large Business, infrastructure, innovation, support measures, government support.

ბოლო ათწლეულებში მსოფლიოში მიმდინარე ცვლილებებმა, ეკონომიკურმა და სოციალურმა კატაკლიზმებმა დაადასტურა, რომ ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება შეუძლებელია ეროვნული წარმოების განვითარების გარეშე. მხოლოდ მისი მეშვეობით იქმნება ქვეყნის რეალური სიმდიდრე და მატერიალური საფუძველი სხვა დარგების განვითარებისათვის. დღეისათვის ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკის სიმძლავრესა და განვითარების დონეზე მსჯელობენ ბიზნესის გარემოს ჯანსაღი პირობებით. აქედან გამომდინარე, ბიზნესი საქართველოსთვისაც ეკონომიკის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილი ხდება, ხოლო მეწარმეობის ხელშეწყობა, ინოვაციური და

უფრო პროდუქტიული ფირმების განვითარებისა და სწრაფად ზრდისათვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნა სახელმწიფოს მიზნებს შორის ერთ-ერთ უმთავრეს პრიორიტეტად რჩება.

საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის განვითარებისა და თავისუფალი მეწარმეობის გაძლიერებისათვის გადადგმული ნაბიჯების მიუხედავად, სერიოზული მსჯელობის საგანს წარმოადგენს მოსახლეობის დაბალ შემოსავლიანი ფენებისათვის შემოსავლების ზრდის საკითხი, რაც საზოგადოებაში სოციალური პრობლემებით გამოწვეული უარყოფითი მუხტის შესუსტებას და ძლიერი საშუალო ფენის ფორმირებას უზრუნველყოფს. ამ გამოწვევის გადაჭრის უპირატეს

გზას წარმოადგენს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას უდიდესი როლი ენიჭება, უპირველესად დასაქმების პრობლემის მოგვარებაში, რადგანაც მან შეიძლება დაასაქმოს მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი და გაზარდოს მათი შემოსავლები. ეს დასტურდება იმითაც, რომ განვითარებულ სახელმწიფოებში ამ სფეროში დასაქმებულთა რიცხვი დაახლოებით 60-65% შეადგენს. გარდა ამისა ის განსაკუთრებულ როლს ასრულებს მთლიანი შიდა პროდუქტის ფორმირებაში, მსხვილი კომპანიების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაში, ახალი ტექნოლოგიებისა და ნოვაციების დანერგვაში. ეკონომიკის ეს სექტორი დადებით ზემოქმედებას ახდენს სახელმწიფო ბიუჯეტზე, რაც შემოსავლებისა და ხარჯების მიმართულებებში გამოიხატება. შემოსავლების მხრივ, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება ქმნის ახალ საგადასახადო ბაზას, რაც ბიუჯეტში დამატებითი შემოსავლების სახით აისახება. ხარჯვით ნაწილში, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება ზრდის ამ სფეროში დასაქმებულთა შემოსავლებს, რაც ამცირებს ბიუჯეტიდან შესაბამისი სოციალური ტრანსფერების გამოყოფის შესაძლებლობას.

მიუხედავად იმისა, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის გატარებული პოლიტიკა სრულყოფილი არ არის, მაინც შეინიშნება მათი რაოდენობრივი ზრდა, ასევე, მათ მიერ გამოშვებული პროდუქციისა და დასაქმებულთა რაოდენობის მაჩვენებლების ზრდა, რასაც მოწმობს საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნულმა სამსახურმა საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფის მიზნით, საწარმოთა ზომის განსაზღვრის ახალი მეთოდოლოგია შეიმუშავა. საქართველოში საწარმოთა ზომის განმსაზღვრელი მეთოდოლოგიის დაახლოება საერთაშორისო სტანდარტებთან, ერთ-ერთ რეკომენდაციად არის დაფიქსირებული ევროსტატის სექტორული მიმოხილვის დოკუმენტში. გარდა ამისა, საწარმოთა ზომების ახალი დეფინიციის შემუშავება გათვალისწინებულია მცირე და სა-

შუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგიის 2016-2017 წლების სამოქმედო გეგმითაც.

2017 წლამდე საწარმოთა ზომას, რომელიც 2002 წელს შემუშავებული მეთოდოლოგიით განისაზღვრებოდა, ჰქონდა შემდეგი სახე:

მსხვილ საწარმოებს განეკუთვნებოდა საწარმო, სადაც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა აღემატებოდა 100 კაცს ან საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა 1,5 მლნ ლარს;

საშუალო ზომის საწარმოებს მიეკუთვნებოდა ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა მერყეობდა 20-დან 100 კაცამდე, ხოლო საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა - 0,5 მლნ ლარიდან 1.5 მლნ ლარამდე;

მცირე ზომის საწარმოებს მიეკუთვნებოდა ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა არ აღემატებოდა 20 დასაქმებულს და საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა - 0,5 მლნ ლარს.

2017 წლიდან საწარმოთა ზომის განსაზღვრის შემდეგი მეთოდოლოგია მოქმედებს:

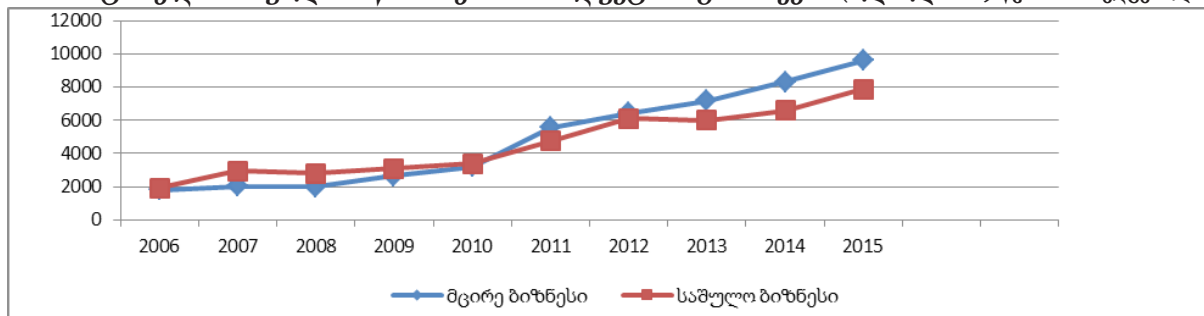
მსხვილ საწარმოებს მიეკუთვნება საწარმო, სადაც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა აღემატება 249 კაცს ან საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა 60 მლნ ლარს;

საშუალო საწარმოებს მიეკუთვნება ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა მერყეობს 50-დან 250 კაცამდე, ხოლო საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა - 12 მლნ ლარიდან 60 მლნ ლარამდე;

მცირე ზომის საწარმოებს მიეკუთვნება ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა არ აღემატება 50 დასაქმებულს და საშუალო წლიური ბრუნვის მოცულობა 12 მლნ ლარს.

აღნიშნული მეთოდოლოგიის თანახმად მცირე და საშუალო საწარმოების ეკონომიკურ მაჩვენებლებს გრაფიკულად აქვთ შემდეგი სახე:

ნახ.1. მცირე და საშუალო საწარმოებში პროდუქციის გამოშვება (მლნ ლარი) წყარო: შედგენილია ავტორის

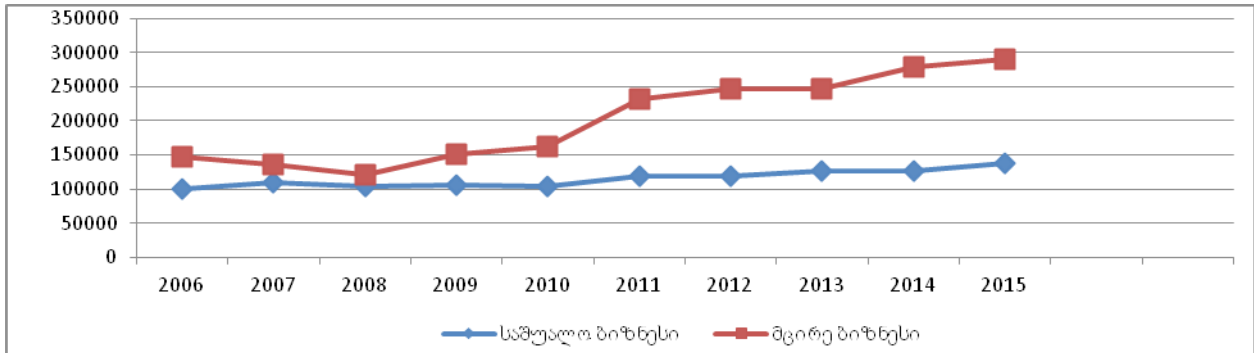

მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით.

აღნიშნული მაჩვენებლები გვაძლევს შემდეგი ანალიზის საშუალებას: მცირე და საშუალო საწარმოებში პროდუქციის გამოშვებისა და დასაქმების მაჩვენებლები თანდათანობით, მაგრამ ზომიერად იზრდება. მცირე ბიზნესში პროდუქციის გამოშვება 2015 წელს 2012 წელთან შედარებით

თითქმის 50%-ით გაიზარდა, ხოლო 2014 წელთან შედარებით - 15%-ით. ასევე, დასაქმების მაჩვენებელიც 2015 წელს 2012 წელთან შედარებით გაიზარდა 17%-ით, ხოლო 2014 წელთან შედარებით კი - 4%-ით.

ნახ.2. მცირე და საშუალო საწარმოებში დასაქმებულთა რაოდენობა (აTasi კაცი)

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით.

საშუალო ზომის საწარმოებშიც მსგავსი ტენდენცია გვაქვს. 2015 წელს პროდუქციის გამოშვება 2012 წელთან შედარებით 29%-ით გაიზარდა, ხოლო 2014 წელთან შედარებით კი - 19%-ით. დასაქმებულთა მხრივაც 2015 წელს 2012 წელთან შედარებით გვაქვს ზრდა 15%-ით, ხოლო 2014 წელთან შედარებით კი - 8%-ით.

რაც შეეხება მსხვილ ბიზნესს, პროდუქციის გამოშვება 2015 წელს 2012 წელთან შედარებით გაიზარდა 19%-ით, ხოლო 2014 წელთან შედარებით - 12%-ით. დასაქმების მაჩვენებლებსაც აქვთ შესაბამისად 17% და 4%-იანი ზრდა. ზემოთ აღნიშნულიდან ჩანს, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესს აქვს მზარდი ტენდენცია.

მცირე და საშუალო საწარმოთა ეკონომიკური მაჩვენებლების კიდევ უფრო ზრდისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ინფრასტრუქტურის განვითარებას. უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობს პირდაპირი დამოკიდებულება ინფრასტრუქტურის სრულყოფის დონის მიხედვით და მცირე და საშუალო საწარმოთა რაოდენობის ზრდას შორის, შესაბამისად იზრდება მათი წვლილი ეროვნული ეკონომიკის მაჩვენებელთა ზრდაში.

თანამედროვე ენციკლოპედია ტერმინ „ინფრასტრუქტურა“ (ლათინურად ინფრა – დაბლა, სტრუქტურა-განლაგება) განსაზღვრავს როგორც ალტურვილობების, შენობების, სისტემებისა და სამსახურების ერთობლიობას, რომლებიც აუცილებელია მატერიალური წარმოების დარგების ფუნქციონირების უზრუნველყოფისათვის. ეკონომიკურ ლიტერატურაში ტერმინი „ინფრასტრუქტურა“ პირველად XX ს-ის 40-იანი წლების ბოლოს გამოჩნდა. ამერიკელმა ეკონომისტმა პაულ როზენშტეინ-როდანმა ინფრასტრუქტურა განსაზღვრა როგორც პირობების ერთობლიობა,

რომლებიც უზრუნველყოფენ ეკონომიკის ძირითად დარგებში მეწარმეობის განვითარებისათვის კეთილსაზურველი პირობების შექმნას.

ამდენად, ინფრასტრუქტურის ქვეშ ესმით ღონისძიებათა კომპლექსი, რომლებიც უზრუნველყოფენ მდგრად განვითარებას და დასახლებებისა და სხვადასხვა ტიპის ტერიტორიების ფუნქციონირებას, ხოლო სამეწარმეო საქმიანობის ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფა წარმოადგენს ეკონომიკური სისტემის ქვესისტემას.

მსს მხარდაჭერის ინფრასტრუქტურა - ეს არის სახელმწიფო, არასახელმწიფო, საზოგადოებრივი, საგანმანათლებლო, კომერციული ორგანიზაციების ერთობლიობა, რომლებიც ახორციელებენ საგანმანათლებლო, კონსალტინგურ და სხვა სახის მომსახურებას, რითაც უზრუნველყოფენ საქონლისა და მომსახურების წარმოებისათვის სათანადო გარემოს შექმნას.

მცირე საწარმოთა საქმიანი შესაძლებლობების გაფართოება წარმოადგენს ახალ ელემენტს, რომელსაც განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს სამომავლოდ. მეწარმეების მხრიდან ბიზნეს-მომსახურებაზე მოთხოვნა სულ უფრო იზრდება. ისინი მაღალ შეფასებას აძლევენ არა მხოლოდ ფინანსურ რესურსებზე ხელმისაწვდომობის შესაძლებლობებს, არამედ სწავლების შესაძლებლობებსაც, რაც გულისხმობს კვალიფიკაციის ამაღლებას, პროფესიონალური ცოდნის მიღებას სამართლისა და ფინანსების საკითხებში და ა.შ. ინფრასტრუქტურის ფორმირების მიზანია მსს-ის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება, რომლებიც წარმოიქმნება ბიზნესის შექმნის, გაძლიერებისა და გაფართოების პროცესში. რეგიონთაშორის და საერთაშორისო კავშირების განვითარება-გაფართოება შესაძლებლობებს შექმნის საქონლისა და

მომსახურების გაფართოებისათვის საერთაშორისო და რეგიონულ ბაზრებზე, ასევე შესაძლებელი გახდება მცირე საწარმოთა კოოპერაციის სხვადასხვა ფორმების ჩამოყალიბება, მათ შორის სუბკონტრაქტული ურთიერთობები საშუალო და მსხვილ საწარმოებთან, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საზღვარგარეთ. ძალიან მნიშვნელოვანია მცირე საწარმოთა მონაწილეობა საერთაშორისო გამოფენა-ბაზრობებზე, კონფერენციებზე, სემინარებზე, საქმიან შეხვედრებზე.

ინფრასტრუქტურის ეკონომიკური შინაარსის გაგება შესაძლებელია მისი ფუნქციათა სისტემით.

პირველი ფუნქციაა ზოგადად მეურნეობის დარგებისათვის, ასევე რეგიონებში, საწარმოებში და სოციალურ სფეროში ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის თანაბარი პირობების შექმნა.

მეორე ფუნქცია უკავშირდება მას როგორც სისტემაშემქმნელის როლს. ის განაპირობებს კვლავწარმოების ფაზების ერთიანობას, როგორც სახალხო მეურნეობაში ასევე მის ცალკეულ სტრუქტურულ ერთეულებში, რაც მიიღწევა კვლავწარმოების პროცესში ურთიერთკავშირის დამყარებით.

მესამე ფუნქცია მდგომარეობს სასაქონლო, ფულად, საინფორმაციო და სხვა ნაკადების უწყვეტობის უზრუნველყოფაში, რომლებიც ქმნიან პირობებს მდგრადი კვლავწარმოების საერთო პირობების ჩამოყალიბებისათვის.

ამდენად ინფრასტრუქტურა წარმოადგენს კაპიტალბრუნვის დაჩქარების პირობას საბაზო დარგებში და მის ცალკეულ კვანძებში. ინფრასტრუქტურის ეფექტიან მოქმედებაზეა დამოკიდებული ის, თუ რა ზომით ხდება ბიზნესზე სახელმწიფოს მხარდაჭერა. ამიტომ ეს მიმართულება წარმოადგენს პრიორიტეტულს.

მსს-ის მხარდაჭერის ინფრასტრუქტურის სისტემა შეიძლება დაიყოს შემდეგ ელემენტებად:

მსს-ის დაფინანსების სისტემა. ის მოიცავს მიკროფინანსირების, ლიზინგის, დაზღვევის სისტემებს;

მსს-ის ქონებრივი პრობლემების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული სისტემა. მასში შედის ბიზნეს-ინკუბატორები, ტექნოპარკები და ინოვაციური ცენტრები, საწარმოო-ტექნოლოგიური ცენტრები და ა.შ.

კონსალტინგის, საინფორმაციო-საკონსულტაციო მხარდაჭერის სისტემა, რაც აუცილებელია სამეწარმეო საქმიანობის გაძლიერებისათვის - ბიზნეს-დაგეგმარება, მენეჯმენტი, მარკეტინგი, პატენტები, პერსონალის მართვა, საბუღალტრო და საგადასახადო საქმე, იურიდიული მომსახურება; აქვე შეიძლება ვიგულისხმოთ ინფორმაციის მიღება და გადაამუშავება, პროგრამული უზრუნველყოფის წარმოება, მონაცემთა ბაზების შექმნა, ბიზნესის გაძლიერების ელექტრონული ფორმების განვითარება, მეწარმეობის საინფორმაციო რესურსების გაერთიანება;

ინფრასტრუქტურის ერთ-ერთი უმნიშ-

ვნელოვანესი ელემენტია სამართლებრივი ბაზის ფორმირების სისტემა. მოცემული ელემენტი უზრუნველყოფს საკანონმდებლო-ნორმატიული დოკუმენტების შემუშავებას, კანონმდებლობის გამოყენებაზე მონიტორინგს, საკანონმდებლო წინადადებების შეთავაზებას მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის;

აუტსორსინგისა და აუტსტაფინგის სისტემა, რომელიც დაკავშირებულია გარე ორგანიზაციებიდან რესურსების მოზიდვასთან. ამ სისტემის მიზანია ცალკეული ბიზნეს-პროცესების უწყვეტი მუშაობის უზრუნველყოფა, რითაც საწარმოები თავიდან ირიდებენ ძვირადღირებული შტატების შენახვას და იყენებენ მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მომსახურებას. აქვე შედის პერსონალის ლიზინგი;

სისტემა, რომელიც დაკავშირებულია კადრების მომზადებასა და გადამზადებასთან, კადრების სწავლებასთან.

სახელმწიფო მხარდაჭერის ეფექტიან ფორმას წარმოადგენს საინფორმაციო-საკონსულტაციო ინსტიტუტი. განსაკუთრებულად აღნიშვნას იმსახურებს ბიზნეს-ინკუბატორები, რომლებიც ბიზნესს აწვდიან ტექნიკურ და საკონსულტაციო მომსახურებას საქმიანობის საწყის და მძიმე პირობებში. ისინი არიან არაკომერციული ორგანიზაციები, რომლებიც არსებობენ მუნიციპალიტეტების და სპონსორების ხარჯზე.

ინფრასტრუქტურის მნიშვნელოვან ფუნქციას წარმოადგენს ინოვაციებისათვის სათანადო პირობების შექმნა. ინოვაციები წარმოიქმნება სამეცნიერო იდეების წყალობით. მეცნიერული უზრუნველყოფის პრობლემა უკავშირდება ინფრასტრუქტურის ყველა ფუნქციას. ფუნდამენტური და გამოყენებითი მეცნიერებების პროდუქტი შეიძლება იყოს: მეთოდოლოგია, თეორია, ფუნდამენტური ცოდნა, კვლავწარმოების ახალი მეთოდები, ინოვაციური მენეჯმენტი და მარკეტინგი, ახალი ტექნიკის გამოგონება და ა.შ. მეცნიერება მიეკუთვნება ინფრასტრუქტურას, რომელიც უშუალოდ საჭიროებს ინფრასტრუქტურულ უზრუნველყოფას.

დღეისათვის განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობა გრძელვადიან სოციალურ-ეკონომიკურ ზრდასა და კონკურენტუნარიან მდგომარეობას უკავშირებს განვითარების ინოვაციურ გზას. ამასთან სახელმწიფო და კერძო სექტორის პარტნიორობის გამოყენება წყვეტს მთელ რიგ ამოცანებს: ინოვაციური და საინვესტიციო მიმზიდველობის უზრუნველყოფა, საკადრო ინფრასტრუქტურა, ასევე მოსახლეობის დასაქმების დონის ამაღლება.

მცირე ბიზნესის ინფრასტრუქტურის სოციალურ-ეკონომიკური მნიშვნელობა მდგომარეობს შემდეგში:

1. უზრუნველყოფა დამწყებ მეწარმეთა კომპლექსური მხარდაჭერა და შესაბამისად, ახალ სამეურნეო სუბიექტთა და ახალ ძალთა გადადი-
ნება ეკონომიკაში; მეწარმეებისათვის სირთულეს

წარმოადგენს ფორმირების ეტაპი. სტატისტიკა მოწმობს, რომ დაარსებიდან ერთი წლის შემდეგ 10 დამწვევი საწარმოდან რჩება მხოლოდ 3, ხოლო 10 წლის შემდეგ მცირე ბიზნესის სფეროში რჩება მხოლოდ ერთი საწარმო. ამიტომ მნიშვნელოვანია ახალი სამურნო სუბიექტების სტიმულირება. ასევე, მათ მიერ ფორმირების ეტაპის წარმატებით გაველა;

2. მოიხილება ჯანსაღი საზოგადოებრივი სამეწარმეო სტრუქტურები მეწარმეთა ასოციაციებისა და კავშირების სახით, რომლის მიზანიცაა მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდაჭერის პროგრამების რეალიზაცია, რითაც ხარჯებისა და ტვირთის ნაწილი სახელმწიფო ბიუჯეტიდან და სახელმწიფო ორგანოებიდან გადანაწილდება აღნიშნულ საზოგადოებრივ ორგანიზაციებზე;

3. მიმდინარეობს ძვრები მეწარმეებსა და ხელისუფლებას შორის არსებული ბარიერების თვალსაზრისით და იკვლება ჩამოყალიბებული სტერეოტიპი, რომელიც ეფუძნება მოქალაქეებსა და ხელისუფლების ინსტიტუციებს შორის უნდობლობას. ბიზნეს-ინკუბატორები ეს არის ინტეგრირებული სისტემა, რომელიც წყვეტს როგორც წმინდა სოციალურ, ასევე ეკონომიკურ პრობლემებს;

4. უზრუნველყოფა ფულადი სახსრების ეკონომია, როცა მეწარმეს არ სჭირდება ფულის ხარჯვა კონსულტაციებსა და იმის დაზუსტებაში ღირს თუ არა ხარჯების გაწევა;

5. იქმნება იმის საშუალება, რომ გამოყენებულ იქნას საკუთარი სამეცნიერო შემუშავებანი და წარმოებულ იქნას ახალი ხარისხის პროდუქცია. ინფრასტრუქტურის განვითარება განაპირობებს არა მხოლოდ ახალი საწარმოების გაჩენას, არამედ ახალი მეცნიერებატევადი საწარმოების შექმნას.

საქართველოში მეწარმეობის, როგორც საბაზრო ურთიერთობათა უმნიშვნელოვანესი კომპონენტის გაჩენასთან ერთად ყალიბდება შესაბამისი ინფრასტრუქტურული ინსტიტუტები. ამასთან, მისი ნაწილის ჩამოყალიბება მოხდა სტიქიურად, ხოლო ნაწილი კი სახელმწიფო, საზოგა-

დობრივი სტრუქტურებისა და საერთაშორისო პროგრამების მიზანმიმართული მოქმედებებით.

ზოგადი ბიზნეს-გარემოს გაუმჯობესების მიუხედავად, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების თვალსაზრისით, საქართველოში იგივე გამოწვევები დგას, რაც მრავალ განვითარებად ქვეყანაში. კერძო სექტორის განვითარების და განსაკუთრებით კი მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების მხარდაჭერა საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტია, რაც ასახულია საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიაში - საქართველო 2020, აგრეთვე სამთავრობო პროგრამაში „ძლიერი, დემოკრატიული, ერთიანი საქართველოსათვის“.

კერძო სექტორის, განსაკუთრებით კი მცირე და საშუალო საწარმოების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა საქართველო-ევროკავშირის ასოციირების შეთანხმების კონტექსტში. „საქართველოს მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგია 2016-2020 წლებისათვის“ ეფუძნება ევროპული მცირე ბიზნესის აქტის „უპირველესად იფიქრე მცირეზე“ პრინციპს; მთავარი მიზანი არის აღნიშნული სექტორის გაძლიერება, რაც შექმნის მნიშვნელოვან საფუძველს ინკლუზიური და მდგრადი ეკონომიკური ზრდისათვის.

ამრიგად, ინფრასტრუქტურის პრობლემა არის რთული და მრავალასპექტიანი. კვლავ წარმოების, ბაზრის, მეწარმეობის სახელმწიფო მხარდაჭერის ინფრასტრუქტურის საკითხები წარმოადგენს მოცემული პრობლემის მხოლოდ ნაწილს. ყოველი მათგანის გადაჭრას აქვს დიდი სამეცნიერო და სამეურნეო მნიშვნელობა. ბიზნესის მხარდაჭერის ინფრასტრუქტურის განვითარება წარმოადგენს კომპლექსურ, რეგიონულ და დარგთაშორის პრობლემას, რომლის გადაწყვეტა შესაძლებელია განვითარების ერთიანი მიდგომის პირობებში.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია - საქართველო 2020;
2. საქართველოს მცირე და საშუალო საწარმოების განვითარების სტრატეგია 2016-2020 წლებისათვის;
3. Geostat.ge - საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

დარბოზრივი და რეგიონული ეკონომიკა - SECTORAL AND REGIONAL ECONOMY

საზღვაო კრუიზი - უსაფრთხო ტურისტული პროდუქტი

CRUISE LINER – SAFE TOURIST PRODUCT

მარინა ფუტკარაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
დოქტორანტი

MARINA PUTKARADZE

Georgian Technical University , PhD Student

ანოტაცია

ყველა საკრუიზო გემი კონსტრუქტირებულია საერთაშორისო საზღვაო ორგანიზაციის IMO, ასევე ორგანიზაცია OON - ის მკაცრი მოთხოვნების თანახმად, რომელიც განსაზღვრავს უსაფრთხოების სტანდარტებს საკრუიზო გემებზე, SOLAS კონვენციით გათვალისწინებულ „RvaSi“ ადამიანის სიცოცხლის უსაფრთხოების წესების დაცვის შესახებ მიღებულ ნორმებს. საზღვაო ლაინერის სტრუქტურული პროექტირება და წარმოება ხორციელდება თანამედროვე, გაუმჯობესებული ტექნოლოგიის საფუძველზე, რის შესაბამისადაც, ტურიზმის სფეროში საზღვაო კრუიზი მიჩნეულია კომფორტული, საიმედო და უსაფრთხო დასვენების სფეროდ. ტურისტული ბაზრის გლობალიზაცია, გემთმშენებლობაში და საკრუიზო სერვისის პრაქტიკაში მეცნიერებისა და უახლესი ტექნიკის და ტექნოლოგიების დანერგვა საშუალებას აძლევს საზღვაო მოგზაურობებს უფრო წარმატებულად გაუწიონ კონკურენცია ჩვეულებრივ სახმელეთო ტურებს. საკრუიზო პროდუქტის ასორტიმენტი უფრო მრავალფეროვანი გახდა, საკრუიზო ბაზარი – უფრო სეგმენტირებული, ხოლო საკრუიზო გემთმშენებლობა – უფრო სპეციალიზირებული. საზღვაო ლაინერებზე უსაფრთხოების ნორმების დაცვითა და თვით ამ ნორმების სპეციალური პროცედურების ჩატარების თვალსაზრისით საზღვაო კრუიზი შეიძლება ჩავთვალოთ - თანამედროვე უსაფრთხო და საიმედო დასვენების სფეროდ.

საკვანძო სიტყვები: კრუიზი, საზღვაო ტრანსპორტი, უსაფრთხო ტრანსპორტი, თანამედროვე ტურისტული პროდუქტი, ტურიზმის გლობალიზაცია.

Abstract

All cruise ships are constructed according to IMO and IMO strict requirements, which define safety standards on cruise ships, the norms adopted for the protection of human life safety at sea, provided by the SOLAS, 74 Convention. The Cruise liner's structural design and production is based on modern, improved technology, as a cruise in the field of tourism is considered as a comfortable, reliable and safe vacation sphere. Globalization of tourism markets, the introduction of sciences and the latest technologies and technologies in the cruise service practice in shipbuilding enables naval travels to be more successful in the competition of. The cruise product has become more - diverse, - the cruise market is more - segmented, and the cruise shipbuilding is more - specialized. Cruise can be considered as a safe and reliable vacation sphere in terms of observance of safety norms on marine lenses and special procedures for these norms.

Keywords: Cruise , Marine Transport, Safe Transport, Globalization of tourism, Modern Tourism Product;

საერთაშორისო კონვენციის (SOLAS), 1974 - სიცოცხლის უსაფრთხოება ზღვაზე მოთხოვნების შესაბამისად, ყველა ორგანიზაცია ვალდებულია უზრუნველყოს გემის, მგზავრისა და ეკიპაჟის უსაფრთხოება. გემის უსაფრთხოებას უზრუნველყოფს მისი კონსტრუქცია, აღჭურვილობა და მომარაგება, კვალიფიციური ეკიპაჟის წევრებით დაკომპლექტება, ვახტის სათანადო გაწევა და საზღვაო ხიფათების შესახებ დროული შეტყობინება.

კრუიზები არა მხოლოდ მოგზაურობის სახეობაა, არამედ მთელი ინდუსტრიაა, რომელიც აერთიანებს საკრუიზო ბიზნესით, გემთმშენებლობით, საკრუიზო გემებისთვის და მათი მგზავრებისთვის საქონლის და მომსახურების მიწოდებით, საკრუიზო ნაწარმის წინ წაწევით და რეალიზაციის დაკავებულ კომპანიებს. სამრეწველო რევილუციამ, რომელმაც მასობრივი ტურისტული ბაზრის ჩამოყალიბების წინაპირობა შექმნა, უფრო ხელმისაწვდომი გახადა ფართო მასებისთვის საზღვაო მოგზაურობები. თუმცა დღესდღეობით უმეტესობა აღიქვამს მათ როგორც დასვენების ელიტარულ სახეობას.

ტურისტული ბაზრის გლობალიზაცია, გემთმშენებლობაში და საკრუიზო სერვისის პრაქტიკაში მეცნიერებისა და უახლესი ტექნიკის და ტექნოლოგიების დანერგვა საშუალებას აძლევს საზღვაო მოგზაურობებს უფრო წარმატებულად გაუწიონ კონკურენცია ჩვეულებრივ სახმელეთო ტურებს.

ასეთი წარმოდგენა საკრუიზო პროდუქტის და მისი სამომხმარებლო თვისებების არცოდნის შედეგია. ტურისტული ბაზრის გლობალიზაცია და გემთმშენებლობაში და საკრუიზო სერვისის პრაქტიკაში მეცნიერების და ტექნიკის მიღწევების დანერგვა საშუალებას აძლევს საზღვაო ვოიაჟებს უფრო წარმატებული კონკურენცია გაუწიოს ჩვეულებრივ სახმელეთო ტურებს. რაც შეეხება ტურპროდუქტის ხარისხს, თავს უფლებას ვაძლევთ განვაცხადოთ, რომ მსგავსი მნიშვნელობების პირობებში, თანამედროვე საკრუიზო გემზე ის უფრო მაღალია, ვიდრე ანალოგიური ფასობრივი სეგმენტის მქონე ჩვეულებრივ ოტელში. და საქმე არ არის მხოლოდ იმაში, რომ კრუიზი საშუალებას იძლევა დავტყუებთ ღია ზღვის ატმოსფეროთი და ვწვივით რამდენიმე ქვეყანას და ქალაქს “მცურავი ოტელის” ბორტზე. თანამედროვე საკრუიზო ლეინერებთან მიმართებაში ასეთი ეპიტეტი შეუსაბამო იქნებოდა, ვინაიდან თავისი ინფრასტრუქტურით, მგზავრებისთვის შეთავაზებული საქონლის და მომსახურების ასორტიმენტით, მომსახურების ფორმების ნაირსახეობით ასეთი გემი უფრო წააგავს “მცურავ კურორტს” ვიდრე სასტუმროს, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ დასვენების ასეთი მრავალფეროვანი ინფრასტრუქტურა იქმნება ნაპირზე მხოლოდ ქალაქის ან რაიონის მასშტაბით და მეორეს მხრივ იმის გათვალისწინებით, თუ რა როლს ასრულებს დღესდღეობით

სპა-ინდუსტრია საკრუიზო სერვისის ორგანიზებაში.

თუმცა, საკრუიზო ბაზარსაც გააჩნია თავისი პრობლემები, რომელთაგან ერთერთია – კადრების მომზადების დონე, კერძოდ, ტურისტულ კომპანიებში დასაქმებული და საკრუიზო ტურების რეალიზაციაზე სპეციალიზირებული კადრები. ეს რთული პროდუქტია, რომელიც გაყიდვის მენეჯერისგან მოითხოვს არა მხოლოდ მისი სამომხმარებლო თვისებების ამომწურავ ცოდნას, არამედ სრულ წრმოდგენას იმის შესახებ, თუ როგორ ჩამოყალიბდა, როგორი მოწეობილია და როგორ ფუნქციონირებს საზღვაო კრუიზების ბაზარი. მით უმეტეს, რომ ამ მხრივ თვით ტურისტების, როგორც მომხმარებელთა ინფორმირულობის დონე დღითიდღე იზრდება.

XIX საუკუნის ბოლოსთვის კრუიზების კონცეპციამ ახალი გამოხატულება მიიღო. საკრუიზო კომპანიები აღარ მისდევდნენ მგზავრების ტევადობის მაჩვენებელს. კონკურენციის საფუძველი გახდა კომფორტაბელურობა. მაგალითად 1891 წელს წყალზე ჩაშვებული ლაინერი “La Touraine” ორჯერ დააბრუნეს გემსაშენ კერფზე კილის დახვეწისთვის, როგორც იმ დროინდელი გემების უმრავლესობა, “La Touraine”-ს გააჩნდა ზონები სხვადასხვა კლასის მგზავრებისთვის. პირველი კლასის სივრცეები გამოირჩეოდა ინტერიერის დახვეწილობით. მგზავრები სარგებლობდნენ რესტორნებით, სადაც მსოფლიოს გურმანებისთვის მიმზიდველ ფრანგული სამზარეულოს კერძებს და დელიკატესებს სთავაზობდნენ. თუმცა მესამე კლასის მგზავრებსაც, სხვა ლაინერებისგან განსხვავებით, არ უჭირდათ ღამის გასათავი ადგილის პოვნა, მათთვის შექმნილი იყო მეორე და მესამე კლასის შეთავსებული კაიუტები – პატარა ზომის, მაგრამ მოსახერხებელი და მოთხოვნადი.

XX საუკუნის დასაწყისის გემთმშენებლობის მწვერვალი გახდა ლაინერები “Olympic” და “თიტანიკ”. ლაინერზე მოწყობილი იყო ძვირფასი კიბეები, ფლოტზე ყველაზე დიდი 500 მეტ კლიენტზე გათვლილი რესტორნები, მოსაწვევი ოთახები, გასასეირნებელი გემბანები, მაგიდის თამაშებისთვის განკუთვნილი დარბაზები, სატრენაჟორო დარბაზი, თურქული აბანოები, მუსიკალური სალონი.

XX საუკუნის ნახევარში არავინ იფიქრებდა იმაზე, რომ საზღვაო სამგზავრო ფლოტი ძირითადად წარმოდგენილი იქნებოდა საკრუიზო გემებით. და ასეთი მოგზაურობების წამყვანი მოტივი იქნებოდა დასვენება და გართობა. საზღვაო სამგზავრო გადაზიდვების სტრუქტურაში კრუიზების წილის ზრდის ობიექტური წინაპირობა გახდა: უპირველესად, შრომის წარმადობის ზრდა და მასთან დაკავშირებული მოსახლეობის შემოსავლების და თავისუფალი დროის ზრდა, მეორე რიგში, თვით საზღვაო სამგზავრო ტრანსპორტის, გემთმშენებლობის და სანავსად-

გურო მეურნეობის განვითარება, ამ სფეროში მეცნიერების და ტექნიკის მიღწებების დანერგვა. შესაბამისად, საკრუიზო გემების მშენებლობაში სპეციალიზაცია და სერვისის კარდინალური ზრდა. და მესამეც, ტურიზმის სფეროში შრომის მორიგი გაყოფის შედეგად ტურბიზნესის გაჩენა, რომელიც წარმოდგენილი იყო მოგზაურობების ორგანიზებასა და გაყიდვაზე სპეციალიზირებული საწარმოებით, რომლებსაც შეეძლო არა მხოლოდ დაკვეთით ემუშავა, არამედ შემოეთავაზებინა მზა ტურპროდუქტი, ანუ “საპაკეტო ტური” (პაკეტაჟი ტური), შეიძლება ითქვას, რომ საკრუიზო ბიზნესის განვითარებაში სანაოსნო კომპანიების გადამწყვეტ როლში სულ უფრო ხშირად ერთვებოდნენ ტურისტული ფირმები. თანაც არა როგორც გემის დამფრახტველები, არამედ როგორც დისტრიბუტორები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ ბაზრის გაფართოებას და ადგილიანად გრძობდნენ კლიენტურის მოთხოვნებში არსებულ ცვლილებებს.

ამავე პერიოდში საკრუიზო ინდუსტრიის ევოლუციის ფარგლებში განსაკუთრებით მკვეთრად ისახება ურთიერთკავშირი მოთხოვნასა და წინადადებას შორის. საზღვაო სამგზავრო გადაზიდვებზე მოთხოვნის ზრდამ და ამ ბაზარზე კონკურენციის გაძლიერებამ სტიმული მისცა სერვისის იმ დონემდე ამაღლებას, რომ გემის ბორტზე ყოფნის პირობები კომფორტაბელურობის თვალსაზრისით უტოლდებოდა კარგ სასტუმროში ცხოვრებას. იმ განსახვავებით, რომ საკრუიზო გემის მგზავრი თან ასრულებდა მომსახურებელი საზღვაო მოგზაურობას სხვადასხვა ქალაქებსა და ქვეყნებში. ამით უფრო მეტი შესაძლებლობები იხსნებოდა დასვენების და გართობის მიზნით შესრულებული საზღვაო მოგზაურობებისთვის.

თავის მხრივ, ბაზარზე შესაბამისი წინადადების გამოჩენამ სტიმული მისცა კრუიზებზე მოთხოვნას, რომლებიც იქმნებოდა როგორც სპეციფიკური პროდუქტი ჩვეულებრივი სამგზავრო საზღვაო გადაზიდვების შემადგენლობაში, და უპირატესად რეკრეაციული მიზნებით მოგზაურ მგზავრებზე გათვლილი ლაინერების მშენებლობის დაწყება გამოიწვია. კომპანია “Carnival Cruise Lines”-მა საკრუიზო დასვენების ახალი კონცეფციის საფუძველი ჩაყარა, რომელიც შემდეგ პრინციპებზე ბაზირდებოდა:

კრუიზი – არის გასართობი მოგზაურობა, რომლის მონაწილეები არ ისახავენ უპირველეს მიზნად ერთი წერტილიდან მეორეში მოხვედრას;

კრუიზები სრულდება კომფორტაბელურ გემებზე, რომლებსაც ბორტზე აჰყავს მგზავრების მაქსიმალური რაოდენობა და სთავაზობს მგზავრებს გართობის მდიდარ ინფრასტრუქტურას;

ყველა ტურისტს აქვს ერთნაირი შესვლის უფლება ლაინერის ყველა ზონაში, ისინი არ იყოფებიან კლასებად, თავისუფლად სარგებ-

ლობენ გემის ბორტზე არსებული მთელი ინფრასტრუქტურით;

საკრუიზო ლაინერი გზაში აკეთებს მაქსიმალური რაოდენობის გაჩერებებს, რომლის დროსაც ტურისტებს შეუძლიათ ნაპირზე ჩასვლა და დროის გატარება;

კრუიზების ღირებულება შეესაბამება ანალოგიური მომსახურების კლასის სახმელეთო დასვენებას ან უფრო დაბალია.

ახალმა კონცეფციამ შეცვალა კრუიზებზე წარმოდგენა. ახლა მოსახლეობის ფართო ფენებისთვის ხელმისაწვდომი გახდა ის, რაც ადრე შესაძლებელი იყო მხოლოდ შეძლებული ადამიანებისთვის. ფასის ხელმისაწვდომობამ კრუიზებისადმი ახალი კატეგორიის მომხმარებლის ყურადღება მოიპყრო. მათ ღირსეულად შეაფასეს კომპანია “Carnival Cruise Lines” მიერ შემოთავაზებული საზღვაო მოგზაურობების და სერვისის კონცეფციის უპირატესობა.

ამერიკულ ბაზარზე ნამდვილი “საკრუიზო ბუმი” უფრო ადრე, 1977 წელს დაიწყო. საბოლოო ჯამში, მისი მიზეზი გახდა საკრუიზო პროდუქტის ადეკვატური წინადადება შეფარდებაში ფასი-ხარისხი. მგზავრების ტვეადობის ზრდამ და პროგრესული ტექნოლოგიების დანერგვამ ხელი შეუწყო ერთ სამგზავრო ადგილზე გათვლილი ხვედრითი დანახარჯების შემცირებას, რამაც საშუალება მისცა საზღვაო კრუიზებს წარმატებული კონკურენცია გაეწია სახმელეთო ტურებისთვის, ხოლო საკრუიზო ბეზნესს ფინანსურ სიმყარეს ანიჭებდა.

თავისი სტრუქტურით, კვების ორგანიზაციის, განთავსების, გასართობი პროგრამით კრუიზი დღეისათვის იგივე პროდუქტია, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო, მაგრამ გემზე კომფორტული ყოფნისთვის არსებითი სხვაობით. მაგალითად, კვების რამდენიმე ცვლიანი ორგანიზაცია, როგორც წესი მხოლოდ ვახშმის დროს დარჩა. ფანჯრიანი კაიუტები წარსულს ჩაბარდა, თანამედროვე ლაინერებზე იზრდება აივნისანი კაიუტების პოპულარობა.

უნდა აღინიშნოს, რომ თვით საკრუიზო პროდუქტის ასორტიმენტი უფრო მრავალფეროვანი გახდა, საკრუიზო ბაზარი – უფრო სეგმენტირებული, ხოლო საკრუიზო გემთმშენებლობა – უფრო სპეციალიზირებული.

საკრუიზო ინდუსტრიის ჩამოყალიბების პირველ ეტაპზე, როგორც აღვნიშნეთ, საუბარი იყო საკრუიზო პროდუქტის, როგორც უსაფრთხო საზღვაო მოგზაურობის სახეობის გამოჩენაზე, რომელიც ხორციელდებოდა დასვენებისა და გართობის მიზნით. ეს ეტაპი დასრულდა სწორედ კრუიზებისთვის განკუთვნილი ლაინერების მშენებლობით. მეორე ეტაპზე დადგა საკითხი, თუ როგორ გაეხადდა ეს პროდუქტი მაქსიმალურად მოთხოვნადი შეძლებული კლიენტურისთვის. მესამე ეტაპზე – როგორ გადაექციათ კრუიზები მასობრივი მოთხოვნის პროდუქტად. ხოლო თანამედროვე, მეოთხე ეტაპზე – როგორ

გაეხადათ ეს პროდუქტი იმდენად კონკურენტუნარიანი და მრავალფეროვანი, რომ უფრო მეტად გადმოებირად კრუიზებისკენ სახმელეთო ტურნაკადები, მათ შორის სხვადასხვა მიზნებით მოგზაური და სხვადასხვა საზოგადოებრივი ფენის, დემოგრაფიული ჯგუფის წარმომადგენელი მომხმარებლის ინტერესებისადმი მაქსიმალურად ადაპტირებული პროდუქტის შექმნის ხარჯზე.

მსოფლიო საზღვაო საკრუიზო ფლოტის მგზავრთა ტევადობა ბოლო ოცდაათი წლის მანძილზე თითქმის რვაჯერ გაიზარდა და 2010 წელს 317,9 ათას მგზავრს მიაღწია. CLIA –სა და ევროპის საკრუიზო საბჭოს (European Cruise Council – ECC) პროგნოზით, 2014 წლისთვის ის უნდა გაიზარდოს 349.0 ათას ადგილამდე.

შესაბამისად იზრდება საკრუიზო ინდუსტრიის შემოსავლებიც. კრიზისულ 2009 წელს საკრუიზო ბაზრის ბრუნვამ, “Cruise Market Watch”-ის ექსპერტების შეფასებით, 24,9 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა, 2010 წლის შედეგებით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ გაყიდვები ჩრდილოეთ ამერიკის ბაზარზე გაიზარდა 60%, ხოლო დანარჩენ ბაზრებზე – 40%.

დამახასიათებელია ასევე ისიც, რომ მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის პირობებში საკრუიზო კომპანიებმა ფასების დაკლების პოლიტიკით შეძლეს შეენარჩუნებინათ მგზავრების ნაკადი, ეს ფასი ნამდვილად შეესაბამება ევროპულ კურორტზე 5 ვარსკვლავიან სატუმროში განჩერების ღირებულებას იმ განსხვავებით, რომ ლაინერი კიდევაც მოძრაობს და ერთი კვირის მანძილზე რამდენიმე ქალაქის და ქვეყნის დათვალიერების საშუალებას იძლევა. ანუ საზღვაო კრუიზებს, ფასობრივი კონკურენციის თვალსაზრისით, ტურისტულ ბაზარზე საკმაოდ ძლიერი პოზიციები უკავია

როგორც ძირითადი საკრუიზო კორპო-

რაციების ისტორია მოწმობს, ბოლო ათწლეულების დროს საზღვაო კრუიზების მსოფლიო ბაზრის სტრუქტურულმა ცვლილებებმა გამოიწვიეს მისი გლობალიზაცია. გარეშე ფაქტორებზე დამოკიდებულების თავიდან აცილების მიზნით, საკრუიზო კომპანიები შერწყმის და შთანქმის პროცესში ჩაერთო. პირველი ადგილი მათ შორის მყარად დაიკავა ამერიკულმა კომპანიამ “Carnival Corporation”. საკრუიზო გემთმშენებლობის განვითარების ძირითად ტენდენციად შეიძლება ჩაითვალოს კონცეფცია “გემი – მცურავი კურორტი”, რომელშიც ჩადებულია ერთი გემის ბორტზე დასვენების და ტურიზმის სხვადასხვა სახეობების შერწყმის პრინციპი. ფაქტობრივად ეს არის ოკეანეში განთავსებული საკურორტო ქალაქი თავისი აუზებით, სპორტული მოედნებით, სატრენაჟორო დარბაზებით, სპა-სალონებით, სარბენი ბილიკებით, საჩოგბურთო კორტიო, კინოთეატრებით, საბავშვო ცენტრებით, აკვა ატრაქციონებით, მაღაზიების გალერეებით და მრავალი სხვა ობიექტით.

თანამედროვე ლაინერებზე შესრულებული კრუიზები შესაშური მოთხოვნით სარგებლობს მთელ მსოფლიოში, მაგრამ საკრუიზო კომპანიები მომავალი განვითარებისკენ, ახალ ბაზრებზე გასვლისკენ მისწრაფვიან.

ამრიგად, უსაფრთხოების ნორმების დაცვით, სამგზავრო სტრუქტურაში კრუიზების წილის ზრდის ობიექტური წინაპირობა გახდა: უპირველესად, შრომის მწარმოებლურობის ზრდა და მასთან დაკავშირებული მოსახლეობის შემოსავლების და თავისუფალი დროის ზრდა, ამასთანავე, თვით საზღვაო სამგზავრო ტრანსპორტის, გემთმშენებლობის და სანავსადგურო მეურნეობის განვითარება, ამ სფეროში მეცნიერების და ტექნიკის მიღწევების დანერგვა. და მესამე - ტურიზმის სფეროში შრომის მორიგი

დანაწილების შედეგად ტურბიზნესის გაჩენა.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. С.П. Шпилько, Н.В. Андропова, Р.В. Чударев, Морские круизы. [S.P. Shpilko, A.V. Andronova, R.V. Chudarev, Sea cruises];
2. С.П. Шпилько, Теория и практика классификации видов туризма. [S.P. Shpilko, Theory and Practice of Classification of Tourism Types];
3. Я. ЁйейАааё, А. Стасяк, Ыаёбгёёаёбёёё продукт. [J. Kachmarek, A. Stasyak, Tourist Product];
4. Berlitz. Complete guide to cruising and cruise ships, 2010, Douglas Ward;
5. Cruise Line International Association. URL: <http://www/cruising.org>;
6. URL: <http://www/carnivalcorp.com>;

დარგობრივი და რეგიონული ეკონომიკა - SECTORAL AND REGIONAL ECONOMY

საზღვაო ტრანსპორტის როლი საერთაშორისო ბიზნეს -ოპერაციების სისტემაში

MARITIME TRANSPORT IN INTERNATIONAL BUSINESS OPERATIONS МОРСКОЙ ТРАНСПОРТ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ БИЗНЕС-ОПЕРАЦИЙ

მარინა ფუტკარაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
ლოქტორანტი

MARINA PUTKARADZE

Georgian Technical University, PhD Student

МАРИНА ПУТКАРАДЗЕ

Докторант кафедры транспорта, Грузинский
технический университет

Абстракт

Статья посвящена анализу доли морского транспорта в системе международных коммерческих перевозок. Определены основные транспортные условия внешнеторгового контракта, где особо выделена роль и структура транспортной составляющей в контракте. Показан сравнительный анализ доли основных видов транспорта в международном бизнесе по странам и по видам грузоперевозок. Показана динамика влияния морского транспорта на развитие международных бизнес-операций в целом. Определены факторы, влияющие на транспортное обслуживание международных бизнес-операций, где особо отмечена роль морских перевозок. Определены основные проблемы, препятствующие активному развитию морских перевозок, и показаны пути их возможного решения.

Ключевые слова: система транспортных коммуникаций, транспортные условия внешнеторгового контракта, морской транспорт, транспортная составляющая в международных бизнес-операциях, морское судоходство.

ანოტაცია

საზღვაო ტრანსპორტი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საერთაშორისო სატრანსპორტო კომერციული გადაზიდვების სისტემაში. სტატიაში განხილულია - ხელშეკრულებისამებრ, საზღვაო ტრანსპორტის ძირითადი პირობები საგარეო ვაჭრობის მიმართულებებისადმი. განხილულია საზღვაო ტრანსპორტის დინამიკური ზეგავლენა საერთაშორისო ბიზნესს - ოპერაციების განვითარების სისტემაზე. განსაზღვრულია ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს საერთაშორისო ბიზნესს-ოპერაციების სატრანსპორტო მომსახურებაზე, კერძოდ, - საზღვაო სატრანსპორტო გადაზიდვების კომპონენტი. აღნიშნულია ის მთავარი გამოწვევები რომლებიც ხელს უშლიან საზღვაო სატრანსპორტო გადაზიდვების განვითარებას, და ნახვენებია საზღვაო ტრანსპორტის მართვის სტრუქტურაში ხელისშემშლელი ფაქტორების აღმოფხვრის შესაძლო გზები.

საკვანძო სიტყვები: საზღვაო ტრანსპორტი, საზღვაო სატრანსპორტო გადაზიდვები, საერთაშორისო ბიზნესს ოპერაციები, საზღვაო ტრანსპორტი საერთაშორისო ბიზნესს ოპერაციები;

Abstract

The article is devoted to the analysis of the share of maritime transport in the system of international commercial traffic. Key transport conditions of the foreign trade contract identified, which highlighted the role and structure of the transport component in the contract. It was shown the comparative analysis of the share of the main modes of transport in international business by country and by type of transportation. The dynamics of the impact of maritime transport was shown on the development of international business transactions in general. It was determined the factors affecting the servicing of international business operations, which specifically refer to the role of maritime transport. It was determined

Keywords: *transport communication system, transport conditions of foreign trade contract, incoterms, sea transport, the transport component in international business operation, sea shipping.*

Международные транспортные операции среди всего многообразия бизнес-операций, совершаемые на внешних рынках, отличаются большей сложностью по сравнению с операциями, выполняемыми на внутреннем рынке. Это объясняется как большими расстояниями, так и вовлечением в международные перевозки большого числа субъектов, наличием специфических факторов и условий транспортировки грузов.

Одно из важных направлений технического прогресса на морском транспорте – развитие и взаимодействие его с другими видами транспорта. На морском транспорте наблюдается рост единичной грузоподъемности флота, что приводит к снижению транспортных расходов, а также вовлечению в международную торговлю новых стран и регионов. При перевозке лесных грузов – пропсов, балансов, пиломатериалов в пакетированном виде – стали использовать не суда-лесовозы, а суда-пакетовозы большей грузоподъемности.

Морской транспорт обеспечивает перевозки более 60 % объема международной торговли.

ПРЕИМУЩЕСТВА морского транспорта –

- возможность межконтинентальных перевозок;
- низкая себестоимость перевозок на дальние расстояния;
- высокая провозная и пропускная способность;
- низкая капиталоемкость перевозок;

НЕДОСТАТКИ морского транспорта –

- ограниченность перевозок;
- низкая скорость доставки;
- зависимость от географических, навигационных и погодных условий;
- необходимость создания сложной портовой инфраструктуры;

ключевая роль транспортировки в логистике объясняется не только большим удельным весом транспортных расходов в общем составе логистических издержек, но и тем, что без транспортировки невозможно само существование материального потока. Зачастую транспортный сервис, дополненный операциями грузопереработки, например, на грузовых терминалах, включает подавляющее большинство логистических активностей для внешних и интегрированных логистических систем.

одним из ключевых параметров роли транспорта в международных бизнес-операциях, отражая тесную связь торговли товарами и услугами, является категория «транспортная составляющая» – отношение фрахта (стоимости перевозки) к стоимости перевозимого груза, оказывая тем самым решающее значение на международную специализацию: если стоимость расходов на перевозку превышает стоимость товаров, то реализация товара невыгодна.

несмотря на не столь значительную долю мор-

ских перевозок в мире в целом, именно с помощью морского транспорта, благодаря удобству, большой вместимости и эффективности, осуществляется значительная доля внешнеторговых сделок.

Долгое время флот состоял из универсальных судов, используемых для перевозки всех видов грузов и пассажиров. Первым шагом к специализации судов было выделение пассажирских – более удобных, с повышенной комфортабельностью палуб, оборудованных концертными залами, ресторанами, купальными бассейнами, игровыми площадками и т.п. От пассажирских судов отделилась своего рода «ветвь» крупных кораблей, приспособленных для отдыха и развлечения пассажиров, совмещенного с путешествием по экзотическим портам и странам. Затем из грузовых кораблей выделились танкеры для бестарной перевозки нефти, нефтепродуктов, сжиженного газа. Со второй половины XX века начался процесс углубления специализации кораблей мирового флота. Появились углевозы, рудовозы, лесовозы, контейнеровозы, суда с горизонтальной погрузкой-выгрузкой колесной техники, суда-рефрижераторы для перевозки скоропортящихся продуктов, лихтеровозы, суда-паромы и т.п. В свою очередь углубилась специализация танкеров (для перевозки растительного масла, винного сырья, патоки, молока и т.п.). Несмотря на более высокие эксплуатационные расходы, большие порожние пробеги, специализированные суда в ряде случаев оказываются более экономичными.

перевозка нефти хорошо коррелирует с ее добычей, есть спад после энергетических кризисов 70-х и достаточно слабый рост после. Мощнее всего выросли контейнерные перевозки – более чем в 6 раз. Кроме того, особо следует отметить, что динамика перевозки углеводородов морским транспортом стоит особняком в структуре общего числа международных бизнес-операций. Перевозки морским транспортом осуществляются во внутренних и внешних сообщениях. В последние годы все больший удельный вес получают перевозки, осуществляемые по рекам и морям (так называемые перевозки «река-море») на судах, обладающих достаточными мореходными качествами и маневренностью. Во внешних сообщениях различают два вида перевозок: а) перевозки при экспорте и импорте; б) перевозки между иностранными портами. Кроме того, выделяют две основные формы организации морского судоходства: линейную, или регулярную – судоходство на направлениях с регулярным грузопотоком (на таких линиях судна закрепляются не менее чем на 3 месяца) и рейсовую, или трамповую – при непостоянном потоке без закрепления за линией судов. Грузовую базу линейного судоходства представляют главным образом генеральные (тарно-штучные) грузы. На линейных судах перевозятся относительно небольшие партии грузов; в основном это готовые изделия и полуфабрикаты. Линии подразделяются на односторонние (работа-

ют суда только одной страны или одной судоходной компании), двусторонние (поддерживаются судами компаний двух стран или двух судоходных предприятий) и конференциальные (работают суда двух и более компаний из одной или разных стран). Работа судов последовательными рейсами в заграничии применяется преимущественно для транспортировки потоков массовых (насыпных, навалочных) грузов. Как и при линейных перевозках, на том или ином направлении грузопотока закрепляется определенный тоннаж, но в данном случае он действует только от порта погрузки до порта назначения, без промежуточных заходов для дозагрузки. Движение судов согласуется с клиентами, а перевозки осуществляются по специальному графику. Такая работа организуется для выполнения внешнеторговых контрактов на покупку/продажу больших партий однородного груза, поставляемого по длительным контрактам. Вопросы установления линий и поддержания работы судов последовательными рейсами занимают непосредственно пароходства на основе прямых договоров с грузовладельцами. Трамповое судоходство занимается, как правило, перевозками отдельных видов массовых грузов (лес, уголь, руда, зерно, нефть и нефтепродукты и т.д.). Порядок работы конкретного состава судов, выполняющих такие перевозки, определение портов захода, расписания движения, условий погрузки/выгрузки/перевозки, устанавливается пароходством, как правило, ежеквартально с последующим уточнением по месяцам. Перевозка грузов морским и речным транспортом показала отрицательную динамику и продемонстрировала спад в 16 % за период январь – май 2014 года. Это связано, как мы уже отметили, с уменьшением доли сырых нефтепродуктов и других сырьевых материалов в общей доле экспорта.

Международные транспортные операции – операции, связанные с перемещением внешнеторговых грузов на внешних относительно страны продавца и страны покупателя участках маршрута перевозки. При осуществлении внешнеторговых операций управление транспортировкой состоит из следующих основных этапов:

- выбор способа транспортировки,
- выбор вида транспорта,
- выбор транспортных средств,
- выбор перевозчиков и экспедиторов.

Факторы, влияющие на транспортное обслуживание международных бизнес-операций:

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ - членство в международных транспортных организациях и реализация

международных соглашений в области транспорта, государственная система контроля за деятельностью транспортных предприятий и предпринимателей в области международных перевозок и иностранных перевозчиков на территории стран, защита и поддержка деятельности транспортных предприятий и предпринимателей на внешних рынках, создание необходимых условий развития международной транспортной инфраструктуры;

ПОЛИТИКО- ПРАВОВЫЕ - транспортная и торговая политики стран, союзов, международных ассоциаций, участвующих в транспортном обеспечении бизнес-операций, государственное экономическое и коммерческо-правовое регулирование транспортной деятельности, государственное содействие формированию и функционированию рынков транспортных услуг;

ПРИРОДНЫЕ - природно-климатические особенности стран и регионов, степень развития отдельных видов транспорта общего пользования, зависящих от географических особенностей страны, размеров ее территории, исторических условий формирования транспортной сети, сезонность перевозок и работы отдельных видов транспорта общего пользования, состояние метеорологической обстановки;

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ - уровень навигационного обслуживания, уровень развития отдельных прогрессивных транспортно-технологических систем, регулярность и качество транспортного обслуживания, технико-эксплуатационные характеристики транспортных средств, перегрузочной техники, транспортная характеристика перевозимых грузов, надежность работы технических средств и безопасность движения транспортных средств на отдельных видах транспорта, контроль за выполнением нормативных требований эксплуатации транспортных средств, квалификация кадров, обслуживающих.

Развитие современных видов транспорта и систем телекоммуникаций кардинальным образом изменили характер мировой экономики и международной торговли, способствовали формированию новых товарных и финансовых рынков, дали возможность более рационально и оперативно использовать преимущества международного разделения труда, ускорили мировые интеграционные процессы. Как свидетельствует мировой опыт, при проведении экономических преобразований, а также в периоды экономических кризисов государство уделяло повышенное внимание развитию системы транспортных коммуникаций.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Maritime Transport – main annual results/URL: www.ec.europa.eu.

Review of maritime transport 2014. / UNCTAD. URL: // www.unctad.com.

Обзор развития мирового рынка транспорта / URL: -http://marketing.rbc.ru/reviews/transport2013/chapter_5_2.shtml. [Development Overview Of Global Transport Market];

Щербанин Ю. Транспортно-логистическое обеспечение и международные перевозки. [Shcherbanin Yu. Logistic Support and International Transportation];

Саркисов С.В. Логистика и транспортное обеспечение. 2013. [Sarkisov S.V. Logistics and transport support].

კოოპერატივების განვითარება საქართველოში

DEVELOPMENT OF COOPERATIVES IN GEORGIA

ლელა ჯახაია

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის
ფაკულტეტის დოქტორანტი

LELA JAKHAIA

Batumi Shota Rustaveli State University
PhD Students

ანოტაცია

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ჩამოყალიბება საქართველოში ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყო. მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში კოოპერაციული მუშაობის გამოცდილება კიდევ უფრო განვითარდა და მასშტაბური გახდა. აღნიშნულ პერიოდში დაარსდა კოოპერატივები, სადაც ასობით სუბიექტი ერთიანდებოდა. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის მიერ კერძო საკუთრების ფლობისა და მართვის გამოცდილება საბჭოთა პერიოდში წყდება და ეს პრაქტიკა დროთა განმავლობაში მივიწყებას ეძლევა.

მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის შემდეგ, საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო წარმოება და მისი განვითარება ხდება ფერმერული მეურნეობების მიერ, თუმცა ინდივიდუალურმა ფერმერულმა მეურნეობებმა ვერ მოგვცა სასურველი და საკმარისი ეფექტი. სათანადო შედეგების მისაღებად საჭიროა ფერმერული მეურნეობების ნებაყოფლობითი გაერთიანება კოოპერატივების სახით. ამისათვის შეიქმნა საკანონმდებლობა, რამაც საფუძველი ჩაუყარა კოოპერატივების ჩამოყალიბებას და მის განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: სოფლის მეურნეობა, ფერმერული მეურნეობა, კოოპერატივი, ეფექტიანობა, მეწარმე, ბიზნესი, მარკეტინგი, საკუთრება, წარმოების მასშტაბი.

Abstract

Forming the industrial cooperation in Georgia started in the second half of the 19th century. In the 20ies of the 20th century experience of cooperation work became more developed and of relevant range. During this period cooperative societies were established, where hundreds of subjects were cooperating. Experience of private, individual proprietorship of industry and farming cooperation phases out in the soviet period and this practice is being forgotten.

Since the 90 ties of the 20th century, after moving to the market economy, farm enterprise and its development are conducted by farming industry, though, individual farming economy did not have the desirable and enough effect. In order to get the appropriate results it is necessary to consolidate the farming economy as a co-operative society. For this reason legislative base was created, which laid the foundation to forming the co-operative society and its development.

Keywords: agriculture, farming industry, cooperation, effectiveness, entrepreneur, business, marketing, ownership, scale of production

ესაგალი

არც ისე დიდი ხნის წინ კოოპერატივების მნიშვნელობა არასწორად გაგებულნი და უგულებელყოფილი იყო. კოოპერატივებს ხშირად ძველ, საბჭოთა კოლმეურნეობასთან აიგივებდნენ. დღეს მდგომარეობა სრულიად შეცვლილია და სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი ბევრად უფრო

უკეთ არის აღქმული. ბიზნესზე ორიენტირებულ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ხელშესაწყობად საქართველოში მოქმედებს შესაბამისი კანონი და კოოპერატივების განვითარების სააგენტო. ასევე თავად ფერმერებმა გააცნობიერეს, რომ კოოპერატივს არაფერი არა აქვს საერთო კოლექტივი-ზაციასთან. მისი მიზანი პროდუქცი-

ის მოცულობის გაზრდაში ფერმერთა დახმარება, სასოფლო-სამეურნეო მასალის (Tesli, სასუქი და ა. შ.) ერთად მოპოვება და ბაზარზე ერთობლივად გასვლა.

კოოპერატივის ზოგადი მიმოხილვა

კოოპერატივი უმრავლესობისათვის ნაცნობი ტერმინია, მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ ის შუა საუკუნეების მერე არსებობს, ცოტამ თუ იცის მისი არსი და საზოგადოებრივი თუ ეკონომიკური მნიშვნელობა. კოოპერაციები თანამედროვე მსოფლიოში ეკონომიკური კრიზისების ფონზე დღითიდღე უფრო პოპულარული გახდა. განსაკუთრებით გლობალიზაციის ეპოქაში, სადაც გიგანტი კომპანიები ადამიანების სამოქმედო არეალს ზღუდავენ. კოოპერაციის პრინციპი სინერჯის ეფექტით საშუალებას აძლევს ინდივიდებს იყვნენ საზოგადოებრივი თუ ეკონომიკური პროცესების უშუალო თანამონაწილეები.

კოოპერატივი არის ადამიანთა ერთობა, რომლებიც ერთობლივად, კოლექტიური ძალებით ახორციელებენ ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ თუ სხვა საქმიანობას. ის არის „წევრთა შრომით საქმიანობაზე დაფუძნებული ან წევრთა მეურნეობის განვითარებისა და შემოსავლების გადიდების მიზნით შექმნილი საზოგადოება, რომლის ამოცანაა მისი წევრთა ინტერესების დაკმაყოფილება და იგი მიმართული არ არის უპირატესად მოგების მიღებაზე“. (საქართველოს კანონი „მეწარმეთა შესახებ“, თავი მეხუთე, მუხლი 60) [1. გვ. 28].

კოოპერატივის მრავალგვარი სახეობა არსებობს:

1. ნედლეულის მომპოვებელი კოოპერატივები, რომლებიც ამ ფორმით ნედლეულს მოიპოვებენ საკუთარი წევრებისათვის;
2. სასოფლო-სამეურნეო ან სარეწი პროდუქციის ერთობლივი გასაღების კოოპერატივები;
3. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებელი და სხვადასხვა საგნების დამამზადებელი და ერთობლივი ხარჯებით მათი რეალიზაციის კოოპერატივები (სასოფლო-სამეურნეო და საწარმოო კოოპერატივები);
4. მასობრივი მოხმარების საქონლის საბითუმო წესით შემქმნი და საცალო ვაჭრობით მათი სარეალიზაციო კოოპერატივები;
5. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ან სარეწიებისთვის აუცილებელი მატერიალურ-ტექნიკური რესურსების შექმნა-წარმოებისა და მათი ერთობლივი გამოყენების კოოპერატივები;
6. სასოფლო-საკრედიტო კოოპერატივები;
7. სამომხმარებლო (მრავალდარგოვანი) კოოპერატივები;
8. სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები.

კოოპერატივების ძირითადი პრინციპებია: ერმანეთის დახმარება, თვითმმართველობა, პასუხისმგებლობა, თანასწორობა და სოლიდარობა [1. გვ.29].

საკუთარ საქმეზე, საკუთარ თავზე პასუხისმგებლობის აღება, ინიციატივის გამოჩენა და სო-

ლიდარობის გრძნობა, სახელმწიფოს თუ სხვათა მზრუნველობის ნაკლებობის ფონზე, დღითიდღე აქტიური და აუცილებელი ხდება. ფინანსური კრიზისები უფრო და უფრო მეტ ადამიანს უჩენს სურვილს თვითონ განსაზღვროს საკუთარი მომავლის გარანტიები, რაც კოოპერატივს, როგორც გამოცდილ ეკონომიკურ მოდელს, რომელიც ადამიანების ნებაყოფლობითი გაერთიანებაა და ერთობლივი ძალებით მეტის მიღწევის საშუალებას იძლევა, განსაკუთრებით მიმზიდველს ხდის. რაც უფრო მეტ წევრს აერთიანებს კოოპერატივი, მით უფრო ძლიერია იგი. კოოპერატივების უპირატესობა გამოისატება შემდეგში:

გადაწყვეტილებებს იღებენ არა ინვესტორები და ანონიმური აქციონერები, არამედ მისი წევრები;

თითოეული წევრის სურვილი მნიშვნელოვანია;

წევრთა ამავედროულად მომხმარებელიც არის;

წევრები ორგანიზაციის მფლობელებს წარმოადგენენ, რომლებიც მისი მუშაობით და მომსახურებით ფინანსურ და პროფესიულ სარგებელს იღებენ.

კოოპერატივები XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე

კოოპერაციის ნიშნები საქართველოში ჯერ კიდევ მე-9 საუკუნეში შეიმჩნეოდა, რასაც ამქარის არსებობა ადასტურებს. ფეოდალურ ხანაში ეს კორპორაცია მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა. ამქარი იყო ერთი ხელობის ხალხის გაერთიანება. (ამქარი სპარსული სიტყვაა „კამ“-ნიშნავს ერთად, „ქარ“ - კეთებას). შემდგომში უკვე კოოპერატივების ჩამოყალიბება და განვითარება მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყო. მას მხარს უჭერდნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ანტონ ფურცელაძე, სერგი მესხი და სხვა გამოჩენილი მოღვაწეები. პირველი კოოპერატივი დააარსა ილია ჭავჭავაძემ 1869 წელს და მას „მომჭირნეობა“ ეწოდა.

ამის შემდეგ კიდევ ბევრი კოოპერატივი შეიქმნა, ასეთი იყო 1890 წელს მიტრო-ფონე ლადიძის მიერ დაარსებული ხილეულის წყლების კოოპერატივი ქ. ქუთაისში (ივანოვსკის საწარმოს ბაზაზე), რომელიც მალე მთელ დასავლეთ საქართველოში სახელგანთქმული გახდა. ამავე პერიოდში დიმიტრი მაჩხანელმა (ნადირაძემ) დააარსა კოოპერატივი მაჩხანში, სიღნაღის მაზრაში. 1877 წელს ნიკო ავალიშვილმა საგარეჯოს მაცხოვრებლებთან შეთანხმებით დააარსა კოოპერატივი „ივრის დამზოგველი ამხანაგობა“. 1897 წელს ლადო აღნიაშვილმა დააარსა კოოპერატივი „შუამავალი“ საგარეჯოში. 1900 წელს ნესტორ წერეთელმა დააარსა „ქუთაისის გუბერნიის მეაბრეშუმეთა საზოგადოება“. 1902 წელს შეიქმნა მერძვეთა ამხანაგობა „ლილი“ (რომელშიც ითვლებოდა 42 წევრი, 50 ძროხით). 1911 წელს დავით სარაჯიშვილი გახდა ქართული კონიაკის წარმოების ფუძემდებელი. 1894-1914 წლებში საუკეთესო ღვინოდ ითვლებოდა საზოგად-

ლოება „kaxeTis“ მიერ წარმოებული ღვინო.

1916 წელს დაარსდა ამიერკავკასიის კოოპერატივების კავშირი „ზაკსოიუზი“; რომელიც აერთიანებდა საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის კოოპერატივებს. 1919 წელს დაარსდა საქართველოს მომხმარებელთა საზოგადოების რესპუბლიკური კავშირი - „ცეკავშირი“. 1920 წელს საქართველო საერთაშორისო კოოპერაციული ალიანსის წევრი გახდა, (სსრკ- დან რუსეთთან და უკრაინასთან ერთად), რომლის შემადგენლობაშიც იყო 2007 წლამდე.

1911-1917 წლებში საქართველოში გამოდიოდა ჟურნალი „კოოპერაცია“, რომლის დამაარსებელი იყო ეკონომისტი, კოოპერატორი იასონ გაბილაია. ჟურნალში იბეჭდებოდა ისტორიები არსებული კოოპერატივების და მეწარმეების შესახებ, ასევე კოოპერატივების წესდების ნიმუშები, წარმატებული კოოპერატივები, ინფორმაცია ფერმერების ევროპაში სასწავლო მოგზაურობის შესახებ. „მას სულით და გულით უნ- დოდა დაენახა საქართველო სასოფლო-სამეურნეო და სხვა კოოპერატივებით მოფენილი. ამისათვის ის არავითარ საშუალებას არ ზოგავდა“ - წერდა ჟურნალი დავით სარაჯიშვილზე.

1922 წელს საბჭოთა კავშირის შექმნის შემდეგ გამოცემული დეკრეტის საფუძველზე მიწა გადაიქცა სახელმწიფო საკუთრება. ჩამოყალიბდა კოლმეურნეობები და საბჭოთა მეურნეობები, რითაც დასრულდა კოოპერატივების ჩამოყალიბებისა და განვითარების ისტორია. ეს პერიოდი გრძელდებოდა მე-20 საუკუნის 90-იან წლებამდე.

აღნიშნული მონაცემები ნათლად ადასტურებს იმას, რომ საქართველოს ჯერ კიდევ 1800-იან წლებში ჰქონდა გათვითცნობიერებული ევროპული ფასეულობები და მიმართულებები. ილია ჭავჭავაძის სიტყვები - „კოოპერაცია არის გააფთრებული სეავებისგან მშრომელი კაცის დაცვის ერთადერთი საშუალება“, იმაზე მიუთითებს, რომ საქართველოში ჯერ კიდევ საუკუნის წინ ჰქონდათ გააზრებული საზოგადოებაში, სოფლის მეურნეობაში კოოპერაციის როლის და მნიშვნელობის შესახებ [3. გვ.1].

კოოპერატივების განვითარება XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან დღემდე

სოფლის მეურნეობაში დარგობრივი სტრუქტურის ფორმირების და მისი სრულყოფის ტენდენციების, მასთან დაკავშირებული კანონზომიერებების შესწავლის საფუძველზე ვლინდება, რომ ქვეყნის მასშტაბით განხორციელებულმა რეფორმებმა უარყოფითი გავლენა იქონია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციაზე, რის გამოც მან სტიქიური ხასიათი მიიღო. ყოველივე ამან ხელი ვერ შეუწყო სხვადასხვა ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმების განვითარებას. სწორედ ამის შედეგია ის, რომ სასოფლო - სამეურნეო წარმოების ძირითად ბირთვს მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან დღემდე ძირითადად ფერმერული მეურნეობები წარმოადგენს, ამასთან დარგობრივი ნიშნით თუ განვიხილავთ მათ საქმიანობას, ისინი

ძირითადად მიეკუთვნება მარცვლეულის, ბოსტნეულ-ბალახეულის და მეცხოველეობის პროდუქციის მწარმოებელ ფერმერულ მეურნეობებს.

ფერმერულ მეურნეობებში საწარმოო პროცესი სუსტი მენეჯმენტის პირობებში მიმდინარეობს. მეწარმეები განიცდიან ბიზნესისათვის აუცილებელი ცოდნის და ინფორმაციის დეფიციტს. მათ ხშირ შემთხვევაში არ იციან სესხების, გრანტების გამცემი და სხვა ინსტიტუტების არსებობის შესახებ. ამიტომ საჭიროა შეიქმნას აგრარული სექტორის კოორდინირებული მართვის ერთიანი სამსახური.

საქართველოს აგრარულ სექტორს შეუძლია მომავალში მიაღწიოს ეკონომიკურ გაჯანსაღებას, თუ სწორად იქნება გამოყენებული მასში არსებული ეკონომიკური რესურსები. რამდენიმე წელიწადში შესაძლებელია აგრარული სექტორის მთლიანი პროდუქციის 2-3-ჯერ ზრდასაც მივაღწიოთ, თუ მოხდება შპს-ების ჩამოყალიბება 100%-იანი სახელმწიფო წილით, რომლებიც საკუთარ ბალანსზე აიყვანენ და რომელთა გამოსყიდვის უფლება მიეცემათ ამ საწარმოებთან ფუნქციონალურად დაკავშირებულ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს გამოსყიდვის წინასწარ ჩამოყალიბებული კუმულაციური ფორმით.

ასეთი მიდგომა გაამარტივებს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ჩამოყალიბების საკითხს. აუცილებელია სახელმწიფომ ხელისუფლებისა და დაფინანსების პრიორიტეტულ მიმართულებად კოოპერაციულ საწყისებზე ფუნქციონირებადი ორგანიზაციების ხელშეწყობა მიიჩნიოს, რადგან მხოლოდ კოოპერირების საშუალებით არის შესაძლებელი ორი საწყისის გაერთიანება: 1. საკუთრების, რომელიც აძლევს მის მფლობელს არჩევანის თავისუფლებას; 2. წარმოების მასშტაბის გაზრდის, რომელიც განაპირობებს ერთის მხრივ - ტექნიკურ და ეკონომიკურ უპირატესობას და მეორეს მხრივ - ავტორიტეტსა და წონას სასაქონლო და საფინანსო ბაზრებზე.

ფერმერული მეურნეობების განვითარების რთულ სისტემაში განსაკუთრებული როლი ეკისრება მარკეტინგული საქმიანობის სწორი მიმართულებით წარმართვას. იგი სწავლობს და ინფორმაციას იძლევა, თუ სად, რა, რამდენი ღირს ესა თუ ის პროდუქცია. ყოველივე ეს კი ეხმარება ფერმერებს, კოოპერატივებს, უკეთ იყვნენ ორიენტირებულნი წარმოების სტრუქტურასა და მოცულობაზე, სარფიანი სავაჭრო პარტნიორის არჩევაზე და სხვა. მარკეტინგული სამსახური გარკვეულ შემოქმედებას ახდენს აგრეთვე წარმოების რაციონალურ სპეციალიზაციაზე, რაც უშუალოდ ბაზრის მექანიზმით რეგულირდება [2. გვ. 4].

დღეისათვის არის უზარმაზარი მოლოდინი იმ შედეგებისა, რომელსაც კოოპერატივებმა უნდა მიაღწიონ. თუმცა უნდა გვესმოდეს, რომ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი არ არის ჯადოსნური ფორმულა, რომელიც ფერმერების წინაშე მდგარ ყველა პრობლემას მოაგვარებს. კოოპერატივი ყველასათვის როდია საუკეთესო გამოსავალი.

ბევრი ფერმერი არ წევრიანდება კოოპერატივში და ეს სრულიად მისაღებია. კოოპერატივი მხოლოდ მაშინ არის წარმატებული, თუ მისი მართვა პროფესიონალურად ხდება და მკაცრად არის ორიენტირებული ბიზნესზე. კოოპერატივი უნდა ეფუძნებოდეს ნებაყოფლობითი წევრობის, საქმის ერთგულების, ლიდერობის, ჯანსაღი და ეფექტური ფინანსური მართვის პრინციპებს.

ბიზნესზე ორიენტირებული კოოპერატივები გადამწყვეტ როლს ასრულებენ სოფლის მეურნეობის სტრუქტურაში. ევროპის უმეტეს ქვეყნებში პირველად წარმოებაში ჩართული მოსახლეობის დიდი ნაწილი მცირე ფერმერია. მათი უმრავლესობა, ასევე საშუალო და დიდი ფერმერული მეურნეობებიც კოოპერატივებშია გაწევრიანებული. საერთო ჯამში, ევროკავშირის მასშტაბით სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის წევრთა რაოდენობა 9 მილიონს აღწევს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ყოველი სამი ფერმერიდან სულ მცირე ორი ერთ რომელიმე კოოპერატივში მაინც არის გაწევრიანებული.

კოოპერატივი ძალზე მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მოთამაშეა, მაგრამ საქმე მხოლოდ ამაში როდია, კოოპერატივი ხელს უწყობს ფერმერს სათქმელი უფრო „ხმაბლადი“ გახადოს. ის მნიშვნელოვან როლს თამაშობს რეგიონის მოსახლეობის ხელშეწყობის საქმეში. ჯანსაღი დემოკრატიის პირობებში საზოგადოების სხვადასხვა ფენას საშუალებას აძლევს დაიცვას საკუთარი ინტერესები მონაწილეობის პრინციპზე დაყრდნობით. სწორედ ეს არის კოოპერატივის ერთ-ერთი ძირითადი პრივილეგია [3, გვ.3].

საქართველოში კანონი „სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის შესახებ“ მიღებული იქნა 2013 წლის 12 ივლისს, რომლის საფუძველზე დღეისათვის ფუნქციონირებს 1506 კოოპერატივი: სამცხე-ჯავახეთი - 340, ქვემო ქართლი - 201, აჭარა - 153, კახეთი - 145, რაჭა-ლეჩხუმი - 127, იმერეთი - 124, სამეგრელო-ზემო სვანეთი - 123, შიდა ქართლი - 112, მცხეთა-მთიანეთი - 84, გურია - 49, თბილისი - 48. აღნიშნული კოოპერატივების ჩამოყალიბებაში და განვითარებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ევროპის სამეზობლო პროგრამას.

ქვეყნის აგრარული სექტორის ეკონომიკური ანალიზი ნათლად წარმოადგენს ქართული სოფლისა და მისი მოსახლეობის ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემას. გადამამუშავებელი საწარმოები, რომლებიც ძირითადად წარმოდგენილი არიან მოგებაზე ორიენტირებული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის-შპს-ს სახით, მოგების გაზრდის მიზნით ახდენენ გლეხობისაგან სოფლის მეურნეობის პროდუქციის შესყიდვას რაც შეიძლება დაბალი ფასით, ეს კი ხშირ შემთხვევაში ვერ ანაზღაურებს პროდუქციის წარმოებაზე გაწეულ დანახარჯებსაც. ისინი, პრაქტიკულად, გადაიქცნენ გადაულახავ ბარიერად გლეხობასა და თავისუფალ ბაზარს შორის. ინტერესთა კონფლიქტი, რომელიც გამოწვეულია სასოფლო-სამეურნეო სისტემის არასწორი, ორ-

განიზაციული მოწყობით, მნიშვნელოვანწილად გახდა საფუძველი ერთი მხრივ, სოფლებიდან მოსახლეობის გაძლიერებული მიგრაციისა და მეორეს მხრივ, აგრარული წარმოების პარალიზებისა.

საწარმოო ურთიერთობათა ასეთი ფორმის განვითარება და გლეხობისაგან პროდუქციის შემსყიდველი მხოლოდ საკუთარ მოგებაზე ორიენტირებული ორგანიზაციების ხელშეწყობა სოფლის მოსახლეობისათვის უკუშედეგის მომტანი იქნება. მიწის წვრილ მესაკუთრებს, რომლებიც სოფლის მოსახლეობის უმრავლესობას წარმოადგენენ, საბოლოოდ დაუკარგავს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების მოტივაციას და რაც მთავარია, სოფლად ცხოვრებისა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივას.

საქმე ეხება ათიათასობით წვრილ ფერმერულ მეურნეობას, რომლებსაც არც გამოცდილება და არც ფინანსური საშუალებები არ გააჩნიათ დამოუკიდებლად წინსვლისა. სწორედ ასეთ ვითარებაშია სახელმწიფო ვალდებული ქმედითი დახმარება გაუწიოს ფერმერთა კოოპერაციულ გაერთიანებებს და იზრუნოს მათი ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მივიღებთ დაცლილ სოფელს, რაც, რა თქმა უნდა, არასახარბიელო იქნება ქვეყნისათვის.

არსებული კოოპერატივების მუშაობის სტილი მეტ-ნაკლებად მოქნილია და დღევანდელი მოთხოვნილებების ადექვატური. სახელმწიფოსათვის იგი წარმოადგენს ძლიერ და სანდო პარტნიორს სოფლად რთული ეკონომიკური და ორგანიზაციული პრობლემების მოგვარებისას. დასახული მიზნის რეალიზაცია შესაძლებელია მხოლოდ მიწის წვრილ მესაკუთრეთა ნებაყოფლობითი კოოპერაციული გაერთიანებების შექმნისა და მათი გადამამუშავებელ საწარმოებთან ინტეგრირების გზით წარმოების, გადამამუშავებისა და რეალიზაციის ერთიანი საწარმოო ციკლით. კოოპერაციული საწარმოების ორგანიზაციული ფორმა უნდა იყოს იმდენად სრული, რომ ადვილს არ უტოვებდეს საწარმოო პროცესში სხვის (არაადგილობრივის) დიქტატს.

კოოპერატივის შესახებ მიღებული კანონის სინერგიული ეფექტი რეალურად გამოიხატება შემდეგში:

1. ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის ინტენსიურ განვითარებაში;
2. სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების, გადამამუშავებისა და რეალიზაციის ერთიანი ციკლის შექმნაში, სადაც პირველადი პროდუქციის მწარმოებლები ყოველგვარი შუამავალი რგოლების გარეშე მიიღებენ გაზრდილ მოგებას პროდუქციის რეალიზაციიდან;
3. ევროპული ტიპის ვერტიკალური ინტეგრირების პრინციპზე დაფუძნებული ორდონიანი კოოპერაციული სისტემის ჩამოყალიბებაში, რომლის ფარგლებში მოხდება პირველადი პროდუქციის მწარმოებელთა სახელმწიფო მხარდაჭერა არა მხოლოდ მათ მიერ წარმოებული პროდუქციის

რეალიზაციის საკითხში, არამედ ამ პროდუქციიდან ლიკვიდირებული, მაღალი ხარისხის პროდუქციის შექმნით, რაც გაცილებით მეტ სარგებელს მოუტანს, როგორც ფერმერს, ასევე ქვეყანას;

4. დემოკრატიული და სოციალური სოლიდარობის პრინციპებზე დაფუძნებულ სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის კლასიკური შიდასაწარმოო ურთიერთობების დანერგვაში;

5. შედარებით წვრილი 3-5 წევრიანი კოოპერატივების ნაცვლად (დღემდე დაფუძნებული კოოპერატივების აბსოლუტური უმრავლესობა სწორედ ასეთია), მრავალწევრიანი (მინიმუმ 50 წევრი) კოოპერატივების სტიმულირებაში და პირველი დონის კოოპერატივების მიერ საწარმოო და მარკეტინგული ფუნქციებით არჭურვილი მეორე დონის კოოპერატივის შექმნაში;

6. სისტემურ-სინერგიული ეფექტი მიღწევა შემდეგი ძირითადი კომპონენტების ერთობლიობის საფუძველზე ეკონომიკური ეფექტი, სოციალური ეფექტი, პროექტის სიცოცხლისუნარიანობა [2. გვ.5].

იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფო არ განახორციელებს „სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის“ განვითარების ხელშეწყობ ღონისძიებებს და მოახდენს მხოლოდ მოგებაზე ორიენტირებული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების ხელშეწყობას, „იაფი სესხისა“ და „თანადაფინანსების“ პროგრამების ფარგლებში, ასეთ შემთხვევაში ვერ მოხერხდება სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების, გადამამუშავებისა და რეალიზაციის ერთიანი ციკლის შექმნა. აგროსექტორი პრაქტიკულად ჩაიკეტება კოოპერაციული, სოციალურ სოლიდარობაზე დაფუძნებული, დემოკრატიული და ცივილიზებული შიგასაწარმოო ურთიერთობების განვითარებისათვის. ის გადაიქცევა ფეოდალური საწარმოო ურთიერთობების ასპარეზად, სადაც აგრომწარმოებლებიდან ნედლეულის შესყიდვა მოხდება იმ ფასით, რომელსაც მათ უკარნახებს მხოლოდ საკუთარ მოგებაზე ორიენტირებული გადამამუშავებელი საწარმო. ცხადია, ასეთი მიდგომა მხოლოდ უკუშედეგის მომტანი იქნება, რაც საფუძველშივე ეწინააღმდეგება ქართული სოფლის ინტერესებს. სასოფლო-სამეურნეო სისტემის განვითარებაში კოოპერატივს, როგორც ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმას, პრიორიტეტული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს სხვა ფორმებს შორის. სხვა შემთხვევაში ეკონომიკური პროცესი ამ სექტორში მიმართული იქნება არა გლეხთა შემოსავლების ზრდაზე, არამედ მათი ეკონომიკური ინტერესების შეზღუდვით გადამამუშავებელ საწარმოთა (შპს) მეპატრონეების გამდიდრებაზე. საწარმოო კოოპერაციისათვის დამახასიათებელი ყოველგვარი სიკეთე პრაქტიკულად მიუწვდომელი იქნება ადგილობრივი მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობისათვის. იგი მოხმარდება მხოლოდ რამდენიმე ადამიანის კიდევ უფრო გამდიდრებას.

შპს-ებისა და მოგებაზე ორიენტირებული სხვა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების

განვითარებას, რა თქმა უნდა, თავისი ადგილი გააჩნია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, მაგრამ როცა არსებობს აგრომწარმოების განვითარების სხვა უფრო ძლიერი სოციალური და ეკონომიკური მოტივები, მათი იგნორირება სერიოზულ მეთოდოლოგიურ შეცდომად უნდა ჩაითვალოს.

საქართველოს მთავრობის მიერ დაწყებული სოფლის მეურნეობის დახმარების ღონისძიებათა წარმატებით განხორციელება დიდად არის დამოკიდებული რიგ კონკრეტულ საკითხებზე, რომელთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია სასოფლო-სამეურნეო სისტემის სწორი ორგანიზაციული მოდელის შერჩევა, ანუ იმ ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის დადგენა, რომელიც უზრუნველყოფს ამ დახმარების უკუგების ყველაზე მაღალ ხარისხს.

„სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის შესახებ“ მიღებულ კანონში არ განისაზღვრა კოოპერატივების შიგა საწარმოო ურთიერთობათა რეგულირების მექანიზმები და არ გაითვალისწინა არანაირი ეკონომიკურ-ფინანსური მექანიზმი სახელმწიფოს მხრიდან ხელშეწყობის მიზნით. მათ გარეშე კი კოოპერატივის განვითარების პროცესის დაწყება პრაქტიკულად შეუძლებელია. მოგვიანებით სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ მოამზადა აღნიშნულ კანონში შესატანი ცვლილებების პაკეტი (2013 წლის 20 სექტემბერს და 2 ოქტომბერს), თუმცა ამ ცვლილებებმა ვერ მოახდინა კანონის სრულყოფა.

საქართველოში 2013 წლიდან ხორციელდება სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების ევროპის სამეზობლო პროგრამა (ENPARD), რომელიც მიზნად ისახავს სოფლის მეურნეობის სექტორის გამოცოცხლებას ხელისუფლებას, სამოქალაქო საზოგადოებასა და ფერმერებს შორის მრავალმხრივი თანამშრომლობის პირობებში.

ვინაიდან, მეტად მდიდარი გამოცდილებაა დაგროვილი საზღვარგარეთის განვითარებულ ქვეყნებში ფერმერული მეურნეობების, კოოპერატივების განვითარების თვალსაზრისით. საჭიროა ამ გამოცდილების გათვალისწინება, რომელთა უნარიანი გამოყენება ბევრადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ მეცნიერულად დასაბუთებულ პროგრამას შევადგენთ ამ მიმართულებით. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როგორ მიზანმიმართულად გამოვიყენებთ და განვახორციელებთ პრაქტიკულად. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება მივაღწიოთ აგრარულ სფეროში ფერმერული მეურნეობების, კოოპერატივების განვითარების სასურველ შედეგებს.

დასკვნა

ბოლო დროს საქართველოში აგროსფეროს ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად იქცა კოოპერაციული მუშაობის დანერგვისა და კოოპერატივის ინსტიტუციური განვითარების საკითხი. ლოკალური ტრადიციის, თითქმის საუკუნოვანი წყვეტის გამო ამ თემების გარშემო ფერმერულ ჯგუფებში ჯერ კიდევ ბუნდოვანი დამოკიდებულება და წარ-

მოდგენები არსებობს. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სა-ხელმწიფო (სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, კოოპერატივების განვითარების სააგენტო) და საერთაშორისო ორგანიზაციები, რომლებიც ხელს უწყობენ კოოპერაციული მუშაობის ცნობიერების განვითარებასა და ამ პრაქტიკის დანერგვას. მათი მცდელობით იზრდება კოოპერატივებად დარე-

გისტრირებული ფერმერული ჯგუფების რიცხვი, რომლებიც ხელავენ კოოპერაციული საქმიანობის უპირატესობებს. პირველ რიგში ეს უპირატესობაა ცალკეულ ფერმერებს შორის ცოდნისა და გამოცდილების გაზიარება, ბიზნესის წამოსაწყებად საჭირო დანახარჯებისა და რისკების თანაბრად განაწილება, ერთობლივი ეკონომიკური საქმიანობით სტაბილური ბაზრის უფრო ხელმისაწვდომო-

ბა, ვიდრე - ინდივიდუალური წარმოებით.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. საქართველოს კანონი „mewarmeTa შესახებ“, 2015 წ.
 2. პ. კოლუაშვილი, „ხსნა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციაა!“, გაზეთი „rezonansi“, 30 ოქტომბერი, 2015 წ.
 3. <http://enpard.ge/ge/sakooperacio> მოძრაობა მე-19 საუკუნის საქართველოში.
-
1. The Law of Georgia „Entrepreneurs“, 2015.
 2. P. Koghuashvili, „Agricultural Cooperative, salvation!“, The newspaper, „Resonance“, 30 October, 2015.
 3. <http://enpard.ge/ge/Cooperation> movement of the 19th century in Georgia.

სოციალური განვითარების ეკონომიკური თეორიისა

და პრაქტიკის გენდერული წინააღმდეგობები

GENDER CONTRADICTIONS OF ECONOMIC THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL DEVELOPMENT

ლიდია ზლოტნიკოვა

ე.მ.კ. ასოცირებული პროფესორი, ბელორუსიის სამომხმარებლო კოოპერაციის სავაჭრო-ეკონომიკური უნივერსიტეტი, რესპუბლიკა ბელორუსი, ქ. გომელი

LIDIYA ZLOTNIKOVA

Belarusian trade and economic university of consumer cooperation, Cand.Econ.Sci., associate professor, Republic of Belarus, Gomel

ანოტაცია

სოციალურ განვითარებაში გენდერული პრობლემების წინააღმდეგობები მრავალი წინააღმდეგობებით არის განპირობებული. უპირველესად ცხოვრების აღქმის ფართოდ გავრცელებული სტერეოტიპები, მეორე, ეკონომიკური თეორიებისა და ჰუმანიტარული მეცნიერებების აქსიომატური მეთოდოლოგიით. მესამე, ეკონომიკურ თეორიაში, სოციოლოგიაში, ფსიქოლოგიაში და ა.შ. კვლევის საგნების დიფერენციაციითა და ვიწრო სპეციალიზაციის გაბატონებით. მეოთხე, ეკონომიკური თეორია, განვითარების წყაროების სტრუქტურაში მომხდარი რადიკალური ცვლილებების მიუხედავად, არასაკმარისად გამოიყენება ახალი ცნებები და ასევე არასაკმარისად შეისწავლება ახალი პროცესები და მოვლენები. თანამედროვე პირობებში უმნიშვნელოვანესად ითვლება ადამიანური, ანუ დაფარული კაპიტალი. მისი ფორმირება დღემდე რჩება ქალების უმთავრეს ვალდებულებად.

საკვანძო სიტყვები: გენდერული სტრუქტურა, გენდერული დაკავებულობა, სოციალიზაცია, დაფარული კაპიტალი, უთანასწორობა, ფასეულობა, საოჯახო მეურნეობა, ოჯახი, ქალი.

Abstract

The urgency of addressing to the problem of gender contradictions of social development is due to many reasons. First, the widely rooted stereotypes of perception of life, the sources of its development. Secondly, the use of economic theory and the humanities of axiomatic methodology. Third, the domination of narrow specialization and differentiation of research subjects in economic theory, sociology, psychology, etc. Fourthly, despite radical changes in the structure of development sources, economic science shyly uses new concepts, studies new processes and phenomena. The most important at the moment are human or hidden capital. Formation of the latter to the present day remains the most important duty of women.

Keywords: gender structure, gender employment, socialization, hidden capital, inequality, values, household, family, woman

Гендерная проблема для многих в настоящее время, к сожалению, нередко отождествляется с модным направлением. Как свидетельствует история развития экономической мысли, социальное и экономическое положение женщины, их влияние на диверсификацию производственных возможностей оказались в центре внимания отдельных ученых еще в середине XIX в. Слово «гендер», символизирующее принципиальные отличия социальных и экономических особенностей труда женщин и мужчин, появилось намного позже, чем Джон Стюарт Милль про-

вел глубокий анализ изменений в производственной занятости, формировании новых социальных ролей мужчин и женщин. Длительное время гендерная проблематика отождествляется с неравенством в политической жизни мужчин и женщин, непрекращающейся борьбе за расширение полномочий женщин в управлении. По обозначенной проблематике написано много статей, монографий, проведено большое количество прикладных исследований и дискуссий. Как следствие активизация работы, направленной на увеличение доступности политической деятельности, во многих

странах постоянно растет количество и удельный вес женщин в политике.

Предметом нашего небольшого исследования является не политика, а экономическая теория и практика использования женского труда. Проблема, которая не занимает должного места в экономической науке и гуманитарной практике. Сложно назвать имена, фамилии и должности ученых, которые подвергли бы анализу методологические принципы экономической науки с позиции гендерной компоненты. Несмотря на то, что количество женщин, занятых в производственной деятельности постоянно растет, экономическая теория особенности женского труда остается без внимания. Осознаю возражения оппонентов, которые чаще всего опираются на принципы упрощенного толкования равенства условий и доступности профессиональной деятельности. По этой причине сформулировать источники противоречий между временными рамками формирования экономической теории и потребностями практики. Экономическая наука на сегодняшний день – одна из самых молодых, не считая социологии. Последняя появляется в середине XIX в. как своеобразный ответ на запросы производства. В определенной степени социология и интерес к проблемам занятости женщин в материальном производстве зарождаются одновременно. Внедрение в материальное производство новой техники сопровождается снижением физической нагрузки, расширяются возможности по использованию более дешевого женского и детского труда, влекущего за собой уменьшение спроса на мужской труд. Соответственно необходим ответ на вопрос о более низкой ценности и цене женского труда. Мы постараемся провести анализ источников неравенства ценностей мужской и женской занятости. Для этого воспользуемся основными теоретическими положениями классической экономической теории. Ее родоначальником признан А. Смит. Огромный, даже по нынешним меркам монографический труд «Исследование о природе и причинах богатства народов» представляется нам первым образцом и мужской экономики. Автор практически ни разу не использовал слово «женщина». Сложно не согласиться с тем, что теория предполагает широкое использование абстракции. Реальная жизнь, экономические и производственные отношения характеризуются латентными синергетическими связями. Все процессы взаимосвязаны между собой. Участие человека к производству материальных благ неотделимы от отношений в семье, состоянии здоровья, форм, методов и условий воспитания детей. Реформирование экономики на постсоветском пространстве основано на использовании высоко абстрактных принципов эффективности рыночных законов. Личный эгоизм и невидимая рука – это основные формы рыночного регулирования. В современной интерпретации невидимая рука отождествляется с конкуренцией, а личный эгоизм со стремлением достижения единоличного господства. Первое и второе предполагает борьбу и обязательную победу. Необходимо отметить, что признанный экономист А. Смит не анализирует методы конкуренции. Главное – это победа всех и вся, где

цель оправдывает средства. Классическая экономическая теория лишена социальности, основным предметом интереса, как правило, выступают экономические законы, структуры, ресурсы, факторы, материальные, финансовые ценности, владение собственностью и т.д.

С морально-нравственной точки зрения безработица – это сложное социальное и экономическое явление. В экономической теории А. Смита безработица – добровольный выбор человека. Благополучие представляет собой одну из форм физической или умственной силы, которую человек использует для производства нового материального блага. «Всякий человек должен получать доход из источника, принадлежащего ему лично, должен получать либо от своего труда, либо своего капитала, либо земли». [6, с. 53]. Маскулинность экономических отношений А. Смит подтверждает конкретизацией источника дохода. Во времена его творчества женщина была лишена прав на все виды собственности, в том числе и результаты собственного труда. Деятельность в домашнем хозяйстве вплоть до XX в. не входила в предмет экономической науки. Результаты труда в соответствии с экономической теорией признаются и оцениваются только в том случае, если товар продается. Женский труд создает блага для семейного потребления, никогда не выходит на рынок, в соответствии с теорией полезности не имеет цены. Рождение и воспитание детей в экономической теории получило определение воспроизводства рабочей силы. Впервые роль женщины в решении проблем воспроизводства оказалась в поле зрения Т. Мальтуса. В работе «Опыт о законе народонаселения» ученый написал: «Извращение нравов, доведенное до такой степени, что оно препятствует рождению детей, унижает человеческую природу и оскорбляет ее достоинство. Производит такое действие на мужчину и извращает характер женщины, искажая самые привлекательные свойства ее природы. К этому необходимо прибавить, что из всех несчастных созданий, быть может, ни одно не подвергается таким бедствиям и не впадает в такую крайнюю нищету, как те несчастные жертвы проституции, которыми изобилуют большие города». [3] В приведенных словах мыслителя нет понятий экономика, экономическая эффективность и т.д. Но именно они характеризуют сущностное отношение ценности женщин. Человек, признанный фактором производства, рождается благодаря женщине. К самым бедным, образно говоря нищим, по оценке ученого относятся женщины, занимающиеся проституцией. Мы не будем приводить данные об экономическом положении современных жриц любви. Хотели бы обратить внимание на тот факт, что теоретическая обоснованность продажи тела, в настоящее время получило юридическое разрешение на практике. Нередки дискуссии, в основу которых положены требования экономической легализации проституции. Ее сторонники обосновывают свою позицию необходимостью получения дополнительных налогов. О том, что торговля телом, как вещь – это извращение нравов, морали, ведущее к ухудшению демографической ситуации, к сожалению

нию, говорят все реже и реже.

Исторический путь развития экономической науки тесно связан с основными экономическими компонентами материального производства. Разделение и специализация труда, обоснованные А. Смитом, как важнейший механизм повышения эффективности производства, а также достижение определенного успеха, становятся прочным фундаментом развития. В теории и практике экономики диверсифицируются акценты на проблемах спроса и предложения, цен, издержек, налогов и т.д. Человек в его сущностном проявлении остается за пределами экономических отношений. Теоретически обоснованная и практически оправданная специализация на этапе разрушения натурализации материального производства сыграла положительную роль. Повышение производительности труда, повлекшее за собой увеличение объемов производства, рост прибыли, заложили основы мировой экономической системы. Процессы экономического расширения экономики потребления сопровождаются формированием латентной системы противоречий между натуральным производством внутри семьи и за ее границами. Трудовая деятельность женщины, априори получив, получает статус бесценности, не является предметом экономической науки. Единственной целью ученых было и остается общественное производство.

Бесспорно, что структура современного натурального хозяйства в значительной степени отличается от классической трактовки. Существующие различия гипотетически не уменьшают его роли в функционировании общественного производства. Выявление механизмов воздействия натурального домашнего производства затруднено по следующим причинам. Во-первых, отсутствует система учета временных, материальных и трудовых затрат в домашнем хозяйстве. Во-вторых, произведенные товары и услуги в семье не находят отражения в количестве произведенного валового внутреннего продукта. Это ставит под сомнение объективность широко используемого показателя ВВП для оценки достижений экономики страны, производительности труда, эффективности системы доходов. В-третьих, высокий удельный вес занятости женщин в домашнем хозяйстве, маскируя ценность ее вклада в общие экономические достижения, формирует утилитарно потребительское отношение к создателю базовых ценностей. На примере государственной политики Республики Беларусь в сфере занятости можно проиллюстрировать апогей уродливости мужской экономики. В соответствии с декретом №3 от 2 апреля 2015 г. «О предупреждении социального иждивенчества» женщина получила право работать в семье по достижению детьми 11 – летнего возраста. В случае, когда возраст ребенка превысит указанное количество лет, она будет подвергаться материальной либо административной ответственности, если откажется от создания материальных благ. На первый взгляд может показаться (именно так и охарактеризовало общественное мнение), что это

личная позиция руководителя страны. Нам сложно согласиться с тем, что проблема носит индивидуальный характер. Сущностная глубина ее кроется в отсутствии теоретического осмысления натурального характера труда женщин и сохраняющего господства мужской экономики. Возвышение социального статуса мужчины действующая экономика гарантирует только в материальном производстве, публичной или государственной деятельности.

В нач. XIX в. представитель классического либерализма Джон Стюарт Милль писал: «Немногие из факторов, определяющих современный уровень человеческого знания, еще более не соответствует тому, что можно было бы ожидать, или более явно соответствует состоянию застоя, в котором спекуляции даже по самым фундаментальным вопросам продолжают, чем этот весьма скромный прогресс в разрешении споров, связанных с поисками критерия добра и зла». [5, с.25] Экономическая теория не оперируя понятия «добро», «зло» нацеливает на преумножение капитала, прибыли, приращение собственности и т.д. Владение ценными бумагами или земельными участками престижнее, чем нравственность. Хотелось бы напомнить, что познание человека начиналось с понимания нравственности, морали. А истины, которые использует классическая экономическая наука, «являются в действительности результатами метафизического анализа, основанного на элементарных понятиях, с которыми привыкла работать данная наука...». [5, с. 27] Постоянно и настойчиво обожествляемый механизм конкуренции в рыночной экономике – это одно из элементарных понятий, которыми пользуется экономическая теория и практика. Нет и не может быть эмпирического доказательства **общественной экономической, а тем более социальной эффективности** материального производства, действующего на основе конкуренции (выделено нами). Конкуренция гипотетически предполагает борьбу до победного конца. Соответственно виды, способы и формы борьбы не всегда отличаются высокой нравственностью, а ее участники учитывают интересы окружающих и тем более отдаленные последствия полученной минутной выгоды. В борьбе теоретически могут принимать участие все, однако выигрывает сильнейший, и неважно каким способом это произошло. Принятая априори высокая эффективность конкурентной деятельности не подвергается сомнению. Экономическая наука ушла от выявления отрицательных последствий рыночной конкуренции. Базовое определение экономической теории акцентирует внимание на осуществление производственной деятельности в условиях ограниченных ресурсов. Данное положение в реальной жизни проявляется по нескольким направлениям.

Во-первых, это физиологические особенности организма человека, и женского прежде всего. Исторически так сложилось, что основное социальное и экономическое предназначение женщины – это сохранение жизни. Формирование жизненно способного нового человека исключает использование женщины в различных видах борьбы. Во-вторых, результаты конкуренции носят открытый, легко изме-

римый результат, который может в кратчайшие сроки удовлетворить потребности и преумножить капитал. Женщина на протяжении существования цивилизации обречена природой и отведенным ей социальным статусом производить невидимый, неосязаемый, не имеющий формы и неподдающийся количественным измерениям капитал. Как можно измерить приготовленную еду, пошитую одежду, убранный дом? Какое влияние оказывает созданное в семье настроение на производительность и общую трудоспособность членов семьи. Бурдье в работе «Формы капитала» ввел понятие «инкорпорированный капитал», определив его следующим образом: «...инкорпорированный капитал, внешнее богатство, превращенное в неотъемлемую часть личности, в хабитус, не может мгновенно передаваться посредством акта дарения или наследования, покупки или обмена (в отличие от денег, прав собственности или даже аристократических титулов)». [1, с. 15] Примитивно толкуемая конкурентная рыночная экономика не нацелена на решение проблем скрытого капитала.

Государство на современном этапе развития медленно, но верно превращается в коммерческий субъект. Причем это процесс наблюдается во всем мире. Предприниматель, нанимающий исполнителей, теоретически не имеет возможностей и тем более желания отдавать часть капитала на подготовку и реализацию скрытого капитала. Поддерживается общественное мнение, отрицающее экономическую, культурную и социальную значимость жизненного опыта женщины, полученного ею в ходе рождения и воспитания детей. Ориентирование на получение дохода, имеющего реальные формы, влечет за собой нивелирование морально-нравственных ценностей, усиливает неопределенность дальнейшего развития. Отсутствие понимания ценности скрытого капитала, механизмов его формирования и проявления сопровождается распространением опасных крайностей для человеческой жизнедеятельности. Собственник, теоретически и практически в соответствии с действующей экономической теорией, покупает трудовой ресурс с некоторым набором профессиональных навыков. В тоже время отказывается понимать, что профессиональные навыки не могут быть использованы без скрытого капитала, выражающего сущность человека. Гипотетически женщина, входящая либо возвращающаяся в общественное производство, после рождения ребенка, обладает более высоким скрытым капиталом. Однако его реализация возможна при создании соответствующих условий. Средства массовой информации недавно опубликовали сведения о проводимом в Швеции эксперименте по сокращению рабочего дня. Гипотетически сокращение продолжительности рабочего времени влечет за собой уменьшение потерь, повышение производительности труда. Многолетняя работа социологом на различных промышленных предприятиях, использование включенного наблюдения позволяют сделать вывод о наличии прямой корреляционной зависимости между временем, проведенным с детьми и успешностью работы женщины. Чем больше времени женщина находится

с детьми, тем меньше девиантных поступков дарят дети. А это в свою очередь проявляется в меньшей тревожности, меньшем количестве различных профессиональных ошибок, просчетов и потерь и меньших общественных затратах.

В рамках повсеместного господства физического, денежного капитала сложно согласиться с тем, что обозначенные формы давно и прочно связаны с невидимым, не имеющим формы капиталом, основы которого закладывает женщина. На вербальном уровне уже признано значение общей культуры человека, морально-нравственных принципов и норм поведения. В мировом экономическом и политическом пространстве проблему ценностей не эксплуатирует, как принято говорить, только «ленивый». Но доля прибыли, создаваемая невидимым капиталом, находится вне предмета экономической науки. Ее условно теоретическое деление на макро и микроэкономику сопровождается усилением всех видов экономической, правовой и социальной ответственности человека. Образование, здоровье, общая культура, коммуникативные навыки, этико-эстетические ценности должна создавать семья, т.е. женщина, а пользоваться в конечном итоге будет общество. Парадокс данной социальной и экономической ситуации отражается в усилении уголовной и административной ответственности даже за незначительное повреждение физического капитала.

Неадекватное отношение к роли и ценности скрытого капитала (в последние годы он может исследоваться как социальный, культурный, коммуникативный, интеллектуальный и т.д.) выражается в используемой системе распределения накопленных производственных ресурсов и произведенного материального богатства. Подлинные социальные ценности: образование, здоровье оказались в полной зависимости от способности удовлетворить запросы экономики потребления. Господство человека-эгоиста, живущего ради удовольствия, из абстрактных рассуждений классиков экономической науки, стало реальностью. Рекламный бизнес, эксплуатирующий преимущество женское тело, в буквальном смысле слова формирует новое гендерное мировоззрение. Ценность профессии модели оказалась на несколько порядков выше учителя, врача, преподавателя и тем более труда матери. Все большее количество подрастающих девочек и их родителей предпринимают максимум усилий для обучения в школах моделей с последующим отказом от рождения детей. Модельная внешность женщины оценивается нами как высшее проявление цинизма рыночной экономики. Физические параметры, предлагаемые бизнесом развлечений, входят в противоречие с природно - физиологической функцией женщины. Женщина мать не интересуется средствами массовой информации, различные телевизионные ток-шоу переполнены так называемыми рейтинговыми программами, демонстрирующие отсутствие элементарной нравственности. Сексуальные пристрастия «звезд» постоянно в центре внимания прессы, социальных сетей, телевидения. То, что обозначено как рыночная экономика, по сути это экономика потребления,

формирующая новые морально-нравственные, поведенческие нормы, стандарты и ценности жизни. «При таких обстоятельствах наши средства массовой информации не испытывают особых трудностей в том, чтобы выдавать частные интересы за интересы всех разумных людей. Политические потребности общества, отождествленные с индивидуальными, часто праздно, положены в основу прибыльности бизнеса. Герберт Маркузе, пожалуй, один из немногих ученых XX в. в работе «Одномерный человек» обратил внимание на тот факт, что «Технический прогресс, охвативший всю систему господства и координирования, создает формы жизни (и власти), которые, по видимости, примиряют противостоящие системе силы, а на деле сметают или лишают почвы всякий протест во имя исторической перспективы свободы от тягостного труда и господства. Очевидно, что современное общество обладает способностью сдерживать качественные социальные перемены, вследствие которых могли бы утвердиться существенно новые институты, новое направление производственного процесса и новые формы человеческого существования». [4, с.3]. Упрощенное толкование рыночной экономики сопровождается расширением свободы поведения во всех сферах жизнедеятельности. Репродуктивное здоровье не интересует производителя. Недавняя дискуссия по проблеме безопасности женского белья наглядно продемонстрировало господство в обществе потребительского отношения к женщине. Защитники репродуктивного здоровья в социальных сетях, средствах массовой информации были подвергнуты массовым унижениям и оскорблениям. Слушать продвинутую музыку, одеваться и отдыхать определенным образом, быть в курсе жизни различных поп звезд, состояния их ягодич, эти и многие «блага» давно стали фетишами экономики потребления. Удовольствия и наслаждения, как основа выгодной экономики диверсифицируется под условным названием «глобализация». Унификация потребления объективно стимулирует стирание естественных различий между мужчинами и женщинами. Постоянно растет количество операций по изменению пола, политическая поддержка транссексуалов, возвеличивание гомосексуализма может расцениваться как формальное равенство. Фактически способно привести к превращению женщины в механическую машину по производству человека. Диверсификация суррогатного материнства можно назвать визитной карточкой мужской экономики.

Классическая экономическая теория давно отделила социальную компоненту от экономики выгоды. Разделение человека на производителя благ, потребителя и личность положено в предметы исследования различных наук. Реальность такова, что человек-производитель неотделим от личности, психологического состояния и нравственных ориентиров. Навязанный образ жизненного успеха по оценкам психологов сопровождается заниженными самооценками. Индустриальная психология имеет давнюю историю. Ученые психологи и социологи в 1927 г. получили результаты Хоторнского эксперимента. В ходе исследования

были установлены связи между отношением к труду, взаимоотношениями, мотивацией и сознательностью. Для исследователей оказалось определенной неожиданностью, что работники больше ценят социальные и психологические условия труда, чем все остальные. Увлечение продвижением абстрактной экономической выгодой не нуждается в услугах гуманитариев. На начальном этапе реформирования государство стимулировало выведение объектов социальной сферы с промышленных предприятий. Различные спортивные комплексы, лечебные учреждения, базы отдыха были признаны сверхзатратны и некупаемы, в конкретной экономике получили статус непрофильных активов. Так называемые рыночные производства, освободившись от социальной компоненты, увеличили временные и денежные затраты человека, прежде всего женщин, на процессы социализации. На крупных предприятиях СССР, независимо от количества работающих женщин, функционировал кабинет гинеколога. Беременные женщины могли в удобное для них время не только получать необходимые консультации, но и лечение. Для ведения здорового образа жизни все желающие и их дети посещали спортивные залы, отдыхали в домах отдыха и санаториях, находящихся на балансе предприятия. Государство, стимулируя развитие социальной сферы, постоянно увеличивало объемы его финансирования. Издержки на социальные объекты не считались бесполезными. Их использование носило открытый характер.

Естественно, что всегда существует противоречие между желаниями и ограниченностью ресурсов. К глубокому сожалению, развал государства, уничтожение зарождающейся принципиально новой экономики не получил адекватного научного анализа. Впервые в истории развития человечества социальные характеристики эмпирической актуализацией. Отношение к социальной компоненте - это зеркальное отражение к положению женщины. В предложенной реформаторами рыночной экономике (они оказались апологетами абстрактных размышлений классиков) практически все процессы социализации оказались добровольным делом человека. Ведение здорового образа жизни, образование, поведенческие, нравственные, коммуникативные навыки, т.е. не имеющие ярко выраженной, измеримой формы, рыночной цены, выражают, как писал Д. Гэлбрейт «наличие серьезного дисбаланса между распределением ресурсов». [2, с.8] «Современное индустриальное общество достигло стадии, на которой оно уже не поддается определению в традиционных терминах экономических, политических и интеллектуальных прав и свобод; и не потому, что они потеряли свое значение, но потому, что их значимость уже не вмещается в рамки традиционных форм. Требуются новые способы реализации, которые бы отвечали новым возможностям общества». [2, с.8]

Рыночная система, эксплуатирующая экономическое или частичное человека, - умственное построение ученых. О несовершенствах рынка впервые высказал соображения Дж. Стюарт Милль,

названный отцом классической формы утилитаризма. В работе с одноименным названием он очень четко раскрыл суть рыночной экономики: «... с точки зрения полезности ... некоторые виды удовольствий являются более предпочтительными и ценными... Было бы нелогичным полагать, что, в то время, как оценка значимости остальных вещей учитывает как качество, так и количество, оценка значимости удовольствий должна учитывать только количество». [5, с.49]. Данная методология рынка априори предполагает различную ценность создателей удовольствия, в реальности проявляющуюся в возвышении одних и принижении других. Такие пары, как сильный и слабый, собственник и наемный работник, создающий и не создающий реальные ценности, формируют систему неравенства. Экономическое и социальное неравенство – фундаментальная основа функционирования рынка. Ее принятие в качестве основной цели развития общества никем не обсуждалось. Социальные процессы воспринимаются как само собой разумеющееся. Ни один из инициаторов и сторонников углубления рыночных преобразований (в виде дальнейшей приватизации) даже не попытались ответить на вопрос о подлинной пользе человеку и обществу.

Особое место в теории и практике экономики потребления занимает проблема экономических возможностей. Теоретически экономические права отдельной личности находятся в непосредственной зависимости от доступных для владения ресурсов, условий обмена и цен на них. Выше отмечалось, что владение скрытым капиталом, в значительной степени увеличивающим богатство страны, фактически не имеет адекватной ценности. Развитие индустриального производства в XIX в. многими воспринималось как панацея от тяжелого, изнурительного труда. Классическая экономическая теория базируется на природной, не требующей доказательств гармоничности общественных отношений. Реальность не подчиняется размышлениям ученых. Домашние дела по-прежнему остаются делом женщин. Широкое внедрение техники оказало незначительное воздействие на снижение умственной и физической занятости женщины. Несмотря на высокий уровень технологичности производства, реальные профессиональные затраты в буквальном смысле слова растут с каждым годом. Предпринимаемые попытки простых решений не принесли положительных результатов. В годы кризиса

увеличение продолжительности рабочего времени женщин оценивается как «норма». Мы не будем затрагивать проблему экономической зависимости и продолжительности домашней занятости женщин. При всей ее неоднозначности в современном мире растет количество неполных семей, в которых занятость женщины является единственным источником существования семьи.

Трудовые контракты с работодателем, как порождение рыночных преобразований, формирует новую асимметричность в распределении доходов между мужчинами и женщинами. Женский труд по-прежнему оплачивается ниже мужского. Экономические преимущества, которые получает мужчина на производстве и в домашнем хозяйстве создает идеальные условия латентной эксплуатации. Внешне прямое принуждение отсутствует, однако женщина поставлена в такие условия, что создаваемый в семье капитал не является результатом обменных операций. Нет товара, денег, соответственно отсутствует капитал. Обозначенная модель экономической зависимости находится в своеобразной зоне научного и политического молчания. Экономическая зависимость усиливается существующей разделенностью макро- и микроэкономических процессов. Остается нерешенным вопрос о методологии изменений занятости мужчин и женщин. Какие модели социальных и экономических отношений в обществе способны не допустить новых противоречий, смягчить существующие конфликты и не допускать в будущем. Эти и многие другие вопросы требуют системных междисциплинарных исследований.

Отказ от мужского господства в экономической науке и практике требует более четкого отношения к ценности времени как ресурса. Время – это единственный ограниченный ресурс, от структуры использования которого напрямую зависит объем созданного капитала. Человек не сможет изменить количество часов в сутках. Воспроизводство социального капитала основано на непрерывной работе. Женщина, родившая и воспитывающая ребенка, трудиться в буквальном смысле слова круглые сутки, однако не приносит доход и прибыль, получаемой приближенными к природным ресурсам. Формирование новой экономической теории, практики возможно только на пути отказа от чрезмерной важности утилитарно экономического.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Бурдьё П.. Формы капитала. // Западная экономическая социология: хрестоматия современной классики. — М.: [РОССПЭН](#), 2004. — 680 с.
- 2 Гэлбрейт Д. Экономические теории и цели общества. — М.: Прогресс, 1976. — 408 с.
- 3 Мальтус Т. Опыт о законе народонаселения <http://profilib.com/chtenie/87308/tomas-maltus-opyt-zakona-onarodonaselen-i.php>
- 4 Маркузе Г. Одномерный человек. — М: ООО "Изд-во АСТ", 2002. - 526 с.
- 5 Милль С. Утилитаризм. — Ростов-на Дону. Донской издательский дом, 2013. – 240 с.
- 6 Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов— М.: [Эксмо](#), 2007. — 960 с.

სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკა საპენსიო

უზრუნველყოფის ჭრილში

STATE SOCIAL POLICY IN THE SEGMENT OF PENSION PROVISION

ასიე ცინცაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

Asie Tsintsadze

Batumi Shota Rustaveli State University
Professor

ლილით მელიანი-უტკარაძე

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი

Lilit meloiani-Putkaradze

Batumi Shota Rustaveli State University
Assistant Professor

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია სხვადასხვა ქვეყნების საპენსიო სისტემები სახელმწიფო პენსიით უზრუნველყოფის მიმართულებით. შესწავლილი ქვეყნების პენსიის სიდიდის, საშუალო ხელფასის, პენსიით ჩანაცვლების კოეფიციენტის და სოციალური გადასახადის ემპირიული ანალიზის საფუძველზე გამოკეთებულია საქართველოში არსებული რეალობა საპენსიო უზრუნველყოფაში. შედარების მეთოდით კვლევაში აჩვენა, რომ ქვეყნები, სადაც მაღალია საშუალო ხელფასი, შესაბამისად მაღალია საპენსიო უზრუნველყოფა. არსებული საპენსიო სისტემის მიერ დაბალი უზრუნველყოფა პირდაპირ კავშირშია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებასთან, დემოგრაფიულ პრობლემებთან. პრობლემის კვლევის მიზნით ჩატარდა პენსიონერთა გამოკითხვა. მონაცემების მიხედვით დადგენილია პენსიის სარგებლიანობის ფუნქცია და გაანგარიშებულია თანამედროვე პერიოდში პენსიის ის სიდიდე, რომელსაც გამოკითხულთა 64%-მა მიანიჭა უპირატესობა. ჩამოყალიბებულია პრობლემის გადაჭრის ეტაპობრივი ღონისძიებები.

საკვანძო სიტყვები: ჩანაცვლების კოეფიციენტი, პენსიით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი, პენსიის სარგებლიანობის ფუნქცია, საარსებო მინიმუმი, დემოგრაფიული პრობლემა.

Abstract

The article discusses the pension systems of the various countries providing state pensions. It demonstrates the existing reality in provision of pension. It was studied the size of pensions, wages, the pension replacement ratio and social tax. The research of comparison method shows that, the countries, where the average salary is high, accordingly the pension provision is high too. The low provision of the existing pension system is directly linked to the development of country's economic and demographic problems. By the aim of problem research it was carried out a survey of pensioners.

According to the data it is defined the benefit function of a pension and it is calculated that size of pension, which is priority for 64% of the polled. It is established the phased measures of problem solving.

Keywords: Replacement ratios, the ratio of pension provision, the benefit function of pension, the minimum wage, the demographic problem.

შესავალი

განვითარებადი ქვეყნების მოსახლეობა უახლოეს ათწლეულში დაბერების მაღალ დონეს მიაღწევს. 65 წელს გადაცილებული მოსახლეობა სავარაუდოდ 2030 წლისათვის 690 მილიონი იქნება. ბუნებრივია დაბერებასთან იზრდება დაავადების რისკიც და სახელმწიფოების მიერ გა-

წერილი სოციალური დაცვის ხარჯები სულ უფრო და უფრო არასაკმარისი აღმოჩნდება საბაზო პენსიის უზრუნველყოფისათვის. საზოგადოების განვითარების ყველა ეტაპი სოციალური სფეროს მექანიზმების ტრანსფორმაციას უკავშირდება და ლოგიკურიცაა, როდესაც ტრანსფორმაცია პრობლემებს ამცირებს. საქართველოში თითქმის 25 წელია სოციალური სფეროს ეფექტიანობის უზ-

რუნველყოფა ვერ იქნა მიღწეული. ეკონომიკური თვალსაზრისით შრომისუნარო მოსახლეობის კონსტიტუციით განსაზღვრული ცხოვრების პირობების უზრუნველყოფ სფეროში გარდაქმნები წინ უნდა უსწრებდეს მოთხოვნილებათა ზრდას, წინააღმდეგ შემთხვევაში ვერასოდეს ვერ იქნება მიღწეული შესაბამისობა გაწეულ ხარჯებსა მოსახლეობის კმაყოფილებას შორის. შეუძლებელია აბსოლუტურად საზოგადოების ინტერესებზე მორგებული სოციალური დაცვის სისტემის ჩამოყალიბება, ვინაიდან სოციალური რისკების პროგნოზირება რთულია. რაც შეეხება საპენსიო უზრუნველყოფას რისკის თეორიის თანახმად ნაწილობრივ განსაზღვრულია და პროგნოზირება იმისა თუ სავარაუდოდ რამდენი მოქალაქე იქნება პენსიონერი ყოველ მომდევნო წელს, მოკვდავობის ცხრილით დგინდება. მსოფლიოში საპენსიო უზრუნველყოფის ყველა სისტემა დაფუძნებულია ორ ძირითად მოდელზე:

1. გადანაწილებითი-- თაობების მიერ თაობების დაფინანსება. ამ შემთხვევაში რთულდება სიტუაცია, როდესაც მწვავედება ქვეყნის დემოგრაფიული სიტუაცია, ანუ შობადობა იკლებს და დაბერების ინდექსი იზრდება;

2. დაგროვებადი- საპენსიო დაზღვევის მექანიზმი დაფუძნებულია შრომისუნარიან პერიოდში სადაზღვევო შენატანებით დაგროვებისა და ინვესტირების პრინციპზე. ამ მოდელის ეფექტიანობა პირდაპირ კავშირშია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონესთან;

ისტორიულად გადანაწილებითი სისტემა პირველად ჩამოყალიბდა მე-19 საუკუნეში გერმანიაში, რომლის მიხედვით საპენსიო უზრუნველყოფის ტვირთი დაეკისრა ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობას. დღეისათვის გერმანიაში, რომელიც სოციალური დაცვის სისტემის გარდაქმნის ნოვატორად ითვლება, საპენსიო უზრუნველყოფა სოლიდარობის პრინციპზე არის აგებული. დასაქმებული მოსახლეობა ვალდებულია საპენსიო ფონდში გადაიხადოს დაწესებული გადასახადი. თუმცა მსოფლიოსი განვითარებული ტენდენცია მოსახლეობის დაბერებასა და შობადობის შემცირებასთან დაკავშირებით გერმანიისათვისაც ქმნის მნიშვნელოვან პრობლემას და საპენსიო ფონდის ანარიცხის ზრდას აქვს ადგილი. პენსიის სიდიდე გამოითვლება განსაზღვრული ფორმუ-

ლით, რომელშიც მთავარ მონაცემს პირის ინდივიდუალური საშუალო კოეფიციენტი, პენსიის ფაქტორი (ასაკობრივი, შრომისუნარობის და ა.შ) პენსიონერის შრომის სტაჟი. ამავე დროს პენსიონერს აქვს უფლება გააგრძელოს შრომითი საქმიანობა, მაგრამ პენსიის სიდიდე შემცირდება ხელფასის სიდიდის მიხედვით.

გერმანიის საპენსიო სისტემა უზრუნველყოფს თითოეული ადამიანის სამართლიანობის დაცვას, ცხოვრების ღირსეული პირობების უზრუნველყოფით.

საზღვარგარეთის ქვეყნების საპენსიო სისტემები

მსოფლიოს ქვეყნები განსხვავებული ცხოვრების დონით, საარსებო მინიმუმის და პენსიის განსხვავებული სიდიდით გამოირჩევიან. განვითარებული ქვეყნები თავიანთი ტრადიციული მიდგომების დაცვით სახელმწიფო პენსიის უზღუდვადყოფას ახდენენ, მაგალითად ჩინეთში სახელმწიფო პენსია მხოლოდ სახელმწიფო მოხელეები სარგებლობენ. არც კერძო სექტორის დასაქმებულები და არც თვითდასაქმებულები ამ სიკეთით ვერ სარგებლობენ. რაც შეეხება სახელმწიფოს ამგვარ მიდგომას, ტრადიციისამებრ ჩინელი ახალგაზრდა ვალდებულია უზრუნველყოს თავისი შემოსავლით მოხუცებული მშობლები, წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი მკაცრ საზოგადოებრივ კრიტიკას დაიმსახურებენ. საქართველოს არსებული საპენსიო სისტემას ვერც ერთი ქვეყნის საპენსიო სისტემას ვერ შევადარებთ, მაგრამ მიზნის ერთგვაროვნება აჩენს კითხვას: შესაძლებელია თუ არა არსებული საპენსიო სისტემით ვილაპარაკოთ სამართლიანობის პრინციპის დაცვაზე? როგორია საშუალო ხელფასის პენსიით ჩანაცვლების კოეფიციენტი? ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად ჩავატარეთ 10 წლის განმავლობაში (2006-2016წწ) ზემოთ მოყვანილი მონაცემების ემპირიული ანალიზი. არსებული მდგომარეობის სწორად შეფასებისათვის მოვიყვანეთ ზოგიერთი განვითარებული ქვეყნის სახელმწიფო პენსიის პარამეტრები და პოსტსაბჭოთა სივრცის იმ ქვეყნების საპენსიო სისტემის მონაცემები, რომლებმაც საქართველოსთან ერთად დაიწყეს ეკონომიკის გარდაქმნები.

ცხრილი 1

№	ქვეყანა	სახელმწიფო პენსიის საშუალო სიდიდე (dolarSi)	საშუალო ხელფასის სიდიდე (Tviuri.dol)	ხელფასის პენსიით ჩანაცვლების კოეფიციენტი	ანარიცხი სოციალურ ფონდში
1	გერმანია	1350	1515	80-85%	19.5%
2	საფრანგეთი	1080	1800	70-80%	16.35%
3	ესპანეთი	974	2074	40-45%	7.5%
4	დიდი ბრიტანეთი	700	1236	50-55%	20%
5	პოლონეთი	260	1060	20-25%	19.5%
6	ესტონეთი	405	1295	30-35%	20%
7	ლიტვა	254	858	30-35%	33.9
9	ლატვია	270	673	40-45%	35%
10	საქართველო	73	384	20%	0%

წყარო: ინტერნეტ რესურსების ინფორმაციის საფუძველზე გაანგარიშებები ჩატარებულია 2017 წლის 28 მარტის საგალუტო ბაზრის მონაცემებით.

ცხრილში მოყვანილი ქვეყნები შერჩეული იქნა შედეგი პრინციპით: „სტაბილურობის მიღწევა, სწრაფვა განვითარების მაღალი დონისაკენ“. როგორც ჩანს, განვითარებული ქვეყნებში პენსიისა და საშუალო ხელფასის თანაფარდობა 45-85 %-ია. ესპანეთში საშუალო ხელფასის პენსიით ჩანაცვლების დაბალი კოეფიციენტი მიუთითებს კერძო საპენსიო სისტემების განვითარების ხელშეწყობაზე, ასევე შეიძლება ითქვას დიდი ბრიტანეთის საპენსიო სისტემაზე. პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებს შორის ყველაზე დაბალი სახელმწიფო პენსია და შესაბამისად საშუალო ხელფასი საქართველოშია, შესაბამისად დაბალია ჩანაცვლების კოეფიციენტი. პასუხი იმაზე თუ რატომ ვერ ჩამოყალიბდა საპენსიო სისტემა საქართველოში, ერთია: დაბალი ეკონომიური განვითარება, დაბალი ხელფასი და შესაბამისად დაბალი ჩანაცვლების კოეფიციენტი. ჩამოთვლილი პრობლემების გამოსწორება მოკლევადიან პერსპექტივაში შეუძლებელია. სახელმწიფო ფინანსები, რომელიც რეალურად უნდა მიიმართოს ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებაზე, სოციალური სფეროს დაფინანსებას ხმარდება. ჩვენ

არ ვთვლით, რომ სახელმწიფომ უნდა შეამციროს სოციალური მიმართულების დაფინანსება, მაგრამ აუცილებელია სოციალური დაფინანსების წყაროების ცალკე გამოყოფა და საზოგადოების მიხვევა მიიღოს მონაწილეობა წინა თაობის საპენსიო უზრუნველყოფაში, თუნდაც მას კერძო საპენსიო დაზღვევის სარგებლობის შესაძლებლობა ჰქონდეს. როგორც ცხრილში არის ნაჩვენები, ყველა ქვეყანაში სოციალური გადასახადი მოქმედებს. მართალია გადასახადი, რომელიც ექცევა სახელმწიფო ბიუჯეტში, გადანაწილებით მიიმართება სოციალური ხარჯების დასაფინანსებლად, მაგრამ მიზნობრივი ხასიათი აამაღლებს მოქალაქეების პასუხისმგებლობას, მიიღოს მონაწილეობა საპენსიო ფონდის ფორმირებაში. განხილული ქვეყნების საპენსიო სისტემებთან საქართველოს საპენსიო სისტემის შედარების ანალიზი პესიმიზტური დასკვნის საფუძველია. პრობლემის კვლევისათვის ერთმანეთს შევადაროთ 12 წლის განმავლობაში საქართველოში სახელმწიფო პენსიის სიდიდე და ამავე წლებში დაფიქსირებული საარსებო მინიმუმი:

ცხრილი 2

წლები	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
პენსიის სიდიდე (ლარი)	38.0	62.5	77.6	87.1	87.4	107.5	125	150	150	160	180	180
საარსებო მინიმუმი (ლარი)	106.5	118.6	127.9	128.8	134.3	157.8	151.1	149	155.2	161.1	164.2	168
პენსიით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი K_i	0.36	0.52	0.60	0.68	0.65	0.68	0.83	1.01	0.97	0.99	1.1	1.07

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის სამსახური, ჩვენი განგარიშებები.

მოხუცებულობის პერიოდში ცხოვრების ღირსეული პირობების უზრუნველყოფის შესაფასებლად შემოვიტანოთ საპენსიო უზრუნველყოფის კოეფიციენტი:

$K_i = P_i / M_i$ სადაც, K_i - არის პენსიით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი;

P_i - პენსიის სიდიდე i -ურ წელს;

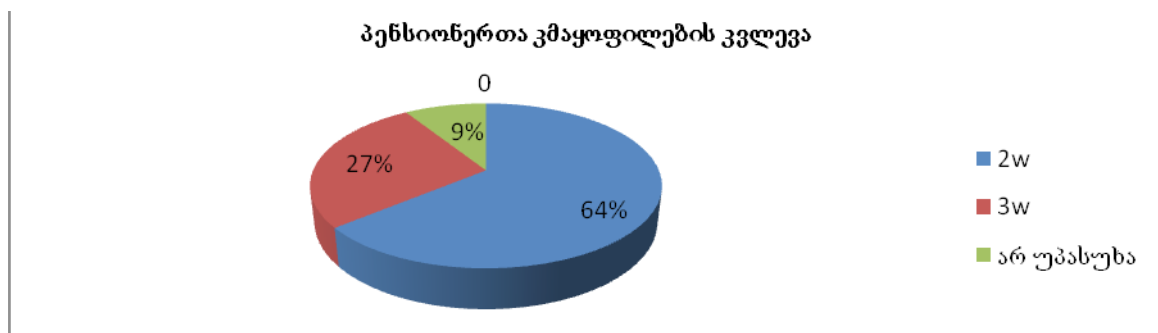
M_i - საარსებო მინიმუმის სიდიდე i -ურ წელს;

ფორმულის გამოყენებით მიღებული გათვლები მოცემულია ცხრილში. მიღებული გათვლები ადასტურებს, რომ იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც საარსებო მინიმუმის გათვლის მეთოდიკა ვერანაირ კრიტიკას ვერ უძლებს, პენსიით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი საუკეთესო შემთხვევაში 1-ის ტოლია. ცხოვრების ღირსეული პირობები მრავალ

ვალ ფაქტორიანი კომპონენტია და იგი სხვადასხვაგვარად ფასდება თითოეული სუბიექტის მიერ, ამიტომ იმის დასაზუსტებლად თუ რამდენად მისაღებია უზრუნველყოფის კოეფიციენტი ჩატარდა გამოკითხვა. გამოკითხვაში მონაწილეობა მიიღო 143 -მა პენსიონერმა, რომლებმაც პასუხი გასცეს ერთ კითხვას: რა მოცულობის პენსიის შემთხვევაში ჩათვლიდნენ თავს ფინანსურად უზრუნველყოფილად?

გამოკითხულთა 64%-მა აღნიშნა, რომ გაორმაგებული საარსებო მინიმუმის ტოლი პენსიის შემთხვევაში, 27%-მა - 500 ლარი დაასახელა, ხოლო 9-მა არ გასცა კითხვას პასუხი.

დიაგრამა 1

წყარო: გამოკითხვის შედეგები

უმრავლესობის მიერ დასახელებული პასუხის მიხედვით სარგებლის ფუნქცია შეიძლება ჩაიწეროს შემდეგნაირად:

$E(U) = 2W$, სადაც U არის მოსალოდნელი პენსიის სიდიდე, ხოლო W - საარსებო მინიმუმი, გათვლილი ყოველი წლის სამომხმარებლო ფასების მიხედვით. ე.ი. დღეს არსებული საარსებო მინიმუმის მიხედვით საშუალო პენსიის სიდიდე უნდა იყოს: $E(U) = 2 \cdot 168 = 336$ ლარი.

დასკვნა

მოცემული გათვლებების მიხედვით ორჯერ გაიზარდება საპენსიო უზრუნველყოფის ხარჯები, მაგრამ სახელმწიფოს სოციალური ფუნქცია არა ხარჯების დათვლაში, არამედ გაწეული ხარჯების ეფექტიანობაში უნდა გამოიხატოს. მართალია სახელმწიფოც ვერ იქნება ის ბეღელი, საიდანაც მუდმივად მზარდი სამომხმარებლო ფასების პირობებში იქნება შესაძლებელი პენსიის ზრდა. ამიტომ შრომისუნარიანი მოსახლეობის წილის ჩართვით საპენსიო ფონდის ფორმირებაში შესაძლებელი გახდება სოციალური ხარჯების გამოსავისუფლებული რესურსით ეკონომი-

კის განვითარების ხელშეწყობა. პარალელურად უნდა ამოქმედდეს კერძო დაგროვებადი საპენსიო დაზღვევა, რომელშიც ჩართვის ვალდებულება წლიური შემოსავლით უნდა განისაზღვროს. განვითარების სხვადასხვა დონის ქვეყნების საპენსიო სისტემების გაცნობა ქმნის არსებული მოდელის გარდაქმნის შესაძლებლობას, მაგრამ ძირეული ფაქტორები: ტრადიცია, ეკონომიკური განვითარება, საკუთარი მომავლისადმი პასუხისმგებლობის სხვადასხვა ხარისხი და მათზე დაშენებული მრავალი შემაფერხებელი ფაქტორი (უმუშევრობა, დაბალი საშუალო ხელფასი, ინფლაცია, არასწორად გათვლილი საარსებო მინიმუმი) მოითხოვს არსებული პრობლემების ეტაპობრივ გადაწყვეტას, რომელთა შორის პლატფორმა დასაქმების ბაზის გაზრდაა, რომელიც ერთდროულად შექმნის სახელმწიფო შემოსავლების ზრდის, საპენსიო ფონდის ფორმირების, ცხოვრების დონის ამაღლების და სოციალური პრობლემების გადაწყვეტის შესაძლებლობას.

ლიტერატურა/REFERENCES

- 1 მელიანი-ფუტკარაძე ლ., სოციალური დაზღვევის როლი მოსახლეობის სოციალური რისკებისაგან დაცვაში, მონოგრაფია, თბილისი, 2015. გამომცემლობა „universali“ 215გვ. [Meloiani Putkaradze-L, The role of social protection in the social security risks, Tbilisi, 2015. Publishing ~Universali~ 215 p.]
- 2 არნვაძე ი., მოსახლეობის დაბერება- გამოწვევა თანამედროვე საპენსიო სისტემის უზრუნველყოფისათვის, სამეცნიერო პრაქტიკული ჟურნალი „ekonomikuri პროფილი“ №10, 2012 წელი, მაისი, ქუთაისის უნივერსიტეტი. [For Ensure, Practical Scientific Journal ~Economic Profile~ №10, Year 2012, May, Kutaisi University]
- 3 ცინცაძე ა., სვანიძე ნ., Georgian Social Insurance found Management Problems and probabilistic and Statistical Analysis of found Capital Management, Journal of Mathematics and System Science, ISSN:2159-5291-USA, David Publishing Company, 2013
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის წელიწადეული, 2006-2015; http://www.geostat.ge/?action=4=page&p_id=142&lang=geo, 20016-2017წწ. [Yearbook of Georgia's National Statistics Office, 2006-2015;]
- 5 სოციალური მომსახურების სააგენტო „wliuri ანგარიში“, 2011 http://ssa.gov.ge/files/01_GEO/statistika/EXCEL/12/2011/2011.pdf [Social Service Agency, “Annual Report „, 2011]
- 6 კრიალაშვილი ქ., საარსებო მინიმუმის კვლევის მეთოდოლოგია გადასახედი, 2015, 19 იანვარი. პტკპ://კრი
- 7 ლასკვილი.ბლოგსპოტ.ცომ/2015/01/ბლოგ-პოსტ-19.კტმლ. Ketevan Krialashvili, It must be reviewed the Research methodology of the minimum wage, 2015, January 19;] <http://frenchparis.ru/pensiya/http://visasam.ru/emigration/europe-emigration/zarplaty-vo-francii.html>-- საფრანგეთის საპენსიო სისტემა.[The Pension System of France].

საქართველოს დემოგრაფიული პრობლემები და მათი გადაჭრის
გზები

DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN GEORGIA AND METHODS OF THEIR
SETTLEMENT

ირმა ჩხაიძე

ეკონომიკის დოქტორი, ბათუმის შოთა
რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსი-
ტეტის ასოცირებული პროფესორი

IRMA CHKHAIDZE

Doctor Of Economics, Associate Professor of
Batumi State University

ანოტაცია

თანამედროვე ეტაპზე უმნიშვნელოვანესია დემოგრაფიული პრობლემები, რომლებიც რეალური საფრთხის წინაშე აყენებს ცალკეულ ერებს, და მათ შორის ქართველ ერსაც. საქართველო ორ ათეულ წელზე მეტია, იმყოფება აღნიშნული საფრთხის წინაშე, რასაც განაპირობებს ქვეყანაში წლების მანძილზე არსებული მძიმე ეკონომიკური პრობლემები და შექმნილი არასტაბილური ვითარება.

სტატიაში დემოგრაფიული პრობლემების უმთავრეს ობიექტს წარმოადგენს საქართველოში არსებული დემოგრაფიული პრობლემების (მოსახლეობის რაოდენობის ყოველწლიური შემცირება, შობადობის კრიზისულ ზღვრამდე დაცემა, სიკვდილიანობის და მკვდრად შობადობის მაღალი დონე, მოსახლეობის ბუნებრივი მატების კლება, შრომისუნარიანი მოსახლეობის შემცირება, მოსახლეობის დაბერების ზრდის ტენდენცია, ფართო მაშტაბიანი შიდა და გარე მიგრაციული პროცესები) გამომწვევი მიზეზების შესწავლა და რეფორმების მიმდინარე პროცესების გაანალიზება.

მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან დღემდე მკაფიოდ გამოკვეთილი, როგორც მოსახლეობის შემცირების ისე ერის დაბერების ზრდის ტენდენციის გამომწვევ მიზეზებად სახელდება სიკვდილიანობის და მკვდრად-შობადობის მაღალი დონე, შობადობის კრიზისულ ზღვრამდე დაცემა, ფართო მაშტაბიანი გარე და შიდა (სოფლის მოსახლეობის ქალაქად გადინება) მიგრაციული პროცესები. აღნიშნული დემოგრაფიული პრობლემების აღმოფხვრისათვის მიზანშეწონილია სახელმწიფოს მიერ აქტიური თანმიმდევრული პოლიტიკის განხორციელება. ამრიგად, ქვეყნის დემოგრაფიული განვითარება, მიგრაციული პროცესები და მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე.

საკვანძო სიტყვები: დემოგრაფიული პრობლემები; სახელმწიფოს რეგულირებადი როლი.

Annotation

Nowadays demographic problems, which threaten separate nations including the Georgian nation, are very important. During more than two decades Georgia faces this threat which is caused by a difficult economic situation and an unstable situation in the country.

This article deals with studying of the reasons of the demographic problems in Georgia (annual reduction of the population, falling of the level of birth rate to the crisis point, high number of mortality and stillbirth, decrease in natural growth of the population, reduction of the number of able-bodied population, a tendency of growth of population aging, large-scale external and internal processes of migration) and the analysis of the current problems of the changes in this sphere.

Since the end of the 20th century the main reasons of population aging and decrease of population are high rate of mortality and stillbirth, falling of the number of birth rate to the critical point, large-scale internal and external processes of migration (migration of rural inhabitants to the cities). It is recommended to carry out active consistent policy by the state to prevent these migration processes. Thus, demographic development of the country, migration processes and natural movement of the population significantly influences social and economic development of the country.

Keywords: demographic problems; controlling role of the state.

შესავალი

საქართველოში დემოგრაფიული საკითხები მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან დღემდე უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს და ჩატარებული კვლევების მიხედვით ყოველთვის შედის პრობლემატურ საკითხთა სიაში, რის გამოც **ნაშრომის კვლევის მიზანია** არა მხოლოდ დემოგრაფიული პრობლემების შესწავლა-გაანალიზება და გამომწვევი მიზეზების დადგენა, არამედ დემოგრაფიული პრობლემების გავლენის ზემოქმედება ქვეყნის განვითარებასა და სახელმწიფოს მიერ დროული თამინდვერული ღონისძიებების განხორციელება.

კვლევის მიზნიდან გამომდინარე განსახორციელებელი ამოცანებია: შევადგინოთ წლების მანძილზე წარმოშობილი დემოგრაფიული პრობლემების გამომწვევი მიზეზები; გავანალიზოთ, თუ ქვეყნის დემოგრაფიული განვითარება, მიგრაციული პროცესები და მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა, როგორ მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე.

კვლევის ორიგინალობა (ავტორის **წვლილი**) კვლევის პროცესში გამოყენებული იქნა საქართველოს დემოგრაფიული პრობლემების გამომწვევი მიზეზების ზრდის პარალელურად როგორც არსებული ასევე წარმოქმნილი პრობლემატური პროცესების შესახებ მონაცემთა თავმოყრის, ანალიზისა და სინთეზის მეთოდი, ჩატარებული კვლევის შედეგები, საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემები, უცხოელ და ქართველ ექსპერტთა შეფასებები.

სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებით საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირების ტენდენცია დაფიქსირდა გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან. 2016 წლისათვის მოსახლეობის რიცხოვნობამ შეადგინა 3720,4 ათასი კაცი, რაც 2000 წელთან შედარებით შემცირებულია 16,1%-ით, 2007 წელთან შედარებით კი 15,3%-ით. 1990-2008 წლებში ქვეყნის მოსახლეობის რიცხოვნობა შემცირდა 19,5%-ით, 1990- 2010 წლებში 22.72 %-ით, 2013 წელს 2012 წელთან შედარებით 0.31%-ით მაშინ, როდესაც მათი რიცხვი 1975-1990 წლებში გაიზარდა 11%-ით.

საქართველოში 2010 წელს გაერთიანებული ერების **მოსახლეობის ფონდის მიერ** ჩატარებული **კვლევებით** 2050 წლისთვის საქართველოს დემოგრაფიული კატასტროფა ემუქრება, ქვეყნის მოსახლეობა 28%-ით, ანუ 1 170 000 კაცით მცირდება. USAID-ის მონაცემებით, 232 ქვეყანას შორის საქართველო მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირების ტემპით მე-16-ე ადგილზეა.

საერთო დემოგრაფიული მაჩვენებლების გაანალიზების საფუძველზე დადგინდა, რომ 1990 წლიდან დღემდე საქართველოს მოსახლეობის ყოველწლიური შემცირების მიზეზად სახელდება

როგორც 18-50 წლის ასაკის მოსახლეობაში ფართო მასშტაბიანი შიდა და გარე მიგრაციული პროცესები ასევე შობადობის დაბალი მაჩვენებელი და სიკვდილიანობის მაღალი დონე.

საქართველოში დაბადებულთა რიცხოვნობა 2011 წელს 2010 წელთან შედარებით შემცირდა 7,30%-ით, მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში საქართველოში მოსახლეობის ათას სულზე დაიბადა 40 ბავშვი, 1913 წელს-28, 1960 წელს-24, 1990 წელს-17, 2007 წელს-11 ბავშვი. ჩვენს ქვეყანაში ყოველ 100 ქალზე 1960 წელს მოდიოდა 259 და 2007 წელს-173 ბავშვი, მაშინ როდესაც მოსახლეობის თუნდაც მარტივი აღწარმოებისათვის აუცილებელია ეს მაჩვენებელი იყოს 210 ბავშვი. ქართულ მოსახლეობაში შობადობის კოეფიციენტი თითქმის 1,5-ჯერ დაბალია შესაბამის საშუალო მაჩვენებელთან შედარებით. შობადობის შემცირების მიზეზებია სოციალური, პოლიტიკური, ეთნიკური, ფსიქოლოგიური, და ეკონომიკური პრობლემები, რომლებიც აისახება ოჯახის სოციალურ ეკონომიკურ მდგომარეობაში.

აღსანიშნავია ევროპის ქვეყნების საფრანგეთის, ესპანეთის, იტალიის, გერმანიის საპირისპირო მაგალითი, სადაც ერთი მხრივ მაღალია დასაქმებულთა რაოდენობა, ცხოვრების მაღალი დონე, და, მეორეს მხრივ ამ ქვეყნებში ყველაზე დაბალი შობადობაა. აღნიშნული მაგალითის საფუძველზე გამოდის, რომ თითქმის შობადობაზე გავლენას არ უნდა ახდენდეს ეკონომიკური პირობები. მაგრამ ეს არასწორი წარმოდგენაა, აღნიშნულ ქვეყნებში ეკონომიკური პირობები მნიშვნელოვანია (bavSvis აღზრდის ხარჯები ოჯახის ბიუჯეტში უცხოეთშიც და საქართველოშიც დიდ ადგილს იკავებს) რასაც თან ერთვის ცხოვრების დაძაბული რიტმი.

საქართველოში შობადობასთან ერთად სიკვდილიანობის მაჩვენებელი ტრადიციულად დაბალი იყო (ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნები), როგორც უშუალოდ მეზობელ სახელმწიფოებთან, ისე ევროპის მთელ რიგ ქვეყნებთან შედარებით. საქართველოში ჩვილ ბავშვთა სიკვდილიანობის კოეფიციენტი, რომელიც გენდერული მდგომარეობის არსებითი მაჩვენებელია, დაახლოებით 5-ჯერ აღემატება განვითარებულ ქვეყნებში არსებულ დონეს. ბავშვთა სიკვდილიანობის მაღალი მაჩვენებელი დაკავშირებულია ქალის რეპროდუქციული უფლებების დაცვასთან, ჯანდაცვის ინფრასტრუქტურის არსებულ მდგომარეობასთან და სამედიცინო მომსახურების დაბალ დონესთან.

ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემებით საქართველოში 2007 წლისათვის გარდაცვლილთა რიცხოვნობამ შეადგინა 41178 კაცი, რაც 2016 წლისათვის მათი რიცხვი გაიზარდა (50771 კაცი) 23,3 %-ით. გაეროს მონაცემებით საქართველოში სიკვდილიანობის დონე 2000-2005 წლებში შეადგენდა წელიწადში საშუალოდ 49 ათასს, ხოლო 2005-2010 წლებში წელიწადში საშუალოდ 52 ათასამდე გაიზარდა. ერთ წლამდე ასაკის ბავშვთა გარდაცვლილთა რაოდენობამ 2007 წელს შეადგინა 656 ბავშვი. 2010, 2012 და 2016 წლებ-

ში შესაბამისად შეადგინა 701, 703 და 507 ბავშვი. არსებული მონაცემების მიხედვით საქართველოში ყველაზე მეტი ბავშვი 1961 წელს დაიბადა და შეადგინა 104 ათასი ბავშვი. 1960-1990 წლებში ყოველწლიურად საშუალოდ 93 ათასი ბავშვი იბადებოდა, ხოლო 1991-2010 წლებში შემცირდა და წელიწადში საშუალოდ 55 ათასი შეადგინა. 2005-2010 წლებში წელიწადში დაახლოებით 53 ათასამდე დავიდა. შობადობის მკვეთრი შემცირება 1992 წლიდან დაიწყო. კვლევებით დგინდება, რომ მუსულმანურ ქვეყნებში (აზერბაიჯანი და სხვა) გაზრდილია შობადობა, კერძოდ თუ ჩვენთან 1000 კაცზე იბადება 10 ბავშვი, იქ იბადება 20, 30, 40 ბავშვი. შობადობის და სიკვდილიანობის მაჩვენებელთა ურთიერთშეჯერებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ შობადობის შემცირების და სიკვდილიანობის ზრდის (ან სტაბილური) პარალელურად მოსახლეობის ბუნებრივი მატება დაცემის ტენდენციით ხასიათდება. მოსახლეობის ბუნებრივმა მატებამ საქართველოში 2007 წელთან შედარებით 2012 წელს შემცირდა 5,3%-ით, 2012 წელს 2016 წელთან შედარებით შემცირდა 24,5%-ით. სტატისტიკური მონაცემებით ჩვენს ქვეყანაში 2009 წელს დაიბადა 16 752 ბავშვი, ხოლო 2016 წელს 2009 წელთან შედარებით დაბადებულთა რიცხოვნობა შემცირდა 65,4%-ით (2007-2016 წლებში შობადობის ყველაზე დიდი მაჩვენებელი ფიქსირდება 2009 წელს, ყველაზე მცირე მაჩვენებელი 2016 წელს), 1963 წელს დაიბადა 106 000 ბავშვი, ანუ მოსახლეობის ბუნებრივი მატების თვალსაზრისით საქართველოსთვის აღნიშნული წელი სარეკორდო იყო ეს მაშინ, როცა საქართველოს მოსახლეობა არსებულთან შედარებით მილიონნახევრით ნაკლები იყო. შესაბამისად წინა წლებთან შედარებით, ბოლო წლებში საქართველოში ბუნებრივი მატება 10-ჯერ შემცირდა.

ხეშოთ აღნიშნულ პრობლემებს თან ერთვის ფერტილურ ასაკში ახალგაზრდობის უცხოეთში გადინების პრობლემა. საერთოდ, ბავშვთა დაბადების ძირითადი - 60% მოდის 20-29 წლის ასაკის ქალებზე და საქართველოდან ემიგრაციაში შრომითი პირობების გასაუმჯობესებლად მიდის სწორედ 20-დან 40 წლამდე ახალგაზრდა.

შობადობის შემცირების მიზეზი განაპირობებს ასაკობრივი სტრუქტურის ცვლილებას. ექსპერტთა შეფასებით საქართველოში დღეისათვის ერთდროულად დგას როგორც მოსახლეობის შემცირების, ისე ერის დაბერების ზრდის ტენდენცია რომლის შეჩერებისა და შემცირებისათვის მიზანშეწონილია აქტიური დემოგრაფიული პოლიტიკის განხორციელება რაც უპირველესად მოითხოვს შობადობის სტიმულირებას, და ამასთან, მოკვდავობის შემცირებას. ერის დაბერების ზრდის პრობლემა განვითარებული ეკონომიკური ქვეყნების მახასიათებელიცაა. გაეროს ექსპერტთა შეფასებით ბევრი განვითარებული ქვეყნების მსგავსად იტალიაში, გერმანიაში და საფრანგეთში შობადობის კლების პარალელურად შეინიშნება ხანდაზმულთა წილის ზრდა. ეკონომიკური თანამ-

შრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) მონაცემებით, 65 წელს გადაცილებულთა ხვედრითი წილი საფრანგეთის მოსახლეობაში 25%-ს აღწევს, 2050 წელს მოსალოდნელია, რომ მიაღწიოს 50%-ს. რაც განაპირობებს უფროსი ასაკის მოსახლეობის სოციალური დაცვის უზრუნველყოფაში პრობლემების შექმნას. თუ კი მე-20 საუკუნეში ნორმას ერთ პენსიონერზე 4-5 შრომისუნარიანი ადამიანი წარმოადგენდა ტიპურ შეფარდებად განვითარებად ქვეყნებში უკვე ორი ან ერთი შრომისუნარიანი ადამიანის ერთ პენსიონერთან შეფარდება იქცა. ამრიგად, მსოფლიოში და მათ შორის საქართველოშიც შობადობის შემცირების მიზეზით ხდება, ასაკობრივი სტრუქტურის ცვლილება, გარდა ამისა გაიზარდა საპენსიო ასაკის ადამიანთა სიცოცხლის ხანგრძლივობაც.

საკითხისადმი პრობლემატურ მიდგომას განაპირობებს მზარდი შიდა და გარე მიგრაციული პროცესები. ბოლო ორი ათეული წლის მანძილზე მიმდინარე შიდა მიგრაციული პროცესები განპირობებულია ძირითადად სოფლის მოსახლეობის ქალაქში გადმოსვლით, რომლის მიზეზად სახელდება სოფლად არსებული რთული ვითარება, რაც განაპირობებს სოფლიდან ახალგაზრდების გადინებას ეს კი სოფელში შობადობის დონის შემცირებას იწვევს. 2016 წელს ქალაქის მაცხოვრებელი შეადგენს ქვეყნის მთლიანი მოსახლეობის 57,2%-ს, რაც 2007 წელთან შედარებით გაიზარდა 4,7%-ით, ხოლო 2016 წელს სოფლის მოსახლეობა შეადგენდა მთლიანი მოსახლეობის 42,9%-ს, რაც 2007 წელთან შედარებით შემცირდა 4,7%-ით. ამრიგად, სოფლად შობადობის დონე წინა წლებში უფრო მაღალი იყო და დემოგრაფიის აზრით ხშირ შემთხვევაში ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობა სწორედ ამის ხარჯზე იზრდებოდა. ბოლო წლების სტატისტიკური მონაცემებით მგდომარეობა საგრძნობლად შეიცვალა.

შიდა მიგრაციული პროცესი გადაიქცა საერთაშორისო მიგრაციად. სხვა ქვეყნების მსგავსად საქართველოშიც მიგრაციის ერთნაირი მიზეზები იკვეთება, რომლებსაც მიეკუთვნება უმუშევრობა, დაბალი შემოსავალი, რთული სამედიცინო პრობლემების გადაჭრა და უკეთესი ცხოვრების მოლოდინი საზღვარგარეთ. მიგრანტების დიდი ნაწილი ირჩევს ისეთ ქვეყნებს, როგორცაა: ავსტრია, გერმანია, საფრანგეთი, საბერძნეთი და პოლონეთი. ამას გარდა, დიდი რაოდენობით საქართველოს მოქალაქეები ცხოვრობენ დსთ-ს ქვეყნებში, განსაკუთრებით რუსეთსა და უკრაინაში.

ექსპერტთა შეფასებით საქართველო ბოლო 5 წლის განმავლობაში დატოვა მოსახლეობის დაახლოებით 15-25%-ი. (ამ მაჩვენებლებში იგულისხმება საქართველოს მოსახლეობის 1999 წლის აღწერით დადგენილი რაოდენობის შესაბამისი პროცენტი).

გაეროს მონაცემებით 2000-2005 წლებში საქართველოდან მიგრაციის რაოდენობა წელიწადში საშუალოდ 62 ათასამდე, ხოლო 2005-2010 წლებში 50 ათასამდე შემცირდა. ექსპერტთა შეფასებით

1992-2003 წლებში მზარდი გარე მიგრაციის შედეგად მათმა რაოდენობამ ნახევარ მილიონ ადამიანს გადააჭარბა. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური მონაცემებით 2002 წელს მიგრაციულმა საღმრთო შეადგინა -27,8 ათასი კაცი და იგი 2000 წელთან შედარებით შემცირდა 7,4 ათასი კაცით. მიგრაციული საღმრთო 2007 წლისათვის შემცირდა -20,7 ათას კაცამდე, ხოლო 2008 წლისათვის -10,2 ათას კაცამდე. სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე საქართველოს მსგავსად მიგრაციის პრობლემა მოქმედებს ყველა განვითარებად ქვეყნებში, სადაც ყოველი მეათე ადამიანი მიგრანტია. გაეროს შეფასებით 1975 წლიდან დღემდე მსოფლიოში მიგრანტთა რაოდენობა გაორმაგდა (რასაც განსაკუთრებით ხელი შეუწყო ბოლო ოცწლეულის გეოპოლიტიკურმა ცვლილებებმა) და მსოფლიოს მოსახლეობის დაახლოებით 3%-ი, ანუ 175 მილიონი ადამიანი დღეს არ ცხოვრობს იმ ქვეყანაში, სადაც დაიბადა, რაც მეტყველებს მიგრაციის მასშტაბების ზრდაზე.

განვითარებადი ქვეყნებისაგან განსხვავებით განვითარებულ ქვეყნებში მიგრანტთა რაოდენობის ზრდა დიდი შვებაა ამ ქვეყნებისთვის, სადაც მოსახლეობის და, შესაბამისად, მუშახელის ნაკლებობაა. მიგრანტების რაოდენობის ზრდა განვითარებული ქვეყნების პენსიონერთა იმედებსაც ასაზრდოებს - სოციალური დაცვის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით. განვითარებად ქვეყნებს, ერთის მხრივ სადაც მოსახლეობის სიჭარბეა, მიგრაცია შვებას პვერის. მეორე მხრივ, მიგრანტები ოჯახის წევრებისთვის, როგორც წესი, შემოსავლის წყაროს წარმოადგენენ. გაეროს ბოლო ანგარიშში მსოფლიო მიგრაციულ პროცესებზე აღნიშნულია, რომ მიგრანტთა მიერ თავთავიანთ ქვეყნებში ახლობლებისთვის გაგზავნილი ფული მსოფლიო ეკონომიკის მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილად იქცა. მაგალითად, 2000 წელს საზღვარგარეთიდან საკუთარი მოქალაქეების მიერ სამშობლოში გაგზავნილი ფული ალბანეთისა და ბოსნიის მთლიანი შიდა პროდუქტის 10% შეადგინა.

თანამედროვე მიგრაციას მოთხოვნა-მიწოდების ფაქტორიც განაპირობებს, რომელიც ასევე რამდენიმე ასპექტს შეიცავს: პირველი არის დემოგრაფიული ფაქტორი ევროპის მოსახლეობა მცირდება და ბერდება. ამიტომ იქ დიდია მოთხოვნა როგორც მაღალკვალიფიციურ, ისე დაბალკვალიფიციურ მუშახელზე. საკითხის მეორე მხარეს ის წარმოადგენს, რომ ბევრ ქვეყანაში ძალიან მაღალია მოსახლეობის რაოდენობის ზრდის კოეფიციენტი; განსაკუთრებით სამხრეთ აზიასა და აფრიკაში, და ეს ქვეყნები მუშახელის წყაროს წარმოადგენენ. და მაშინაც კი, როცა განვითარებადი ქვეყნების მოქალაქეებს თავიანთ ქვეყნებში სამუშაო აქვთ, მათ უკეთესი შემოსავალი უნდათ და ამიტომ ხდებიან მიგრანტები.

თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიო მასშტაბით მოქმედ მიგრაციის გამომწვევი პოლიტიკური, ეკონომიკური, რელიგიური, სოციალურ-კულტურული, ბუნებრივ-ეკოლოგიური, ასევე ნებაყოფ-

ლობითი, იძულებითი, მუდმივი და დროებითი მიგრაციის მიზეზების შედეგად მსოფლიოს განვითარებადი ქვეყნების მსგავსად საქართველოდან გადინება მოხდა მეტწილად შრომისუნარიანი და რეპროდუქციული ახალგაზრდებისა, რამაც მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოახდინა მოსახლეობის სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურის და რიცხოვნობის ფორმირებაზე, შობადობის კლებაზე, მუშახელისა და კვალიფიციური კადრების ნაკლებობაზე და სხვა.

დასკვნა

გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან ქვეყანაში განვითარებული, როგორც პოლიტიკური ასევე მძიმე ეკონომიკური პრობლემები გახდა საწყისი საფუძველი დემოგრაფიული პრობლემების გამომწვევი მიზეზებისა, რომლებიც თანამედროვე ეტაპზე ექვემდებარება ეკონომიკურ გაანალიზებასა და შეფასებას. დემოკრატიული მოწყობისაკენ მიმავალი ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფო მმართველობით სისტემაში, საწყის ეტაპზე რთული აღმოჩნდა დემოგრაფიული პრობლემების გამომწვევი მიზეზების შეჩერება და შეუძლებელი გახდა ეფექტური და დროული რეფორმების განხორციელება.

კვლევის ძირითადი თეორიული და პრაქტიკული შედეგები გამოიხატება საქართველოში არსებული დემოგრაფიული პრობლემების აღმოფხვრისათვის სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული რეფორმების უქმარდობაში. ნაშრომის კვლევის შედეგად მიღებული თეორიული და მეთოდოლოგიური შედეგები გამოადგებათ დემოგრაფიული პრობლემების საკითხებით დაინტერესებულ მეცნიერ-მუშაკებს, მკვლევარებს, დოქტორანტებს, მაგისტრანტებსა და ბაკალავრიატის სტუდენტებს, ხოლო კვლევის პრაქტიკული შედეგები შეიძლება გამოყენებული იქნეს სხვადასხვა აღმასრულებელი ორგანოების მუშაკთა მიერ.

რეკომენდაციები. საქართველოში ბოლო ორი ათეული წლის მანძილზე მიმდინარე დემოგრაფიული პრობლემების აღმოფხვრის მიზნით ხელისუფლებამ მიზანშეწონილია განახორციელოს დემოგრაფიული პოლიტიკა:

1. რომელსაც საფუძველად უნდა დაედოს, ერთი მხრივ საქართველოში არსებული დემოგრაფიული პრობლემების შესწავლა, გაანალიზება და მისი მასშტაბების განსაზღვრა, ხოლო, მეორე მხრივ, დემოგრაფიული კრიზისის გადრმავეების შეჩერება და არსებული სიტუაციის სტაბილიზება, შემდეგ კი საქართველოს დემოგრაფიული აღორძინების ფონდის შექმნით არსებული ვითარების გაუმჯობესება (უფასო მშობიარობა; მშობიარობისას შვებულებისა და ანაზღაურების სისტემის გაუმჯობესება, დახმარება მრავალშვილიან ოჯახებზე, რაც მოსახლეობის გამრავლებას მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს), რაც ხელს შეუწყობს დემოგრაფიული პრობლემების გადაწყვეტის გზების დასახვას და ღონისძიებების შემუშავებას;

2. რაც უნდა ითვალისწინებდეს როგორც ში

და ასევე გარე ფართო მასშტაბიანი მიგრაციული პროცესების შეჩერებას, მათ შორის: -Sida მიგრაციული პროცესის შეჩერებისათვის განახორციელოს შესაბამისი დაფინანსება სოფლად ფერმერული მეურნეობის განვითარებისათვის, რასაც თან უნდა ახლდეს დასაქმების დონის ზრდა. თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული პოლიტიკა იქნება განმსაზღვრელი იმისა, თუ რამდენად შეუწყობს ხელს მოსახლეობას დაჩქარებულ სოფლად.

- გარე მიგრაციული პროცესის შეჩერებისათვის განახორციელოს, როგორც ქვეყნის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების პროგრამები ასევე შეიმუშაოს და რეალიზება გაუკეთოს უსაფ-

რთხო დემოგრაფიული განვითარების პოლიტიკას.

3. რომელიც უნდა ითვალისწინებდეს მოკვდავობის შემცირებას და მასთან შობადობის სტიმულირებას რომლის მიმართაც ამოქმედებული საყოველთაო დაზღვევა თავის მხრივ საწყის ეტაპზე ეფექტის მომტანია. ქართველი დემოგრაფების მოსაზრებებით თანამედროვე ეტაპზე ხელისუფლების მოწოდებები (საყოველთაო დაზღვევა) არ არის შობადობის ზრდის საფუძველი, რადგან აღნიშნული პრობლემის აღმოფხვრა შესაძლებელია საზოგადოების ცხოვრების დონის გაუმჯობესებით.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. „migraciuli პროცესები თანამედროვე გლობალიზებად მსოფლიოში“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი 2005
 2. „demografiis და სოციოლოგიის პრობლემები“, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი, შრომების კრებული, თბილისი 2014
 3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, 2000-2016 წლები
 4. <http://www.ambioni.ge/saqartvelo-demografiuli-katastrofis-winase>
 5. <http://www.hwngo.org.ge/analytics/54-demografiuli-mdgomareoba-saqartveloshi>
-
1. Migration processes in the modern globalized world”, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Research Center of Migration, Published by Tbilisi University, Tbilisi 2005
 2. „Problems of Demography and sociology”, Iliia state University Institute of Demography and sociology, Digest of articles, Tbilisi 2014
 3. Data of the national statistical department of Georgia, 2000-2016

ფინანსები და საბანკო პოლიტიკა - FINANCE AND BANKING POLICY

საბანკო კონკურენციის კვლევა ეროვნული კანონმდებლობით

RESEARCH BANKING COMPETITION BY NATIONAL LEGISLATION

ლაშა ბერიძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის დოქტორანტი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
მოწვეული მასწავლებელი

LASHA BERIDZE

შტუდენტს ოფ უტაისი ნივერსიტე,
ატუმი შპოტა ღუსტაველი შტატე ნი-
ვერსიტე
ინვიტედ ტეაცჰერ

ანოტაცია

როგორც საქართველოს, ასევე ნებისმიერი ქვეყნის მნიშვნელოვან სექტორს წარმოადგენს საფინანსო სექტორი და მისი განვითარების დონე. საქართველოში საფინანსო სექტორის ძირითად მოთამაშეებად გამოდიან კომერციული ბანკები და მათი საერთო კაპიტალი საქმიანობის სხვა სფეროში მოღვაწე ინსტიტუციებს გაცილებით აღემატება. თანამედროვე მიდგომებით არ არსებობს ერთიანი პოზიცია საბანკო სექტორში კონკურენციის კვლევის მეთოდოლოგიაზე, უფრო მეტიც, ხშირად ვერ ხერხდება შეჯერება იმ საკითხთან დაკავშირებითაც, თუ რამდენად პოზიტიურად შეიძლება იმოქმედოს საბანკო სექტორში არსებულმა კონკურენციამ ქვეყნის ეკონომიკურ სტაბილურობაზე. მიუხედავად ამისა, არსებობს მეტად თუ ნაკლებად განვითარებული ინდიკატორები, რომლებმაც შეიძლება მოგვცეს ზოგადი წარმოდგენა საბანკო კონკურენციასა და კონცენტრაციაზე. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია საბანკო კონკურენციის კვლევა საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით და შესაბამისი დასკვნების გაკეთება.

საკვანძო სიტყვები: კონკურენცია, კონცენტრაცია, უთანაბრობის ხარისხი, ლინდის ინდექსი, დომინანტური მდგომარეობა, CR3, CR5,

Abstract

Both for Georgia and for any countries important segment is country's financial sector and its development level. In Georgia major players of financial sectors are commercial banks and their total capital assets is much larger than other institutions. By the modern approaches there is no a common position about banking competition methodology, moreover often is not possible to summarize the issue with regard to how much of a positive affect can bring competition in the banking sector to the country's economic stability. However, there are more or less developed indicators, which can give us a general idea of banking competition and concentration. at the same time, it is important to conduct survey by domestic legislation, of course if we have.

Keywords: competition, concentration, degree of inequality, Lind index, dominant position, CR3, CR5

შესავალი.

კონკურენცია, კონკურენტული ბრძოლა დამახასიათებელია საბაზრო ეკონომიკის მქონე ყველა ქვეყნისათვის. ხშირ შემთხვევაში მონოპოლიური ან ოლიგოპოლიური გარემოს არსებობა ბაზარზე განაპირობებს, როგორც ბაზრის მონაწილეების, ასევე მოსახლეობისა და სახელმწიფო ინტერესების დაზარალებას, ასევე მნიშვნელოვნად აფერხებს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას. გამომდინარე აქედან, უნდა არსებობდეს ისეთი

სახელმწიფო და სამართლებრივი რესურსი, რომელიც გამოავლენს კონკურენციის ჩამოყალიბებული წესების დარღვევის ფაქტს და რომელსაც ექნება ასეთი ქმედების პრევენციის ფუნქცია. ასეთი ღონისძიებების განხორციელება სხვადასხვა ბაზრისათვის შეიძლება გასხვავდებოდეს სირთულისა და კომპლექსურობის მიხედვით, მითუფრო, თუ ეს ეხება საბაზრო ეკონომიკის ისეთ სპეციფიკურ სექტორს, როგორცია საბანკო სექტორი.

საკითხის ამ კუთხით კვლევა განსაკუთ-

რებით მნიშვნელოვანია საქართველოს საბანკო სექტორისათვის, ვინაიდან საქართველოში ფაქტობრივად არ მოიპოვება ნაშრომი, რომელიც აღნიშნული კუთხით გამოიკვლევდა ამ სფეროს, ასევე არ არსებობს არც სახელმწიფო დონეზე არსებული სრულყოფილი სამართლებრივი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფდა საბანკო სექტორში კონკურენციის ეფექტიან მონიტორინგს. ნაშრომის მიზანია გამოიკვლიოს საქართველოს საბანკო სექტორში კონკურენცია საქართველოში არსებული საკანონმდებლო ნორმების საფუძველზე, რომელიც არეგულირებს კონკურენციის წესებს. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია განისაზღვროს საბანკო სექტორში კონკურენციის განხორციელებაზე ზედამხედველი ორგანო, რადგან კანონმდებლობის დონეზე ვაწყდებით კოლიზიურ სიტუაციას, ანუ ზედამხედველობა უნდა განახორციელოს ეროვნულმა ბანკმა თუ კონკურენციის სააგენტომ, თუ ორივემ ერთად. ნაშრომში ძირითადი კვლევა მიმართულია დომინაციის კვლევაზე საბანკო სფეროში, რადგან საზოგადოების ზოგადი წარმოდგენით აღნიშნულ სფეროში უნდა შეიმჩნეოდეს მონოპოლიური (ოლიგოპოლიური) მდგომარეობა.

ძირითადი შინაარსი. საბანკო სისტემის ფინანსური სტაბილურობის განსაზღვრა წარმოადგენს ცენტრალური ბანკის მთავარ მიზანს. ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელიც ზეგავლენას ახდენს ფინანსური სისტემის სტაბილურობაზე არის კონკურენციის არქონა, მაგრამ კვლევები ცხადყოფს, რომ ზუსტი პასუხი არ გვაქვს იმასთან დაკავშირებით თუ რამდენად შეიძლება იყოს კონკურენციის არსებობა საბანკო სექტორში ფინანსური სტაბილურობის გარანტი. მეცნიერების Marcus [1. გვ., 557] და Charletti და Hatmann (2003) [2.] მიხედვით კონკურენციას მოაქვს ფინანსური სისტემის არამდგრადობა. ისინი თავიანთ მიდგომას ასაბუთებდნენ იმით, რომ მკაცრი კონკურენცია ასუსტებს საბაზრო ძალას, ამცირებს მოგების მიღების მარჯას და იძულებულს ხდის ბანკებს, რომ აიღონ უფრო მეტი რისკი. ამის მიუხედავად, თანამედროვე ლიტერატურა ამოდის საწინააღმდეგო პოზიციიდან და ამბობს, რომ კონკურენციის არსებობა უფრო მეტი გარანტიაა ფინანსური სტაბილურობის. ამასთანავე, მრავალი მონაცემების არსებობა მეცნიერებს აძლევს საშუალებას აწარმოონ გარკვეული სახის „ტესტები“ სხვადასხვა ჯგუფის ქვეყნებისათვის. განსხვავებული ქვეყნების მონაცემების გამოყენების საფუძველზე, Shaeck-ma [3. გვ. 1-40] და სხვ. (2006) და Boyd [4. გვ. 1330] და სხვ. (2006), მიაკვლიეს ემპირიულ მტკიცებულებას იმისა, რომ კონკურენციული საბანკო ბაზარი ნაკლებად განიცდიდა საბანკო კრიზისებს.

კონკურენცია წარმოადგენს ფართო გაგების ცნებას და ეხება ადამიანების საქმიანობის მრავალ მხარეს. ეკონომიკის სფეროში კონკურენ-

ციის ცნებას გააჩნია თავისი სპეციფიკა და იგი სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობაში განსხვავებულად არის ჩამოყალიბებული. თუმცა, ეს განსხვავებები უმნიშვნელოა, კონკურენციის ძირითადი შინაარსი განმარტებულია საქართველოს კანონმდებლობაში შემდეგნაირად: კონკურენცია არის „სამეურნეო სუბიექტების დაპირისპირება, რომლის დროსაც ყოველი სუბიექტის დამოუკიდებელი ქმედებები გამოირიცხება ან შეიზღუდება შესაძლებლობებით ზემოქმედება მოახდინოს სასაქონლო და მომსახურების ბაზრის საერთო პირობებზე“ [5]. საბანკო კონკურენცია - ეს არის კომერციული ბანკებისა და სხვა საკრედიტო ორგანიზაციების მეტოქეობის პროცესი, როდესაც ისინი მიისწრაფიან დაიკაონ მტიცე ადგილი საკრედიტო და საბანკო მომსახურების ბაზარზე.

საბანკო კონკურენციის განსაკუთრებული მდგომარეობა შეიძლება შემდეგში:

საბანკო კონკურენცია გამოირჩევა განვითარების მაღალი დონითა და ინტენსივობით;

კომერციული ბანკების კონკურენტებად გამოდიან სხვა კატეგორიის ეკონომიკური აგენტებიც (სალიზინგო, საინვესტიციო კომპანიები, ფონდები, ფოსტა და სხვ.);

შიდა დარგობრივი კონკურენცია ატარებს გამორჩეულ ხასიათს, რაც იწვევს საბანკო მომსახურებისა და საქონლის დიფერენციაციას;

საბანკო მომსახურება და საქონელი შეიძლება შეენაცვლოს ერთმანეთს, მაგრამ მათ არ ეავთ კონკურენტუნარიანი „შიდა“ (არასაბანკო) შემცველებები;

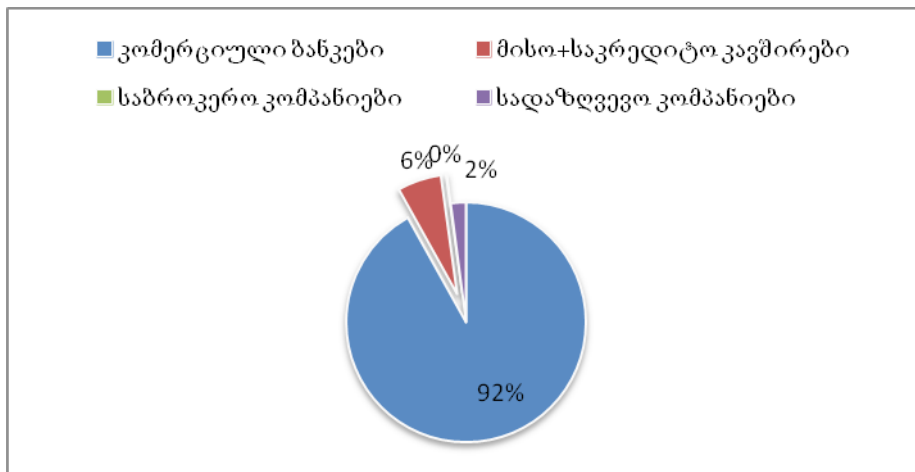
ფასობრივი კონკურენციის შეზღუდვა წინა პლანზე წამოწევს საბანკო მომსახურების მართვის ხარისხის პრობლემას;

ინდივიდუალურ კონკურენციასთან ერთად შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ჯგუფურ კონკურენციას.

კონკურენციის დამდგენი წესების რეგულირება მოექცა 2012 წელს მიღებული საქართველოს კანონის “კონკურენციის შესახებ” ნორმების ფარგლებში. აღნიშნული კანონის შესაბამისად, შეიქმნა კონკურენციის სააგენტო, რომელსაც დაევა კონკურენციის სახელმწიფო პოლიტიკის განხორციელება და კონკურენციის განვითარების ხელშეწყობი პირობების შექმნა. ამ პოლიტიკის ფარგლებში კონკურენციის სააგენტომ შეიმუშავა ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებები, რომლებიც საერთოა საქართველოში არსებული ყველა ბაზრისათვის, მათ შორის საბანკო ბაზრისათვის. კონკურენციის სააგენტოს მიერ შეიმუშავებული ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებები ატარებს ზოგად ხასიათს და გამოიყენება ყველა ტიპის ბაზრისათვის. საქართველოში ჯერ-ჯერობით არ გამოიყენება საბანკო ბაზრის კონკურენციის დონის ანალიზის სპეციალური სპეციფიკური მეთოდოლოგია. გა მ ო მ დ ი ნ ა რ ე აქედან, დღის წესრიგში დგას იმის დადგენა, თუ

რამდენად ზუსტად ასახავს ბაზრის მონოპოლიზაციის/ოლიგოპოლიის განსაზღვრის არსებული საკანონმდებლო წესები საქართველოს საბანკო ბაზარზე არსებულ მდგომარეობას. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ფინანსური ბაზარი საქართველოში წარმოდგენილია ძირითადად კომერციული ბანკე-

ბით, ამაზე მეტყველებს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მიერ მიღებული კაპიტალის ბაზრის განვითარების სტრატეგია. ფინანსური სექტორი აქტივების მიხედვით ასე გამოიყურება:

დიაგრამა N1. ფინანსური სექტორის აქტივები [6].

შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, რომ ნაშრომში გამოვიკვლიოთ ბანკთა შორის კონკურენცია, რადგან, როგორც დიაგრამიდან ჩანს კომერციულ ბანკებს ფინანსური სექტორის სხვა წარმომადგენლებთან შედარებით მაღალი აქტივები აქვთ და ამასთანავე იკავებენ ფინანსური ბაზრის 92%.

ბაზრის ანალზისის მეთოდური მითითებებით გამოიყენება ორი მაჩვენებელი, ეს არის ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი (HHI), რომელიც არის ბაზრის კონცენტრაციის მაჩვენებელი და ლინდის ინდექსი (L), რომელიც გვიჩვენებს კონკრეტულ ბაზარზე ლიდერ მიმწოდებელთა შორის უთანაბრობის ხარისხს. ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის მიხედვით საქართველოს საბანკო სექტორი ითვლება, როგორც მაღალკონცენტრირებული [7.], ამიტომ მნიშვნელოვანი იქნება გამოვიკვლიოთ საბანკო სექტორში დომინანტური მდგომარეობა ლინდის ინდექსის მიხედვით და ზოგადი წარმოდგენა საბანკო სექტორში მონოპოლიზაციის/ოლიგოპოლიის შესახებ დაგასაბუთოთ საკანონმდებლო

მიდგომის (meTodis) მიხედვით. ლინდის ინდექსი გამოითვლება ფორმულით:

$L = 1 / (K(K-1)) \times \sum_{j=1}^K Q_j^2$, სადაც K – მსხვილი მიმწოდებლების რიცხვი (2-დან n-მდე);

Q_j - დამოკიდებულება j მიმწოდებლის საშუალო წილსა და K-j მიმწოდებლის წილს შორის;

K-j – მსხვილ მიმწოდებელთა შორის წამყვან მიმწოდებელთა რიცხვი.

$Q_j = A_j / j \times (A_k - A_j) / (K-j)$, სადაც A_j – ბაზრის საერთო წილი, რომელიც მოდის j მიმწოდებელზე;

A_k - ბაზრის წილი, რომელიც მოდის k მსხვილ მიმწოდებელზე. ლინდის ინდექსი ჯგუფური დომინირების საზღვრების განსაზღვრისას გამოიყენება შემდეგნაირად: გაიანგარიშება L, K=2-სთვის, K=3-სთვის და ა.შ., სადაც $L_{k+1} > L_k$, ანუ არ იქნება მიღებული L მაჩვენებლის უწყვეტობის პირველი დარღვევა.[8.] საზღვარი ჩაითვლება დადგენილად, თუ მიღწევა L_k -ს მინიმალური მნიშვნელობა L_{k+1} მნიშვნელობასთან შედარებით.

გამარტივებული სახით ლინდის ინდექსი რამოდენიმე ბანკისათვის შეიძლება წარმოვიდგინოთ შემ-

დევი სახით:

1 ლინდის ინდექსი ორი უმსხვილესი ბანკისათვის

$$I_L = \frac{1}{6} \times \left[\frac{k_1}{(k_2+k_3)/2} + \frac{(k_1+k_2)/2}{k_3} \right]$$

2 სამი უმსხვილესი ბანკისათვის

$$I_L = \frac{1}{12} \times \left[\frac{k_1}{(k_2+k_3+k_4)/3} + \frac{(k_1+k_2)/2}{(k_3+k_4)/2} + \frac{(k_1+k_2+k_3)/3}{k_4} \right]$$

2 ოთხი უმსხვილესი ბანკისათვის

თავდაპირველად ლინდის ინდექსი შემოთავაზებულ იქნა ევროკავშირის კომისიის თანამშრომლის - რემო ლინდის მიერ. აღნიშნული ინდექსი, როგორც ფართოდ გავრცელებული კონცენტრაციის CRn ინდექსი, გამოიყენება მხოლოდ რამოდენიმე

მე მსხვილი ბანკისათვის, ამიტომ საქართველოს საბანკო სექტორის დომინაციის კვლევისას სავარაუდო შედეგი უნდა მივიღოთ ბანკების მცირე მონაწილეობის შემთხვევაშიც კი. ვისარგებლოთ ოფიციალური კომერციული ბანკების ფინანსური ანგარიშებით [9.]:

კომერციული ბანკების ფინანსური მონაცემები და საბაზრო წილები

კომერციული ბანკები	წმინდა საპროცენტო შემოსავალი		მოთიანი აქტივები	
	n	მოცულობა ლარებში	n	მოცულობა ლარებში
ბანკი რესპუბლიკა	7%	46 302 895	7%	1 670 424 267
თიბისი ბანკი	27%, 34	187 467 727	26%, 33	6 541 346 463
საქართველოს ბანკი	33%	226 766 666	33%	8 468 927 088
ლიბერთი ბანკი	8%	58 242 557	6%	1 586 547 518
ბაზის ბანკი	3%	18 686 709	3%	727 055 544
ვითიბი ბანკი ჯორჯია	4%	27 385 556	5%	1 336 482 720
ბანკი ქართუ	4%	30 287 058	5%	1 261 424 694
პროგრედიტ ბანკი	5%	31 939 003	5%	1 223 182 824
სილკ როუდ ბანკი	0%	1 255 551	0%	52 168 569
კაპიტალ ბანკი	0%	2 258 779	1%	183 137 989
აზერბაიჯანის საერთაშორისო ბანკი - საქართველო	0%	3 271 551	0%	115 419 687
ზირაათ ბანკის თბილისის ფილიალი	0%	1 529 561	0%	88 240 276
კავკასიის განვითარების ბანკი - საქართველო	0%	593 517	0%	34 936 074
თურქეთის იმ ბანკის ბათუმის ფილიალი	1%	3 885 076	1%	227 989 771
პროგრეს ბანკი	0%	2 630 625	1%	235 990 643
ტერაბანკი	2%	11 460 676	3%	673 298 254
ხალიკ ბანკი საქართველო	1%	8 753 209	1%	306 539 892
პაშა ბანკი საქართველო	1%	7 718 708	1%	291 222 860
ფინკა ბანკი საქართველო	3%	18 302 430	1%	250 041 049
ჯამი		688 737 854		25 274 376 182

ორი ბანკისათვის $I_L = \frac{1}{2} \times \frac{34}{33} = 0.51$
 სამი ბანკისათვის $I_L = \frac{1}{6} \times \left[\frac{34}{(33+8)/2} + \frac{(34+33)/2}{8} \right] = 0,97$
 ოთხი

ბანკისათვის

$$I_L = \frac{1}{12} \times \left[\frac{34}{(33+8+5)/3} + \frac{(34+33)/2}{(8+5)/2} + \frac{(34+33+8)/3}{5} \right] = 1,03$$

მიღებული შედეგით ნათლად ჩანს, რომ საქართველოში დომინაციას ქმნის ორი ბანკი (სს „საქართველოს ბანკი“ და სს „თიბისი ბანკი“), მიუხედავად იმისა, რომ დარღვევა უწყვეტობისა გამოვლინდა ორი, სამი და ოთხი ბანკისათვის, პირველ უწყვეტობას ქმნის ორი ბანკი, ამიტომ შეიძლება აღნიშნული მეთოდით მივიჩნიოთ საქართველოს საბანკო ბაზარი, როგორც ოლიგოპოლიური (დუოპოლიური). ამასთანავე, აღნიშნულთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ ქართული კანონმდებლობის მიხედვით დომინირებული მდგომარეობა განმარტებულია, როგორც შესაბამის ბაზარზე მოქმედი ეკონომიკური აგენტების ისეთი მდგომარეობა, რომელიც მათ საშუალებას აძლევს იმოქმედონ კონკურენტი ეკონომიკური აგენტების, მიმწოდებლების, კლიენტებისა და საბოლოო მომხმარებლისაგან დამოუკიდებლად, არსებითი გავლენა მოახდინონ ბაზარზე საქონლის მიმოქცევის საერთო პირობებზე და შეზღუდონ კონკურენცია. თუ სხვა მტკიცებულებები არ არსებობს, ეკონომიკური აგენტები არ ჩაითვლებიან დომინირებული

მდგომარეობის მქონედ, თუ შესაბამის ბაზარზე მათი წილი არ აღემატება 40 პროცენტს. ორი ან მეტი ეკონომიკური აგენტიდან თითოეული ჩაითვლება დომინირებული მდგომარეობის მქონედ, თუ ის არ განიცდის მნიშვნელოვან კონკურენციას სხვა ეკონომიკური აგენტებისაგან მათი ნედლეულის წყაროებსა და გასაღების ბაზრებზე შეზღუდულ ხელმისაწვდომობას, ბაზარზე შესვლის ბარიერებისა და სხვა ფაქტორების გათვალისწინებით და იმავედროულად:

არაუმეტეს 3 ეკონომიკური აგენტის ერთობლივი წილი 50% აღემატება, ამასთანავე, თითოეულის საბაზრო წილი არანაკლებ 15%.

არაუმეტეს 5 ყველაზე მნიშვნელოვანი წილის მქონე ეკონომიკური აგენტების ერთობლივი წილი 80%-ს აღემატება, ამასთანავე თითოეულის საბაზრო წილი არანაკლებ 15%. [10.]

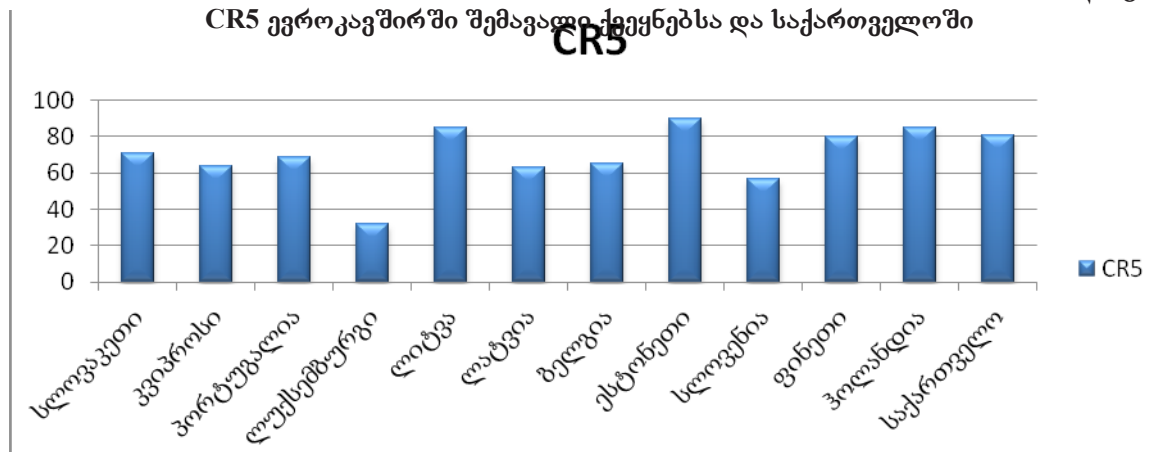
ჩვენს შემთხვევაში, მხოლოდ ორი ბანკი (თიბისი და საქართველოს ბანკი) ღახავს 15% ბარიერს და მათი საბაზრო წილი 66-67% ფარგლებშია, რაც გვაძლევს იმის ვარაუდს, რომ საქართველოს საბანკო ბაზარი კონცენტრირებულთან ერთად ჩავთვალოთ დომინირებულად, მიუხედავად იმისა, რომ

კანონით დაწესებულია სხვადასხვა პირობების არსებობა - კონკურენციის შეზღუდვა, ბაზრის საერთო პირობებზე ზეგავლენა და სხვა. ევროპის ცენტრალური ბანკის მიერ გამოქვეყნებული ანგარიშით გავაკეთოთ სხვადასხვა ქვეყნებ-

თან შედარებით ანალიზი ბაზრის მონაწილე 5 უმსხვილესი კომერციული ბანკის (CR5) მაგალითზე.[11] კვლევაში მოვიყვანოთ მხოლოდ ისეთი ქვეყნები, რომლებიც შეიძლება შეესაბამებოდეს საქართველოს საბანკო ბაზრის პროდუქციულ და

ტერიტორიულ საზღვრებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში მივიღებთ არაკორექტულ სურათს.

დიაგრამა N 2

აღნიშნული მაჩვენებლით, რათქმაუნდა რთულია კონკრეტული დასკვნების გაკეთება, მაგრამ გარკვეულ მინიმუმს გვაძლევს იმის თაობაზე რომ, 5 უმსხვილესი ბანკის წილის შემთხვევაში საქართველოს მონაცემები რადიკალურად არ განსხვავდება სხვა ქვეყნების მონაცემებისაგან, თუ არ ჩავთვლით ლუქსემბურგს სადაც, აღნიშნული მაჩვენებელი 32-33% ფარგლებში მერყეობს.

დასკვნა. ყოველივე აღნიშნული მეტყველებს იმაზე, რომ საჭიროა ეფექტური მონიტორინგის განხორციელება, როგორც ეროვნულ ბანკის, აგრეთვე კონკურენციის სააგენტოს მხრიდან, მიუხედავად იმისა, რომ კომერციული ბანკების საქმიანობა მიუკუთვნება ეკონომიკის რეგულირებად სფეროს, საჭიროა ისეთი მექანიზმების არსებობა, რომელიც გარანტი იქნება საბანკო სექტორში კონკურენციული ნორმების გატარებისა და დაცვისათვის. ამასთანავე, ევროკავშირთან დაახლოების გზაზე მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს, თუნდაც კაპიტალური და ფინანსური ბაზრების თავსებადობა

ევროკავშირის ქვეყნებთან. ასეთი თავსებადობის მიღწევა კი კონკურენციის გარეშე შეუძლებელი იქნება. საქართველოს საბანკო ბაზარი ითვლება მაღალკონცენტრირებულად, ამასთანავე, აშკარად შეინიშნება ლიდერ მიმწოდებელთა შორის უთანაბრობის ხარისხი პირველი ორი ბანკის შემთხვევაში, ამიტომ ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა აუცილებელია. ასევე, უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ კომერციულ ბანკებზე ზედამხედველობა დაუბრუნდა ეროვნული ბანკის კომპეტენციას (2015 წლის ცვლილებებით გადაეცა ახლად შექმნილ ფინანსური ზედამხედველობის სააგენტოს, რომელიც 2017 წლის 10 მარტის ცვლილებებით კვლავ დაუბრუნდა ეროვნულ ბანკს) და შესაძლებელია კონკურენციის სააგენტოსთან ურთიერთანამშრომლობის მემორანდუმის გაფორმების გზით, ერთობლივი მიდგომით საბანკო სფეროში კონკურენციის წესების დაცვაზე მონიტორინგის განხორციელება, მითუმეტეს ასეთ პრაქტიკას უცხოური გამოცდილება ითვალისწინებს.

ლიტერატურა/REFERENCES

1 Marcus, A. J. (1984). Deregulation and bank financial policy. *Journal of Banking & Finance*, 8(4), 557-565
 2 Carletti, E., & Hartmann, P. (2003). Competition and Financial Stability: What's Special about Banking?, *Monetary History, Exchange Rates and Financial Markets: Essays in Honour of Charles Goodhart*.
 3 Schaeck, K., & Čihák, M. (2007). Banking competition and capital ratios. *IMF Working Papers*, 1-40.
 4 Boyd, J. H., & De Nicolo, G. (2005). The theory of bank risk taking and competition revisited. *The Journal of finance*, 60(3), 1329-1343
 5 საქართველოს კანონი „konkurenciis შესახებ“ ელექტრონული წყარო, ხელმისაწვდომი: 25.12.2015 <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1659450>
 6 Georgian Law „about Competition“, el. source, available: 25.12.2015 <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1659450>

- 7 ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, კაპიტალის ბაზრის განვითარების სტარტეგია, ხელმისაწვდომი: 27.03.2017, http://www.economy.ge/uploads/meniu_publicaciebi/ouer/kapitalis_bazris_ganvitarebis_strategia.pdf
- 8 Ministry of Economy and Sustainable development, Capital Market Development Startegy, el. source, available: 27.03.2017, http://www.economy.ge/uploads/meniu_publicaciebi/ouer/kapitalis_bazris_ganvitarebis_strategia.pdf
- 9 ელიავა ლ., ბერიძე ლ., პერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის გამოყენება საბანკო სექტორში კონკურენციის შეფასებისას, პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, 2015 წ.
- 10 Eliava L., Beridze L., Using Herfindal-Hirschman Index in the banking competition, Paata Gugushvili named institute of Economics, International scientific and practical conference, 2015
- 11 ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებები, დანართი N1, კონკურენციის სააგენტო, ხელმისაწვდომი: 16.03.2016 <http://competition.ge/ge/page2.php?p=4&m=138>
- 12 Methodical instructions of Market analysis, appendix N1, Competition Agency, available: 16.03.2016, <http://competition.ge/ge/page2.php?p=4&m=138>
- 13 საქართველოს ეროვნული ბანკი, ხელმისაწვდომი: 16.03.2016, <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=404>
Georgian National Bank, available: 16.03.2016, <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=404>
- 14 საქართველოს კანონი კონკურენციის შესახებ, მუხლი 5, ხელმისაწვდომი: 18.03.2017, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1659450>
Georgian law „About Competition”, article 5, available: 18.03.2017, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1659450>
- 15 ევროპის ცენტრალური ბანკი, ფინანსური ანგარიში, ხელ: 22.10.2016, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancialstructures201510.en.pdf>
European Central Bank, Financial Report, available: 22.10.2016, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancialstructures201510.en.pdf>

სახელმწიფო და საინვესტიციო პროცესის სამართლებრივი
რეგულირებისათვის

STATE AND LEGAL REGULATION OF THE INVESTMENT PROCESS

ლამარა ჟოქიაური

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი. საქართველოს ეკონომიკური
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი

LAMARA QOQIAURI

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Member of the Academy of Economic Sciences of
Georgia and Scientific Academy of New York

ანოტაცია

კომპლექსური სახელმწიფო ინვესტიციური პოლიტიკა, რომელიც მიმართულია ხელსაყრელი ინვესტიციური გარემოს შექმნისაკენ ქვეყანაში, მის რეგიონებსა და სამრეწველო წარმოების დარგებში, არსებითად ზრდის ეკონომიკაში ინვესტიციური რესურსების მოდინებას. ამისათვის სახელმწიფომ უნდა შეიმუშავოს ინვესტიციური პოლიტიკის ზუსტი და მკაფიო კონცეფცია, რომელშიც ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უჭირავს ეკონომიკის ინვესტიციური შემადგენლების შეფასების მეთოდიკას.

შედარებით ფართო სახით ეკონომიკის ინვესტიციური შემადგენელი ეს არის ნორმატიულ-სამართლებრივი, სოციალური და ეკოლოგიური პირობების ერთიანობა, რომელიც განსაზღვრავს კვლავწარმოებითი პროცესის ტიპსა და დინამიკას, რომელიც უზრუნველყოფს დაბანდებული კაპიტალის უკანდაბრუნების საიმედოებას და ეფექტიანობას.

იმ ამოცანების გადაწყვეტა, რომლებიც დაკავშირებულია ინვესტიციური აქტივობის ამადლებასთან, განაპირობებს სახელმწიფოს ეკონომიკურ განვითარებას. კომპლექსური სახელმწიფო ინვესტიციური პოლიტიკა, რომელიც მიმართულია ხელსაყრელი ინვესტიციური გარემოს შექმნისაკენ ქვეყანაში, მის რეგიონებსა და სამრეწველო წარმოების დარგებში, არსებითად ზრდის ეკონომიკაში ინვესტიციური რესურსების მოდინებას. ამისათვის სახელმწიფომ უნდა შეიმუშავოს ინვესტიციური პოლიტიკის ზუსტი და მკაფიო კონცეფცია, რომელშიც ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უჭირავს ეკონომიკის ინვესტიციური შემადგენლების შეფასების მეთოდიკასა და აგრეთვე მისი სამართლებრივი რეგულირების საკითხებს.

აუცილებელია პრინციპულად ახალი სახელმწიფო რეგულირების ინსტრუმენტების ძიება ინვესტიციების სფეროში, უნდა შეიქმნას ხელსაყრელი კლიმატი კაპიტალდაბანდებებისათვის, რომელიც საერთო ეკონომიკური სიტუაციის კარდინალური ცვლილებების და დანაზოგების სტიმულირების ამოცანების ადეკვატური იქნება. ინვესტიციური კრიზისიდან გამოსვლის რეალური ალტერნატივები არ არის ორიენტირებული დანაზოგების რესურსებზე, რომლებსაც ბაზრის სუბიექტები აკეთებენ. დღეისათვის ძალზე საჭიროა სახელმწიფოს მეშვეობით საბაზრო პრინციპების დაცვით ინვესტირების სფეროში წარმართოს, თუნდაც, ძალზე მცირე დანაზოგები, შექმნილი კერძო მეწარმეობით სექტორში ეკონომიკის აღდგენის გადაუდებელი ამოცანების გადაჭრაზე.

აქედან გამომდინარე ჩვენ შრომაში წინა პლანზე დავაყენებთ საინვესტიციო პროცესის სახელმწიფო სამართლებრივი რეგულირების როლის ამადლების აუცილებლობას.

საკვანძო სიტყვები: ინვესტიციები, საინვესტიციო კანონები, ინვესტიციების რეგულირება, უცხოური ინვესტიციები, საინვესტიციო ბიზნესი, ფინანსური ინვესტიციები, საინვესტიციო პოლიტიკა, საინვესტიციო ბაზარი, ფინანსური აქტივები, პორტფელური ინვესტიციები, რესურსები.

Abstract

Complex state investment policy, directed towards creation of advantage investment surrounding in the country, its regions and fields of industrial production, essentially grows inflow of investment resources into the economy. For this the state must process firm conception of investment policy, in which the most central place is occupied by the methodology of estimation investment consisting parts of the economy.

Relatively wider investment consisting part of the economy is the totality of normative-legislative, social and ecological conditions, which defines type and dynamics of the process of further production, which provides trustfulness and effectiveness of the invested capital.

A role and importance of investment policy is large in the business of economical development of the country. Effective usage of investment potential existed in the national economy and its appropriate resources greatly depends on it, which finally conditions achievement of firm economical growth, recovering of investment potential, further production of basic industrial funds and this is achieved by processing investment policy of modern type.

State regulation of investment processes – this is totality of those forms and methods, which provide: unity of private and state interests; formation of rational proportions among usage, accumulation and investments; correlation between prediction of at investment market, indicated regulating and activities of state influence.

Therefore, the necessity to regulate the state legal regulation of the investment process is raised on the foreground in our work, searching of new state instruments of regulation is necessary in the investment domain; they must form advantage climate for capital investments, which will be adequate to the objects of stimulating savings and cardinal changing of total economical situation, real alternatives for coming out of investment crisis situation are not oriented towards resources of savings, which are made by the market subjects. Today it is necessary to direct even small savings to the investment domain by protecting marketing principles for solving the most important problems in the sector of private industry.

Keywords: investment, investment laws, investment regulation, foreign investment, investment business, financial investment, investment policy, investment market, financial assets, resources, portfolio investments, investment planning.

შესავალი

საინვესტიციო საქმიანობის სრულყოფა და საინვესტიციო პოტენციალის განვითარება ერთ-ერთი სერიოზული მეცნიერული პრობლემაა. ეს იმ განსაკუთრებული როლით აიხსნება, რასაც ინვესტიციები აღწარმოების პროცესში ასრულებენ. ვფიქრობთ, საქართველოში ინვესტიციური ურთიერთობების მოწესრიგება, ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნა, საერთოდ საინვესტიციო საქმიანობის შეფასების სწორი სისტემის დანერგვა, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და ეფექტიანი დაბანდება, ინვესტიციის ბაზრის სწორი ფუნქციონირება, ინვესტიციური ბანკების შექმნა და სხვა აქტუალური საკითხების კვლევა ერთგვარი წინადადებული ნაბიჯი იქნება საინვესტიციო საქმიანობაში არსებული პრობლემების დაძლევის გზაზე.

საერთოდ, ეროვნული ეკონომიკის სტრატეგიული ამოცანების შესრულებაში საინვესტიციო საქმიანობის გააქტიურებაა საჭირო, ეს კი სახელმწიფოს ქმედით მონაწილეობას მოითხოვს. სახელმწიფოს მონაწილეობის დონეს დიდად განსაზღვრავს საბაზრო მექანიზმების ფორმირების მდგომარეობა. სახელმწიფოს, ბანკებისა და არასაფინანსო ორგანიზაციების მჭიდრო თანამშრომლობა აუცილებელი საერთო ეროვნული ინტერესების მისაღწევად, ამ თანამშრომლობის ეფექტიანობას კი განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საქართველოს დღევანდელი ეკონომიკური კრიზისიდან გამოსვლისათვის. სახელმწიფოს ჩარევის მიმართულებებისა და ხერხების შერჩევა მოითხოვს რეალური და ფინანსური კაპიტალის ურთიერთკავშირის ფორმების შემუშავებას, სამრეწველო-საინვესტიციო კომპანიების დაფინანსების საერთაშორისო პრაქტიკის შესწავლას.

გონივრული ეკონომიკური პოლიტიკის ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ მოიზიდოს მოსახლეობაში გაფანტული კაპიტალი საწარმოო მიზნების სამსახურში. არსებითად ასეთი ეკონომიკური პოლიტიკა მიმართულია ერთის მხრივ, აქციონერთა შორის ინტერესების წინააღმდეგობათა აღმოსაფხვრელად და მეორეს მხრივ კაპიტალის მწარმოებლების – კაპიტალის რეციფიკაციების ინტერესების დასაცავად.

ასე რომ, როგორც პირდაპირი, ასევე პორტფელური ინვესტიციების ეკონომიკური შინაარსი, არსებითად ერთიანია. როგორც ერთი, ისე მეორე წამოადგენს კაპიტალის, როგორც თვითმზარდი ღირებულების მოძრაობას. და მაინც, ერთი განსხვავდება მეორისაგან ინდივიდუალური მიზნებითა და ინტერესებით, პროცესში მონაწილეთა ურთიერთობებით. შესაბამისად, სახელმწიფოს ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ როგორც პირველი, ასევე მეორე შემთხვევაში საზოგადოებამ მთლიანად მიიღოს მაქსიმალური უკუგება ამ ურთიერთობის ყოველი მონაწილის მოქმედებიდან. უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც პირველი ასევე მეორე შემთხვევაში სახელმწიფოს მოქმედების მეთოდები განსხვავებული იქნება.

პირველ შემთხვევაში ინვესტორის წარმატება ბევრადაა დამოკიდებული თვითონ მასზე, საწარმოს განვითარების პროგნოზის დასაბუთებულობის წარმატებაზე, მათ ძალისხმევაზე, მიღებული გადაწყვეტილებების სისწორეზე. არანაკლები მნიშვნელობა აქვს სახელმწიფოს მიერ მიღებული კანონმდებლობის სისწორეს, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ინვესტორის საწარმოს (ბიზნესის) ორგანიზაციასთან და მართვასთან, დაკავშირებული მინიმალური დანახარჯები, ასევე საწარმოს (ბიზნესის) განვითარების პროგნოზირების წინასწარ განჭვრეტისა და გონიერი დასაბუთების შესაძლებლობას. მეორეს მხრივ,

სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს ის, რომ კაპიტალის ინვესტირებამ არ გამოიწვიოს საზოგადოებრივ ინტერესთა ბალანსის დარღვევა.

მიუხედავად იმისა, რომ საინვესტიციო საქმიანობა, საინვესტიციო პროცესის თეორიული ასპექტების კვლევა, პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციების შესწავლის საკითხებზე გამოქვეყნებულია სერიოზული შრომები [1, 2, 3, 4, 7 და ა. შ], ჩვენი მოსაზრებით საკმარისი ყურადღება არა აქვს დათმობილი ინვესტიციების დაგეგმვისა და სახელმწიფო რეგულირების მნიშვნელოვან პრობლემებს, კერძოდ, შემდგომ შესწავლას მოითხოვს პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირება, თვით სახელმწიფო ამოცანების დაკონკრეტებას ინვესტიციების რეგულირების კუთხით; ურთიერთდაკავშირებული საინვესტიციო დაგეგმვა, რეალური და ფინანსური ინვესტიციების სახელმწიფო რეგულირების თავისებურებების ახსნა, საინვესტიციო პროცესის, მისი ძირითადი ეტაპების, მონაწილეობისა და მათი ფუნქციების განმსაზღვრელი ფაქტორების ჩამოყალიბება; საინვესტიციო დაგეგმვის არსისა და პერიოდების განსაზღვრა და სხვ.

ზემოთ ჩამოთვლილი პრობლემების გადაჭრის აუცილებლობამ განაპირობა შრომაში შემდეგი მიზნების გადაჭრის აუცილებლობა:

- პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციების სახელმწიფო და სამართლებრივი რეგულირება;
- ინვესტიციების რეგულირებისას სახელმწიფოს ძირითადი ამოცანების გადაჭრის უზრუნველყოფა, რეალური და ფინანსური ინვესტიციების ურთიერთდაკავშირებული გადვლდვის განხორციელების კრიტერიუმების შერჩევა;
- საინვესტიციო პროექტების განხორციელებისას საინვესტიციო რისკების ფაქტორების აუცილებლობის დასაბუთება, შესაბამისად საინვესტიციო რისკების ძირითადი სახეების მიმოხილვა საქართველოს საინვესტიციო კლიმატის სპეციფიკის გათვალისწინებით.

ინვესტიციური პროცესის ძირითადი ეტაპების განსაზღვრისათვის.

ინვესტიციის პროცესი საინვესტიციო საქმიანობის განხორციელების ეტაპების, მოქმედებების და ოპერაციების თანმიმდევრობაა. ამ პროცესის კონკრეტული დინება ინვესტირების ობიექტზეა დამოკიდებული. ამის შესაბამისად, ინვესტიციის პროცესის ეტაპების გამოიყენება მნიშვნელოვანწილად განპირობებული ინვესტირების სახეებით. საუბარია უპირველეს ყოვლისა, რეალურ და ფინანსურ ინვესტიციებზე.

გამოყოფილი ინვესტიციის პროცესის ორ ძირითად ეტაპს:

1. გადაწყვეტილების მიღება ინვესტირების შესახებ და 2. ინვესტიციების განხორციელებასა და ექსპლუატაციას. მიღებულია პირველი ეტაპის

დაყოფა რამდენიმე დამოუკიდებელ ფაზად (ქვეეტაპად), რომლებიც ახასიათებს როგორც რეალურ, ისე ფინანსურ ინვესტიციებს. ამ ფაზების რაოდენობა სხვადასხვა შეიძლება იყოს, მაგრამ ყველაზე უფრო ტიპურია სამი: ა) ინვესტირების მიზნების გამოკვეთა; ბ) ინვესტირების მიმართულების განსაზღვრა და გ) ინვესტირების კონკრეტული ობიექტების შერჩევა.

ინვესტირების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში სხვადასხვა მიზნებს განსაზღვრავენ და სახავენ. ამოსავალია ფორმალური მიზნები, რომლებსაც შემდეგ ინვესტიციების შერჩევის კრიტერიუმად იყენებენ. ფორმალური მიზნები ინვესტორის სტრატეგიული მიზანდასახულობიდან გამომდინარეობს.

საინვესტიციო საქმიანობის სტრატეგიული მიმართულებების შემუშავება უკავშირდება როგორც პერსპექტიული პერიოდის კონკრეტულ ეტაპებზე ინვესტირების ამა თუ იმ ფორმის თანაფარდობის განსაზღვრას, ისე საინვესტიციო საქმიანობის მიმართულების პროფილის განსაზღვრასაც, მისი დარგობრივი შემადგენელი ნაწილის ჩათვლით. ინვესტორის მიერ ამა თუ იმ ეტაპზე ინვესტირების ფორმების პრიორიტეტულ შერჩევას მთელი რიგი შიდა და გარე ფაქტორები განაპირობებს.

შიდა ფაქტორებიდან უმნიშვნელოვანესია ფუნქციური მიმართულება, ე.ი. ინვესტორის (საწარმოს, ორგანიზაციის) საქმიანობის ძირითადი სახეები. მაგალითად, ინსტიტუციური ინვესტორებისთვის საინვესტიციო საქმიანობის ძირითადი მიმართულებაა ფასიან ქაღალდებში ინვესტირება. ეკონომიკის რეალური სექტორის საწარმოები, რომლებიც საწარმოო საქმიანობას ეწევიან, პრიორიტეტს ანიჭებენ, როგორც წესი, მატერიალური და არამატერიალური აქტივების შექმნაში დაბანდებებს.

ფინანსური ინვესტირება ხორციელდება უპირატესად ან სხვა საწარმოების (როგორც კონკურენტების, ისე პარტნიორების) მართვაში მონაწილეობისთვის წილობრივი ფასიანი ქაღალდების შექმნის ფორმით, ან სპეკულაციური მიზნებით თავისუფალი ფულადი სახსრების დროებით განთავსების ფორმით.

სხვა შიდა ფაქტორებიდან ინვესტირების მიმართულებათა შერჩევაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ საოპერაციო საქმიანობის სტრატეგიული მიმართულება, საწარმოს (ორგანიზაციის) სიდიდე, ინვესტორის სასიცოცხლო ციკლის სტადია და სხვა.

ეკონომიკის რეალური სექტორის საწარმოებიდან და ორგანიზაციებიდან ფინანსური ინვესტიციების ზრდა, როგორც წესი, ახასიათებს მსხვილ საწარმოებს, რომელთაც ინვესტიციების დაფინანსების წყაროების პოვნის მეტი შესაძლებლობები აქვთ, და იმ საწარმოებს, რომლებიც “სიმწიფის” სტადიაზე იმყოფებიან. ადრეულ სტადიაზე ინვესტირების უფრო გავრცელებული ფორმაა მატერიალური და არამატერიალური

აქტივებში დაბანდებები.

იმ გარე ფაქტორებს შორის, რომლებიც ინვესტირების ფორმების შერჩევაზე ახდენენ არსებით გავლენას, ყველაზე მნიშვნელოვანია ინფლაციის ტემპები და ფინანსურ ბაზარზე ჩამოყალიბებული საპროცენტო განაკვეთი.

ფორმალურ მიზნებს შეიძლება მივაღწიოთ მოგების გადიდება, წარმოების (საქმიანობის) მასშტაბების გაფართოება, ძალაუფლებისა და საზოგადოებაში პრესტიჟის მოპოვება; ასევე, სოციალურ-ეკოლოგიური ამოცანების გადაჭრა, სამუშაო ადგილების შენარჩუნება ან გადიდება და ა.შ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მიზნები ხშირად მკაფიოდ არაა განსაზღვრული, კოორდინირებული არაა პრიორიტეტულობის მიხედვით ან შემოწმებული არ არის მათი რეალიზაციის შესაძლებლობის საგანზე. ამიტომ, საჭიროა ფორმალური მიზნებიდან გამოვკვეთოთ ინვესტირების რეალური მიზნები კონკრეტული მიზნობრივი მაჩვენებლების დადგენით. მაგალითად, ფორმალური მიზანი – მოგების ზრდა – უნდა დაკონკრეტდეს მთელ რიგ ისეთ მაჩვენებლებად, რომელთათვისაც შესაძლებელი იქნება მათი მიღწევის ხარისხის განსაზღვრა. კერძოდ, ეს შეიძლება იყოს მოგების საშუალო სიდიდე რამდენიმე წლისთვის, ან წმინდა მოგების მაჩვენებელი, ან ის სხვა მაჩვენებლები, რომლებიც ინვესტირებიდან მიღებულ მოგებას ახასიათებენ.

ინვესტირების ფორმალური მიზნები ამარტივებს ინვესტირების მიმართულებათა განსაზღვრის ამოცანების გადაწყვეტას. მათ შორის შეიძლება იყოს როგორც ურთიერთდაკავშირებული ინვესტიციები, ისე დამოუკიდებელი და ალტერნატიული (ურთიერთგამომრიცხავი) ინვესტიციებიც.

საინვესტიციო პორტფელის ჩამოყალიბებასთან მიმართებაში, ინვესტიციის პროცესი მნიშვნელოვნად მარტივდება მისი ეტაპების შემცირების ხარჯზე. ამ პრობლემისადმი მიძღვნილ საზღვარგარეთულ ლიტერატურაში მიღებულია ინვესტიციის პროცესის შემდეგი ეტაპების გამოყოფა:

1. საინვესტიციო პოლიტიკის შერჩევა;
2. ინვესტიციების ბაზრის ანალიზი;
3. ფასიანი ქაღალდების პორტფელის გადასინჯვა;
4. ინვესტირების ეფექტიანობის შეფასება [1, გვ. 3-4].

პირველ ეტაპზე განისაზღვრება ინვესტირების მიზნები და მისი რეალიზაციისთვის საჭირო სახსრების მოცულობა, აგრეთვე, რისკისა და შემოსავლიანობის ხარისხი ყოველი ფინანსური ინსტრუმენტისათვის. ეს ეტაპი სრულდება პოტენციური სახის იმ ფინანსური აქტივების შერჩევით, რომლებიც პორტფელში შეიძლება იყოს შეტანილი.

მეორე ეტაპზე ზუსტდება ცალკეული სახის ფასიანი ქაღალდის საკურსო ღირებულება

მოცემული მომენტისთვის ჩამოყალიბებული საბაზრო კონიუნქტურის საფუძველზე და დგინდება კონკრეტული ფორმის აქტივების კურსების დინამიკის პროგნოზი. ამ მიდგომას ტექნიკურ ანალიზს უწოდებენ. მიღებული მონაცემების საფუძველზე შემდეგ ტარდება ფუნდამენტური ანალიზი. მისი არსია ყველა იმ ნაღდი ფულადი ნაკადის დაყვანილი ღირებულების გაანალიზება, რომელთა მიღებასაც მომავალში აპირებს ფინანსური აქტივების მფლობელი.

ინვესტიციის პროცესის მესამე ეტაპი გულისხმობს ინვესტირებისთვის კონკრეტული აქტივების შერჩევას, აგრეთვე, აქტივებს შორის ოპტიმალური პროპორციების განსაზღვრას საინვესტიციო კაპიტალის ფარგლებში. ამის საფუძველია სელექციურობა, ოპერაციების დროის შერჩევა და რისკის დივერსიფიკაცია მთელი პორტფელის მიხედვით.

მეოთხე ეტაპი მოიცავს მიმდინარე პორტფელის პერიოდულ შეფასებას ინვესტორის მიზნების ცვლილებასთან და ოპტიმალური პორტფელიდან მის გადახრასთან მიმართებით. ამის შემდეგ შესაძლებელია ადრე შეძენილი ფასიანი ქაღალდების ნაწილის გაყიდვა და ახლის ყიდვა.

საბოლოო ეტაპზე სწარმოებს ფაქტიური შემოსავლიანობის და რისკის დონის პერიოდულ შეფასება და მათი შედარება არსებულ სტანდარტებთან [2, გვ. 12].

ინვესტიციის პროცესის ძირითადი მონაწილეების წრეს ეკუთვინის: სახელმწიფო, ხელისუფლების რეგიონული და ადგილობრივი ორგანოები, საწარმოები და ფიზიკური პირები; მათ შეუძლიათ ინვესტიციის პროცესში მონაწილეობა მოთხოვნისა და მიწოდების მხრივ.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ინვესტიციის პროცესში მონაწილეობა წრე მნიშვნელოვნადაა გაფართოებული. გაჩნდა კომერციული ბანკების, საკრედიტო-კომერციული ორგანიზაციების, საინვესტიციო ფონდებისა თუ კომპანიების და სადაზღვევო კომპანიების ქსელი, რომლებიც დამოუკიდებლად იღებენ ინვესტიციურ გადაწყვეტილებებს. და მაინც, ინვესტიციის პროცესში მათ მონაწილეობას განსაზღვრავენ სახელმწიფო და ხელისუფლების რეგიონული და ადგილობრივი ორგანოები, რაც გამოიხატება საინვესტიციო კონკურსების ჩატარებით, საინვესტიციო პროექტების შერჩევითა და დამტკიცებით, პროდუქციის გამოშვების ლიცენზირებითა და კვოტირებით, საპროცენტო განაკვეთისა და დაბეგვრის სიდიდის განსაზღვრით. სახელმწიფოს, რეგიონული და ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების საფინანსო საქმიანობა როგორც მოთხოვნის, ისე მიწოდების მხრივ არსებით გავლენას ახდენს საფინანსო ინსტიტუტებისა და ფინანსური ბაზრის ქცევაზე.

ფინანსურ ბაზარზე ფულის ძირითადი მიმწოდებელი მოსახლეობაა, რადგან იგი გაცილებით მეტს აძლევს ინვესტიციის პროცესს, ვიდრე იღებს. ცხადია, ამას ვერ ვიტყვით აღმას-

რულებელი ხელისუფლების ორგანოებსა და საწარმოებზე.

უცხოელი მეცნიერების უ.შარპის, გალექსანდერისა და გ.ბეილის გამოკვლევები გვიჩვენებს,

რომ მთლიანობაში სახელმწიფო და საწარმოები ფულადი სახსრების წმინდა მომხმარებლები არიან, ე.ი. მეტ სახსრებს მოიხმარენ, ვიდრე გასცემენ [4. გვ., 10]. კერძოდ, მრავალ მსხვილ კომპანიას თავიანთი გრძელვადიანი მიზნების რეალიზაციისათვის უზარმაზარი თანხები სჭირდება ქარხნების ასაშენებლად, მოწყობილობების შესაძენად, ახალი პროდუქტების შესამუშავებლად და ა.შ. გარდა ამისა, ნაღდი ფულის მასის მართვის აქტიური და რთული სტრატეგიის განხორციელებით ისინი ფასიანი ქაღალდების მთავარ მყიდველებად გვევლინებიან. ამგვარი ვითარება იქმნება სახელმწიფოს, ხელისუფლების რეგიონული და ადგილობრივი ორგანოების მხარეზეც, რომელთა საქმიანობა უკავშირდება კაპიტალურ დაბანდებასა და მიმდინარე ხარჯების უზრუნველყოფას.

აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოები ფულადი სახსრების უკმარისობას ივსებენ სავალ ვალდებულებებისა და ობლიგაციების, კომპანიები კი – აქციებისა და სხვა ფასიანი ქაღალდების გამოშვებით.

საინვესტიციო პროექტის მონაწილეთა შემადგენლობას და მათ მიერ შესასრულებელ ფუნქციებს შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავს:

- საინვესტიციო პროექტის სპეციფიკა, მისი მასშტაბები, ტექნოლოგიური სირთულე და ა.შ.;
- საინვესტიციო პროექტის მონაწილეთა მიერ ფუნქციების შეთავსება პროექტის რეალიზების დროს;
- დამკვეთის ფინანსური მდგომარეობა, რომელიც ამცირებს ან ადიდებს საფინანსო სტრუქტურების მოზიდვას საინვესტიციო პროექტის რეალიზებაში;
- დამკვეთის უზრუნველყოფა საკუთარი მატერიალური რესურსებით, სამშენებლო მასალებით, ტექნიკით, მოწყობილობათა და ა.შ.;
- საინვესტიციო პროექტის მართვის ტიპის შერჩევით (ტრადიციული თუ პროგრესული).

საინვესტიციო პროექტის ტრადიციული ტიპით მართვისას გამოყოფენ მის შემდეგ ძირითად მონაწილეებს: სპონსორებს, მენარდებს, მოწყობილობის მიმწოდებელს, დაზღვევის კონსულტანტს, იურისკონსულტს, გადასახადებისა და ფინანსების დარგის კონსულტანტებს, კრედიტორებს და სხვა.

უფრო დაწვრილებით განვიხილოთ ისინი. ფართო გაგებით, სპონსორი არის თავდები, გარანტი; ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელიც აფინანსებს ეკონომიკურ პროექტსა თუ სოციალურ ღონისძიებათა გატარებას. აგრეთვე, დამკვეთი, მსხვილი პროექტის ორგანიზატორი ან მომწოდებელი სპონსორი შეიძლება იყოს როგორც კომერციული, ისე არაკომერციული სტრუქტურა.

რაც შეეხება სპონსორს, როგორც ინვეს-

ტიციის პროცესის მონაწილეს, იგი შეიძლება ვუწოდოთ დამკვეთს, ორგანიზატორს, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს პროექტის ყველა მონაწილეს საქმიანობას, ეწვეა მოლაპარაკებებს, აანალიზებს მომწოდებლების, საფინანსო სტრუქტურების მენარდეთა კომერციულ წინადადებებს, ახორციელებს მარკეტინგულ კვლევებს და ფინანსური პარტნიორის შერჩევას. ცალკეულ შემთხვევაში იგი თავისთავზე იღებს სამშენებლო ინჟინერინგის ისეთი ფუნქციების შესრულებას, როგორცაა: საინჟინრო-კონსალტინგური მომსახურება, საპროექტო-საკონსტრუქტორო და ანალიტიკურ-გაანგარიშებითი სამუშაოები, პროექტების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების მომზადება, წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის, პროდუქციის რეალიზაციის სფეროში რეკომენდაციების შემუშავება. ეს ამცირებს ინვესტიციის პროცესის მონაწილეთა რაოდენობას.

მენარდის, ე.ი. სამუშაოთა შემსრულებლის როლს ასრულებენ საპროექტო-სამშენებლო და სამშენებლო ორგანიზაციები ან ინდივიდები. მენარდეს შეუძლია შეკვეთის შესრულებაში ჩართოს სხვა პირები, რომლებიც სუბმოჯარეები ხდებიან, თვითონ მენარდე კი გენერალური მოიჯარე ხდება. იგი სამშენებლო იჯარის ხელშეკრულების მთავარ შემსრულებლად გვევლინება და მთლიანადაა პასუხისმგებელი დამკვეთის წინაშე სამუშაოთა იმ მთელი კომპლექსის შესრულებაზე, რომელიც ხელშეკრულებითაა დადგენილი.

მოწყობილობის მიმწოდებელი არის ფილიალები, შვილობილი კომპანიები თუ ის სხვა ფირმები, რომლებსაც ხელი აქვთ მოწერილი მოწყობილობის მიწოდებასა და მომსახურების გაწევაზე. თუკი საწარმო ხელშეკრულებას აფორმებს დამკვეთთან მრავალი ფირმისათვის მასალების, სამშენებლო ტექნიკის და მოწყობილობის კომპლექსურად მიწოდებაზე, მაშინ იგი გენერალური მიმწოდებელი ხდება და მთელ მიწოდებაზე აგებს პასუხს.

დაზღვევის კონსულტანტს იწვევენ დასაზღვევი რისკის გამოსავლენად და სადაზღვევო დაფარვის მეშვეობით პროექტის დაცულობის ხარისხის შესაფასებლად, აგრეთვე, შესაბამისი რეკომენდაციების შესამუშავებლად. იურისკონსულტი ახორციელებს პროექტის გარშემო იურიდიული დოკუმენტაციის მომზადებას, განიხილავს მთლიანად შეთანხმებებსა და კონტრაქტებს.

საგადასახადო საკითხთა დარგის კონსულტანტი ანალიზებს პროექტის სარეალიზაციოდ ქვეყანაში არსებულ საგადასახადო სიტუაციას და ყველა მონაწილის საგადასახადო ვალდებულებებს, ადგენს რეკომენდაციებს გადასახადების მინიმიზაციისათვის.

საფინანსო კონსულტანტი ალტერნატიული ვარიანტების შეჯერების მეშვეობით უზრუნველყოფს ოპტიმალურ საფინანსო, საკრედიტო და საანგარიშსწორებო პირობების შერჩევას პროექტის რეალიზაციისთვის. პროექტში უცხოე-

ლი ინვესტორების მოწვევის შემთხვევაში მან იგი უნდა მოიყვანოს არსებულ საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში, რაც დიდად ამსუბუქებს პოტენციური ინვესტორებისა და კრედიტორების მდგომარეობას.

კრედიტორები, როგორც ინვესტიციის პროცესის მონაწილეები, ფულს სესხად იძლევიან გარკვეული ვადითა და გარკვეული პირობებით. ამ საფუძველზე მათ უფლება აქვთ კრედიტის დაბრუნება ან სხვა რაიმე ვალდებულების შესრულება მოსთხოვონ დებიტორს. კრედიტორი შეიძლება იყოს სახელმწიფო, ბანკი, საწარმო ან ფიზიკური პირი, საინვესტიციო ფონდები და სხვა.

ინვესტიციის პროექტის მართვის ტრადიციულ ფორმას, რომლის დროსაც დამკვეთი თვითონ ახორციელებს მართვის ფუნქციებს, გარკვეული ნაკლოვანებები აქვს. ჯერ ერთი, დამკვეთების უმრავლესობა არასაკმარისად კომპეტენტურია პროექტის რეალიზაციასთან დაკავშირებულ ყველა საკითხში. ეს აძლიერებს რისკის დონეს მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღების დროს, რაც გარდაუვალ დანაკარგებს იწვევს. მეორე, გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ წარმატებით მართვა მოითხოვს ხელმძღვანელის სისტემატურ მონაწილეობას ინვესტიციის პროცესში, ამას კი დამკვეთი ყოველთვის ვერ ახერხებს. მესამე, პროექტის მართვის ამ ფორმას ახასიათებს ფაზებისა და ეტაპების შედარებით დაქსაქსულობა როგორც დროში, ისე ორგანიზაციულად, რაც დამატებით სიძნელეებს ქმნის მისი ყველა მონაწილის მოქმედებათა შეთანხმებულობის უზრუნველყოფაში.

აღნიშნულ ნაკლოვანებათა დაძლევა ხდება საინვესტიციო პროექტის მართვის პროგრესულ ფორმაზე გადასვლისას. მისი არსი ისაა, რომ საინვესტიციო საქმიანობის ორგანიზაციასა და მართვაში მთავარი ფიგურა ხდება პროექტის მმართველი (მენეჯერი). ეს შესაძლოა იყოს სამშენებლო ან სამშენებლო-საპროექტო ორგანიზაციის საგანგებოდ მომზადებული მაღალკვალიფიციური სპეციალისტი ან გამოცდილი ხელმძღვანელი. იგი ახორციელებს პროექტის საერთო ხელმძღვანელობას, რაშიც შედის ფინანსების მართვა, პერსონალის მართვა და სამშენებლო წარმოების მართვა.

2. ინვესტიციების ობიექტების შერჩევა და დაგეგმვა.

ინვესტიციის პროცესის პირველი ეტაპის დამაგვირავებელი ფაზაა ინვესტირების კონკრეტული ობიექტების შერჩევა, რაც ინვესტიციების დაგეგმვის პროცესში ხორციელდება. ინვესტიციების დაგეგმვის პროცესს, როგორც წესი, უწოდებენ პროექტების ისეთი პორტფელის (საინვესტიციო პროგრამის) ფორმირების პროცესს, რომელიც შეიძლება განხილულ იქნეს ინვესტირების მიზნების მიღწევის ერთ-ერთ ალტერნატიულ და ყველაზე უფრო სასურველ ვარიანტად [7. გვ., 57]. ინვესტიციების დაგეგ-

მვას უპირატესად ახდენენ მათემატიკური მოდელების გამოყენებით, რომლებსაც სრულად არ შეუძლიათ ასახონ საინვესტიციო საქმიანობის ყველა ფაქტორი. ამიტომ მოდელირების შედეგები არ უზრუნველყოფს ისეთი აბსოლუტურად სწორი გადაწყვეტილებების მიღებას, რომლებიც დასახული მიზნების მიღწევის გარანტია იქნება. ინვესტირების იმ კონკრეტული ობიექტების შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებას, რომლებიც საწარმოს საინვესტიციო პროგრამაში უნდა იქნეს შეტანილი, საწარმოს ხელმძღვანელობა ახდენს დაგეგმვის შედეგებზე დაყრდნობით და საინვესტიციო საქმიანობის სხვა არაფორმალური ფაქტორების გათვალისწინებით.

ინვესტიციურ მოდელს უწოდებენ ისეთ მათემატიკურ მოდელს, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია ინვესტიციების ეფექტიანობისა და შედეგიანობის შეფასება, როგორც დასახული მიზნის მიმართ, ისე მისი მიღწევისათვის საჭირო სახსრების მიმართ [7. გვ., 60].

უნდა ვითვალისწინებდეთ, რომ რეალური ინვესტიციები დასახული მიზნის მიღწევისათვის ერთად იწვევენ რაოდენობრივ ცვლილებებს როგორც მატერიალურ-ტექნიკურ, ისე ფინანსურ სფეროებში. რაც შეეხება ფინანსურ ინვესტიციებს, ისინი უფრო განკერძოებულია და უპირატესად საწარმოს საქმიანობის ფინანსურ მხარეს ეხება.

ინვესტიციური საქმიანობა იზოლირებულად (განკერძოებული) შეიძლება იყოს და ურთიერთდაკავშირებულიც. პირველ შემთხვევაში გადაწყვეტილების მიღების პროცესში საინვესტიციო საქმიანობის მხოლოდ ალტერნატიულ ვარიანტებს განიხილავენ. ურთიერთდაკავშირებული ინვესტიციური დაგეგმვა, ამის გარდა, წარმოების დაფინანსებისა და ორგანიზაციის სფეროში გადაწყვეტილების მიღების ალტერნატივებსაც ითვალისწინებს. ამდენად, იზოლირებული დაგეგმვის საგანი ინვესტირების პროგრამის შემუშავებაა. მეორე შემთხვევაში დაგეგმვის საგანია მთლიანად მეწარმეობის სფერო.

ნებისმიერი დაგეგმვა გულისხმობს იმ გარკვეულ პერიოდს, რომლის განმავლობაშიც მოხდება ინვესტიციის განხორციელება და რეალიზება (ექსპლუატაცია). ეს პერიოდი ყოველთვის შეზღუდულია. აღსანიშნავია, რომ ინვესტიციების დაგეგმვის ვადების საკითხი მუდამ საკამათოა. დისკუსიის მთავარი საკითხია დაგეგმვის მონაკვეთის დასრულების შემდეგ მომხდარ მოვლენათა გავლენით გადაწყვეტილებათა კორექტირების შესაძლებლობა. აქ აუცილებელია იმის აღნიშვნა, რომ, მართალია, ეს მოთხოვნა სამართლიანია, მაგრამ მომავალ საინვესტიციო გადაწყვეტილებათა ზემოქმედების განსაზღვრა მხოლოდ მას შემდეგაა შესაძლებელი, რაც ეს ინვესტიციები განხორციელდება.

საინვესტიციო დაგეგმვის პროცესში დაგეგმვის მთელ ვადას ყოფენ ინტერვალებად, რომლებსაც პერიოდებს უწოდებენ. ერთ პერი-

ოდში სარეალიზაციო გადაწყვეტილებებს შესაბამისი პერიოდის ან დასაწყისს მიაკუთვნებენ, ან დასასრულს. აღსანიშნავია, რომ ეს არ აისახება საინვესტიციო გადაწყვეტილებათა შინაარსობრივ მხარეზე და მხოლოდ პერიოდების ნუმერაციაზე მოქმედებს. დაგეგმვის ამოსავალი წერტილია პირველი საგეგმო პერიოდის დასაწყისი. ინვესტიციების განხორციელების შედეგად მიღებული შედეგები რაოდენობრივად იმ გადახდების მეშვეობით გამოიხატება, რომლებსაც ყოფენ გასაცემ (მაგალითად, სხვა მეურნე სუბიექტების გასტუმრება ინვესტორის მიერ) და შემოსულობებად (მაგალითად, სხვა მეურნე სუბიექტებისგან ინვესტორისთვის გადახდილი საზღაური).

გადახდების ჯამური თანხა კონკრეტული პერიოდის განმავლობაში შესრულებული სამუშაოების ღირებულებისა და შემოსულობების ჯამს წარმოადგენს. თუკი მათი სადღო დადებითია – ე.ი. შემოსულობები აღემატება ღირებულების თანხას და პირიქით.

იმ პერიოდების რაოდენობას, რომელთა განმავლობაშიც თანხების შემოსვლა-გასტუმრება ხორციელდება, ან ინვესტიციების ექსპლუატაციის ვადას უწოდებენ (რეალური ინვესტიციების შემთხვევაში), ან მოქმედების ვადას (ფინანსური ინვესტიციების შემთხვევაში). დროის ამ მონაკვეთს ან წინასწარ საზღვრავენ, ან ცვლად სიდიდედ განიხილავენ (საინვესტიციო გადაწყვეტილებათა მიღების დროს). გამოთავისუფლებულ დაბანდებულ სახსრებს საზოგადოდ დეზინვესტიციებს უწოდებენ.

საინვესტიციო დაგეგმვის სისტემაში დროის ამა თუ იმ პერიოდში კაპიტალის ინვესტირების მიზანი შეიძლება იყოს ქონების ზრდა, შემოსულობათა ნაკადის გადიდება, ინვესტიციების რენტაბელობის ამაღლება და ის სხვა მაჩვენებლები, რომლებიც მოგების ხანგრძლივად მიღების შესაძლებლობებს ახასიათებენ.

დაგეგმვის ინვესტიციურ მოდელეებში კაპიტალ-დაბანდებათა მოცულობა შესაძლოა იცვლებოდეს დროის იმ გარკვეული მონაკვეთის განმავლობაში, რომლისთვისაც გეგმა მუშავდება. გადაწყვეტილების მიღების დროს უპირატესობა ენიჭება იმ პროექტებს, რომლებიც უფრო მოკლე დროში უზრუნველყოფენ შემოსავლებს ინვესტიციების განხორციელებიდან. დროის ამა თუ იმ პერიოდში გადახდათა ნაკადის შეჯერებას დისკონტირების მეთოდით ახორციელებენ.

ინვესტიციების იზოლირებული დაგეგმვა ხორციელდება მოცემული ბიუჯეტის დროს ცალკეული საინვესტიციო ობიექტების ან ცალკეული საინვესტიციო პროგრამების მიმართ. ინვესტიციების (საინვესტიციო პროექტების) ექსპლუატაციის ვადა შეგვიძლია ცვლად ან ფიქსირებულ პარამეტრად განვიხილოთ. კაპიტალის ბაზარი შეიძლება იყოს როგორც სრულყოფილი, ასევე არასრულყოფილი. სრულყოფილი და არასრულყოფილი ბაზრების გამიჯვნას ახორციელებენ დეპოზიტებსა და კრედიტებზე

საპროცენტო განაკვეთებს შორის სხვაობის გამოყენების მეშვეობით. იზოლირებული დაგეგმვის სისტემაში ფინანსურ რესურსებზე არსებული მთელი შეზღუდვები დაგეგმვის ნებისმიერ პერიოდს შეგვიძლია მივაკუთვნოთ.

3. ინვესტიციების ურთიერთდაკავშირებული დაგეგმვა.

ურთიერთდაკავშირებული საინვესტიციო დაგეგმვა ხორციელდება საწარმოს საწარმო-საფინანსო საქმიანობის დაგეგმვასთან მჭიდრო კავშირში. ეს კავშირი ეყრდნობა ფულადი ნაკადების კომპლექსურ ფორმირებას იმის გათვალისწინებით, რომ ნებისმიერი საქმიანობის მსგავსად ნებისმიერი საინვესტიციო პროექტის რეალიზაციასაც საფინანსო უზრუნველყოფა სჭირდება. ეს იმას ნიშნავს, რომ საინვესტიციო პროგრამის რეალიზების პროცესში დიდი მნიშვნელობა აქვს მისი საფინანსო პარამეტრების დაბალანსებას საწარმოს საწარმოო და საფინანსო პროგრამების პარამეტრებთან, აგრეთვე, შესაძლო შეზღუდვების გათვალისწინებას. საუბარია, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარი საინვესტიციო რესურსების პოტენციალზე, სასესხო კაპიტალის მოზიდვის შესაძლებლობაზე, საინვესტიციო საქმიანობის დარგობრივი და რეგიონული დივერსიფიკაციის აუცილებლობაზე, აგრეთვე, საინვესტიციო პროგრამის შიდა დაბალანსებულობის, ე.ი. შემოსავლიანობის, რისკისა და ლიკვიდობის ეფექტიანი თანაფარდობის უზრუნველყოფაზე.

ურთიერთდაკავშირებული დაგეგმვის სისტემა გულისხმობს საინვესტიციო პროექტების შერჩევისას მრავალი კრიტერიუმის არსებობას. იგი ეყრდნობა ბიზნესის წარმართვის მიზნების სისტემაში საინვესტიციო საქმიანობის მიზნებისა და ამოცანების რანჟირებას როგორც დროის, ისე მნიშვნელობის მიხედვით.

საინვესტიციო პროექტების შერჩევის კრიტერიუმების დიფერენციაციას ახდენენ, როგორც წესი, დამოუკიდებელი, ურთიერთგამომრიცხავი (ალტერნატიული) და ურთიერთდაკავშირებული საინვესტიციო პროექტების კონკრეტული ფორმების ჭრილში. მიზნების რანჟირება შერჩევის კრიტერიუმების რანჟირებასაც მოითხოვს.

მთავარ კრიტერიუმებად, ჩვეულებრივ, იყენებენ წმინდა დაყვანილი ღირებულებისა და შიდა საპროცენტო განაკვეთის (შიდა რენტაბელობის) ზემოთგანხილულ კრიტერიუმებს.

ურთიერთდაკავშირებული საინვესტიციო დაგეგმვის დროს შეზღუდვების სისტემა მოიცავს ძირითად და დამატებით შეზღუდვებს. ძირითადი შეზღუდვებია შერჩევის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი კრიტერიუმები. მაგალითად, თუ საინვესტიციო პროექტების შერჩევის მთავარ კრიტერიუმად დადგენილია პროექტის წმინდა დაყვანილი ღირებულების მაჩვენებელი, მაშინ ძირითადი შეზღუდვები შეიძლება იყოს ისეთი მაჩვენებლების კონკრეტული მნიშვნელობები, როგორცაა შიდა საპროცენტო განაკვეთი,

პროექტის მთლიანი რისკის დონე, საინვესტიციო პროექტის გამოსყიდვის ვადა და ა. შ.

დამატებითი შეზღუდვები შეიძლება იყოს: რისკის დივერსიფიკაციის დონე რეგიონული და დარგობრივი შემადგენლობის ხარჯზე; ნასესხები კაპიტალის ღირებულება; საინვესტიციო პროექტების რეალიზაციის ვადები; ინვესტიციური რესურსების მთლიანი მოცულობის სიდიდე; პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის მოცულობები და ა. შ.

მეორე და მესამე ფაზების შინაარსი არსებითად განსხვავებულია რეალური და ფინანსური ინვესტიციებისთვის, რაც მათი განხორციელების თავისებურებითაა განპირობებული.

თანამედროვე პირობებში რეალური ინვესტირება საწარმოთა უმრავლესობის საინვესტიციო საქმიანობის საფუძველია. რეალური ინვესტიციების განხორციელებას მთელი რიგი თავისებურებები ახასიათებს. მათ შორის შეგვიძლია გამოვყოთ შემდეგი:

ჯერ ერთი, რეალური ინვესტიციები უშუალოდ უკავშირდება საწარმოს ძირითად საქმიანობას, წარმოებული პროდუქციის ასორტიმენტის გაფართოებას და მისი ხარისხის გაუმჯობესებას სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მიღწევითა და დანერგვის მეშვეობით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, საწარმოო საქმიანობა და რეალური საინვესტიციო პროცესები კავშირშია ერთმანეთთან და განაპირობებენ ერთმანეთს.

მეორე, რეალურ ინვესტიციებს, ფინანსურ ინვესტიციებთან შედარებით, უფრო დიდი ეკონომიკური რისკი ახლავს თან, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს ფინანსურ ინვესტიციებთან შედარებით უფრო მაღალი რენტაბელობის უზრუნველყოფის უნარს. ეკონომიკური რისკები უკავშირდება ტექნოლოგიური პროცესების თავისებურებებს, მორალური ცვეთის ფაქტორებს და ა. შ.

მესამე, რეალური ინვესტიციები ნაკლებად ლიკვიდურია ფინანსურთან შედარებით. ამის მიზეზია რეალურ წარმოებაში ინვესტიციების უმრავლესობის ვიწრო მიზანმიმართულობა და ხშირად ალტერნატიული სამეურნეო გამოყენების შესაძლებლობათა უქონლობა. ამიტომ მეტისმეტად რთულია რეალური ინვესტიციების შესახებ გადაწყვეტილებათა მიღების დროს მომხდარი შეცდომების კომპენსირება.

რეალურ ინვესტიციებს სხვადასხვა ფორმით ახორციელებენ ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში, კაპიტალური დაბანდებები საბრუნავ აქტივებში და ინვესტირება არამატერიალურ აქტივებში. თავის მხრივ, კაპიტალურ დაბანდებათა რეალიზებაც რამდენიმე ფორმით ხდება და, პირველ რიგში, ესაა ახალი საწარმოების მშენებლობა, არსებულის რეკონსტრუქცია, მოდერნიზაცია, ტექნიკური გადაიარაღება, აგრეთვე, მთლიანი ქონებრივი კომპლექსების შექმნა.

მთლიანი ქონებრივი კომპლექსების შექმნა ისეთი პოლიტიკის მქონე უმსხვილესი კომ-

პანიების პრეროგატივაა, რომელიც ცალკეულ ბაზრებზე მათი გავლენის გადიდებისკენაა მიმართული. ამ ფორმის რეალური ინვესტიციები უზრუნველყოფენ ინვესტორი საწარმოს აქტივების მთლიანი ღირებულების ზრდას, რასაც განაპირობებს ფინანსური პოტენციალისა და მასალის სისტემის ერთობლივად გამოყენების შესაძლებლობათა ზრდა, საწარმოო ხარჯების დონის შემცირება და ა. შ.

ახალი მშენებლობა, ჩვეულებრივ, უკავშირდება ინვესტიციებს ისეთ თანამედროვე წარმოებებში, რომლებიც ზრდის შრომის მწარმოებლობას და აკმაყოფილებს ეკოლოგიური უსაფრთხოების მოთხოვნებს, აგრეთვე, გულისხმობს ახალი ობიექტების მშენებლობას.

რეკონსტრუქცია უმრავლეს შემთხვევაში მოითხოვს წარმოების თანამედროვე ტექნოლოგიებზე გადასვლას სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების გათვალისწინებით. იგი, როგორც წესი, უკავშირდება რესურსდამზოვი ტექნოლოგიების დანერგვას, გამოშვებული პროდუქციის ხარისხის თანამედროვე სტანდარტებზე გადასვლას და ა. შ. რეკონსტრუქცია შესაძლებელია მოიცავდეს ახალი ობიექტების აშენებასაც.

მოდერნიზაცია უფრო ხშირად უკავშირდება ძირითადი ფონდების აქტიური ნაწილის შესაბამისობაში მოყვანას ტექნოლოგიური პროცესების განხორციელების თანამედროვე მოთხოვნებთან.

ტექნიკური გადაიარაღება მოიცავს ახალი მოწყობილობის, მექანიზმებისა და ტექნიკური სისტემის მთელი კომპლექსების შეცვლასა და შექმნას ტექნოლოგიური პროცესების ეფექტიანად განხორციელების მიზნით. ტექნიკურ გადაიარაღებასა და მოდერნიზაციას შორის მკვეთრი ზღვრის გავლება ყოველთვის არაა შესაძლებელი.

საბრუნავ აქტივებში ინვესტირება, როგორც წესი, ემსახურება საწარმოს მიერ გამოყენებული საბრუნავი ფონდების მოცულობის გაფართოებას. უმრავლეს შემთხვევაში ამას ახორციელებენ კაპიტალურ დაბანდებათა რეალიზაციის კვალდაკვალ და ეს, არსებითად, კაპიტალურ დაბანდებათა განხორციელების შედეგია.

არამატერიალურ აქტივებში ინვესტირება ძირითადად გულისხმობს ინოვაციურ ინვესტირებას და ორი ძირითადი ფორმით ხორციელდება:

- მზა სამეცნიერო – ტექნიკური პროდუქციის, მეცნიერულ აღმოჩენებზე, გამოგონებებზე, სასაქონლო ნიშნებზე და ა. შ. გაცემული პატენტების შექმნის ფორმით;
- სამეცნიერო – ტექნიკური პროდუქციის დამოუკიდებლად დამუშავების მეშვეობით.

რეალური ინვესტიციების ფორმებისა და სახესხვაობების უმრავლესობას, - საბრუნავ აქტივებში, ცალკეული სახის მოწყობილობის, მექანიზმებისა და ა.შ. განახლებაში დაბანდება-

ბის გამოკლებით, – ახორციელებენ შესაბამისი ბიზნეს-გეგმების მქონე რეალური ინვესტიციის პროექტების სახით. ინვესტიციის პროექტების ბიზნეს-გეგმებში ტრადიციულ განყოფილებებთან ერთად დამუშავებული და გადმოცემული უნდა იყოს ინვესტიციური რისკების დონის მინიმუმ-ზაციის და რეალური ინვესტირების ობიექტების ლიკვიდობის საჭირო დონის უზრუნველყოფის საითხები.

ყველა საჭირო საგეგმო დოკუმენტის მომზადების ორგანიზებისა და მათი რეალიზებისთვის ყოველ ინვესტიციის პროექტს, როგორც წესი, უნიშნავენ ხელმძღვანელს. ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი საგეგმო დოკუმენტებია პროექტების კალენდარული გეგმები და კაპიტალური ბიუჯეტები.

კალენდარულ გეგმებს ადგენენ დროის გარკვეული პერიოდებისთვის – წლის, კვარტლის, თვის ან დეკადისთვის. მათში მოცემულია მონაცემები ინვესტიციის პროექტით გათვალისწინებული ცალკეული სახის სამუშაოთა შესრულების ვადებისა და მოცულობების შესახებ. კალენდარული გეგმების დეტალიზების ხარისხს შესასრულებელ სამუშაოთა ვადები და ხასიათი განსაზღვრავს.

კალენდარული გეგმის შესრულება უშუალოდ უკავშირდება ინვესტიციის პროექტის სამუშაოთა დაფინანსებას. ამ მიზნით ამუშავებენ საფინანსო გეგმას, რომელსაც, ჩვეულებრივ, უწოდებენ “ინვესტიციის პროექტის კაპიტალურ ბიუჯეტს”. მასში დასაბუთებულია და დადგენილია პროექტით გათვალისწინებული ყოველგვარი სამუშაოს დაფინანსების მოცულობები, ვადები და წყაროები კალენდარული გეგმის ცალკეული ეტაპების ჭრილში.

კაპიტალური ბიუჯეტი ორ განყოფილებას მოიცავს: პროექტის კაპიტალურ დანახარჯებს და მისი რეალიზებისთვის საჭირო სახსრების შემოსვლას. კაპიტალური დანახარჯები არის საინვესტიციო დანახარჯების თავდაპირველი მოცულობის დაზუსტებული შეფასება ფინანსური სახსრების იმ რეზერვის გათვალისწინებით, რომლებიც კალენდარული გეგმის შესაბამისად გაუთვალისწინებელი ხარჯების დასაფარადაა საჭირო.

კაპიტალური ბიუჯეტის “სახსრების შემოსვლის” განყოფილება პროექტის რეალიზაციისთვის საჭირო საინვესტიციო რესურსების მოცულობის დაზუსტებაა ინვესტორის საკუთარი სახსრების წყაროების, მოზიდული აქციონერული და საპაიო კაპიტალის, ლიზინგის, საბანკო კრედიტისა და ა.შ. ჭრილში.

კაპიტალურ ბიუჯეტში უზრუნველყოფილი უნდა იყოს სახსრების შემოსავლის სინქრონულობა საინვესტიციო დანახარჯების მოცულობასთან, კალენდარული გეგმით გათვალისწინებული სამუშაოების შესასრულებლად.

4. საინვესტიციო რისკები და მათი სახეები.

პროექტების კალენდარული გეგმები-

სა და კაპიტალური ბიუჯეტების დასაბუთების სისტემის უმნიშვნელოვანესი ელემენტია საინვესტიციო რისკების ფაქტორების გათვალისწინება და მათი განეიტრალების ღონისძიებების შემუშავება. ინვესტიციების რისკს, როგორც წესი, უარყოფითი საფინანსო შედეგების მიღების ალბათობის პრიზმაში განიხილავენ. მისი გამოვლინების ფორმები შესაძლოა იყოს დაგეგმილი ინვესტიციური შემოსავლის დაკარგვა ან დანაკლისი საინვესტიციო პროექტების განხორციელების გაურკვეველობის გამო. საინვესტიციო საპროექტო რისკები კომპლექსური ცნებაა და იმ მრავალფეროვან რისკებს აერთიანებს, რომლებიც ინვესტიციის პროექტების განხორციელებასთანაა დაკავშირებული.

ინვესტიციების განხორციელების ყოველ სტადიას სპეციფიკური სახის რისკები ახასიათებს. ამიტომ პროექტის მთლიანი რისკის შეფასებას, როგორც წესი, აგრეგირებული მონაცემების საფუძველზე ახდენენ ცალკეული ეტაპების მიხედვით.

ნებისმიერი ინვესტიციის პროექტის რეალიზება თავისი არსით უნიკალური მოვლენაა ერთიპიანი პროექტებისთვისაც კი. ეს გარემოება აუცილებელს ხდის ინდივიდუალურ მიდგომას, იმ სპეციფიკური ინფორმაციის გათვალისწინებას, რომლებიც საინვესტიციო პროექტების განხორციელების დროს რისკების განაწილის ობიექტურ და სუბიექტურ ფაქტორებს უკავშირდება. რაც უფრო ხანგრძლივია პროექტის განხორციელების ვადა, მით მეტია მისი რეალიზების საბოლოო შედეგების გაურკვეველობა და ამის გამო – რისკის დონეც.

გასათვალისწინებელია, რომ ინვესტიციური პროექტიდან მისაღებ ფულად შემოსულობათა დაგეგმილი სიდიდე დამოკიდებულია სასაქონლო ბაზრის შესაბამისი სეკტორის მომავალ მდგომარეობაზე და საწარმოს კომერციული საქმიანობის ეფექტიანობაზე. ეს იმას ნიშნავს, რომ ინვესტიციურ რისკებს დიდად განაპირობებს საწარმოს კომერციული რისკები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პროექტის სასიცოცხლო ციკლის ხანგრძლივობასა და საინვესტიციო-საპროექტო რისკის დონეს შორის პირდაპირი კავშირია. პროექტის განხორციელების ყველა ეტაპის შესახებ შეგროვილი ინფორმაციის სისრულე და სარწმუნოება, ინვესტიციური მენეჯერების კვალიფიკაციის დონე დიდად განსაზღვრავს ცალკეული სახის რისკების ნაირგვარი ფაქტორების გათვალისწინების დასაბუთებას. ჩამოვთვალოთ საინვესტიციო საპროექტო რისკების ძირითადი სახეები საქართველოს პირობების სპეციფიკის გათვალისწინებით [5. გვ., 649-651].

გადახდისუუნარობის რისკი მნიშვნელოვნად უკავშირდება ბიზნესში პარტნიორების მიერ სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესრულებას, აგრეთვე, საბრუნავი სახსრების ლიკვიდობის დონის დაწევას.

პროექტის ფინანსური უზრუნველყოფის რისკი უკავშირდება ცალკეული წყაროებიდან ინვესტიციური რესურსების დაგვიანებით შემოსვლას, არასრული დაფინანსების საშიშროებას იმ კაპიტალის ღირებულების მომატების გამო, რომელიც პროექტის განხორციელებისთვისაა საჭირო. იგი საგრძნობ კორელაციაშია გადახდის უზუნარობისა და ინფლაციის რისკებთან.

საწარმოს ფინანსური არამდგრადობის რისკი. მას ახასიათებს ინვესტირებული საკუთარი და ნახესხები კაპიტალის ნაკადისა და ინვესტიციის პროექტით განპირობებული შემოსულობებისა და გადახდების ნაკადების დაუბალანსებლობა. ეს რისკი გადახდის უზუნარობის რისკთან ერთად საწარმოს გაკოტრების ერთ-ერთი მთავარი გამომწვევი მიზეზია.

ინფლაციის რისკი უკავშირდება საინვესტიციო პროექტიდან მოსალოდნელი შემოსავლების გაუფასურებისა და ნომინალური ღირებულებით გამოხატული კაპიტალური დაზარალების გაძვირების შესაძლებლობას. თანამედროვე პირობებში ინფლაციის რისკი მუდმივი ხასიათისაა და პროექტის რეალიზების ოპერაციების უმრავლესობას ეხება. ამ მუდმივობას ერთგვარად ანეიტრალებს მისი გათვალისწინებისა და შერბილების პრობლემის გადაწყვეტა.

ინფლაციის რისკს უკავშირდება საპროცენტო რისკი. საქართველოში მას თავისი სპეციფიკა აქვს, რაც ფინანსური ბაზრის ფორმირების თავისებურებებითა და მისი განუვითარებლობითაა განპირობებული.

მარკეტინგული რისკი არის პროექტის რეალიზაციის სტადიაზე ინვესტიციებიდან შემოსავლების არასრული მიღების რისკი რეალიზაციის მოცულობებსა და ექსპლუატაციის ხარჯზე მოქმედი გარემოებების მიზეზით. რაც უფრო ხანგრძლივია პროექტის რეალიზაციის ვადები, მით უფრო მეტია ამ სახის რისკის მომატების ალბათობა.

კრიმინოგენული რისკი განპირობებულია, უპირველეს ყოვლისა, ინვესტორის კერძო საკუთრების უფლებათა ჯერონად დაცვის უქონლობით, რაც ყველაზე უფრო ხშირად ვლინდება ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაში.

საინვესტიციო საპროექტო რისკების შესაძლო უარყოფითი შედეგების ნეიტრალიზებისათვის შეიმუშავენ და იყენებენ ნაირგვარ ზომებსა და ღონისძიებებს, რომლებსაც აჯგუფებენ შიდა და გარე ღონისძიებებად. რისკების ნეიტრალიზების შიდა ზომები მოიცავს ნაირგვარი სადაზღვევო და საფინანსო ფონდების (რეზერვების) შექმნას და ისეთი ღონისძიებების შემუშავებას, რომლებიც აღკვეთს ამა თუ იმ რისკის შესაძლო წარმოქმნას. ეს შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი მოცულობის ნახესხებ კაპიტალზე და დაბალლიკვიდური აქტივების გამოყენებაზე უარის თქმა, აგრეთვე, ცალკეული ოპერაციების თანხლები რისკების პარტნიორებისათვის გადაცემის მექანიზმი.

სადაზღვევო და საფინანსო ფონდების შექმნა გულისხმობს ინვესტიციური რესურსების ერთი ნაწილის რეზერვირებას იმ გათვალისწინებული უარყოფითი შედეგების დაძლევისთვის, რომლებიც საწარმოს პერსონალის ან კონტრაქტების მოქმედებას არ უკავშირდება. ცხადია, საწარმოს საკუთარი სახსრების ნაწილის მოცდენა, ან უფრო ზუსტად, “გაყინვა” აუცილებელს ხდის ფინანსების ბაზარზე სესხის აღებას მის შესავსებად, რაც აძლიერებს საინვესტიციო პროექტების დაფინანსების გარე წყაროებზე დამოკიდებულებას.

საპროექტო რისკების ნეიტრალიზების გარე მეთოდებია, უპირველეს ყოვლისა, ცალკეული სახის საპროექტო რისკების დაზღვევა და მესამე პირების მიერ გარანტირება. დაზღვევის ობიექტებად გვევლინება საწარმოს ის ქონება, რომელიც საინვესტიციო პროცესშია გამოყენებული; საწარმოსა და მისი პერსონალის პასუხისმგებლობა მესამე პირების წინაშე; საინვესტიციო პროექტის განხორციელების მონაწილე პერსონალის დაზღვევა. გარანტიების მექანიზმი ორიენტირებულია, უპირველეს ყოვლისა, ინვესტორების ინტერესების დაცვაზე ინვესტორების პირობების შეცვლის შემთხვევაში.

5. ფინანსური ინვესტიციების განხორციელების თავისებურებები.

იმ საწარმოებისთვის, რომლებიც ინსტიტუციონალური ინვესტორები არ არიან, საინვესტიციო საქმიანობის ძირითადი მიმართულებაა რეალური ინვესტიციების განხორციელება. ამასთან, როდესაც ფინანსების ბაზრის კონიუნქტურა იძლევა დაბანდებულ კაპიტალზე იმაზე მნიშვნელოვნად უფრო მაღალი დონის მოგების მიღების შესაძლებლობას, ვიდრე საქონლის ბაზრებზე საოპერაციო საქმიანობა (ამის ნიმუში იყო სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე რუსეთში 1995-1996 წლებში შექმნილი ვითარება), ან როცა არსებობს დროებით თავისუფალი ფინანსური რესურსები, მაშინ საწარმოები აქტიურად აბანდებენ სახსრებს მაღალლიკვიდური ფინანსურ ინსტრუმენტებში. გარდა ამისა, საწარმოები თავიანთი საქმიანობის დივერსიფიკაციისა და სხვა კომპანიებისა და ორგანიზაციების მართვაში მონაწილეობისთვის საკუთარ კაპიტალს აბანდებენ ამ სხვა საწარმოების საწესდებო ფონდებში.

ეკონომიკური თვალსაზრისით, ფინანსური ინვესტიციები ისეთი ინსტრუმენტებია, რომელთა მეშვეობითაც ხორციელდება ქვეყანაში და მის გარეთ საწარმოების კაპიტალის ეფექტიანად განთავსების სტრატეგიული და ოპერატიული ამოცანების გადაჭრა. საფინანსო ინვესტიციებს უპირატესად ახორციელებენ საწარმოში თავისუფალი ფულადი სახსრების ქონის დროს. ისინი გარე ინვესტირების ფორმით გვევლინებიან (გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც საწარმოები გამოისყიდებიან საკუთარ ფასიან ქაღალდებს, მაგალითად, აქციებს), [4. გვ., 115].

საწარმოების უდიდესი უმრავლესობა

ფინანსურ ინვესტიციებს ახორციელებს თავისუფალი ფულადი სახსრების გამოყენებიდან დამატებითი ინვესტიციური შემოსავლების (სპეკულაციური შემოსავლის) მიღების მიზნით. ფინანსური ინვესტირების კონკრეტული ინსტრუმენტების კონკრეტული არჩევანი საკმაოდ ფართოა ჩამოუყალიბებელი ბაზრის პირობებშიც კი.

ამა თუ იმ ინსტრუმენტში დაბანდებათა შესრულებიდან მიღებული შემოსავლიანობის დონე პირდაპირ კავშირშია რისკის დონესთან. რაც უფრო მაღალია შემოსავლიანობა, მით უფრო მაღალია ფინანსური წარუმატებლობის რისკი.

რისკის დივერსიფიკაციისა და ფინანსურ დაბანდებაზე შემოსავლიანობის სასურველი დონის მიღების მიზნით საწარმოები (ინვესტორები) იძენენ შემოსავლიანობისა და რისკის განსხვავებული დონეების ფინანსურ ინსტრუმენტებს, ანუ, სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვით, ადგენენ სპეკულაციური ხასიათის ფინანსური ინსტრუმენტების პორტფელს.

ფინანსური ბაზრის კონიუნქტურის ცვალებადობის გამო შემოსავლიანობის სასურველი დონის მიღების პროცესი მოითხოვს ნაირგვარი ინსტრუმენტების შემოსავლიანობის, რისკისა და ლიკვიდობის მუდმივ მონიტორინგს და შესაბამისი მმართველური გადაწყვეტილებების მიღებას ფინანსების პორტფელის ცვლილებასთან დაკავშირებით, ე.ი. პორტფელის მთლიან მოცულობაში ამა თუ იმ ფინანსური ინსტრუმენტის ხვედრითი წილის შემცირებას ან გადიდებას. ამგვარ კორექტირებას “პორტფელის რესტრუქტურისაცია” უწოდებენ. იგი საწარმოებში ფინანსური ინსტრუმენტების ოპერატიული მართვის პროცესის მთავარი შინაარსია.

ფინანსების სპეკულაციური პორტფელის ძირითადი ფინანსური ინსტრუმენტებია წილობრივი და სავალო ფასიანი ქაღალდები, აგრეთვე, დეპოზიტური ანაბრები და სავალუტი ფასეულობები. მონიტორინგის პროცესში, ფინანსური ინსტრუმენტების სახეზე დამოკიდებულებით, ითვალისწინებენ და აანალიზებენ მათი შემოსავლიანობის, ლიკვიდობისა და რისკის დონეებზე მოქმედ მრავალგვარ ფაქტორს. იმ ფაქტორებიდან, რომლებიც უარყოფითად მოქმედებენ წილობრივი საფინანსო ინსტრუმენტების შემოსავლიანობაზე, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი:

- ემიტენტი საწარმოების ინვესტიციური შემოსავლის დაბეგვრის დონის მომატება;
- ემიტენტი კომპანიების გაყიდვათა მოცულობის კონიუნქტურული ცვლილებები (ეს განსაკუთრებით ეხება ნავთობის კომპანიებს);
- დივიდენდების ზომის შემცირება მოგების მოცულობის შემცირების გამო;
- ემიტენტი საწარმოების წმინდა აქტივე-

ბის ღირებულების შემცირება (ან ზრდის ტემპების შენელება);

- საფონდო ბაზრის მონაწილეთა სპეკულაციური თამაშები.

იმ ფაქტორებს, რომლებიც სავალო ფასიანი ქაღალდების ლიკვიდობის დონეს ამცირებენ, ეკუთვნის ფინანსურ ბაზარზე პროცენტის საშუალო განაკვეთის ზრდა; ინფლაციის დონის ზრდა; ემიტენტი საწარმოს ინვესტიციური შემოსავლის დაბეგვრის დონის მომატება; საწარმოს ფინანსური მდგრადობის დონის დაქვეითება; ემიტენტი საწარმოს გადახდისუნარიანობის დაქვეითება.

ფულადი ინსტრუმენტების შემოსავლიანობაზე, რისკსა და ლიკვიდობაზე არსებით გავლენას ახდენენ: ცენტრალური ბანკის სააღრიცხვო განაკვეთის დონე; ეროვნული ვალუტის სიმყარე; სადეპოზიტო ტიპის ინსტიტუტების ფინანსური სტაბილურობა; ფინანსურ ბაზარზე პროცენტის საშუალო განაკვეთის ცვლილება [3. გვ., 54].

ინვესტიციის ბაზრის მონიტორინგის შედეგების მიხედვით ავლენენ როგორც სპეკულაციური ინვესტიციური პორტფელის ცალკეული ინსტრუმენტების, ისე მთელი ამ პორტფელის შემოსავლიანობის, რისკისა და ლიკვიდობის დონეების ტენდენციებს. მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე იღებენ გადაწყვეტილებებს პორტფელის რესტრუქტურისაციის აუცილებლობისა და მისი მიმართულებების შესახებ.

საინვესტიციო რესურსები ფინანსური და რეალური ინვესტიციების განხორციელების დროს გამოყენებულ როგორც ფულადი, ისე ნატურალური ფორმით. საწარმოთა ინვესტიციური რესურსების ფორმირება უკავშირდება როგორც თვითონ საწარმოების, ისე მთელი ქვეყნის მასშტაბით მიმდინარე დაგროვებისა და დაზოგვის პროცესებს. ინვესტიციური კაპიტალის დაზოგვისა და დაგროვების ტემპებსა და მასშტაბებს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონე და მოსახლეობის შემოსავლების დონე განაპირობებენ.

საწარმოში საინვესტიციო რესურსების ფორმირების პროცესი განუწყვეტლად მიმდინარეობს მის მიერ ძირითადი საქმიანობიდან და არასა-რეალიზაციო დონისძიებებიდან მიღებული შემოსულობების, აგრეთვე, სესხების აღების და სხვა სახით. იმ სახსრების კონკრეტულ ოდენობებს, რომლებიც ან ინვესტირებას ხმარდება, ან სამომხმარებლო საჭიროებებს, საწარმოს საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის გეგმებით განსაზღვრავენ. ეს დიდადაა დამოკიდებული მათი მოზიდვის ღირებულებაზე, საწარმოს კაპიტალის სიდიდესა და მის სტრუქტურაზე. თუკი საწარმოს სახსრების წყაროს სტრუქტურაში დიდი ხვედრითი წილი ეკუთვნის ნასესხებ სახსრებს, მაშინ სესხების კიდევ აღების შესაძლებლობები შეზღუდულია. ამავე დროს, მატულობს დამატებითი რესურსების მოზიდვის ღირებულებაც საკ-

რელიტო რისკის გადიდების გამო.

ფინანსური რესურსების ეფექტურად გამოყენების დაგეგმვისა და ანალიზის სისტემაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ინვესტიციების იმ მრავალფეროვანი ჯგუფის გამოყოფას, რომლებიც სპეციფიკით გამოირჩევიან და მართვის ადეკვატური მეთოდების გამოყენებას მოითხოვენ. გამოყოფენ რამდენიმე ნიშანთვისებას, რომელთა მიხედვითაც საინვესტიციო რესურსების კლასიფიცირებას ახდენენ.

პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების შესახებ. ინვესტიციების სფერო – ეკონომიკური სისტემის კვლავწარმოებისა და განვითარების საფუძველია. ინვესტიციების სფერო ეკონომიკურ ურთიერთობათა ის არეალია, სადაც როგორც წესი, მიმდინარეობს ამა თუ იმ ინოვაციის მატარებელი მეურნე სუბიექტების სტრატეგიების რეალიზება. ამ სტრატეგიების რეალიზების მთავარ ფორმად გვევლინება ინვესტიციები, რომლებიც ინვესტიციების პროცესში ტრანსფორმირდება და, მაშასადამე, იღეა (ჩანაფიქრი) რეალურად ისხამს ხორცს.

კაპიტალისტური ურთიერთობების ევოლუციის პროცესში ფულადი კაპიტალის დაგროვებასთან ერთად ვითარდება საინვესტიციო საქმიანობა, რომელიც კაპიტალების ბაზარზე ფინანსური საქმიანობის ნაწილი ხდება. ამავდროულად ფინანსური მომსახურების გაწევის ხაზით ადგილი აქვს საქმიანობის სამართლებრივი ფორმების დივერსიფიკაციას.

უნდა აღინიშნოს, რომ კი არ ქრება კაპიტალის ინვესტირების ადრე არსებული ფორმები, პირიქით, ინვესტირების როგორც ძველი, ასევე ახალი ფორმები და ხერხები პარალელურად ვითარდებიან, ზოგჯერ კვეთენ ერთმანეთს ანდა გადაიხლართებიან ერთმანეთში. ასე მაგალითად, საწარმოს აქციების შესყიდვა (რომელიც ყალიბდება როგორც პორტფელური ინვესტიციების ფორმა), ხშირად გამოიყენება პირდაპირი ინვესტირებისათვის და ეს მიიღწევა აქციების საკონტროლო პაკეტის გამოსყიდვით, რაც ხორციელდება საწარმოთა შერწყმით და შეერთების გზით.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე შესაძლებელია გამოვლინდეს ცნების: “ინვესტირება“ ეკონომიკური არსი და საერთო ნიშნებით აღიწეროს იმ სამართლებრივი ფორმების განვითარება, რომლებიც განაპირობებენ კაპიტალის ინვესტირებას. ჩატარებულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ სამართლებრივი ფორმების განვითარება, რომლებიც განსაზღვრავს ინვესტირებას, ხორციელდებოდა დივერსიფიკაციის ფორმით. ეს ინვესტორს შესაძლებლობას აძლევდა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში განესაზღვრა ინვესტირების ეფექტიანი საშუალება (ხერხი), ინვესტირებული კაპიტალის შესაძლო დანაკარგის ალბათობის მხედველობაში მიღებით (სამეწარმეო რისკი საწარმოს წარუმატებლობის

შემთხვევაში) და მისი კუთვნილი შემოსავლის (საწარმოს წარმატებული საქმიანობის შემთხვევაში) სიდიდე. ამასთან ერთად ყოველ შემთხვევაში ინვესტორი დგას დილემის წინაშე: როგორ ჩაერთოს წარმოების პროცესში: პირადი მონაწილეობით კაპიტალთან ერთად თუ მხოლოდ კაპიტალით. მეწარმის უშუალო მონაწილეობა სამეწარმეო საქმიანობაში უზრუნველყოფს მის მიერ კონტროლის მაქსიმალურ ხარისხს სამეწარმეო რისკზე: სწორედ ინვესტორი (უშუალოდ თვითონ ანდა მისი უფლებით აღჭურვილი პირი) დებულობას გადაწყვეტილებას ანდა ზემოქმედებს გადაწყვეტილების მიღებაზე საწარმოს (ბიზნესის) განვითარების შესახებ და შესაბამისად დებულობს შემოსავალს ან განიცდის ზარალის მიღებული გადაწყვეტილების სისწორის, შემუშავებული პროგნოზის დასაბუთებულობის დონის შესაბამისად.

ხშირ შემთხვევაში მეწარმეს არ სურს უშუალო მონაწილეობა მიიღოს საწარმოო საქმიანობაში და იფარგლება მხოლოდ თავისუფალი კაპიტალის მიწოდებით. ინვესტორი, რომელიც წარმოების პროცესში მონაწილეობს მხოლოდ კაპიტალის მიწოდებით, პრინციპში დაინტერესებული არ არის წარმოების წარმატებით თუ წარუმატებლობით. ასეთი ინვესტორი დაინტერესებულია ინვესტირებული კაპიტალიდან მიღებული შემოსავლით, ანუ იმ დივიდენდის ფორმით, რომელსაც მას, როგორც აქციონერს, უხდიან. ან და ეს არის დადებითი სხვაობა მის მიერ თავდაპირველად შექმნილი აქციების ფასსა და მათი მეორადი გაყიდვის ფასს შორის [13. გვ., 49].

ასეთ ინვესტორს ნაკლებად აინტერესებს იმ საწარმოს ბედი, რომლის აქციებიც მან შეიძინა. უფრო სწორად ამ საწარმოს ბედი მას აწუხებს მხოლოდ გადახდილი დივიდენდების თვალსაზრისით [17. გვ., 152]. ერთის მხრივ, აქციონერული კომპანიის დამფუძნებელი აყალიბებს საწარმოს არა მარტო თავისთვის და არა იმდენად თავისთვის, რამდენადაც განუსაზღვრელი მასისათვის, რომელთა მოზიდვასაც იგი აპირებს საწარმოში წარმოების პროცესში მონაწილეობის მისაღებად. მომავალ მონაწილეთა ინტერესი ორიენტირებულია საწარმოსაგან რაც შეიძლება მეტი მოგების მიღებაზე, რასაც დამფუძნებლისათვის, როგორც ასეთისათვის, აქვს მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა. მეორეს მხრივ, ინვესტიციების რეციფიენტი აქციების განთავსების და ძიებული ინვესტიციების მიღების, აქციების პირველადი განთავსების შემდეგ კარგავს ინტერესს აქციების შემდგომი ბედისადმი, რომლებიც მიმოიქცევიან ბაზარზე. აქციების კურსი მას აინტერესებს მომდევნო ემისიის დროს განთავსების წარმატების პერსპექტივების თვალსაზრისით.

ამ სიტუაციაში როგორც ინვესტორის (რომლის მიზანია მაქსიმალური შემოსავლის მიღება), ასევე საწარმოსა და მეწარმის, როგორც ინვესტიციების რეციფიენტის (რომელთა მიზა-

ნია წარმატებული სამეურნეო საქმიანობა) ინტერესთა დაკმაყოფილებით ყველაზე მეტად დაინტერესებულია მთელი საზოგადოება და სახელმწიფო, როგორც ერთიანი ინტერესების გამომხატველი. გონივრული ეკონომიკური პოლიტიკის ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ მოიზიდოს მოსახლეობაში გაფანტული კაპიტალი საწარმოო მიზნების სამსახურში. არსებითად ასეთი ეკონომიკური პოლიტიკა მიმართულია ერთის მხრივ, აქციონერთა შორის ინტერესების წინააღმდეგობათა აღმოსაფხვრელად და მეორეს მხრივ კაპიტალების მწარმოებლების – კაპიტალის რეციფიენტების ინტერესების დასაცავად.

ასე რომ, როგორც პირდაპირი, ასევე პორტფელური ინვესტიციების ეკონომიკური შინაარსი, არსებითად ერთიანია. როგორც ერთი, ისე მეორე წამოადგენს კაპიტალის, როგორც თვითმზარდი ღირებულების მოძრაობას. და მაინც, ერთი განსხვავდება მეორისაგან ინდივიდუალური მიზნებითა და ინტერესებით, პროცესში მონაწილეთა ურთიერთობებით. შესაბამისად, სახელმწიფოს ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ როგორც პირველი, ასევე მეორე შემთხვევაში საზოგადოებამ მთლიანად მიიღოს მაქსიმალური უკუგება ამ ურთიერთობის ყოველი მონაწილის მოქმედებიდან. უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც პირველი ასევე მეორე შემთხვევაში სახელმწიფოს მოქმედების მეთოდები განსხვავებული იქნება.

პირველ შემთხვევაში ინვესტორის წარმატება ბევრად და მოკიდებული თვითონ მასზე, საწარმოს განვითარების პროგნოზის დასაბუთებულობის წარმატებაზე, მათ ძალისხმევაზე, მიღებული გადაწყვეტილებების სისწორეზე. არანაკლები მნიშვნელობა აქვს სახელმწიფოს მიერ მიღებული კანონმდებლობის სისწორეს, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ინვესტორის საწარმოს (ბიზნესის) ორგანიზაციასთან და მართვასთან, დაკავშირებული მინიმალური დანახარჯები, ასევე საწარმოს (ბიზნესის) განვითარების პროგნოზირების წინასწარ განჭვრეტისა და გონიერი დასაბუთების შესაძლებლობას. მეორეს მხრივ, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს ის, რომ კაპიტალის ინვესტირებამ არ გამოიწვიოს საზოგადოებრივ ინტერესთა ბალანსის დარღვევა. კონკურენტის განადგურების ერთ-ერთი გზა არის კონკურენტის საწარმოს (ბიზნესის) შესყიდვა. ეკონომიკის მონოპოლიზაციამ შეიძლება გამოიწვიოს საზოგადოებრივ ინტერესთა უზრუნველყოფა. (მაგალითად მონოპოლიურად ძალადი მოგების დაწესების გზით.

ახორციელებს რა პირდაპირი ინვესტიციების რეგულირებას. სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს შემდეგი ამოცანების შესრულება:

- ხელსაყრელი პირობების შექმნა საერთოდ სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებისათვის. (ამ ამოცანის შესრულება შესაძლებელია სამეწარმეო საქმიანობის შესახებ სწორი კანონმდებლობის მიღებით, დადგენილი ნორმების ზედმიწევნით დაც-

ვითა და უზრუნველყოფით, თავად გადაწყვეტის სამართლიანი და წინასწარგანჭვრეტის სისტემების შექმნით);

- კონკურენტის დაცვის უზრუნველყოფა, სამეწარმეო საქმიანობის წარმართვისათვის, ასევე სხვა მეწარმეთათვის სამართლიანი პირობების შექმნა.

იმ შემთხვევაში, როცა სახელმწიფო წარმატებით ასრულებს ამ ამოცანებს, მისი არსებობა ბაზარზე, როგორც წესი, შეუმჩნეველია, ყოველ შემთხვევაში, ეროვნული (ადგილობრივი) ინვესტორებისათვის მაინც. უცხოელი ინვესტორებისათვის, რომლებიც ინვესტირებას ახდენენ სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზე, არსებობს იმის ალბათობა, რომ მის მიმართ გამოყენებული იქნება მტრული, არამეგობრული ქმედებები. ეს უკანასკნელი მის მიმართ ხორციელდება მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი უცხოელი პირია (ფიზიკური ანდა იურიდიული). საერთაშორისო ხელშეკრულებების დადება და საერთაშორისო სამართლის ნორმების, საერთო პრინციპების განვითარება თანამედროვე პირობებში საბოლოო ჯამში არ დაუშვებს იმას, რომ ადგილი ჰქონდეს უცხოელ ინვესტორთა დისკრიმინაციას. სახელმწიფოს მიერ ეროვნულ ბაზარზე კონკურენტული ბრძოლისათვის სამართლიანი პირობების უზრუნველყოფა, არსებითად თანაბარი ზომით ეხება როგორც ადგილობრივი, ასევე უცხოელი ინვესტორების ინტერესებს. ამრიგად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მარეგლამენტირებელი სპეციალური სამართლებრივი ნორმების საერთაშორისო შეთანხმებების, ხელშეკრულებების, დაცვის უზრუნველყოფა აუცილებელია.

პირდაპირი ინვესტიციებისაგან განსხვავებით, სადაც სიტუაცია კონტროლდება თვითონ ინვესტორის მიერ, პორტფელური ინვესტირების განხორციელება მოითხოვს სახელმწიფოს ჩარევას. სამართლებრივი რეგულირების ამოცანა ამ შემთხვევაში მდგომარეობს ისეთი გარემოს ფორმირებაში, რომელშიც ინვესტორს შესაძლებლობა ექნება ობიექტურად შეაფასოს ინვესტირების პერსპექტივა ამა თუ იმ საწარმოში, აუცილებლობის შემთხვევაში მიიღოს კვალიფიციური დახმარება დამოუკიდებელი და აქედან გამომდინარე დაინტერესებული ექსპერტისაგან. და ბოლოს, პორტფელური ინვესტორი მისი უფლებების დარღვევის შემთხვევაში უზრუნველყოფილი უნდა იყოს სამართლებრივი დაცვით. აღნიშნული ამოცანების გადაწყვეტა მიიღწევა შემდეგი გზებით:

- სახელმწიფოს მიერ სპეციალური ორგანოს ფორმირებით, რომელიც უფლებამოსილი იქნება გააკონტროლოს ფასიანი ქაღალდების ემისიის განხორციელება, ამავე დროს დაიცავს კანონმდებლობის მოთხოვნებს;
- მოცემულ საწარმოში საქმის მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის მოწოდებასთან დაკავშირებით ემიტენტებისადმი მოთხოვ-

ნების წაყენება;

- პროფესიონალი მონაწილეებისათვის, რომლებიც კონსულტირებას უწევენ ან სხვა პროფესიონალურ მომსახურებას სთავაზობენ ინვესტორებს (ფასიან ქაღალდებში ინვესტირების განხორციელებისას), სპეციალური მოთხოვნების წაყენება და მათ საქმიანობაზე კონტროლი.

პორტფელური ინვეტიციების განხორციელებისას უცხოელი პორტფელური ინვესტორი ექვემდებარება იგივე რისკს, რასაც ადგილობრივი, ასე რომ არავითარი სპეციალური რეჟიმის და სპეციალური რეგულირების მექანიზმის მოთხოვნა უცხოელ პორტფელურ ინვესტორებთან მიმართებაში საჭირო არ არის. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფო, რომელთა ფიზიკური და იურიდიული პირები გამოდიან სხვა ქვეყნებში პორტფელური ინვესტირების როლში, გავლენას ახდენს იმ სახელმწიფოს საქმიანობაზე, სადაც იმყოფებიან პორტფელური ინვესტიციების რეციპიენტები, ითხოვენ რა სახელმწიფოს მიერ ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ადექვატური კონტროლის უზრუნველყოფას. ამასთან ერთად, იმ შემთხვევაში, როცა სახელმწიფო, რომელიც ახდენს ინვესტიციების რეციპიციენტებას და ვერ ახორციელებს ფასიანი ქაღალდების ბაზრის კონტროლს, პორტფელურ ინვესტირებს არ ურჩევს აქ ინვესტირებას. ამიტომაც ქვეყნები იძულებულნი არიან ორიენტირებულნი იყვნენ სტანდარტულ მოთხოვნებზე პორტფელური ინვესტიციებს რეგულირების განხორციელებასთან მიმართებაში.

ასე რომ, პირდაპირი და პორტფელური ინვესტიციების ურთიერთგამიჯნის პრინციპების განსაზღვრისას, უნდა ვიხელმძღვანელოთ შემდეგი მოსაზრებებით:

ჯერ ერთი, იმ სახელმწიფოს ინტერესებით და პოლიტიკით, რომელიც იზიდავს პირდაპირ ინვესტიციებს არც თუ ისე მომზიდველ სფეროში (მაგ. დიდი დანახარჯები და ინვესტიციების გამოსყიდვის დიდი ვადა, შემოსავლის დაბალი დონე, წარუმატებლობის დიდი რისკი (გეოლოგიაში საძიებო სამუშაოები)) გათვალისწინებული უნდა იქნას ინვესტირებისათვის დამატებითი გარანტიები (მაგ, იმის გარანტია, რომ ინვესტორის საწარმო არ იქნება ლიკვიდირებული მანამ, სანამ არ იქნება მიღწეული რენტაბელობის განსაზღვრული დონე), ანდა ინვესტორის დანაკარგების ნაწილობრივი კომპენსაცია იმ შემთხვევაში, თუ საწარმო ობიექტური მიზეზის გამო არ იძლევა მოსალოდნელ შედეგს (მაგ. დაძიებული სასარგებლო წიაღისეულის საბადო გამოდგა უვარგისი სამრეწველო ექსპლოატაციისათვის).

მეორეც, თვითონ ინვესტორის ინტერესი განხილული უნდა იქნას პირდაპირი ინვესტიციის თვალსაზრისით. სხვა სიტყვებით თვითონ უნდა განაცხადოს თავისი განზრახვის შესახებ არა მარტო კაპიტალის საწარმოში დაბანდების, არამედ წარმოების პროცესში მისი მონაწილეო-

ბის, გამოცდილების გაზიარების, ტექნოლოგიის, პირადი მონაწილეობის სხვა ფორმების გამოყენების თვალსაზრისით.

სახელმწიფო კანონმდებლობამ შეიძლება დაადგინოს ფორმალური კრიტერიუმები, ნიშნები, რომელთა მიხედვით მოხდება ინვესტიციების კვალიფიცირება პირდაპირ და პორტფელურ ინვესტიციებად. ასეთი ფორმალური კრიტერიუმების რიცხვს მიეკუთვნება ინვესტიციების სიდიდე, ინვესტორის წილობრივი მონაწილეობის სიდიდე, ინვესტიციების განსაზღვრული სამართლებრივი ფორმა. ამასთანავე არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ საბოლოო ჯამში ამგვარად ჩამოყალიბებული ფორმალური კრიტერიუმები არის ე. წ. “კონტროლის თეორიის” გამოვლინება. ამ კონცეფციის შესაბამისად პირდაპირი ინვესტორი ინარჩუნებს შესაძლებლობას გააკონტროლოს მის მიერ ინვესტირებული სახსრები და მონაწილეობა მიიღოს საწარმოს სამეურნეო საქმიანობაში, კაპიტალის “სამრეწველო ექსპლოატაციის” გაგებით.

ინვესტიციების კატეგორიის გაგების (პოსტკომუნისტური) თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ე. წ. მეურნეობრიობის სოციალისტური საგვგომო სისტემის წიაღიდან იღებს სათავეს. გვემიანი ეკონომიკის განმსხვავებელი თავისებურება იყო ის, რომ ფულადი სახსრები განიხილებოდა მის ჩარჩოებში ღირებულების საზომის პირობითი ერთეულის სახით (როგორც დახარჯული შრომის გამოსატყულება). ე. წ. “სოციალიზმის” პირობებში ფულად სახსრებს არ შეეძლოთ ფულად კაპიტალად გადაქცევა და იგი არასოდეს განიხილებოდა კაპიტალად, როგორც თვითმზარდ ღირებულებად, თუნდაც იმიტომ, რომ კაპიტალი განიხილებოდა როგორც სამუშაო ძალის ექსპლოატაციის, როგორც ზედმეტი პროდუქციის მითვისების იარაღი. ასე რომ, ყოფილი სსრკ-ს კანონმდებლობა არ შეიცავს სამართლებრივ ნორმებს, რომელიც ფულადი კაპიტალის მოძრაობის, ინვესტიციების განხორციელების სამართლებრივ ფორმებს შეეხება.

ამავე დროს ნებისმიერი წარმოების განვითარება ნებისმიერ დროს, მოითხოვს რესურსების (მატერიალურის და შრომითის) მობილიზაციას. “ინკებს და ფარაონებს შეეძლოთ განეხორციელებინათ უზარმაზარი საზოგადოებრივი სამუშაოები (ცხადია, განსაზღვრული, აუცილებლობის თავისებური შეხედულებებიდან გამომდინარე) ფულის გარეშე. ოღონდ პოლიტიკური სისტემები, სადაც ძალაუფლება უფრო ძლიერი ანდა უფრო შეზღუდული იყო, ვერ ახერხებდნენ ინვესტირებას (და მით უმეტეს კეთილდღეობის გაზრდას, გადიდებას), მანამ, სანამ მათ არ განავითარეს ფულადი სისტემები. ასე, რომ “ფული ხდება ძალადობის შემცველი საშუალება, რომელიც უზრუნველყოფს ეკონომიკურ ზრდას და გარდაიქმნება საქონლის კოლექტიური წარმოების ინსტრუმენტად“ [14. გვ., 94]. ფულისა და ფულადი კაპიტალის აღიარებაზე

უარის თქმა, მათ შორის იდეოლოგიური მიზეზებითაც, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ყოფილ სსრკ-ში, არ ნიშნავდა რესურსების მობილიზაციის ხერხის პრობლემების გადაჭრას წარმოების განვითარების გაფართოების ამოცანის გადაწყვეტისათვის.

პირველ რიგში არ შეიძლება არ აღინიშნოს ის, რომ ფულის როლის უარყოფა და მით უმეტეს ფულადი კაპიტალის როლის მიჩქმალვა წარმოების განვითარებაში სულაც არ ნიშნავს ფულზე, როგორც ასეთზე, უარის თქმას. ფული არსებობდა სოციალიზმის დროს (განაწილების საბარათო სისტემის დროსაც კი). არსებითად, განსხვავება კაპიტალისტურ ანუ საბაზრო ეკონომიკისა და სოციალისტურ ანუ გეგმიან (მეურნეობას) ეკონომიკას შორის იმაში მდგომარეობს, რომ პირველ შემთხვევაში დაკრედიტების უზრუნველყოფის უფლებამოსილება განაწილებულია სახელმწიფოსა და კერძო ბანკებს შორის; მაშინ, როცა მეორე შემთხვევაში სახელმწიფო დაკრედიტების თვალსაზრისით თავის უფლებამოსილებას უბრალოდ გადასცემს სახელმწიფო ბანკებს. ეს უკანასკნელი ამას ახორციელებენ ისე, რომ ხელმძღვანელობდნენ არა ბაზრის მოთხოვნილებებით, არამედ სახელმწიფო საგეგმო ორგანოების მითითებებით“ [14. გვ., 90].

წარმოების (ძირითადი ფონდების) განვითარებისათვის მატერიალური რესურსების მოხიფვის და მობილიზაციის ამოცანების გადაწყვეტის სამართლებრივ ფორმებად კაპიტალურ მშენებლობაში გამოიყენებოდა საიჯარო ხელშეკრულებები.

კაპიტალურ მშენებლობაში საიჯარო ხელშეკრულება იმ პირობებში განისაზღვრებოდა როგორც “გეგმიანი ხელშეკრულება, რომელიც იდებოდა სოციალისტურ ორგანიზაციებს შორის, რომლის ძალითაც ერთი მხარე, დამკვეთი, ვალდებული იქნებოდა აეშენებინა და დადგენილ ვადაში ჩაება-რებინა გეგმით გათვალისწინებული ობიექტი, ხოლო მეორე მხარე, შემსრულებელი კისრულობდა ვალდებულებას განეხორციელებინა დაბანდება მის მიერ ორგანიზებულ მშენებლობაზე, მიუ-ლო და აენაზღაურებინა შესრულებული სამშენებლო სამუშაოები [16. გვ., 435].

ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ განხილული ხელშეკრულების მოცემულ განსაზღვრებაში მატერიალური რესურსების მობილიზაციის პრობლემა მიჩქმალულია “საგეგმო ხელშეკრულების“ ფორმულირებაში. მოყვანილ განმარტებაში, ძირითადი აქცენტი გადატანილია არა რესურსების გამოყენების პროცესზე, არამედ შედეგზე – ობიექტის აშენებაზე. ასე, რომ რეგულირების გარეშე რჩება საკითხები, რომელთაც პრინციპული მნიშვნელობა აქვთ იმ შემთხვევაში, როცა განისაზღვრება თვითონ ფულადი კაპიტალის მოძრაობა (ინვესტირება). საუბარია საინვესტიციო სახსრების ზრდაზე და შემოსავლის, როგორც ინვესტირების მიზნის, მიღებაზე.

პირიქით, ამგვარი რეგულირების დროს საიჯარო ურთიერთობების ობიექტის ცენტრალური საკითხი: “საიჯარო ურთიერთობების მატერიალური ობიექტი კაპიტალური მშენებლობის მიხედვით არის გეგმის მიხედვით საწარმოს, საცხოვრებელი სახლის და ა.შ. აშენება. მაგრამ ასეთი სახის სამართალურთიერთობებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იურიდიული ობიექტი – მოიჯარის საქმიანობა, რომელზედაც მართლაც დამოკიდებულია დამკვეთი. იურიდიული ობიექტის მნიშვნელობა მდგომარეობს არა მარტო იმაში, რომ მოწყობილობა უნდა იყოს საიჯარო ორგანიზაციის საქმიანობის შედეგი, არამედ იმაშიც, რომ ეს საქმიანობა იმყოფება დამკვეთის უშუალო კონტროლის ქვეშ, ხოლო მის განხორციელებასთან დაკავშირებით კონტრაგენტებს შორის ყალიბდება ხანგრძლივი ურთიერთობა“ [16. გვ., 450]. რაც შეეხება კაპიტალურ მშენებლობაში საიჯარო ხელშეკრულების ფინანსურ ასპექტს, “კაპიტალური მშენებლობის დაფინანსების ძირითადი წყარო არის უკანდა-უბრუნებელი საბიუჯეტო სახსრები“ [16. გვ., 451] და საკითხი ინვესტირების შემოსავლიანობისა და თავად ფულადი კაპიტალის, როგორც თვითმზარდი ღირებულების შესახებ არც კი ისმის. სხვა სიტყვებით, ყველაფერი, რაც დაკავშირებული იყო კაპიტალდაბანდებათთან, მის სამართლებრივ ფენომენტთან, რომლებიც აწესრიგებდა კაპიტალის მოძრაობას, იჩქმლებოდა და შეცვლილი იყო ფინანსური რესურსების გეგმიანი განაწილებით. ამასთან ერთად, ფულად სახსრებს, რომელიც იმყოფებოდა კაპიტალურ დაბანდებათა დაფინანსების ანგარიშზე და განიკარგებოდა დამკვეთის მიერ, ჰქონდა მკაცრი მიზნობრივი დანიშნულება და შეიძლებოდა გამოყენებული ყოფილიყო მხოლოდ კაპიტალური მშენებლობის საჭიროებისათვის, დადგენილი გეგმის შესაბამისად“.

ის გარემოება, რომ საკვლევი სამართლებრივი ფორმის ფარგლებში შეგნებულად ან და მის გარეშე ხდება ობიექტურად არსებული მოვლენის ეკონომიკური არსის იგნორირება, რომელიც კაპიტალური მშენებლობის სამართლებრივ ფორმას იძენს, არ შეიძლებოდა გავლენა არ მოეხდინა მოცემული კონსტრუქციის გამოყენების ეფექტიანობაზე. შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ ეკონომიკის დაბალი ეფექტიანობა, წარმოების დანახარჯების მაღალი დონე, დღემდე განიხილება ეკონომიკური რეფორმების გატარების მიზეზად.

გარდამავალ ეკონომიკაში ახალი მიდგომების განვითარებასთან ერთად პოსტკომუნისტური სივრცის კანონმდებლობა ჯერ კიდევ არ არის განთავსიუფლებული “პერესტროიკამდელი“ რეგულირების სტერეოტიპებისაგან სამართლებრივი ფორმების თავლსაზრისით. იგი ცდილობს ცნობილი ცნებები მოარგოს ახალ რეალობებს. მეორეს მხრივ, იმყოფებოდა რა კაპიტალისტური ეკონომიკის დიდი ეფექტიანობის

იდეის ტყვეობის ქვეშ, საზოგადოება შეგნებულად ან შეუგნებლად თვალს ხუჭავდა ფულადი კაპიტალის ეფექტიანობის შეფასებაზე. “ლაპარაკია არა მარტო იმაზე, რომ საბაზრო ფინანსური სტრუქტურა უფრო არასტაბილურია; იგი აუცილებლად ზრდის არათანაბრობას, თუნდაც იმიტომ რომ იგი დიდ შესაძლებლობებს სთავაზობს ფინანსურ ორგანიზაციებს, მათ მმართველებს და მოსამსახურეებს ძალიან მოკლე დროში “იშოვონ“ მეტი რაოდენობით ფული, იგი სულ უფრო მეტად ზრდის უფსკრულს მდიდრებსა და ღარიბებს შორის. საზოგადოება მტრულად ეკიდება ბანკირებს და ფინანსისტებს არა მათი სიმდიდრის გამო, არამედ იმიტომ, რომ მათი სიმდიდრე არ არის დაკავშირებული წარმოებასთან, მათ ფული ფულისაგან შექმნეს“ [14. გვ., 463].

მცდარი ილუზიების გავლენის ქვეშ მყოფი, პოსტკომუნისტური სივრცის კანონმდებელი (რომლის მიზანია რაღაც არ უნდა დაუჯდეს აუცილებლად მოიხილოს უცხოური ინვესტიციები), ცდილობს შეიმუშაოს ისეთი კანონები, რომლებიც, პირველ რიგში, მიზიდველი იქნება ინვესტორებისათვის, ამასთან თავდაპირველად, პირველ ეტაპზე საუბარი იყო უცხოელ ინვესტორებზე, ვინაიდან იგი თავის ქვეყანაში ფულადი სახსრების მფლობელ მოქალაქეებში ვერ ხედავდა და არც უნდოდა დაენახა პორტენციური ფულადი კაპიტალისტები. ამ სტერეოტიპებმა და ილუზიებმა არსებითი გავლენა მოახდინეს ე. წ. “პირველი ტალღის“ კანონმდებლობაზე ინვესტიციების შესახებ.

პოსტკომუნისტური სივრცის კანონმდებლობა ინვესტიციებს განსაზღვრავს, როგორც ფულად სახსრებს, მიზნობრივ საბანკო ანაბრებს, პაის, აქციებსა და სხვა ფასიან ქაღალდებს, ტექნოლოგიებს, მანქანებსა და მოწყობილობებს, ლიცენზიებს, მათ შორის სასაქონლო ნიშნებს, კრედიტებს, ნებისმიერ სხვა ქონებასა და ქონებრივ უფლებას, ინტელექტუალურ ფასეულებობებს, რომელიც განთავსებულია სამეწარმეო ანდა სხვა სახის საქმიანობაში, მოგების (შემოსავლის) მიღების მიზნით და დადებითი სოციალური ეფექტის მისაღებად.

მოტანილი განმარტება პრინციპში ასახავს რეგულირებადი ურთიერთობების არსს, რომელიც წარმოადგენს კაპიტალის, როგორც თვითმზარდი ღირებულების მოძრაობას (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ დამატებით მიზანს – “დამატებითი სოციალური ეფექტის მიღწევას“. ოღონდ შემდგომში კანონი ექვემდებარება კაპიტალურ მშენებლობაზე საიჯარო ხელშეკრულების რეგულირების ლოგიკას, იყენებს რა ისეთ კატეგორიებს, როგორცაა დამკვეთი, საინვესტიციო საქმიანობის ობიექტი, საინვესტიციო საქმიანობის დაფინანსება, სახელმწიფო შეკვეთა და ა. შ.).

90-იან წლებში მიღებულმა საკანონმდებლო აქტებმა ბევრად განსაზღვრეს კანონმდებლობის წინააღმდეგობრივი ხასიათი უცხოურ ინვესტიციებთან მიმართებაში. ძირითადი

წინააღმდეგობა კანონში უცხოური ინვესტიციების შესახებ, არის შეუსაბამობა კანონში ადრე გაცხადებული რეგულირების საგანთან მიმართებაში [12. გვ., 89]. უცხოური ინვესტიციების შესახებ კანონის, მეორე მუხლში უცხოური ინვესტიციები განისაზღვრება როგორც ქონებრივი და ინტელექტუალური ფასეულობების ყველა სახეობა, რომელსაც უცხოელი ინვესტორები განთავსებენ მოგების (შემოსავლის) მისაღებად. აღნიშნული კანონის მე-3 მუხლი აკონკრეტებს ინვესტიციების განხორციელების ხერხებს. ე. ი. არსებითად, ხსნის, რასაც ნიშნავს სიტყვა “დაბანდება“ სამართლებრივი თვალსაზრისით [12. გვ., 127].

“ინვესტორების“ კატეგორიის ასეთი ერთობ გავრცელებული აღწერის მთავარი ნაკლია ის, რომ კანონმდებლისაგან სრულიად უყურადღებოდაა დარჩენილი ამ რეგულირებადი მოვლენის ეკონომიკური არსი. ამის გამო მოცემული ტერმინის განსაზღვრების ნაკლი სავსებით ნათელია.

კანონმდებლობას მხედველობიდან გამორჩა ინვესტიციების ეკონომიკური არსი, კაპიტალის როგორც თვითმზარდი ღირებულების მოძრაობის ეკონომიკური ფორმა.

უცხოელის მიერ ქონების ამგვარად შექმნა დარჩება ქონების უბრალო შექმნად. არსებითად ეს არის ფულადი სახსრების უბრალო ხარჯვა, სამომხმარებლო ღირებულებაზე გაცვლა. ინვესტორი ინვესტორად გადაიქცევა მხოლოდ მაშინ, რაც იგი კაპიტალს განთავსებს როგორც შემოსავლის მიღების საშუალებად, მარქსის სიტყვებით რომ ვთქვათ “ხედმეტ ღირებულებად“. ამ სიტუაციაში უცხოელი ინვესტორისათვის აუცილებელი იყო გარკვეული გარანტიები იმ სახელმწიფოს მხრიდან, რომლის ტერიტორიაზეც ხორციელდებოდა ეს ინვესტიციები. სწორედ ამიტომ იმ პერიოდში მიღებული კანონების “საინვესტიციო საქმიანობის შესახებ“ და “უცხოური ინვესტიციების შესახებ“ ნაკლოვანებებმა განაპირობეს ის გარემოება, რომ ამ სფეროში არ შეიქმნა ეფექტიანი რეგულირების მექანიზმი. როცა აღნიშნული კანონმდებლობის არასურფილდება ცხადი გახდა, დღის წესრიგში დადგა როგორც მთლიანად საინვესტიციო საქმიანობის, ასევე უცხოელ ინვესტორებთან ურთიერთობის რეგულირების მექანიზმის გადახედვა და მათდამი მიდგომების შეცვლა [12. გვ., 116-124].

ზემოთ მოტანილი კანონის დებულებების ნაკლოვანებებთან დაკავშირებით საჭიროდ მიგვაჩნია შედარებისათვის მოვიტანოთ კიდევ ერთი ციტატა კ. მარქსის კაპიტალიდან: “ფული, როგორც გარკვეული ღირებულების დამოუკიდებელი გამოხატულება, – იმისდა მიუხედავად, სინამდვილეში იგი არსებობს ფულის თუ საქონლის სახით, შეიძლება კაპიტალისტური წარმოების საფუძველზე გარდაიქმნას კაპიტალად და ასეთი გარდაქმნის შედეგად ღირებულების მოცემული სიდიდიდან გადაიქცეს თვითმზარდ, უფრო გადი-

დებულ ღირებულებად [18. გვ., 371-372]. რასაც ვერ ვიტყვით ჩვენს კანონებზე ინვესტიციების შესახებ. მათ განსაკუთრებული სახით დაარეგულირეს უცხოური ინვესტიციების საკითხები.

უცხოელი ინვესტორის სტატუსთან დაკავშირებული საკითხების რეგლამენტირების ნაცვლად, კანონი უცხოური ინვესტიციების შესახებ ორიენტირებული იყო იმ საწარმოთა სამართლებრივ დებულებაზე, რომელთაც საქმე ჰქონდათ უცხოურ ინვესტიციებთან.

შედეგი: დღესაც დღის წესრიგში დგას ინვესტიციებისა და ინვესტირების შესახებ “მეორე ტალღის” კანონების მიღების გადაუდებელი აუცილებლობა.

ინვესტიციების და ინვესტირების უმნიშვნელოვანესი პრობლემები ნებისმიერ საზოგადოებაში (ნებისმიერი სამეურნეო მექანიზმის და ინვესტიციური განვითარების ნებისმიერი მოდელის პირობებში) შემდეგია:

– ინვესტიციებისათვის გამოყენებული საზოგადოების რეალური, ფინანსური და ინტელექტუალური რესურსების ოპტიმალური წილის განსაზღვრა;

– რეალური, ფინანსური და ინტელექტუალური ინვესტიციური პროცესების მოძრაობაში შესაბამისობის და პროპორციულობის უზრუნველყოფა;

– ინვესტიციების მიმართვა მეურნეობის დარგების და ცალკეული ინვესტიციური პროექტების განსახორციელებლად;

– საზოგადოების ერთობლივი ინვესტიციური პროცესის ყველა რგოლს შორის პროპორციულობის დაცვა და მთლიანი ინვესტიციებისა და მათი ცალკეული სახეების ოპტიმალური სტრუქტურის მიღწევა;

– ინვესტიციების მაღალეფექტიანობის უზრუნველყოფა მათი ბრუნვის დაჩქარების, დანახარჯების ფარდობითი შემცირების, რეალური, ფინანსური და ინტელექტუალური ეფექტიანობის კორესპონდირებისას სასარგებლო უაუგების ამადლების გათვალისწინებით.

ზემოთ ჩამოთვლილი პრობლემებიდან უკანასკნელი განსაკუთრებულ დაზუსტებას მოითხოვს. ინვესტიციების რეალურ, ფინანსურ და ინტელექტუალურ ეფექტიანობას შორის სრული შესაბამისობის დადგენა (საუბარია რეალურ ინვესტიციებზე, რომლებიც იზომება ეფექტიანობის საგნის რეალური და ფინანსური ასპექტით) პრაქტიკულად შეუძლებელია, მაგრამ სწრაფვა მათ შორის, უფრო სრული შესაბამისობის მიღწევა, რა თქმა უნდა, სასურველია. თუმცა ამგვარი სწრაფვა შესაძლებელია მხოლოდ გარკვეულ ზღვრამდე. იგი დაკავშირებულია რეალური, ეკონომიკური პროცესების ფულადი ფორმებით გაზომვის სიზუსტესთან, მაგრამ არა საინვესტიციო ფინანსური რესურსების რენტაბელობის კრიტერიუმისადმი ყველა რეალური პროცესების დაქვემდებარების დონემდე.

საინვესტიციო-საფინანსო რესურსების მაღალ

რენტაბელობასთან საქმე გვაქვს, როცა:

- ადგილი აქვს რეალური ინვესტირების შესაბამის მაღალეფექტურობას, რაც იზომება რეალური საზოგადოებრივი სიმდიდრის ნამატის სახით რეალური ინვესტიციების შეფარდებითი ზრდის კვლადაკვალ რეალური საინვესტიციო რესურსების ხარჯების შეფარდებითი შემცირებით;

- ამასთან, გაზრდილი საზოგადოებრივი სიმდიდრის ნაწილი ბაზარზე იყიდება უმაღლეს ფასად.

თუმცა, ყოველთვის არაა საჭირო ეფექტიანი რეალური ინვესტიციების შედეგის უმაღლეს ფასად გაყიდვა. ხშირ შემთხვევაში, ინვესტიციების შედეგად შექმნილი სიკეთე მიზანშეწონილია მომხმარებელს უფასოდ ან შეღავათიან ფასებში გადაეცეს. საუბარია საზოგადოების მთავარი მწარმოებელი, მომუშავე ძალის – მაღალხარისხოვანი მომსახურება, ადზრდის, განათლების, კულტურის, სამედიცინო მომსახურების და ა. შ. დარგში. ინვესტიციები ადამიანურ კაპიტალში (ადამიანურ რესურსებში) ყველაზე ეფექტიანია რეალური ასპექტით. ვადიანობის თვალსაზრისით მათი რეალური ეფექტიანობა გამოიხატება არა მხოლოდ და არა იმდენად მომსახურების პირდაპირი სარგებლიანობით განათლების, კულტურის, ჯანდაცვის სფეროებისთვის, არამედ შრომის ნაყოფიერების ზრდით სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში. ეს კი, საბოლოოდ, ასახვას ჰპოვებს იმ დარგების ფინანსური ეფექტიანობის ზრდაზეც, სადაც განხორციელდა ინვესტიციური დანახარჯები (განათლება, კულტურა, ჯანდაცვა), ასევე სახალხო მეურნეობის სხვა დარგებზეც. მხედველობაში გვაქვს ის დარგები, რომლებიც ბაზარს აწვდიან უფრო მაღალი დონის და ხარისხის საქონელსა და მომსახურებას მომუშავე ძალის მნიშვნელოვნად გაზრდილი ხარისხის ხარჯზე შედარებით ნაკლები დანახარჯებით.

ანალოგიურ თანაფარდობას ადგილი აქვს გამოყენებით და დარგობრივ მეცნიერებასთან მიმართებაში. აშშ-ში, მაგალითად, აგრარული მეცნიერება ფინანსდება ბიუჯეტიდან. ამ სფეროში სამეცნიერო კვლევები ფინანსური თვალსაზრისით ვერ ახდენენ პირდაპირ ამოგებას (დანახარჯების ანაზღაურებას), მაგრამ გაშუალებულიად – სასოფლო-სამეურნეო წარმოებით ეფექტურობის ზრდის მეშვეობით – ასეთი საბიუჯეტო (არასაბაზრო) დაფინანსება მრავალჯერადად ახდენს დანახარჯების ამოგებას.

საკუთარი ენერგეტიკული და ნედლეულის რესურსებით მდიდარ ქვეყანაში გამართლებულია შიდა დაბალი ფასების შენარჩუნებას ენერგომატარებლებზე, ენერჯიასა და ნედლეულზე. ამგვარი პოლიტიკის მიზანია სამამულო გადაამამუშავებელი დარგების განვითარების სტიმულირება. სათბობ-ენერგეტიკული კომპლექსის, ასევე ნედლეულის მომპოვებელი დარგების ფინანსური რენტაბელობის შემცირება, მოცემულ შემთხვევაში, მნიშვნელოვნად იფარება გადაამამუშავებელ დარგებში წარმოების მოცულობის და მოგების გადიდებით. ეს ამავდროულად აა-

მადლებს ხალხის ცხოვრების დონესაც, სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებსაც (დასაბეგრი შემოსავლების მასის ზრდის ხარჯზე) და თვითგანვითარების საინვესტიციო პოტენციალს.

დასკვნა

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების საქმეში დიდია ინვესტიციური პოლიტიკის როლი და მნიშვნელობა. მასზე დიდადაა დამოკიდებული ეროვნულ ეკონომიკაში არსებული ინვესტიციური პოტენციალის და მისი შესაბამისი რესურსების ეფექტიანი გამოყენება, რომელიც საბოლოო ჯამში განაპირობებს მყარი ეკონომიკური ზრდის მიღწევას, ინვესტიციური პოტენციალის აღდგენას, საწარმოო ძირითადი ფონდების გაფართოებულ კვლავწარმოებას; ეს კი მიიღწევა თანამედროვე ტიპის ინვესტიციური პოლიტიკის შემუშავებით.

ინვესტიციური პროცესების სახელმწიფო რეგულირება – ეს არის იმ ფორმებისა და მეთოდების ერთიანობა, რომელიც უზრუნველყოფს: კერძო და სახელმწიფო ინტერესების გაერთიანებას; მოხმარებას, დაგროვებას და ინვესტირებას შორის რაციონალური პროპორციების ჩამოყალიბებას; ინვესტიციურ ბაზარზე პროგნოზირების, ინდიკატური რეგულირების და სახელმწიფო ზემოქმედების ღონისძიებათა თანწყობას.

ინვესტიციური მდგენელი და ინვესტიციური პოლიტიკა შეიძლება განხილული იქნას მართვის შედარებით სხვადასხვა დონეზე – სახელმწიფო, რეგიონულ და საწარმოს დონეზე. ინვესტიციური პოლიტიკის ძირითადი მიზნები, რაც არაერთხელ იქნა აღნიშნული, არის ოპტიმალური პირობების შექმნა ინვესტიციური პოტენციალის აქტივიზაციისათვის. ეს მიზნებია: 1. ინვესტიციურად მიმზიდველი ობიექტის (ქვეყანა, რეგიონი, საწარმო) იმიჯის შექმნა. 2. ინვესტიციური მიმზიდველობის იმიჯის შექმნა. 3. პირდაპირი საბიუჯეტო ინვესტიციები. 4. საბანკო სისტემის ინვესტიციური რესურსები. 5. საწარმოს შიდა ინვესტიციური რესურსების მობილიზაცია. 6. ინვესტიციური პოლიტიკის ეკონომიკური შედეგები.

ეკონომიკის ინვესტიციური სფეროს სახელმწიფო რეგულირებამ უნდა უზრუნველყოს ინვესტიციური სფეროს მოწესრიგება და რთული შემადგენელი ელემენტების შესაბამისობა, ოპტიმიზაციის მიღწევა სახალხო მეურნეობის ცალკეული დარგების განვითარებასა და ეკონომიკური სუბიექტების ურთიერთობების საქმიანობაში. ამ ამოცანების გადაჭრა შეიძლება დაეყრდნოს ინვესტიციური საქმიანობის ინდიკატურ რეგულირებას.

ინდიკატური რეგულირების პრინციპების არსი მდგომარეობს კერძო კაპიტალისა და სახელმწიფოს ინტერესების ჰარმონიზაციაში განვითარების შეთანხმებული ორიენტირებისა და ამოცანების შემუშავების გზით, ასევე მათი მიღწევის მექანიზმებში.

დღეისათვის ჩამოყალიბდა შემდეგი რეა-

ლური წინაპირობები ინვესტიციების ინდიკატური რეგულირების პრინციპების განხორციელებისათვის.

- ჯერ ერთი, მსხვილ სააქციო საზოგადოებების, საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფებისა და სხვა სტრუქტურების სახით ვალიბდება ეროვნული კორპორაციული კაპიტალი.

- მეორე, მსხვილი კაპიტალი დღეისათვის თავადაა დაინტერესებული სახელმწიფოსთან აქტიური თანამშრომლობით.

- მესამე, მოსახლეობის დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მოზიდვა და გამოყენება არის ინვესტირების ერთ-ერთი პოტენციური წყარო.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ორი მნიშვნელოვანი დასკვნის გაკეთება.

1. აუცილებელია პრინციპულად ახალი სახელმწიფო რეგულირების ინსტრუმენტების ძიება ინვესტიციების სფეროში, უნდა შეიქმნას ხელსაყრელი კლიმატი კაპიტალდაბანდებებისათვის, რომელიც საერთო ეკონომიკური სიტუაციის კარდინალური ცვლილებების და დანაზოგების სტიმულირების ამოცანების ადეკვატური იქნება; 2. ინვესტიციური კრიზისიდან გამოსვლის რეალური ალტერნატივები არ არის ორიენტირებული დანაზოგების რესურსებზე, რომლებსაც ბაზრის სუბიექტები აკეთებენ. დღეისათვის ძალზე საჭიროა სახელმწიფოს მეშვეობით საბაზრო პრინციპების დაცვით ინვესტირების სფეროში წარიმართოს, თუნდაც, ძალზე მცირე დანაზოგები, შექმნილი კერძო მეწარმეობით სექტორში ეკონომიკის აღდგენის გადაუდებელი ამოცანების გადაჭრაზე.

ინვესტიციების ინდიკატური რეგულირების ძირითადი პრინციპების რეალიზაცია ემყარება შემდეგ ინსტრუმენტებს: 1. წარმმართველი როლი ეკისრება ინვესტიციური ხელშეკრულებების დადებას, რომლებიც ითვალისწინებს ურთიერთვალდებულებებს სახელმწიფოსა და კაპიტალის წამყვან დამბანდებლებს შორის. 2. ინვესტიციების ბაზარზე ფასის მიერი პოლიტიკა შეთანხმებულია მეწარმეების მხრიდან.

მეოთხე, მხარეთა ურთიერთდაინტერესების პირობების რეალიზაცია ინვესტიციური განვითარების სტრატეგიის შესრულებაში და ინვესტირებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა. ამისათვის სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს:

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების თეორიასა და პრაქტიკაში ინვესტიციური პროცესის რამოდენიმე მოდელს განიხილავენ. თითოეული ხასიათდება განსაკუთრებული მიზნებითა და ამოცანებით. ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე და საგარეო ეკონომიკურ პირობებში ეს მოდელები საკმაოდ მოქნილია, მათ შეუძლიათ განვლონ განვითარების გზა ერთი ეტაპიდან მეორესაკენ და პირიქით. სრულყოფილია ინვესტიციური პროცესის ის მოდელი, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის განვი-

საცხოვრებელი სფეროს (საცხოვრებელი ფონდის) სახელმწიფო
მართვის მექანიზმის ელემენტები

ELEMENTS OF THE PUBLIC ADMINISTRATIVE
MECHANISM IN HOUSING SECTOR

ალექსი დემიხოვ

სუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
მართვის კათედრის
ასპირანტი, სუმი, უკრაინა

OLEKSI DEMIKHOV

PhD-student, Department of Management,
Sumy State University Sumy, Ukraine

ანოტაცია

პოსტსაბჭოთა ქვეყნების თანამედროვე საცხოვრებელი სექტორი საჭიროებს მოდერნიზაციას. ცვლილებები უკეთესობისაკენ შესაძლებელია აღნიშნული სექტორის მართვის ახალი სისტემის ჩამოყალიბების შემთხვევაში, მართვა, დაფუძნებული არა მარტო ხელისულების ვერტიკალურ სტრუქტურაზე, არამედ შერეულ (ქსელურ, მოქნილ) მენეჯმენტზე, რომელიც მოიცავს როგორც სახელმწიფო, ასევე ადგილობრივ სტრუქტურებს და ასევე ადამიანთა ორგანიზაციის სხვადასხვა ფორმებს. შემოთხსენებული ტემა აქტუალურია ყველა დასახლებული პუნქტისათვის - დაწყებული მეგაპოლისებიდან და დამთავრებული დასახლებულ პუნქტებამდე, ვინაიდან საცხოვრებელი ფონდის მორალური და ფიზიკური ცვეტა იზრდება, ხოლო აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტა დგას მართვის ყველა დონის დღის წესრიგში. საცხოვრებელი სფეროს სახელმწიფო მართვის მექანიზმში მოიცავს ურთიერთდაკავშირებულ ინსტრუმენტებისა და დონისძიებების ნაკრებს, რომლებიც აუცილებელია სახელმწიფოსათვის ამ მნიშვნელოვანი დარგის ფუნქციონირებისათვის. ჩვენ განვიხილავთ სექტორთაშორის კოორდინაციას როგორც საცხოვრებელ სექტორში სახელმწიფო მართვის მექანიზმის ელემენტს. სახელმწიფო მართვის მექანიზმის შემდეგ ელემენტს წარმოადგენს სტრატეგიული დარგობრივი დაგეგმარება უკრაინის რეგიონული განვითარების, მშენებლობისა და კომუნალური მეურნეობის პროფილური სამინისტროს მხრიდან. სახელმწიფო მართვის მექანიზმის მესამე ელემენტს წარმოადგენს კავშირის უზრუნველყოფის ბლოკი გავლენის მქონე სხვადასხვა ჯგუფების ინტერესების (ისტეები, როგორებიცაა მართვის სახელმწიფო და ადგილობრივი ორგანოები, ბიზნესი და მოსახლეობა) და სამი რეფორმის მიზნების გათვალისწინებით: დეცენტრალიზაციის (დეკონცენტრაციის) რეფორმები, საცხოვრებელი სექტორის რეფორმები და რეგიონული განვითარების რეფორმები. ქვეყნის საცხოვრებელი სექტორი წარმოადგენს სხვადასხვა ჯგუფების გავლენის ინტერესებისა და რეფორმების მიზნების გადაკვეთის მარკერს (იხ. ნახ.1). სახელმწიფო მართვის ყველა ინსტრუმენტს გააჩნია საერთო ინსტრუმენტები (იხ. ნახ. 2). აღნიშნული ინსტრუმენტები მთლიანობაში აერთიანებენ სახელმწიფო მართვის მექანიზმის ელემენტებს საცხოვრებელ სექტორში. სახელმწიფო მართვის მექანიზმის ელემენტებისა და ინსტრუმენტების დაჯგუფება საშუალებას იძლევა დეტალურად გაანალიზდეს დარგის მდგომარეობა პერსპექტივაში და განისაზღვროს პრიორიტეტული მიმართულებები შემდგომი მეცნიერული კვლევებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: საცხოვრებელი, დარგთაშორისი კოორდინაცია, სტრატეგიული დაგეგმარება, საცხოვრებელი რეფორმა, ქალაქის ინფრასტრუქტურა, ადგილობრივი თვითმართველობა.

Abstract

Modern housing sector of post-soviet countries needs modernization. Changes for the better are possible in the formation of a new system of this sector. Management is based not only on the vertical structure of power, and on a mixed (network, flexible) management, which includes both state and local education, as well as various forms of people organization. The above subject is relevant for all settlements - from cities to townships as moral and physical deterioration of the housing stock is growing, and search management solutions of this problem is on the agenda for all levels of government. Mechanisms of control housing sector involve interrelated set of activities and tools that are necessary for the effective functioning of the industry, important for the state. We see intersectoral coordination as element of the public administrative mechanism in housing sector. The crossing several areas of interest in the housing sector ensures impetus for further development. The next element of the public administrative mechanism is strategic planning of the industry profile of the Control Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine. The third element of the public administrative mechanism is the secure communication due interests of different groups of influence (such as state government authorities, local governments, business and the population) and the three objectives of reform - reform decentralization (deconcentration) authorities, housing reform and regional development reform. The housing sector of the country is a marker of crossing various interest groups of influence and reform goals (see fig.1). All elements of public administration

have characteristic common tools (see fig. 2). These tools provide the total system of elements of the public administrative mechanism in housing sector. Grouping of elements and instruments of the public administrative mechanism allows detailed analysis of this perspective and identify priority areas for further effective scientific research.

Keywords: housing, intersectoral coordination, strategic planning, housing reform, infrastructure of the city, local self-government.

Basic material: The scientists in different fields (economists, lawyers and urbanists) dedicates its work to

research processes of the polity elements (Kucherenko IN, Kucherenko OY, Zapatrina IV [6], Serenok A [12], Shutova LA [13], Vyzhalov DV [16]). Researches of other authors (Barrows M [2], Bell D [3], Nordström K [9] and Schwab K [11]) concern about the prospects for governance in social and political life of the advanced countries.

Mechanisms of control housing sector involve interrelated set of activities and tools that are necessary for the effective functioning of the industry, important for the state. Thus, this area is the cornerstone for such activities as architectural and designing industry, environment, land and housing and utility infrastructure, energy conservation, development, production and use of modern building materials, installation and repair technology, government regulation of tariffs, the collection and recycling solid waste, sanitation bridge, heat water and sewage gas, etc. So here follows a conclusion about the need of effective inter-sectoral coordination of all services and industries under the auspices of public administration [6, 12, 13]. We see intersectoral coordination as element of the public administrative mechanism in housing sector.

Intersectoral coordination involves the creature joint plans of the urban environment development, harmonization of national legislation in accordance with international standards in order to achieve the main goal - the creature of effective and safe for humans housing industry. The crossing several areas of interest in the housing sector ensures impetus for further development. The main task of the state in this direction is to encourage linkages and coordination of relevant agencies at different levels [6, 12].

The next element of the public administrative mechanism is strategic planning of the industry profile of the Control Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine. Strategic planning as a function of strategic management involves the selection of goals and ways to achieve them. The aim is to create an efficient and quality housing. And in this vein, the main task of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine is to develop effective planning and management, including in the overhaul of housing [2, 3, 6, 9, 11, 13].

The third element of the public administrative mechanism is the secure communication due interests of different groups of influence (such as state government authorities, local governments, business and the population) and the three objectives of reform - reform decentralization (deconcentration) authorities, housing reform

and regional development reform. Every reform, taken separately, becomes inertia in the years. Each reform is implemented among various groups of influence, and it is linked with other processes of transformation in the state. Providing communication between the three reforms is a difficult task. In Ukraine there is decentralization of government and administration in Ukraine to deconcentration of authority. This process is accompanied by financial strengthening of local authorities [5, 10, 15]. This fiscal decentralization should be one of the levers of economic stimulation for housing sector [1, 4, 7, 14]. Regional Development Strategy should include the development of housing industry. Reforming housing industry concerns the interests of people and businesses in the construction, repair and maintenance of city infrastructure [6, 8, 9, 11].

The housing sector of the country is a marker of crossing various interest groups of influence and reform goals (the block ensuring for communication interests of different groups of influence and objectives of the three reforms in the housing sector) (see fig.1).

We suggest to consider the block ensuring linked to other elements - interdisciplinary strategic planning and coordination. Thus, we can distinguish three elements of the public management mechanism in housing sector:

- inter-sectoral coordination in the housing sector;
- strategic planning of the housing sector by the Ministry of Regional Development;
- the block ensuring for communication interests of different groups of influence and objectives of the three reforms in the housing sector.

All elements of public administration have characteristic common tools (see fig. 2):

- project management;
- network management;
- combining (recombining) management teams (agile management);
- branding cities and regions;
- attract investors to the housing sector;
- study and using of international experience (the purchase of technologies and their mass introduction).

These tools provide the total system of elements of the public administrative mechanism in housing sector.

Thus, project management allows to concentrate the attention of the authorities and management at all levels on specific complex problems in the housing sector. For example, there is a problem of energy saving in buildings [9]. Network management can be used to stimulate the creation, further support and cooperation of the public administration with condominiums. Support

networking (associations) of condominiums at the city and region will consolidate interested people and facilitate its communication with government and business [9, 11].

Combining (recombining) management teams are actively used in the zoning of the urban environment. In particular, the city administration situationally involves the professionals from different areas on developmental stage of project development of new territories - designers, architects, ecologists, developers, urbanists, tender committees of local governments, land surveyors, active creative class among public officials and opinion leaders. Agile management should be used by local authorities as arbitrators in the case of interests' conflicts in this processes [8, 16].

Branding of cities and regions is a powerful tool of public administration in the housing sector. This is management ideology of local authorities, which affects on all areas of citizens life. Such ideology provides the improvement of residential and office districts of the city, changing city look not only the center but also the surrounding area. Besides, it provides steps to create a competitive identity of the settlement, strengthening city external image for tourists, visitors and potential future residents and investors [16].

Attracting investors in the housing sector is troublesome process for each regional manager. Local authorities may encourage investors to invest in the region's economy by providing businesses additional "bonus". As these "bonus" may be giving them opportunities to participate in other projects (the removal and disposal of solid constructing waste, repair and modernization of residential buildings, housing infrastructure, roads, passenger transport in the city, construction of retail and entertainment and office centers, cottage arrays). Thus there is diversification of investment projects. Local government creates a balance of business interests and communities within the multi-vector cooperation.

Ministry of regional development should

introduce the foreign experience in building housing. The main purpose is to reduce the technological gap from the leading economies of the world. Therefore it is necessary to buy the intellectual property rights of industrial development and to introduce new technologies and materials in the field of energy conservation, housing construction and repair, recycling and waste disposal, etc.

Proposal: Thus, in the article we identified three elements of the public administrative mechanism in housing sector. The first element is the block ensuring for communication interests of different groups of influence and objectives of the three reforms in the housing sector. Block gives public managers the opportunity for calculate effective methodologies of their actions in this field. Effective inter-sectoral coordination (second element) under the auspices of the state will provide new dynamics of development in housing sector. The Ministry of regional development works in strategic planning (third element) and creation of efficient and quality housing. Ministry of Regional Development should strengthen the role of strategic planning in the housing sector. All three elements of the public administrative mechanism in housing sector should be applied comprehensively. Therefore, we have identified a group of common tools of the public administration as one components of it. So we formed a unified system of elements of the public administrative mechanism in housing sector. This system allows you to compile and create theoretical and methodological basis for efficient public management in that branch.

Conclusions:

We propose a new approach to systematize elements of the public administrative mechanism in housing sector. This mechanism may be used in the management of housing sector. Grouping of elements and instruments of the public administrative mechanism allows detailed analysis of this perspective and identify priority areas for further effective scientific research.

REFERENCES

- 1 Alexiou C Government spending and economic growth: Econometric evidence from the South Eastern Europe (SEE) //Journal of Economic and Social Research. – 2009. – T. 11. – №. 1. – 1p.
- 2 Barrows M [Future: declassified. What will the world be like in 2030?]. Moscow, 2015. — 352 p. (In Russian)
- 3 Bell D [The Future Post-Industrial Society]. Moscow, 1999. – 221 p. (In Russian)
- 3 Blackburn K et al. Deconcentration, Corruption and Economic Growth. – Economics, The Univeristy of Manchester, 2015. – №. 209.
- 4 Chushak AM, Filyuk OA [Budget system of Ukraine in the context of local government reform and decentralization of the Government of the state] *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky* [Global and national economic problems]. 2015. - №4 -p.942-945. (In Ukrainian)
- 5 Kucherenko IN, Kucherenko OY, Zapatrina IV [Public administration in housing sector of Ukraine: Present and Future]. Kiyev, 2012. – 304 p. (In Ukrainian)
- 6 Liu Y, Martinez-Vazquez J, Timofeev A Measuring the extent of fiscal decentralisation: An application to the United States //Measuring Fiscal Decentralisation: Concepts and Policies. – 2013. – p.71-88.
- 7 Mamatova M, Sharov S, Zvarych M et al. [Public participation in monitoring service delivery by public authorities, regulation and practices: UNDP study], 2013. – 120 p. (In Ukrainian)
- 8 Nordström KA, Ridderstrale J [Business in the style of funk: Capital dances to the tune of talent]. Moscow, 2013. — 288 p. (In Russian)

«Priorities for reform and promising directions of development of intergovernmental relations in fiscal decentralization in Ukraine: Analytical report of National Institute for Strategic Studies», 2015. – 92 p. – (Series "Economy", Issue 22). (In Ukrainian)

Schwab K [Fourth Industrial Revolution]. Moscow, 2017. — 208 p. (In Russian)

Serenok A [Implementation of e-governance in local activities municipality] *Derzhavne budivnytstvo [State building]*. 2008. - №1. - Access mode: <http://www.kbuapa.kharkov.ua> (In Ukrainian)

Shutova LA [Solving the housing problem as an imperative to improve the quality of life of citizens] «City. Culture. Civilization: Materials of VI international scientific-theoretical conference». April 2016r., Kharkov: HNUMH im.O.M.Beketova, 2016, p.269-275 (In Russian)

Silverstovs B, Thiessen U Incentive effects of fiscal federalism: Evidence for France // *Cogent Economics & Finance*. – 2015. – T. 3. – №. 1. – p. 1017949.

Toppervin N [Effective local government as the key to successful decentralization of public power: the Swiss experience. DESPRO: Analytical Bulletin], 2012. — №2 – 21 p. (In Ukrainian)

Vizgalov DV [City Branding]. Moscow, 2011. — 160 p. (In Russian)

List of figures

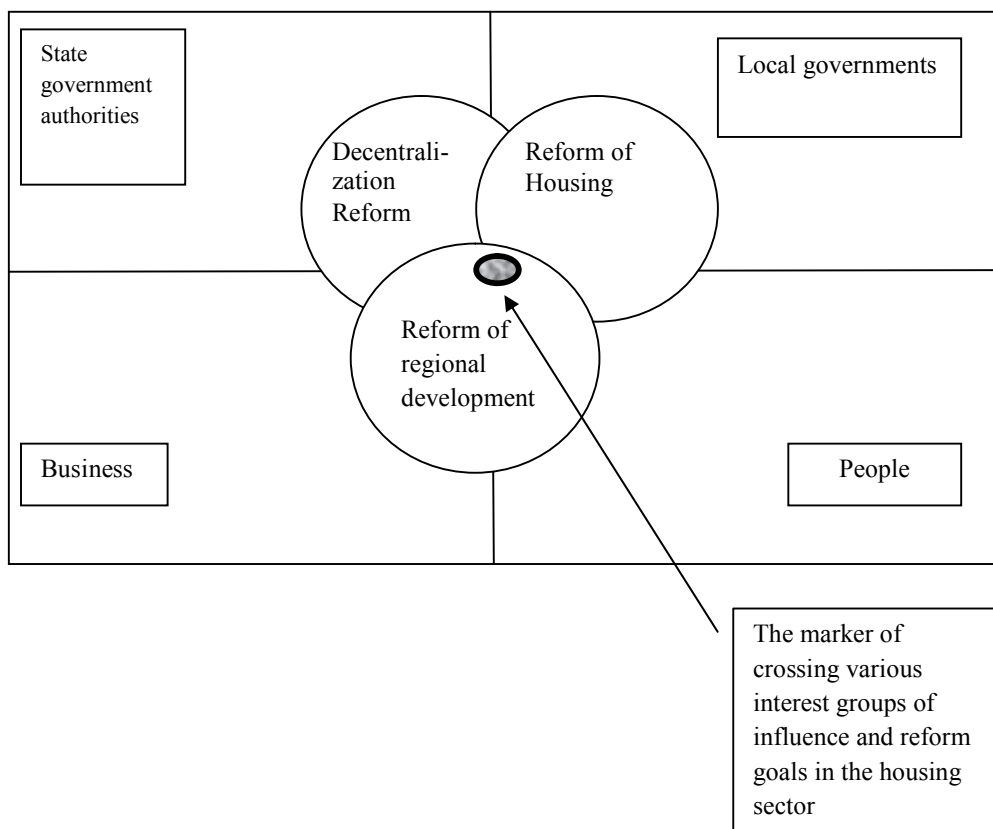

Fig.1. The marker of crossing various interest groups of influence and reform goals (the block ensuring for communication interests of different groups of influence and objectives of the three reforms in the housing sector)

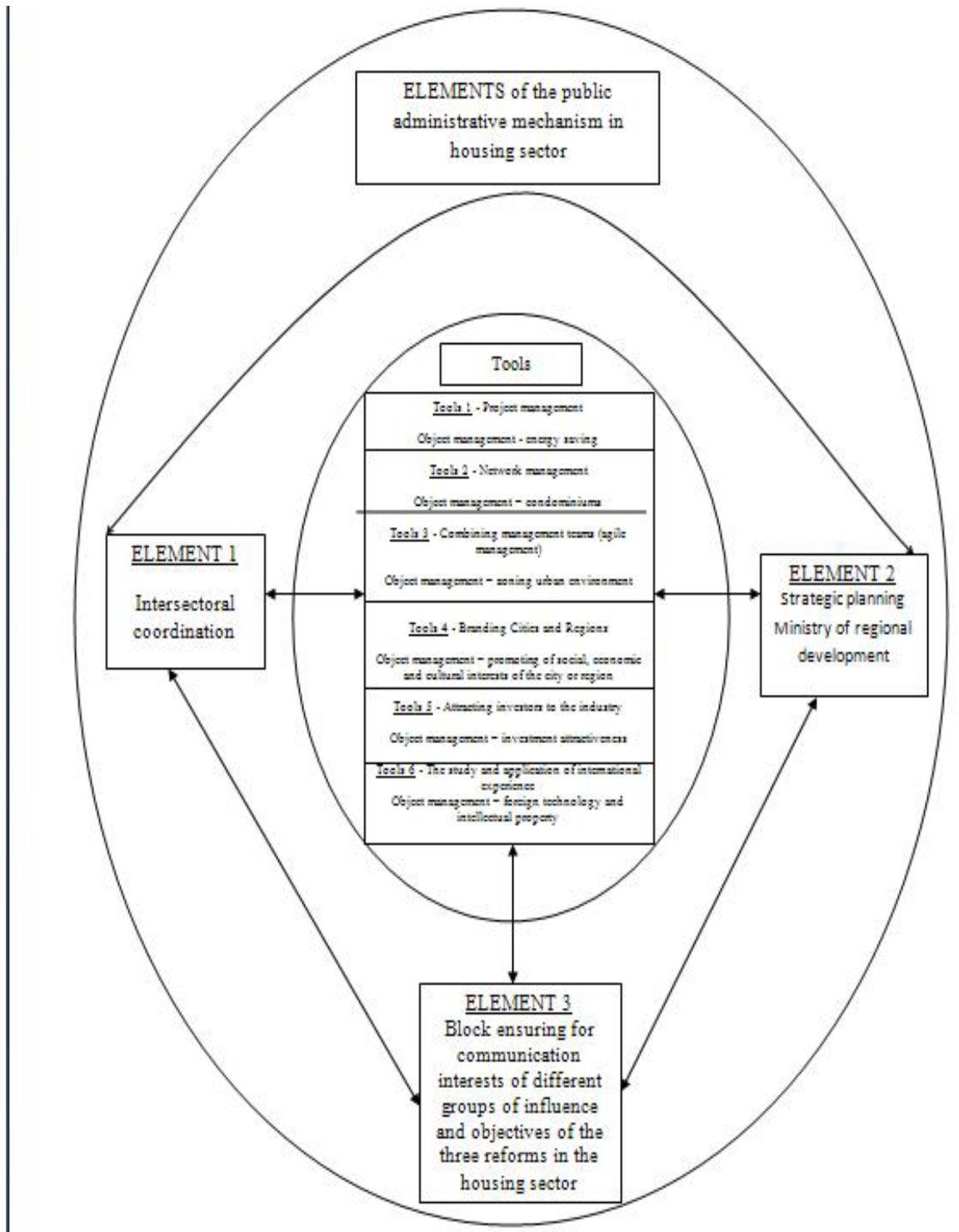

Fig.2 System elements of the public administration in housing sector

სამშენებლო საქმიანობის დაზღვევის სახელმწიფო რეგულაციების
ლირება უკრაინაში

THE PUBLIC REGULATION OF INSURANCE OF
CONSTRUCTION ACTIVITIES IN UKRAINE

ვლადიმერ მელკო

ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური
უნივერსიტეტის ასპირანტი,
უკრაინა ქ. ჩერნიგოვი

VLADIMIR MELKO

Graduate student of the Chernihiv
National University of Technology,
Ukraine, Chernihiv

ანოტაცია

სტატია ეძღვნება სამშენებლო საქმიანობის დაზღვევის სახელმწიფო რეგულირებას უკრაინაში. გაანალიზებულია სამშენებლო დარგის განვითარების და სადაზღვევო პროდუქტის შეთავაზების დინამიკა. დასაბუთებულია, რომ დღეისათვის უკრაინაში სამშენებლო რისკების შემცირების მიზნით საკმაოდ აქტიურად და დინამიურად ვითარდება როგორც სამშენებლო ინდუსტრია, ასევე სადაზღვევო პროდუქტები. გაკეთებულია დასკვნა მთლიანი სადაზღვევო დაფარვის შემოღების მიზანშეწონილობის შესახებ, ცალკეული რისკების დაფარვის ნაცვლად. ამ შემთხვევაში დაზღვევა იცავს მნიშვნელოვანი ფინანსური დანაკარგებისაგან და ამოფხვრის სარეზერვო ფონდების მომსახურების აუცილებლობას.

საკვანძო სიტყვები: მშენებლობა, სამშენებლო რისკების დაზღვევა, სამშენებლო საქმიანობის დაზღვევის რეგულირება.

Abstract

The article deals with the public regulation of insurance of construction activities in Ukraine. The dynamics of the construction industry development and insurance products supply are analyzed. It is proved that the construction industry and insurance products in the area to diminish construction risks are developing now in Ukraine very dynamically. It was concluded that it is appropriate to introduce total insurance coverage instead of individual risks coverage. In this case insurance protects against significant financial lost and eliminates the need for maintenance of reserve funds, diverting investment capital.

Keywords: construction, construction risks insurance, public regulation of construction activities. of the insurance market.

Problems definition. Insurance in construction industry is an integral part of the investment process in the transition and development of market relations. Insurance allows to compensate the policyholder losses arising in sudden and unforeseen manner during all stages of investment and performance of construction, such as the development of technical specifications to commissioning. Insurance of construction risks is aimed to protect the investment in the industry.

Analysis of recent research. An important contribution to research on the regulation of insurance was made by Ukrainian scientists such as V. Bazylevych, A. Zaruba, M. Mnich, V. Oparin, S. Osadets, V. Plisa, L. Reitman and others. In particular, scientists defined the theoretical approaches to the essence of insurance operations, the classification of types of insurance, and also the strategic directions of improvement of public administration

Unsolved aspects of the problem. At the same time, it is necessary to fulfil relevant research on insurance in the construction industry in the context of finding ways to improve public regulation of insurance of construction risks. The article is to determine areas of improvement of public regulation of insurance of construction activities in Ukraine.

Presenting main material. Despite the economic crisis in Ukraine that befell the construction industry, it can be observed a positive trend. Here are some details. In view of the total area of housing put into operation (according to information of The Ministry for Regional Development, Building and Housing of Ukraine), it has been commissioned housing more than 11 mln m² in 2015, compared to 2,4 mln m² in 2010.

Slightly decreased the total number of unfinished buildings and engineering structures: from 27,383 in

2004 to 16,380 in 2014 [2].

Underlined that the construction industry is one of the most risk one on industrial accidents. The impact of weather events and natural disasters, failure to perform its obligations by third persons are factors to increase risks. Making insurance of construction risks allow the construction company to remove the burden of possible additional costs. Risks can not only significantly affect the profitability of the project, but also disrupt the time of construction. In the case of insurance, the customer also ceases to be a hostage to the financial capacity of the contractor and receives effective controller of the construction process in the face of engineers provided by the insurance company.

The relationship of insurance regulated by the Law of Ukraine "On insurance~ [7]. However, this legal act does not contain specific provisions concerning insurance for construction. Also, insurance risks inherent in the construction industry not related to the compulsory risks. Such shortcomings in the state regulation of insurance of construction risks lead to neglect of builder's insurance protection mechanism for saving working capital, despite the numerous facts of injuries, damages, obligations.

In order to resolve the issues of insurance activity in construction it was approved Regulations on insurance risks in construction [4] (1994). It contains a procedure for insurance of construction risks insurance conditions and requirements for organizations engaged in insurance coverage. In terms of insurance it was stated that the standard amount covering insurance risks in construction include: fire, lightning, explosion of gas; performance of the underground heat, rock falls, landslides, storm, hurricane, rain, flood, flood, hail, rural; steam explosion devices, gas storage, gas pipelines; blast machinery, apparatus and appliances that operate on compressed gas and air; internal damage to electrical installations, equipment and machinery from the effects of electric current; theft, destruction, damage to the insured property as a result of illegal actions of third parties; destruction or damage to building structures during the construction or installation works at the construction site of the fault of the insured (staff) and individuals for the acts of which he is responsible. The Regulation refers to the transition to the principle of risk insurance "All risks of construction.~

Also Recommendations on insurance risks in construction [6] (2008) contain provisions on voluntary insurance of construction project (work package) and third party's liability related to the execution of construction and commissioning of the construction process.

In practice, no provisions or recommendations are not fully applied. Scientists say that today the insurance of construction risks in Ukraine are afforded only by large professional insurers that have reinsurance with foreign reinsurers - members of IMIA. These companies also usually provide the qualified analysis process of construction risks and have real assets and technical reserves to maintain their own risks. Only a few companies now meet these requirements. Most companies insure construction risks for fire damage. However, this does not mean that the insurance of construction risks in Ukraine has no future. First, according to market participants' information,

though very slowly, but the share of such policies in the total amount of insurance increases. Secondly, the certain steps were made to streamline the legal and regulatory framework. Thirdly, the growing culture of security developers themselves and their interest in building high-quality insurance risk is the real fact today in Ukraine [8].

At the same time, domestic insurance companies developing insurance products for the construction industry, recognize the development of building technology and the growing complexity of problems that arise in the construction of modern buildings. To have the usual difficulties of carrying out a high-rise work includes the need to respect advanced technologies and new building materials. Obviously, in the case of compliance with all regulations and requirements, destruction facilities and risk of injury to workers and equipment are not significant, but when allowance engineering or technical errors it significantly increases.

In particular, CJSC ~European Insurance Union~ offers insurance of construction risks [10]. Insured may be a legal entity or capable individuals (customers, contractors, subcontractors and other regardless of subordination and ownership) which are located in Ukraine and concluded with the Insurer Agreement of voluntary insurance of construction risks.

Under certain conditions specified in the insurance contract to insurance claims may include: an impression of the insured property electrocution as a short circuit, overload the electrical outlet; breaks ropes, chains, falling parts and other items on the insured property; errors in installation work, leading to damage or destruction of insured property; accident vehicles used on the construction site, which resulted in damage or destruction of insured property [10].

Analyzing the above mentioned insurance products of the domestic insurance company it may be concluded their inconsistency nature. A list of these types of insurance do not exceed the standard property insurance and liability insurance. The only difference is that domestic insurance companies are trying to inflate rates due to increased riskiness of construction activity. However, no practice of complex insurance of construction risks and no specific insurance products were designed specifically for insurance of risks in construction in Ukraine.

Insurance coverage on "all risks" must provide protection not only from classical dangers such as fire, natural disasters, the onset of civil liability to third parties, etc., but also from a purely specific risks, such as designer error; the use of defective materials; negligence of staff; impact of electric current; ropes break, slings break and other auxiliary equipment.

The insurance amount includes the amount for facilities construction and installation (in the amount of their actual value), and on the amount of liability for damage that may be caused to third parties. Insurance coverage is provided for the duration or scope of the implementation of construction and installation project from the moment of unloading construction materials and / or equipment to the construction site until commissioning. It is possible to increase provided insurance period for a period of trial or warranty.

At present, the share of construction risks in the

portfolio in Ukraine is no more than 2% of the total insurance. It is impossible to have more precisely learn about specific numbers. Worldwide almost 100% construction risks are insured [8].

No doubt that the insurance of property and technical risks are rather complex insurance products that meet the needs of insurers and policyholders. A wide variety

of categories of property objects presupposes the existence of questionnaires that reflect the specific risk and take into account that insurance may be used related to typically high cost items [1].

General dynamics of insurance in terms of the types, characteristic, including for the construction sector is shown in Figure 1.

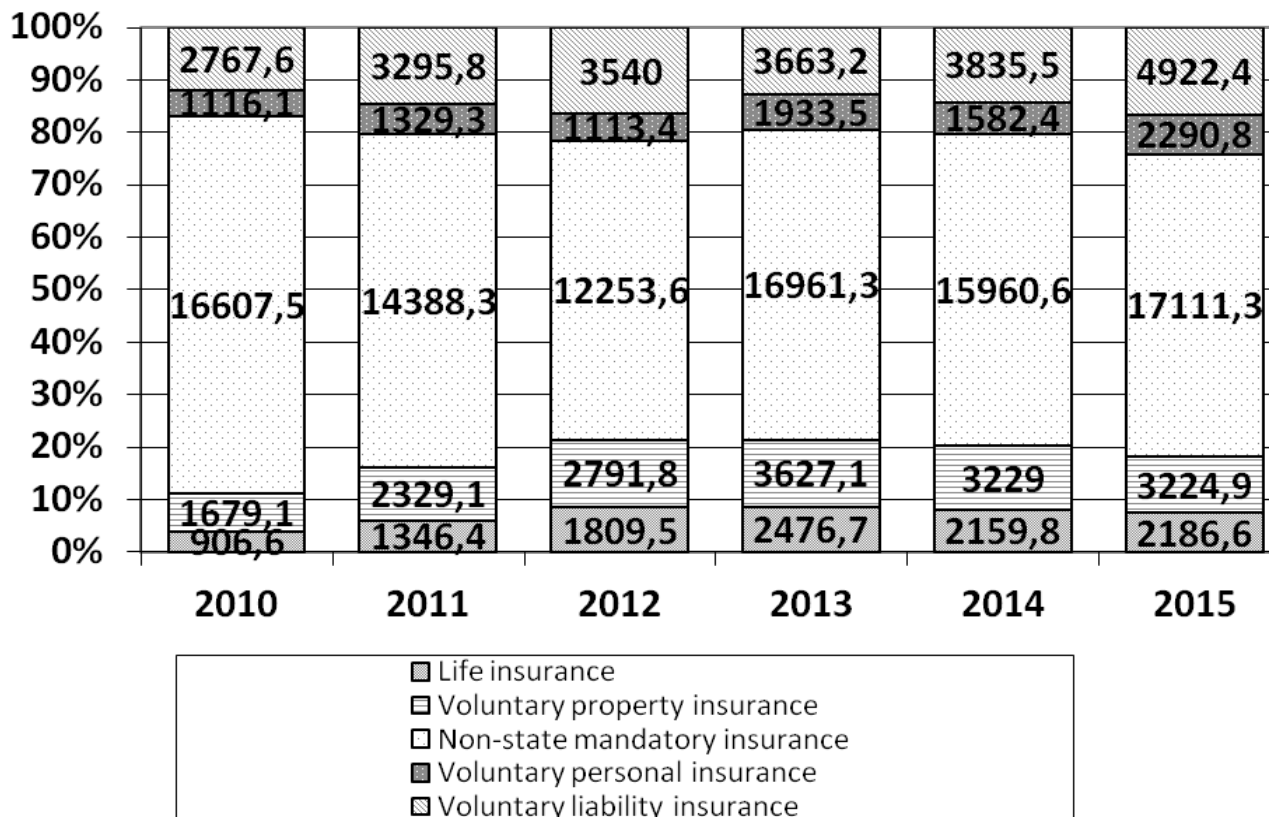

Fig. 1. Gross premiums by type of insurance in years 2009-2015, mln. UAH.

Source: Compiled by the author of the source [3]

These figure show a relatively stable performance of the insurance industry in terms of gross premium income. Slight increase in 2015 primarily attributed to the cost of insurance policies, rather than expanding the range of insurers.

According to the practice of insurance of construction risks by domestic insurance companies, insured amount (liability limit (liabilities) insurer) in case of insurance of construction risks are generally set at the full estimated value of construction and assembly work (transaction value building and construction works), including the cost of design, technical documentation and labor. The sum insured can be established: for construction works; for assembly work; for building materials and structures; construction machinery and equipment; equipment for construction sites; auxiliary facilities; existing objects (property), etc. [5].

Also the adjustment of the sum insured and the insurance payment according to the final cost of construction works may be provide in the insurance contract.

If the insurance amount is a fraction of the cost of

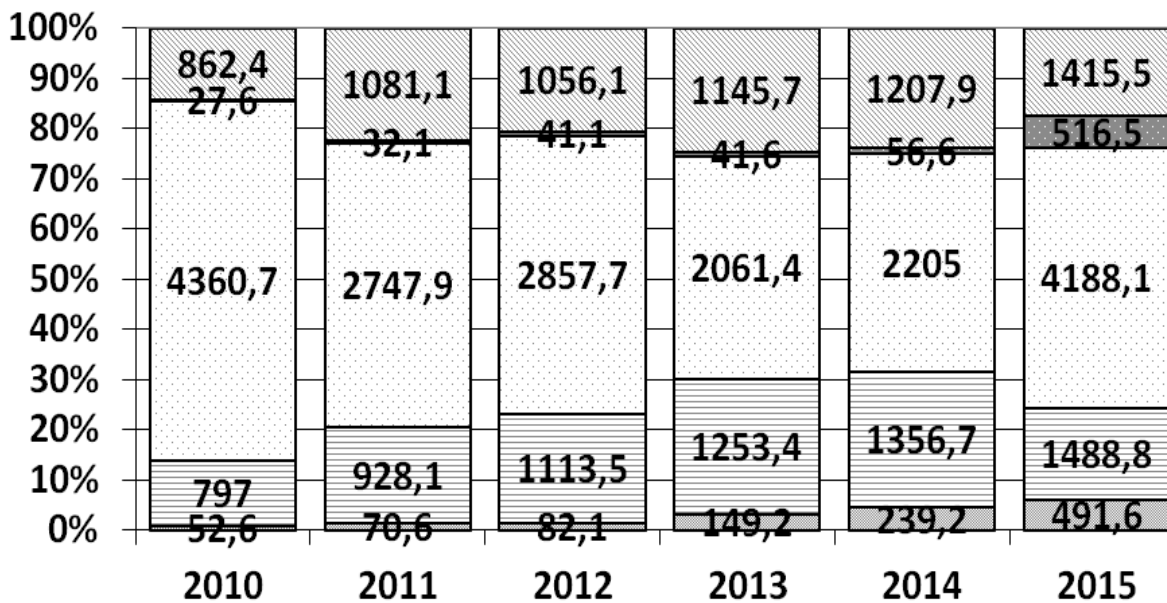
the insured object of construction works or insured property, insurance compensation is paid in the same proportion of the insured event defined for damages, unless otherwise provided by the terms of the contract. This applies to every object of construction works or property separately. Insurance contract may provide for the level of deviation from the previous value of work, the final cost of the work, which does not apply the rule of proportionality.

Insurance rates are calculated actuarially (mathematically) on the basis of relevant statistics of insurance cases. The specific amount of the insurance rate is determined at the conclusion of the contract by mutual consent.

Depending on the type of construction works, insurance risk and other factors, the insurance contract may provide for conditional and (or) unconditional franchise whose dimensions are determined by the parties at the conclusion of the contract. If the insurance contract provides for a conditional franchise, the insurer does not indemnify the Insured in the insurance if their size is less

than or equal to the conditional franchise, and completely compensates insured losses under the terms of the contract within the sum insured if their size exceeds the insurance contract conditional franchise. Typically, the fran-

chise established in respect of all damage for one claim. If there are several insurance claims, the franchise will be deducted from the amount of damage of any and every insured event.

■ Life insurance ■ Voluntary property insurance ■ Non-state mandatory insurance ■ Voluntary personal insurance ■ Voluntary liability insurance

Dynamics of claims for certain types of insurance and related construction activities are shown in Figure 2.

Fig. 2. Insurance payments by type of insurance in years 2009-2015, mln. UAH.

Source: Compiled by the author of the source [3]

In respect of claims we can observe a relatively stable performance. However, we may have stepped out significantly increased payments for voluntary liability insurance, from 27.3 million in 2010 to 56.6 million in 2014 and a sharp increase in 2015 to 516.5 mln. But again, we cannot analyze the level of insurance premiums for the insurance of construction risks.

According to the rules of domestic insurance companies, insurance compensation in case of loss of the object of construction works and (or) insured property is defined within the respective sum insured. It is a subject to the conditions of the insurance contract, whichever is with smaller amounts will be based on: replace the value of the object of construction works and (or) insured property or the present value of the construction works and (or) used for functional purposes etc.

The insured has no right to abandon the property remaining after the insured event, even damaged. The residual value of such property is subject to deduction of the amount of loss. If it is stipulated in the insurance contract, the insurer has the right to object in case of loss of construction works and (or) define the insured property insurance compensation based on the value of the sum insured on the basis of the contract. This remains the property suitable for further use or sale of the property transferred to the insurer or its representative within the period specified

by the latter.

Insurance indemnity in case of theft of the insured property is determined based on its actual value at the date of the insured event within the respective sum insured subject to the conditions of the insurance contract.

Insurance compensation in case of damage to the object of construction works and (or) insured property is determined based on the value of the cost of its restoration (repair) to the statement in which they were immediately before the insured event, but no more appropriate sum insured. In determining insurance compensation to the calculation accepted only construction and assembly works and their cost parameters that were included in the contract (estimate) value and sum insured under the contract of insurance.

The cost of the necessary cost recovery (repair) of damaged facilities of construction works and (or) insured property are only costs caused by the insured event. Costs for restoration (repair) includes the cost of materials and spare parts needed to repair property.

One of the main peculiarity of the insurance mechanism in construction activities is a specific insurance product that has high scientific standards, including underwriting insurance risks and the implementation of all complex insurance services. The complexity of the mechanism of insurance of construction risks primarily ex-

plained by the complex nature of the technical risks and their diversity, which in turn complicates the task of government regulation on the development of this segment of insurance.

Conclusions. Undoubtedly, the insurance of construction risks is an effective mechanism for protecting investments in construction. The need for insurance protection mechanism is confirmed by international practice.

Subject to the rules of the Commercial and Civil Codes of Ukraine and regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Ministry of Regional Development, it is appropriate to amend the Law of Ukraine "On insurance" as part of making the insurance of construction risks to compulsory insurance. Thus, in our view, construction risk insurance should be one of the important stages of construction projects.

For the construction industry are inherent in almost all insurance risks excluding agricultural (crops, animals). All materials, equipment and contract work can

be the subject of insurance. It includes preparation of the construction site for signing the act of acceptance of the object and the warranty period, including of construction, including zero cycle, building walls, ceiling installation, etc. installation of all systems, networks and communications engineering, decoration, equipment installation, commissioning, landscaping, temporary buildings and structures, construction equipment construction site.

In our opinion, given the international experience of building activity risk insurance is advisable not to introduce coverage of individual risks and all risks that can occur on the site. Such a policy made in terms of CAR (Contractors All Risks), can provide effective insurance coverage under construction and the real financial protection of construction companies. Insurance in this case protects against significant financial lost and eliminates the need for maintenance of reserve funds, diverting investment capital.

REFERENCES

- 1 Волощук А.В. Сучасна практика страхування будівельних аОуґОуОіґ // ІА³еіАі-АеаіАіеєеє журнал – 2010. – № 2 (214). – С.46-48.
- 2 Державна служба статистики. — [Електронний авбуаб]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 3 сайт Національної еіібіС, що здійснює державне регулювання у сфері аОуСОіґ фінансових послуг. – [Електронний авбуаб]. – Режим доступу: // <http://nfp.gov.ua>
- 4 Положення про страхування аОуґОуОіґ у А³АіАіеґАі: Протокол іііА³Ааdигâê³ае №10 від 15.06.94 . — [Електронний авбуаб]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/tpart04/isx04253.htm>
- 5 Правила АіАаіАіе!/ііАі страхування будівельно-монтажних аОуґОуОіґ. — [Електронний авбуаб]. – Режим доступу: www.providna.ua
- 6 Про оприлюднення Рекомендацій зі страхування аОуґОуОіґ у А³АіАіеґАі: Наказ від 30.05.2008 № 230. — [Електронний авбуаб]. – Режим доступу: <http://normativ.com.ua/types/tdoc16240.php>
- 7 Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. — [Електронний авбуаб]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/print1452596799151589>
- 8 Сердюк Т.В. Ризики в А³АіАіеґАі та особливості їх страхування в сучасних аеііііеіеієд умовах в Україні [Текст] / Т.В., Сердюк, М.О. Малик // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: 36. наук. праць. – Вип. 30. – К.: КНУБА, 2013. – 292 с.
- 9 Страхування будівництва. — [Електронний авбуаб]. – Режим доступу: <http://www.ubi.ua/uk/insurance-building>
- 10 Страхування будівельно-монтажних аОуґОуОіґ.е [Електронний авбуаб]. – Режим доступу: http://www.eiu.com.ua/str_mayna_bud.html
11. AV Voloshchuk The current practice of insurance of construction risks // Scientific Production Journal - 2010. - № 2 (214). - S.46-48.
12. State Statistics Service [electronic resource]. - Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. The official site of the National Commission for state regulation of financial markets. - [Electronic resource]. - Access: // <http://nfp.gov.ua>
14. The provisions of insurance risks in construction: Minbudarhitektury Protocol №10 from 6.15.94 [electronic resource]. - Access: <http://www.uazakon.com/document/tpart04/isx04253.htm>
15. Rules of voluntary insurance of construction risks [electronic resource]. - Access: www.providna.ua
16. Recommendations on disclosure of insurance risks in construction: the order number 230 of 30.05.2008 [electronic resource]. - Access: <http://normativ.com.ua/types/tdoc16240.php>
17. Insurance: the law of Ukraine from 07.03.1996 number 85/96-BP [electronic resource]. - Access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/print1452596799151589>
18. Serdyuk TV Risks in the construction and features of insurance in the current economic conditions in the Ukraine [Text] / TV, Serdyuk, MO Malik // Effective development in conditions of market relations: Coll. Science. works. - Vol. 30. - K. : KNUBA, 2013. - 292 p.
19. Insurance building [electronic resource]. - Access: <http://www.ubi.ua/uk/insurance-building>
20. Insurance of construction risks [electronic resource]. - Access: http://www.eiu.com.ua/str_mayna_bud.html

**უკრაინა საერთაშორისო რეიტინგებში:
სამენარეო საქმიანობის წარმართვის პირობები და
საგადასახადო სფეროს ზემოქმედება**

**UKRAINE IN THE INTERNATIONAL RANKINGS: CONDITIONS
FOR ENTREPRENEURSHIP AND INFLUENCE OF TAX ENVIRONMENT**

ნატალია შალიმოვა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ცენტრალური უკრაინის ეროვნული ტექნიკური უნივერსიტეტის აუდიტისა და გადასახადების კათედრის გამგე

NATALYYA SHALIMOVA

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Audit and Taxation, Ńentral Ukrainian National Technical University

გალინა კუზმენკო

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, უკრაინის დამსახურებული ეკონომისტი, ცენტრალური უკრაინის ეროვნული ტექნიკური უნივერსიტეტის აუდიტისა და გადასახადების კათედრის დოცენტი

HALYNA KUZMENKO

PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences), Honored Economist of Ukraine, Associate Professor of the Department of Audit and Taxation
Ńentral Ukrainian National Technical University

ანოტაცია

გაანალიზებულია სამეწარმეო საქმიანობის მდგომარეობა უკრაინაში ისეთი მიმართულებებით, როგორებიცაა მეურნეობრიობის სუბიექტების რაოდენობა და სტრუქტურა სახეებისა და ზომების მიხედვით/ გამოკვლეულია ინდიკატორები, რომლებიც აყალიბებენ საერთაშორისო რეიტინგებს „DoingBusiness“ და „PayingTaxes“. განსაზღვრულია იმ მაჩვენებლების ზემოქმედება, რომლებიც ახასიათებენ ქვეყანაში დაბეგვრის სისტემას. გაანალიზებულია ცვლილებები უკრაინის რეიტინგებში 2010-2017 წლებისათვის. საერთაშორისო რეიტინგების „DoingBusiness“ და „PayingTaxes“ შესაბამისად გაკეთებულია შედარებითი ანალიზი უკრაინასა და მსოფლიოს სხვა ქვეყნებს შორის. წარმოდგენილია უკრაინისა და საქართველოს მაჩვენებლების დეტალური შედარებითი ანალიზი. გამოყოფილია ძირითადი ნეგატიური ფაქტორები, რომლებიც განსაზღვრავენ უკრაინის საგადასახადო სისტემის დაბალ კონკურენტულ პოზიციებს. დაკონკრეტებულია უკრაინის საგადასახადო სისტემის ოპტიმიზაციის ძირითადი მიმართულებები.

საკვანძო სიტყვები: მეწარმეობა, სამეწარმეო საქმიანობის სუბიექტები, დაბეგვრის სისტემა, საერთაშორისო რეიტინგები, „DoingBusiness“ რეიტინგი და „PayingTaxes“ რეიტინგი.

Abstract

The state of development of entrepreneurship in Ukraine according to the number and structure of business entities and their types and sizes were analysed. The indicators that form international rankings ~Doing Business~ и ~Paying Taxes~ were studied. The influence of the indicators that characterize the state taxation system on the values of the international rankings was determined. The changes in the rankings of Ukraine during 2010-2017 were analyzed. A comparative analysis of the place of Ukraine among other countries of the world in accordance with the international rankings of ~Doing Business~ and ~Paying Taxes~ was made. The results of a detailed comparative analysis of Ukraine and Georgia are presented. The main negative factors that determine the low competitive positions of the tax system of Ukraine were singled out. The trends of optimization of the tax environment of Ukraine have been specified.

Keywords: entrepreneurship, business entities, taxation system, international rankings, „Doing Business~ ranking, “Paying Taxes~ ranking.

Relevance of the problem. The development of entrepreneurship and creating a favourable environment for its functioning is a priority of the state, as "an invisible hand of the market~ does not always provide essential and equal conditions. The importance of assessing the conditions and their comparability worldwide are crucial for investors, creditors and other interested parties („stakeholders”) because they are interested in the state of development, specific conditions and protection of their interests.

One of the indicators of the ease of doing business in the world is the international rankings which include the assessment of the taxation system of the country. The most popular international ranking assessing the ease of doing business in the world recently is „Doing Business” index which is prepared by The World Bank Group and is promulgated at <http://www.doingbusiness.org.ua> [1]. „Doing Business” index determines the quality of business regulations which enhance or constrain business activity, the use of the regulations in different countries, regions and selected cities. In order to improve business climate in Ukraine and Ukraine's position in the ranking of Doing Business, the Ministry of Economic Development together with the Better Regulation Delivery Office developed a roadmap which consists of 43 issues. The implementation of the issues should bring Ukraine in the top 20 countries with the best business climate according to the World Bank in 2017 (Doing Business 2018). The roadmap was approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine №1406 on December 16, 2015 [2].

Among the areas of evaluation much emphasis is put on tax system. The „Paying Taxes” indicator which is an important component of the ranking is additionally published in separate reports „Paying Taxes” which are compiled by the World Bank in collaboration with the auditing firm PricewaterhouseCoopers (PwC) to assess the quality of the tax system for business and are officially published on the website <http://www.pwc.com> [3].

A continuous assessment and comparative analyses, identification of the factors that influence the changes of indicators and their critical assessment is an insistent task of scientific and practical direction.

Analysis of recent research and publications.

The issue of Ukraine's place in the international rankings in various aspects (entrepreneurship, impact on economic security, elimination of information asymmetry at the macroeconomic level, investment attractiveness of the country, human development, the effectiveness of the institution of bankruptcy, development of the taxation system and implementing tax policy etc.) was studied by the scholars L. Antoniuk, O. Bilorus, O. Butska, B. Danylyshyn, Ya. Zhalilo, Yu. Ivanov, I. Kryvovov~yazyuk, D. Lukyanenko, O. Moldovan, V. Moroz, V. Muntian, G. Pasternak-Taranushenko, N. Pedchenko, O. Plastun, D. Pokryshka, I. Repina, T. Chechetova-Terashvili, O. Shkurpiy, M. Shuba, Yu. Hvatov, G. Yastrebova et al. The scholars critically analyze the methodology of calculation of the international rankings; constantly develop complex scientific and practical recommendations to improve the investment, business and tax environment in Ukraine [4-17]. Nevertheless, we consider the appropriate deep study of the place of Ukraine in the international rankings with a focus on the assessment of the taxation system as an important and integral part of the business environment.

The objective of the article is the evaluation of quantitative characteristics of entrepreneurship development in Ukraine and comparative characteristics of Ukraine's position among other countries by the international „Doing Business” and „Paying Taxes” rankings.

Main material. According to the State Statistics Service of Ukraine in 2010 the number of business entities in Ukraine was about 2.2 million. Their number declined significantly during 2011-2012 – to 1.6 million. But in subsequent years their number grew and in 2015 it reached 1,974,318.

The data of the State Statistics Service of Ukraine show that the largest share in the structure of business entities is individual-entrepreneurs – 82.7% (2010), 77.2% (2012), 82.6% (2015) and the share of companies do not exceed ranges during 2010-2015 from 17.3% (2010) to 22.8% (2012 and 2013). The number of individual-entrepreneurs in 2010 was 1.8 million and the number of enterprises was 379 thousand. During 2010-2015 the number of individual-entrepreneurs decreased to 1.6 million (by 9.7%) and the number of enterprises decreased to 343 thousand (9.3%). (Table. 1).

Table 1

Number and structure of business entities of Ukraine in 2010-2015

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Number of enterprises	378810	375695	364935	393327	341001	343440
Number of individual-entrepreneurs	1805118	1325925	1235192	1328743	1591160	1630878
Ratio of indicator of enterprises in the total number of business entities	17,3	22,1	22,8	22,8	17,6	17,4
Ratio of indicator of individual-entrepreneurs in the total number of business entities	82,7	77,9	77,2	77,2	82,4	82,6

Source: summarized and calculated on the basis of the official data of the State Statistics Service of Ukraine [19-21].

The data of the State Statistics Service of Ukraine show a significant dominance of individual-entrepreneurs in the structure of business entities with the share of almost 97% in 2015 (Table 2). The share of other small

businesses was 2.4%, the percentage of medium business entities was 0.8% and the share of large businesses was only 0.02%.

Table 2

Structure of business entities of Ukraine in 2010-2015

Indicator	2010	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Large business entities</i>						
number	586	659	698	659	497	423
Ratio of indicator in general indicator of business entities	0,03%	0,04%	0,04%	0,04%	0,03%	0,02%
<i>Medium business entities</i>						
number	21338	21059	20550	19210	16618	15510
Ratio of indicator in general indicator of business entities	0,98%	1,24%	1,28%	1,12%	0,86%	0,79%
<i>Small business entities including micro business entities</i>						
number	2162004	1679902	1578879	1702201	1915046	1958385
Ratio of indicator in general indicator of business entities	99,0%	98,7%	98,7%	98,8%	99,1%	99,2%
<i>Small business entities excluding micro business entities</i>						
number	68316	71083	68103	65021	55159	47555
Ratio of indicator in general indicator of business entities	3,1%	4,2%	4,3%	3,8%	2,9%	2,4%
<i>Micro business entities</i>						
number	2093688	1608819	1510776	1637180	1859887	1910830
Ratio of indicator in general indicator of business entities	95,9%	94,5%	94,4%	95,1%	96,3%	96,8%

Source: summarized and calculated on the basis of the official data of the State Statistics Service of Ukraine [19-21].

The data of the State Statistics Service of Ukraine show the decrease of all types of businesses among companies and among individual-entrepreneurs.

The subjects of large business are presented only by enterprises as individual-entrepreneurs may not be large business entities, and their number decreased from 586 units in 2010 to 423 units in 2015. The subjects of medium business are represented by enterprises (with the share of 98% in 2015) as well as by a small number of private entrepreneurs. During 2010-2015 their total number decreased from 21.3 thousand to 15.5 thousand. The subjects of small business entities are small businesses (their share in 2015 was 16.7%) and private entrepreneurs (with the share of 83.3% in 2015). The total number of small businesses decreased from 2.2 million to 2.0 million during 2010-2015. As a part of small business entities individual-entrepreneurs have the share of 97.6%.

Large enterprises are mainly registered in the following activities: industry (233 companies), trade and repair (106 companies), transport (32 companies) agriculture, forestry and fishery (29 companies), information

and telecommunications (6 companies), civil engineering (5 companies), food, financial and insurance activities, real estate, professional, scientific and technical activities, arts, sports and entertainment (3 companies), administrative and support services (1-3 companies). The main share of enterprises in Ukraine in 2015 in all businesses is represented by micro enterprises.

„Doing Business” is the ranking which has existed since 2003 and is usually published in autumn. The number of countries covered by the ranking is constantly increasing: 2004 – 133, 2005 – 145, 2006 – 155, 2007 – 175, 2008 – 178, 2009 – 181, 2010-2012 – 183, 2013 – 185, 2014-2016 – 189, 2017 – 190. The studies indicate not only the problems that hold back business development but determine the cause and include recommendations on the necessary reforms. Currently the ranking consist of 11 indicators including ten major and one extra (Table 3). The additional indicator (11) describes the state of the labour market regulation, and its specificity is that it is not included in comprising the overall ranking (in 2011 a similar indicator was part of the main indicators).

Table 3

„Doing Business“ indicators

Indicator	Description
	Basic
<i>Starting a business</i>	reveals the bureaucratic and legal obstacles that an entrepreneur must overcome in the process of creation and registration of a new company. The total number of procedures as well as their costs and duration which entrepreneurs must undergo to register a limited liability company from applying to the beginning of operation are determined
<i>Dealing with construction permits</i>	records all procedures required for a business in the construction industry to build a warehouse along with the time and cost to complete each procedure; deals with building regulations, including approvals, permit issuance and inspections
<i>Getting electricity</i>	records all procedures required for a business to obtain a permanent electricity connection and supply for a standardized warehouse
<i>Registering property</i>	records the full sequence of procedures necessary for a business (the buyer) to purchase a property from another business (the seller) and to transfer the property title to the buyer's name so that the buyer can use the property for expanding its business
<i>Getting credit</i>	measures the legal rights of borrowers and lenders with respect to secured transactions through one set of indicators and the reporting of credit information through another
<i>Protecting minority investors</i>	measures the protection of minority investors from conflicts of interest through one set of indicators and shareholders' rights in corporate governance through another
<i>Paying taxes</i>	records the taxes and mandatory contributions that a medium-size company must pay in a given year as well as the administrative burden of paying taxes and contributions and complying with post-filing procedures
<i>Trading across borders</i>	records the time and cost associated with the logistical process of exporting and importing goods (including the time for preparation of the required documents)
<i>Enforcing contracts</i>	measures the time and cost for resolving a commercial dispute through a local first-instance court and the quality of judicial processes index, evaluating whether each economy has adopted a series of good practices that promote quality and efficiency in the court system
<i>Resolving insolvency</i>	studies the time, cost and outcome of insolvency proceedings involving domestic entities as well as the strength of the legal framework applicable to judicial liquidation and reorganization proceedings. The data for the resolving insolvency indicators are derived from questionnaire responses by local insolvency practitioners and verified through a study of laws and regulations as well as public information on insolvency systems
	Additional
<i>Labour market regulation</i>	studies the flexibility of regulation of employment, specifically as it relates to the areas of hiring, working hours and redundancy

Source: summarised on the basis of the report „Doing Business – 2017“ [22] and official data of the website <http://doingbusiness.org/data/exploreconomies> [1].

According to the report of 2017 [22] Ukraine ranks 80 among 190 countries rated by „Doing Business – 2017“ (tab. 4) which is one position higher in comparison with the rating of „Doing Business – 2016“. The le-

ader is New Zealand. According to the average estimates of experts of the World Bank one point in the ranking of „Doing Business“ brings the country about 500-600 million US Dollars of investments.

Table 4

Ranks of Ukraine in ~Doing Business~

საშუალო	Doing Business 2010	Doing Business 2011	Doing Business 2012	Doing Business 2013	Doing Business 2014	Doing Business 2015	Doing Business 2016	Doing Business 2017
Ease of doing business rank	142	145	152	137	112	96	81	80
Starting a business	134	118	112	50	47	76	24	20
Dealing with construction permits	181	179	180	183	41	70	137	140
Employing workers	83	-	-	-	-	-	-	-
Getting electricity	-	-	169	166	172	185	140	130
Registering property	141	164	166	149	97	59	62	63
Getting credit	30	32	24	23	13	17	19	20
Protecting minority investors	109	109	111	117	128	109	101	70

საშუალო	Doing Business 2010	Doing Business 2011	Doing Business 2012	Doing Business 2013	Doing Business 2014	Doing Business 2015	Doing Business 2016	Doing Business 2017
Paying taxes	181	181	181	165	164	108	83	84
Trading across borders	139	139	140	145	148	154	110	115
Enforcing contracts	43	43	44	42	45	43	93	81
Resolving insolvency	145	150	156	157	162	142	148	150

Source: summarised on the basis of the official data of the website <http://doingbusiness.org> [1].

In comparison with 2016 Ukraine improved its positions by the following indicators:

- starting a business – from 24 to 20;
- getting electricity – from 140 to 130;
- protecting minority investors – from 101 to 70;
- enforcing contracts – from 93 to 81.

The report of "Doing Business – 2017" highlights the reforms made in Ukraine in the spheres of protecting minority investors and enforcing contracts.

But there are spheres in which indicators lowered or stayed at the same positions. They are: resolving insolvency – from 148 to 150;

- trading across borders – from 110 to 115;
- paying taxes – from 83 to 84;
- registering property – from 62 to 63;
- getting credit – from 19 to 20;
- dealing with construction permits – from 137 to 140.

The new report shows that it is necessary to implement reforms of deregulation because Ukraine is considerably behind the neighbouring countries: Georgia holds the 16th place, Poland – 24, Romania – 36, Belarus – 37, Hungary – 41, Moldova – 44 and Turkey – 69. The comparison of indicators of Georgia and Ukraine in the ranking of "Doing Business – 2017" is presented in Table 5.

Table 5

Indicators of Georgia and Ukraine in the ranking of "Doing Business – 2017"

Indicator	Georgia	Ukraine	Distance
Ease of doing business rank	16	80	+64
Population	3,679,000	45,198,200	+41,519,200
GNI per capita (US\$)	4,160	2,620	-1,540
Starting a business	8	20	+12
Procedures (number)	3	4	+1
Time (days)	3	5	+2
Cost (% of income per capita)	2.4	0.5	-1.9
Minimum capital (% of income per capita)	0.0	0.0	0
Dealing with construction permits	8	140	+132
Procedures (number)	7	10	+3
Time (days)	48	67	+19
Cost (% of warehouse value)	0.2	15.2	+15
Building quality control index (0-15)	7.0	8.0	+1
Getting electricity	39	130	+91
Procedures (number)	4	5	+1
Time (days)	71	281	+210
Cost (% of income per capita)	354.0	637.6	+283.6
Reliability of supply and transparency of tariffs index (0-8)	6	6	0
Registering property	3	63	+60
Procedures (number)	1	7	+6
Time (days)	1	23	+22
Cost (% of property value)	0.0	1.9	+1.9
Quality of land administration index (0-30)	21.5	15.5	-6
Getting credit	7	20	+13
Strength of legal rights index (0-12)	9	8	-1
Depth of credit information index (0-8)	8	7	-1
Credit bureau coverage (% of adults)	88.6	40.0	-48.6
Credit registry coverage (% of adults)	0.0	0.0	0
Protecting minority investors	7	70	+63
Extent of disclosure index (0-10)	9	6	-3
Extent of director liability index (0-10)	6	2	-4
Ease of shareholder suits index (0-10)	8	6	-2
Extent of shareholder rights index (0-10)	7	6	-1
Extent of ownership and control index (0-10)	8	5	-3
Extent of corporate transparency index (0-10)	8	9	+1
Paying taxes	22	84	+62
Payments (number per year)	5	5	0
Time (hours per year)	270	355.5	+85.5
Total tax rate (% of profit)	16.4	51.9	+35.5
Post-filing index (0-100)	87.22	79.26	-7.96
Trading across borders	54	115	+61
Time to export			
Documentary compliance (hours)	2	96	+94
Border compliance (hours)	14	26	+12
Cost to export			
Documentary compliance (US\$)	35	292	+257
Border compliance (US\$)	383	75	-308
Time to import			
Documentary compliance (hours)	2	168	+166

Indicator	Georgia	Ukraine	Distance
Border compliance (hours)	15	72	+57
Cost to import			
Documentary compliance (US\$)	189	212	+23
Border compliance (US\$)	396	100	-296
Enforcing contracts	16	81	+65
Time (days)	285	378	+93
Cost (% of claim)	29.9	46.3	+16.4
Quality of judicial processes index (0-18)	12.0	9.0	-3
Resolving insolvency	106	150	+44
Time (years)	2.0	2.9	+0.9
Cost (% of estate)	10.0	42.0	+32
Recovery rate (cents on the dollar)	39.5	7.5	-32
Strength of insolvency framework index (0-16)	6.0	7.5	+1.5

Source: summarised on the basis of the official data of the website <http://doingbusiness.org/> [1].

Georgia is ahead of Ukraine by almost all indicators. Only six indicators in Ukraine have slightly better position:

- cost of starting business (% of income per capital);
- building quality control index;
- extent of corporate transparency index;
- border compliance (cost of export)
- border compliance (cost of import);

strength of insolvency framework index.
On four indicators Georgia and Ukraine have equal positions:

- minimum capital of starting business (% of income per capital);
- reliability of supply and transparency of tariffs index;
- credit registry coverage (% of adults);
- payments of taxes (number per year).

In the report "Doing Business-2017" Ukraine and Georgia are in the group of countries "Europe & Central Asia" which covers 25 countries. The indicators of the countries with this mini-ranking are presented in Fig. 1.

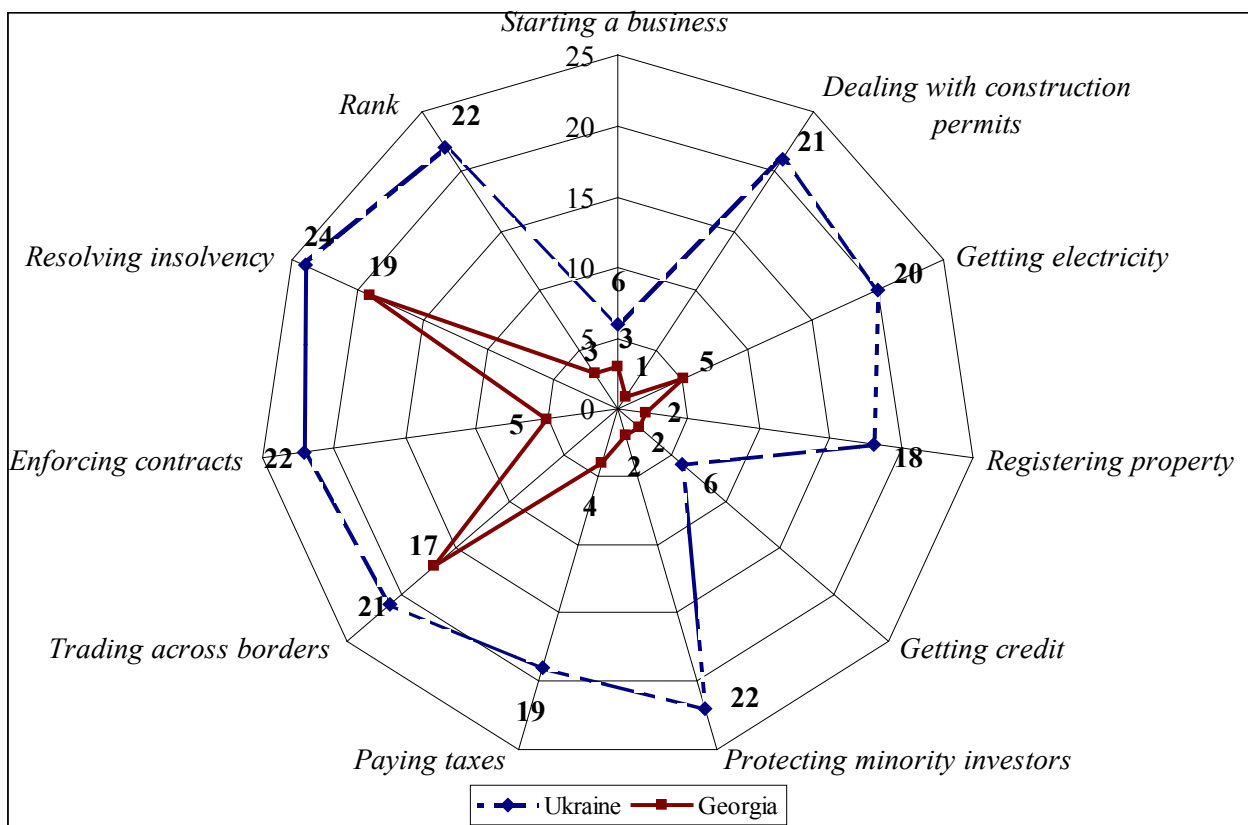

Figure 1. Ranking of Ukraine and Georgia among Europe & Central Asia countries (25 countries)

Source: summarised on the basis of the official data of the website <http://doingbusiness.org/> [1].

Georgia ranks the 3rd among the countries of Europe & Central Asia giving upper places only to Macedonia & Latvia. Ukraine holds the 22nd place being ahead only of Bosnia and Herzegovina, Uzbekistan and Tajikistan. Over 10 indicators position Georgia in the top five. Only by two indicators (resolving insolvency and trading across borders) Georgia holds the lowest position. Ukraine, by contrast, only by two indicators (starting a business and getting credit) holds high positions.

Rating of "Paying Taxes" evaluates tax burden of an average enterprise in terms of administration and payment of corporate income tax, social contributions, taxes withheld from the income of employees, property taxes, taxes on transfer of property, taxes on dividends and other obligatory payments which have to be paid by business. In addition, the analysis is made on the information on the frequency of submission of tax returns and payment of taxes, as well as the time required to perform tax obligations by business. The ranking also includes the assessment of the processes that follow tax payments, in particular tax audits, receiving budgetary claims, administrative appeals, which allows making a detailed analysis of tax systems.

The indicator "Paying Taxes" is evaluated by the following parameters:

- the number of payments, which measures the frequency with which the company has to file and pay different types of taxes and contributions, adjusted for the manner in which those filings and payments are made;
- total tax rate (the measure of tax cost, the total of all taxes borne as a percentage of commercial profit);
- the time to comply with the three main taxes (corporate income taxes, labour taxes and mandatory contributions, and consumption taxes) which captures the time required to prepare, file and pay each tax type;
- post-filing index, based on four equally weighted components:
 - 1) time to comply with a VAT refund (hours);
 - 2) time to obtain a VAT refund (weeks);
 - 3) time to comply with a CIT audit (hours);
 - 4) time to complete a CIT audit (weeks).

The comparison of Ukraine with other countries and groups of countries (tab. 5) shows that Ukraine has favourable conditions by the indicators such as "Number of tax payments" and "Post-filing index" but too much time for calculation and payment of taxes and a relatively high overall tax rate.

Table 5

Comparison of the indicators of Ukraine by the indicator "Paying Taxes" with other countries and group of countries

Indicator	Ukraine	Europe and Central Asia (25 countries)	OECD high income (32 countries)	New Zealand	Georgia	საქართველო
Rank among all countries	84	-	-	11	22	47
Number of tax payments	5,0	17,6	10,9	7,0	5,0	7,0
Time for calculation and tax payments	355,5	221,5	163,4	152,0	270,0	271,0
Overall tax rate (% of income before taxation)	51,9	33,8	40,9	34,3	16,4	40,4
Post-filing index (0-100)	79,3	71,9	85,1	96,9	87,2	92,2

Source: summarised on the basis of reports of *Doing Business – 2017* [22] and *Paying Taxes – 2017* [23], official data of the websites <http://doingbusiness.org/> [1]; <http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/paying-taxes-2017> [3].

As noted in the report "Paying Taxes 2017" average companies in the world spend 251 hours on tax calculation, preparation of reports and payments, perform 25 payments at an average total tax rate of 40.6% of income before taxation.

In the report of "Paying Taxes 2017" Ukraine and Georgia are analysed in comparison with 19 countries of Central Asia & Eastern Europe.

Among these countries Ukraine has the lowest number of tax payments (including Georgia) which is 5. Other countries have more payments: from 6 (Azerbaijan)

to 51 (Kyrgyzstan). The total tax rate in Ukraine is one of the highest which is 51.9% (ahead of Ukraine only Belarus – 54.8% and Tajikistan – 65.2%). In Georgia, the total tax rate is 16.4%. Index of calculation of taxes is one of the highest in Ukraine and equals 355.5 (the indices are higher only in Bosnia and Herzegovina – 411 hours). But this index (270 hours) is also high in Georgia. According to the index of procedures after reporting Ukraine is on 79,3 position of this mini-ranking, and Georgia has a better index (87.2) due to the following factors (tab. 6).

Table 6

Components of Post-filling index of the countries of Central Asia & Eastern Europe

Indicator	Ukraine	Georgia	Serbia (easiest)	Turkey (most difficult)
Post-filling index	79.3	87.2	94.0	3.9
Components:				
1. VAT compliance time (hours)	16.0	20.5	4.0	No refund
2. VAT waiting time (weeks)	28.2	8.5	8.2	No refund
3. CIT audit compliance time (hours)	3.0	1.5	5.0	47.5
4. CIT audit completion time (weeks)	0.0	0.0	0.0	32.1

Resource: summarised on the basis of the report of *Paying Taxes – 2017* [23], official data of the website: <http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/paying-taxes-2017> [3].

Indicators of mini-ranking of the EU countries are:

general tax rate: from 20.8% (Luxembourg) to 62.8% (France);

time for calculation and payment of taxes: from 52 hours. (San Marino) to 453 (Bulgaria) (Bulgaria is far ahead of other EU countries; Hungary in ahead of it with the figure of 277 hours.)

number of payments: 4 (Norway) to 31 (Croatia);
index of procedures after reporting: from 48.4 (Italy) to 98.6 (San Marino).

If the assessment of an economy of "Paying Taxes" indicator increased or decreased by 2% or more to the extreme limit, the changes in tax legislation that led to it can be qualified as a reform. Moreover, these reforms fall into two categories: reforms that simplify business and reforms that complicate business. Since 2004 there have been 443 reforms in the tax area in the world. The reforms were aimed at doing business easier.

The positive indicators should be considered critically. In 2010 Ukraine was on the 181 position in the ranking "Paying Taxes", and it was almost the worst among the countries of the world. The main negative factors that determined the low competitive position of the Ukrainian tax system were:

- instability, internal contradictions and inconsistencies in tax legislation;
- high tax burden on business;

• misallocation of tax burden among factors of production;

• complexity of tax administration;

• indiscriminate and unjustified tax privileges and exemptions which increase the tax burden on efficient companies that honestly pay taxes [7, p. 11-13].

In 2015 Ukraine held the 108th position. This increase was due to the reforms in the tax sphere, adoption of the Tax Code and its reforming in 2015. The most significant improvements include the following:

1. Introduction of potentially effective set of tax incentives and stimuli for business support;
2. Establishment of the mechanism for automatic reimbursement of VAT.
3. Building up tax service centres that will provide a more comfortable environment for taxpayers;
4. Formation of electronic channels of communication with taxpayers;
5. Reducing the number of regulatory organisations.
6. Reducing social security payments and reduction of the amount of reporting [8].

During this period there was a decrease in the number of tax payments. But to some extent this improvement was "artificial" taking into account the changes that were made in the property and resource taxes (tab. 7).

Table 7

Transformation of the number of taxes and collections in Ukraine

2011-2014	since 2015
Fee for the first registration of a vehicle	<i>Property tax</i> , which consists of:
Fee for the land	tax on real property other than land;
Tax on real property other than land	transport tax;
	<i>land tax</i>
Fee for the rent of transportation of oil and oil products in pipelines and oil pipelines, transit pipeline transportation of natural gas and ammonia on the territory of Ukraine	<i>Rental fee</i> , which consists of:
Fee for the rent of oil, natural gas and gas condensate produced in Ukraine	rental fee for use of subsoil for mining;
Fee for using subsoil	rental fee for use of subsoil for the purposes not related to mining;
Fee for using the radio frequency resource of Ukraine	rental fee for the use of radio frequency resource of Ukraine;
Fee for special usage of water	rental fee for special use of water;
Fee for the special usage of forests	rental fees for special use of forest resources;
	rental fee for the transportation of oil and oil products in pipelines and oil pipelines, transit transportation

Source: summarised on the basis of the *Tax Code of Ukraine* [24].

As we see the taxes were not cut, they were only united in two taxes, within which there are several subtypes.

Improvement of the tax policy and development of tax environment should be conducted in the following areas:

improvement of consumption taxes; improvement of taxation system for legal entities; use of the experience of personal income tax of foreign countries in Ukraine; improvement of the tax benefits system [10];

reducing the number of social security payments and reduction of the amount of reporting; bringing to order the system of refunding VAT; introduction of the institution of a consolidated group of taxpayers; simplification of tax reporting and accounting for certain taxes; return to the previous mechanism for calculating income tax which was based on the actual rates of profit; improving information technology of communication between

payers and regulatory organizations and expand "on-line" services [8].

Conclusions. Recent years the number of business entities decreases despite the fact that Ukraine's position in the international rankings (including "Doing Business" and "Paying Taxes") increases. The further increasing of the ranking of our country in the world economy in general and in different areas in particular (trade, financial, social, etc.) is impossible without forming a solid basis for internal development which is provided by the taxation system. Despite some positive changes Ukraine has the potential to improve institutional, administrative and economic instruments in this sphere. However, it is important to avoid activities that "artificially" increase the ranking of the country without real improvement in the area as this may adversely affect the image and reputation of the country causing distrust of the governance and regulation.

REFERENCES

- 1 Site of Rating "Doing Business". <http://doingbusiness.org>
- Order of Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of an action plan for the implementation of best practices and effective quality control, reflected in the World Bank Group methodology for ranking" Doing Business "for 2016" of December 16, 2015. <http://zakon5.rada.gov.ua>. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1406-2015-p> [in Ukrainian].
- Site of PricewaterhouseCoopers (PwC). <http://www.pwc.com>
- Ivanov, Yu., & Udovenko, A. (2015). Ukraine in the ranking of «Doing Business - 2016»: a breakthrough in the field of registration on the background of stagnation in other areas of deregulation. Analytical Note. Kharkov. <http://ndc-ipr.org>. Retrieved from <http://ndc-ipr.org/media/documents/Proruv.pdf> [in Ukrainian].
- Kravtsova, O. (2013). Efficiency of the institute of bankruptcy in Ukraine. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. Series: Economics*, 2 (58), 330-337. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2013_2_57 [in Ukrainian].
- Kryvovyazyuk, Igor V., & Volynchuk, Yuliya V. (2014). Ukraine in International Economic Rating: Post-Crisis Syndromes or Apocalypse? *Actual Problems of Economy*, 10(160), 56-62. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_10_8. [in Ukrainian].
- Pokryshka, D., Zhalilo, Ya., Liapin, D., Belinsky, Ya., Moldovan, O., & Skyba, M. (2010). *Mechanisms of development of entrepreneurship in the conditions of post-crisis recovery of economy of Ukraine*. Kyiv: NISD <http://www.niss.gov.ua>. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/pokryshka_m_r-47e13.pdf [in Ukrainian].
- Moldovan, O. (2014). Creation of a Favorable Fiscal Climate for Business Activities in the Ukraine: Main Problems and Ways of Overcoming. *Economic Bulletin of Donbas*, №2(36). 98-104. Retrieved from <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/88584/14-Moldovan.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
- Moroz, V., & Shepetko, R. (2015). The institutional framework of Ukrainian economy neo-industrialization in the light of global integrated indices. *Economic Annals-XXI*, 7-8(2), 12-14. Retrieve from http://soskin.info/userfiles/file/2015/7-8_2_2015/Moroz_Shepetko.pdf [in Ukrainian].
- Pedchenko, N., & Strilets, V. (2015). Implementation of foreign experience of tax policy in Ukraine. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. Series: Economics*, 1 (69), 1, 179-187. Retrieve from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2015_1\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2015_1(1)_27). [in Ukrainian].
- Plastun, O., & Dudkin, O. (2012). International investment ratings as means of information asymmetry elimination on macroeconomic level. *Marketing and Innovation Management*, 3, 191-198. Retrieved from <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29182/1/investment.pdf> [in Ukrainian].
- Riepina, I., Shergina, L. & Riepin, K. (2015). Entrepreneurship Development in Ukraine Indicators the World Bank "Doing Business". *Problems and prospects of business*, 2, 106-113. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2015_2_21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2015_2_21. [in Ukrainian].
- Khvatov, Yu.Yu. (2013). Comparative analysis of international ratings of investment attractiveness. *Academic review*,

- 2(39), 147-153. Retrieved from <http://duan.edu.ua/uploads/vidavnitstvo14/akademichnij-ogljad-2-13/6307.pdf>. [in Russian].
- Chechetova-Terashvili, T. M., & Malishko, Yu. M. (2014). Analysis of Disadvantages of the International Rating “Doing Business” Methodology. *Problems of economy*, 3, 38-44. Retrieved from http://www.problecon.com/pdf/2014/3_0/38_44.pdf. [in Ukrainian].
- Shkurupii, O. V., & Bazavluk, N. G. (2014). Factors that are Affecting the Dynamics of the Economy of Ukraine and National Competitiveness. *Problems of economy*, 2, 89-94. Retrieved from http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2014-2_0-pages-89_94.pdf. [in Ukrainian].
- Shuba, M. V. (2015). Ukraine in the International Rankings of Investment Attractiveness: an Analysis of the Views of Global Agencies and Organizations. *Business-Inform*, 9, 135-139. Retrieved from http://www.business-inform.net/pdf/2015/9_0/135_139.pdf. [in Ukrainian].
- Yastrebova, A. S. (2013). Efficiency of Tax Reforms in the Context of Specific Behaviour of a Tax Payer in Ukraine. *Business-Inform*, 8, 305-309. Retrieved from http://www.business-inform.net/pdf/2013/8_0/305_309.pdf [in Ukrainian].
- Activity of Large, Middle-Size, Small and Micro-Entrepreneurship Entities. (2016). Statistical Publication. State Statistic Service of Ukraine. Kyiv. <https://ukrstat.org>. Retrieved from <https://ukrstat.org/uk/menu/publikac.htm> [in Ukrainian and English].
- Activity of Business Entities. (2016). Statistical Publication. State Statistic Service of Ukraine. Kyiv. <https://ukrstat.org>. Retrieved from <https://ukrstat.org/uk/menu/publikac.htm> [in Ukrainian and English].
- Statistical Yearbook of Ukraine 2015. (2016). Statistical Publication. State Statistic Service of Ukraine. Kyiv. <https://ukrstat.org>. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm [in Ukrainian].
- Ukraine in Figures 2015. (2016). Statistical Publication. State Statistic Service of Ukraine. Kyiv. <https://ukrstat.org>. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm [in Ukrainian].
- Doing Business 2017. <http://www.doingbusiness.org>. Retrieved from <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17-Report.pdf> [in English].
- Paying Taxes 2017. <http://pwc.com>. Retrieved from <http://pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2017.pdf> [in English].
- Tax Code of Ukraine of December 2, 2010 (as amended). <http://zakon2.rada.gov.ua> Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].

Certificate

ICI Journals Master List

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Certificates that journal
**INNOVATIVE ECONOMICS
AND MANAGEMENT**

p-ISSN 2449-2418

has been indexed in the
ICI Journals Master List in 2015

1 August 2016

Date

Signature

ISSN

PARTNERSHIP CERTIFICATE OF THE UNIVERSITY

№ 2204 / 2016A

Hereby the International Academy of Science and Higher Education (IASHE; London, United Kingdom), grateful for the mutually beneficial cooperation, confirms that the

**National institute of economic research
(Director Badri Gechbaia)**

is the official Partner of the IASHE in the field of joint implementation of global scientific and educational projects, as well as programs aimed at promotion of international recognition of national educational qualifications and ensuring professional and academic mobility of students, experts and scientists from different countries.

This Certificate verifies the fact that the "UN" possesses the special status, the powers and the privileges arising from the Partnership agreement with the IASHE, as well as content and the specificity of programs jointly implemented by the indicated parties.

London, United Kindom
29 / 06 / 2016

On behalf of the Expert Commission
Head of IASHE International Projects
Department Thomas Morgan

Morgan

International Academy of Science and Higher Education
Address: 1 Kings Avenue, Winchmore Hill, London, N21 3NA
Phone: +44 (20) 71939499 / Skype: iashe
<http://iashe.eu/>; <http://gisap.eu/>

ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა

INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია ვებბრაუზერით იხილოთ ჟურნალის ვებგვერდზე:
www.nier.ge

ელ. ფოსტა: nierbat@gmail.com

ანბისის ქ. 15. ბათუმი. 6010

ტელეფონი: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

The online version of the journal is available on the website:

www.nier.ge

E-mail: nierbat@gmail.com

15 Angisa Sht. Batumi. 6010

Phone: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

კომპიუტერული უზრუნველყოფა - სვიხა ყალაბეგაშვილი

ჟურნალი აიწყო და დაიბეჭდა
გამომცემლობა „კალმოსანი“
კონტაქტი:
ელ. ფოსტა: kalmosani@yahoo.com
ტელ: 571 19 19 39; 2 665 965